

Beleidsgerichte studies
Hoger onderwijs en
Wetenschappelijk onderzoek

Studeren met een functie- beperking

Resultaten van een
onderzoek onder
eerstejaars-
studenten

Sabine Severiens – Sara Rezai –
Rick Wolff

Jaap de Koning – José Gravesteyn –
Olivier Tanis – Tim Beretty

134

Beleidsgerichte studies
Hoger onderwijs en
Wetenschappelijk onderzoek

Studeren met een functie- beperking

Resultaten van een
onderzoek onder
eerstejaars-
studenten

Sabine Severiens – Sara Rezai –
Rick Wolff
Jaap de Koning – José Gravesteyn –
Olivier Tanis – Tim Beretty

RISBO/SEOR

MANAGEMENTSAMENVATTING

Hoewel bekend is dat studenten met een functiebeperking belemmeringen ondervinden in het hoger onderwijs, is nog onbekend wat de oorzaken hiervoor zijn en hoeveel studenten met een functiebeperking daadwerkelijk hulp nodig hebben. In het huidige rapport doen we verslag van een onderzoek dat hier op in gaat. Het rapport presenteert de resultaten van de eerste meting in het onderzoek naar ‘Studeren met een functiebeperking’ dat wordt uitgevoerd door de onderzoeksinstituten Risbo en SEOR van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Er zijn drie onderzoeksdelen. Allereerst wordt de groep studenten met een functiebeperking naar diverse kenmerken beschreven. Onder andere komen aan de orde de totale omvang en de omvang van afzonderlijke functiebeperkingen, de doorstroom naar het hoger onderwijs, de verdeling over het wetenschappelijk onderwijs en hbo en over studiesectoren. Achtergrondfactoren zoals sekse, etniciteit en tijdbesteding komen aan de orde. Ook vergelijken we in dit deel studenten met en zonder functiebeperking: in hoeverre doen studenten met een functiebeperking het even goed als studenten zonder functiebeperking? Zijn er specifieke risicogroepen met een functiebeperking? In het tweede deel zoomen we in op de maatregelen die instellingen hebben genomen om studenten met een functiebeperking te ondersteunen. Welke maatregelen worden aangeboden en voor wie zijn deze maatregelen belangrijk? En in hoeverre zijn studenten met een functiebeperking gebaat bij deze maatregelen? In het derde deel gaan we in op de kosten van de maatregelen. Op basis van financiële schattingen van de instellingen zelf maken we een overzicht van de middelen die gemiddeld nodig zijn per student met een functiebeperking. We besluiten het rapport met een hoofdstuk waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord. Op basis daarvan worden aanbevelingen gedaan die ervoor kunnen zorgen dat studieloopbanen van studenten met een functiebeperking met een vergelijkbare inspanning net zo succesvol kunnen verlopen als die van studenten zonder functiebeperking.

17.872 respondenten hebben een vragenlijst ingevuld en er zijn gesprekken gevoerd op negentien instellingen voor hoger onderwijs. Daarnaast hebben tien instellingen cijfers geleverd op basis waarvan een inschatting gemaakt kan worden van de kosten van de verschillende maatregelen.

In deze samenvatting beschrijven we de belangrijkste resultaten en conclusies.

Deel 1 Aard en omvang

16,5% van de eerstejaarsstudenten heeft een functiebeperking

Bijna driekwart van onze eerstejaars respondenten geeft aan geen enkele gezondheidsklacht of functiebeperking te hebben. Dat betekent dat bijna een kwart wel ‘ergens’ last van heeft. Niet al deze studenten ondervinden echter daadwerkelijk hinder van hun klacht. Beperken we de groep tot studenten die daadwerkelijk last hebben, dan blijkt het percentage studenten met een functiebeperking 16,5% te zijn. De ‘Top vijf’ van meest genoemde functiebeperkingen, zijn beperkingen in concentratie, dyslexie, chronische aandoening/ziekte, depressieve klachten of stemmingsstoornissen en beperkt uithoudingsvermogen. Deze beslaan gezamenlijk meer dan de helft van het totaal genoemde aantal beperkingen. Meer dan een derde van de studenten met een functiebeperking heeft meerdere beperkingen.

Studenten met een functiebeperking blijken in grote mate zelfstandig te kunnen functioneren als het gaat om alledaagse taken. Als echter wordt gevraagd of de functiebeperking het studeren op de een of andere manier belemmert, dan blijkt vijftig procent van de studenten met een functiebeperking dit te bevestigen. Vooral studenten met een meervoudige problematiek en studenten met psychische en/of concentratieproblemen lijken last te ondervinden van hun functiebeperking tijdens hun studie.

Eerstejaarsstudenten met een functiebeperking hebben een andere achtergrond en andere tijdbesteding

De achtergrondsituatie van studenten met en zonder functiebeperking is deels verschillend. Vrouwelijke studenten geven aan andere functiebeperkingen te hebben dan mannelijke studenten, studenten met een functiebeperking zijn gemiddeld iets ouder en studenten met een functiebeperking hebben iets hoger opgeleide ouders. Bij een vergelijking van autochtone en allochtone studenten blijkt dat autochtone studenten vaker aangeven dyslexie hebben en allochtone studenten zeggen vaker psychische klachten te hebben. Het inkomen is hetzelfde, maar studenten met een functiebeperking geven wel vaker aan een uitkering te hebben en vaker financiële steun van hun familie te krijgen.

De tijdbesteding van studenten met een functiebeperking is deels ook anders dan die van studenten zonder functiebeperking. Studenten met een functiebeperking besteden meer uren per week aan hun

studie en meer uren aan zorgtaken. Studenten zonder functiebeperking daarentegen besteden meer uren per week aan betaald werk. De uren die studenten aan studiegerelateerde activiteiten besteden, is voor studenten met een functiebeperking hetzelfde als voor studenten zonder functiebeperking.

Integratie in leeromgeving en studiesucces van eerstejaarsstudenten met een functiebeperking

Voor wat betreft de deelname van studenten met een functiebeperking in hun leergemeenschap zien we ten eerste dat studenten met een functiebeperking van mening zijn dat hun instellingen hen minder kansen op studiesucces biedt in vergelijking tot studenten zonder functiebeperking. Dit geldt vooral voor studenten met dyslexie en studenten met meerdere klachten/belemmeringen. Als het gaat om het gevoel deel uit te maken van hun leeromgeving, dan zijn het vooral studenten met psychische klachten en meerdere beperkingen voor wie dit in mindere mate geldt. Ook maken deze groepen minder gebruik van de studiegroepen.

De resultaten laten ook zien dat studenten met een functiebeperking minder studiesucces boeken dan studenten zonder functiebeperking: tentamencijfers zijn lager, de studievoortgang is minder en het percentage studenten met een functiebeperking dat uitvalt is groter. Voor een derde van de studenten met een functiebeperking is hun functiebeperking een belangrijke reden geweest om te stoppen met de studie. Voor bijna een vijfde was het gebrek aan hulp en advies een belangrijke reden.

Risicogroepen

Niet alle functiebeperkingen houden een even groot risico op slechte studieprestaties of uitval in. Studenten met een angstprobleem of paniekstoornis hebben een hoog uitvalpercentage (67%). Ook studenten met een klacht in het autistisch spectrum, een beperkt uithoudingsvermogen, een beperking in spreken en studenten met meerdere functiebeperkingen hebben een relatief hoge kans om uit te vallen. Daarnaast zien we dat de uitval van studenten met een functiebeperking in het hbo twee keer zo hoog is als op de universiteit. Ook is het zo dat studenten met een functiebeperking in het hbo vaker uitvallen dan studenten zonder functiebeperking. Dit verschil zien we niet in het wetenschappelijk onderwijs. De hbo studenten met een functiebeperking zou je daarmee ook als een risicogroep kunnen definiëren. Tot slot zien we dat de studenten met een functiebeperking die zijn uitgevallen, zich minder thuis voelden of minder opgenomen in de gemeenschap van de opleiding.

Deel 2 Maatregelen

In dit deel van het onderzoek wordt de waardering en effectiviteit van de verschillende maatregelen onderzocht.

Veertig procent van de eerstejaarsstudenten met een functiebeperking krijgt bij aanvang een gesprek

Bijna veertig procent van de studenten met een functiebeperking krijgt een gesprek met de instelling. De kans op een gesprek ligt significant hoger als de instelling de student vraagt om de beperking kenbaar te maken en uitnodigt voor een gesprek. Als de instelling een dergelijk actief beleid niet voert, kan zij de kans op een gesprek vergroten door in het algemeen voorlichting te geven over de maatregelen die zij beschikbaar heeft voor studenten met een beperking en door het verzoek van studenten om een gesprek te honoreren. De gesprekken zijn in veel gevallen nuttig voor de student, bijvoorbeeld omdat hierin wordt afgesproken welke voorzieningen de student krijgt of van welke voorzieningen de student gebruik kan maken indien dat nodig blijkt te zijn.

Voorlichting kan beter

Op het gebied van kwaliteit van voorlichting is ruimte voor verbetering. Hoewel de groep die de voorlichting van de instellingen slecht tot zeer slecht vindt beperkt is (ongeveer één op de acht), is er een grote groep (bijna de helft) die deze evenmin goed vindt. Bijna de helft zegt geen enkel zicht te hebben op het beleid dat instellingen voeren voor studenten met een functiebeperking.

Verschil tussen vraag naar, kennis en gebruik van aanbod

Dat de voorlichting over wat een instelling allemaal aan maatregelen in huis heeft tekort schiet, blijkt ook uit de beschrijving van de vraag naar, het aanbod en het gebruik van maatregelen en voorzieningen. Kijken we naar de vraag (ofwel de noodzakelijkheid/wenselijkheid), dan ligt de vraag van studenten naar specifieke maatregelen en voorzieningen altijd beneden de 50 procent. De vraag naar extra tijd bij examen/tentamens en de vraag naar studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een beperking) is het grootst: 47 procent van de studenten met een functiebeperking heeft (noodzakelijk of wenselijk) behoefte aan meer tijd gedurende een tentamen of examen en/of aan extra studieloopbaanbegeleiding.

Steeds blijkt dat slechts een klein percentage van de behoefte bij studenten aan voorzieningen wordt gedekt door de instellingen. De belangrijkste oorzaak hiervoor is in de ogen van de studenten dat de instellingen de voorzieningen niet aanbieden. Het is echter ook mogelijk dat het aanbod er wel is, maar dat studenten dit niet weten. Uit nadere analyse blijkt dat de kwaliteit van de voorlichting de kans vergroot dat studenten gebruik maken van één of meer maatregelen.

Er ligt eveneens een gat tussen de vraag naar maatregelen en voorzieningen en het daadwerkelijke gebruik ervan. Stel de vraag naar voorziening X op 100% dan is het gebruik maximaal 41 procent. Dit percentage geldt voor de faciliteit “extra tijd bij tentamens/examens”: 47 procent van alle studenten zegt behoefte te hebben aan deze maatregel, maar uiteindelijk maakt van deze groep er 41 procent gebruik van.

Meer betrokkenheid van medewerkers gewenst

Wat veel studenten blijken te missen op de instelling voor hoger onderwijs waaraan zij studeren is begrip, een goede beeldvorming en individuele aandacht van instellingsmedewerkers voor de studie in relatie tot de aard van de beperking. Studenten willen meer individuele contacturen, meer contact dat uitgaat van de instelling (waaruit interesse en belangstelling voor de persoonlijke situatie van de student blijkt) en willen niet steeds opnieuw naar dezelfde faciliteiten moeten vragen.

De instellingen zijn over het algemeen van mening dat er onder hun medewerkers onvoldoende deskundigheid is op het gebied van functiebeperkingen. Dit kan de knelpunten die de studenten ervaren in belangrijke mate verklaren. De instellingen zijn unaniem van mening dat de deskundigheid van hun medewerkers verder moet worden bevorderd.

Maatregelen zijn belangrijk, het effect is nog onduidelijk

Ten eerste zegt 50 procent van de studenten met een functiebeperking dat ze specifieke maatregelen nodig heeft en 37 procent vindt maatregelen wenselijk. Er is daarmee een grote behoefte aan maatregelen. Iets meer dan de helft van de studenten met een functiebeperking die maatregelen gebruiken, vindt deze belangrijk of zeer belangrijk. De meesten zijn tevreden over de maatregelen.

Los van de grote behoefte en het belang, lijken de effecten van de maatregelen vooralsnog beperkt. Zowel wat betreft subjectieve als objectieve maatstaven van studieprestaties zijn de verschillen tussen gebruikers en niet-gebruikers gering. Zo zien we bijvoorbeeld dat verreweg de meeste

studenten met een functiebeperking vinden dat de hogeschool of universiteit hen dezelfde kansen biedt op een succesvol studieverloop als andere studenten (ongeacht wel of geen functiebeperking), en dat dit vrijwel niet verschilt tussen degenen die deelnemen aan één of meer maatregelen en degenen die geen gebruik maken van maatregelen.

Vragen we naar het effect van maatregelen op de studievertraging, dan geeft iets minder dan een zesde van de studenten aan dat de maatregelen de vertraging hebben verminderd. Daarnaast zien we wel dat het ontbreken van hulp en advies een belangrijke reden is om te stoppen voor studenten met een functiebeperking. Mogelijk is er dus wel sprake van een, zij het waarschijnlijk klein, positief effect van de maatregelen. We maken nog de kanttekening dat de studenten vroeg in de studie zijn ondervraagd en dat effecten wellicht pas op langere termijn goed zichtbaar zijn.

Deel 3 Kosten

Twee benaderingen voor het schatten van de kosten

Verreweg de meeste studenten hebben geen moeite met registratie door de instelling van hun beperking of vinden de bezwaren opwegen tegen de nadelen. Er vindt nauwelijks registratie plaats van gebruik van maatregelen/voorzieningen en de kosten van deze maatregelen/voorzieningen.

In totaal hebben tien instellingen schattingen van de kosten opgeleverd, waarbij vijf instellingen integrale kostengegevens hebben geleverd en vijf instellingen een schatting hebben gemaakt van de additionele kosten voor individuele studenten met een specifieke functiebeperking. Instellingen hebben kunnen kiezen tussen één van beide benaderingen, want beide benaderingen hebben hun voor- en nadelen. Gemiddeld genomen verschillen de schattingen van de kosten per gebruiker (i.c. de individuele student) niet veel tussen beide benaderingen.

Gemiddelde additionele kosten worden geschat op 800 euro per student per jaar

De additionele kosten voor een student die gebruik maakt van maatregelen/voorzieningen op het gebied van functiebeperkingen bedragen ongeveer 800 euro per jaar. De uitgaven van instellingen aan deze maatregelen/voorzieningen liggen in de orde van grootte van één procent van hun totale (onderwijs-gerelateerde) uitgaven. Het overgrote deel van de kosten van de

maatregelen/voorzieningen zijn personele kosten. Ongeveer de helft van de studenten die zeggen maatregelen voor henzelf wenselijk/noodzakelijk te vinden, maakt momenteel gebruik van maatregelen. Een ruwe schatting is daarom dat als de volledige behoefte van studenten met een functiebeperking aan maatregelen zou worden vervuld, de kosten ongeveer twee keer zo hoog zouden liggen.

INHOUDSOPGAVE

Managementsamenvatting	iii
Inhoudsopgave.....	xi
1 Inleiding.....	15
1.1 Achtergrond	15
1.2 Eerder onderzoek naar studeren met een functiebeperking	17
1.3 Het huidige onderzoek is onderdeel van een OESO onderzoek	20
1.4 Probleemstelling.....	21
1.5 Opbouw van het rapport.....	23
2 Data en methode	25
2.1 Inleiding	25
2.2 Selectie van instellingen.....	25
2.3 Definitie van functiebeperking en uitwerking van de maatregelen	27
2.3.1 Maatregelen	29
2.4 Onderzoeksdata	32
2.4.1 Inleiding.....	32
2.4.2 Internetvragenlijst.....	32
2.4.3 Overige bronnen voor deelonderzoek 2.....	38
2.4.4 Bronnen voor deelonderzoek 3.....	39
2.5 Analysemethoden.....	39
3 Deel 1: Omvang, aard en hulpvraag: een eerste verkenning.....	41
3.1 Doorstroom naar het hoger onderwijs.....	41
3.2 Studenten met een functiebeperking: omvang	42
3.3 Aard en hulpvraag.....	64
3.4 Ervaringen in het eerste jaar in het hoger onderwijs.....	71
3.5 Samenvatting.....	74

4	Deel 1: Maakt een functiebeperking uit voor studiesucces? Studenten met en zonder functiebeperking vergeleken.....	79
4.1	Studievoortgang in het eerste jaar	79
4.2	Uitval in het eerste jaar	82
4.3	Redenen van uitval	85
4.4	Studieprestaties	89
4.5	Samenvatting.....	91
5	Deel 1: Wie blijft, wie valt uit? Studenten met een functiebeperking vergeleken.....	95
5.1	Een vergelijking naar soort functiebeperking, hoger onderwijsvorm en achtergrondkenmerken.....	96
5.2	Een vergelijking op basis van kenmerken met betrekking tot het hebben van een functiebeperking.....	98
5.3	Een vergelijking naar behoefte, kennis en gebruik van voorzieningen	100
5.4	Een vergelijking naar opleidingservaringen.....	101
5.5	Samenvatting.....	104
6	Deel 2: Behoefte en bereik	107
6.1	Inleiding	107
6.2	Organisatie en beleid van de instellingen die in het onderzoek participeren.....	108
6.2.1	Organisatie van de instellingen.....	108
6.2.2	Beleid gericht op studenten met een functiebeperking.....	111
6.3	Voorlichting	114
6.4	Specifieke maatregelen	130
6.4.1	Inleiding.....	130
6.4.2	Aanpassingen in het onderwijs.....	132
6.4.3	Begeleiding/advies/ondersteuning.....	140
6.4.4	Materiële voorzieningen.....	148
6.4.5	Aanpassing in tentamens/examens	153
6.5	Multivariate analyses	159
6.6	Welke producten en diensten worden door de studenten met een functiebeperking gemist?	161
6.7	Samenvatting.....	168

7	Deel 2: Waardering en effectiviteit	171
7.1	Inleiding	171
7.2	Waardering van de maatregelen.....	172
7.3	Effectiviteit van de maatregelen.....	180
7.3.1	Opmerkingen vooraf.....	180
7.3.2	Percepties van studenten.....	181
7.4	Multivariate analyses	186
7.5	Samenvatting.....	189
8	Deel 3: Kosten van studeren met een functiebeperking.....	191
8.1	Inleiding	191
8.2	Kosten en beleid.....	191
8.2.1	Reguliere financiering en subsidie OCW	191
8.2.2	Registratie van gebruik van voorzieningen	197
8.2.3	Hoe gaan instellingen om met de kosten	197
8.3	Meting van de kosten	206
8.3.1	Aanpak.....	206
8.3.2	Resultaten metingen	208
8.4	Samenvatting.....	215
9	Conclusies en aanbevelingen	217
9.1	Studenten met een functiebeperking nader beschreven	217
9.2	Welke maatregelen helpen studenten met een functiebeperking?	222
9.3	Wat zijn de kosten van maatregelen per student met een functiebeperking?	228
9.4	Methodologische beperkingen in het huidige onderzoek.....	230
9.5	Aanbevelingen	231
	Literatuur	235
	Bijlagen	237
Bijlage 1	Vragenlijst	239
Bijlage 2	Pilot vragenlijst	331

Bijlage 3	Vragenlijst kosten	335
Bijlage 4	Responsanalyse vragenlijst onder studenten met een functiebeperking .	351
Bijlage 5	Scores op alle afzonderlijke redenen om te stoppen	353
Bijlage 6	Resultaten multivariate analyses	357
Bijlage 7	Het voorkomen van functiebeperkingen en gebruik van voorzieningen .	369
Bijlage 8	Maatregelen nodig/wenselijk	371
Bijlage 9	Samenstelling begeleidingscommissie	375

1 INLEIDING

1.1 ACHTERGROND

Diverse recente onderzoeken hebben laten zien dat tussen de acht en veertien procent van de studenten in het hoger onderwijs een handicap of chronische ziekte heeft (Plemper, 2005; Timmers & Steenkamp, 2008; Studentenmonitor, 2007). Het gaat om 60.000 à 75.000 studenten waarvan meer dan de helft aangeeft dat hun ziekte of handicap leidt tot specifieke belemmeringen bij het studeren (Plemper, 2005). Gegevens in de Studentenmonitor wijzen op een veel hogere vertraging en uitval in de eerste jaren van het hoger onderwijs bij studenten met een functiebeperking dan bij studenten zonder functiebeperking (Studentenmonitor, 2002).

In het traject ‘Werken aan gelijke kansen’ (2002-2006) en het project Impuls 2004 zijn aanzetten gegeven om dergelijke belemmeringen terug te dringen of op te heffen en het gemakkelijker te maken voor studenten met een functiebeperking om een opleiding in het hoger onderwijs af te ronden. De Tweede Kamer heeft eind 2006 ingestemd met een plan van aanpak voor een structurele doorwerking daarvan. Dit sluit aan bij ontwikkelingen in het basis- en voortgezet onderwijs waar ook wordt gestreefd om leerlingen met een functiebeperking zoveel mogelijk te laten deelnemen aan het reguliere onderwijs. Na indicatiestelling kunnen de leerlingen een leerlinggebonden budget krijgen dat de school kan gebruiken voor extra ondersteuning in de vorm van fysieke maatregelen en/of extra begeleiding. Sinds januari 2006 is ook in het middelbaar beroepsonderwijs de subsidieregeling leerling gebonden financiering voor het mbo (LGF-mbo) in werking getreden. Voor studenten in het hoger onderwijs gelden deze regelingen niet, maar zijn de algemene regelingen van kracht voor personen met een handicap.

De oorzaken van een functiebeperking zijn heel divers, variërend van zeer verschillende lichamelijke beperkingen tot psychische en gedragsproblemen en combinaties daarvan. De mogelijke oplossingen zijn daardoor ook heel verschillend en voor iedere student anders. Het kan gaan om de aanschaf van extra middelen, bijvoorbeeld om een visueel gehandicapte student in staat te stellen om gebruik te maken van de computerruimte of de PowerPoint-presentaties tijdens colleges te volgen. Het kan ook gaan om de inzet van een gebarentolk of het gebruik van Cd-rom boeken. Dit vereist een individuele aanpak waarbij het perspectief van de student centraal dient te

staan. De student moet bij voorkeur op of via zijn onderwijsinstelling de ondersteuning en (bijdragen tot) oplossingen vinden. Dat vereist deskundigheid en toerusting van onderwijsinstellingen.¹ Onderwijsinstellingen hebben zelf een belangrijke taak in het treffen van aanpassingen en voorzieningen voor studenten met een functiebeperving (Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte, WGBH/CZ).

Het beleid van het Ministerie van OCW (Plan van Aanpak ‘Terugdringing belemmeringen in het hoger onderwijs voor studenten met een functiebeperving’, 2005) is in de eerste plaats dat de verworvenheden, waaronder met Impuls 2004², op de instellingen worden gecontinueerd en geconsolideerd. Verder is het streven dat alle instellingen in 2009 zo goed zijn toegerust dat de tevredenheid van de studenten met een functiebeperving over de getroffen voorzieningen en de slaagkans van die studenten aantoonbaar en aanmerkelijk is verbeterd.

In het kader van het traject ‘Werken aan gelijke kansen’ (2002-2006) en het project Impuls 2004 zijn door instellingen voor hoger onderwijs en het Expertisecentrum handicap + studie producten en diensten ontwikkeld en geïmplementeerd die gericht zijn op verbetering van de situatie van studenten, maar ook op de directe en indirecte deskundigheidsbevordering van instellingsmedewerkers. In de afgelopen jaren zijn legio producten en diensten geïmplementeerd, zoals trainingen voor studiebegeleiders, brochures voor studenten, workshops, seminars, buddyprojecten, fysieke gebouwaanpassingen, etc.

In deze inleiding worden de resultaten uit het tot nu toe verrichtte onderzoek naar studeren met een functiebeperving beschreven. Op basis daarvan laten we zien hoe het huidige onderzoek hierop voortbouwt, in relatie tot de beleidscontext zoals hierboven geschetst. We eindigen het hoofdstuk met de onderzoeksvragen die in het huidige rapport beantwoord worden en een beschrijving van de opbouw van het rapport.

---

¹ Bij de evaluatie van de LGF-mbo regeling bleek dat één van de grootste problemen. Ook in het hoger onderwijs blijkt de kennis over het realiseren van effectieve aanpassingen onvoldoende.

² In het kader van het Impulsprogramma heeft het Ministerie van OCW voor de duur van een jaar drie miljoen euro beschikbaar gesteld om hogescholen en universiteiten in samenwerking met Expertisecentrum handicap + studie de mogelijkheid te geven producten te ontwikkelen om de begeleiding van studenten met een handicap of chronische ziekte, psychische problemen of dyslexie in het hoger onderwijs te vergroten.

1.2 EERDER ONDERZOEK NAAR STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

Recentelijk zijn drie onderzoeken verricht die informatie bieden over studeren met een functiebeperving. Het gaat om het onderzoek van Plemper (2005), het onderzoek van Timmers en Steenkamp (CHOICE, 2008) en de Studentenmonitor (2007). We beschrijven kort de methoden die gehanteerd zijn en vatten de belangrijkste resultaten van deze onderzoeken samen.

Het onderzoek van Plemper

In 2005 heeft Plemper een onderzoek verricht onder studenten met een functiebeperving. In dit onderzoek is een getrapte enquête gebruikt: onder een grote steekproef van 15.000 studenten is eerst een screeningsvragenlijst afgenomen. Deze lijst was vooral bedoeld om de doelgroep te bepalen. Degene die aangaven een functiebeperving te hebben en een tweede lijst te willen invullen, kregen een verdiepende lijst toegestuurd. Uiteindelijk heeft dit een bruikbare respons van 656 in het screeningsonderzoek opgeleverd en 212 studenten hebben de vragen uit de verdiepende lijst beantwoord. Op basis van onderbouwde correctiefactoren uit de Studentenmonitor (2003 en 2002), is een schatting gemaakt van het aantal studenten met een functiebeperving in de populatie. We zetten de belangrijkste resultaten op een rij.

In het onderzoek van Plemper wordt het percentage studenten met een functiebeperving geschat op elf à veertien procent. De meest voorkomende functiebepervingen zijn (langdurige) pijn en een beperking in uithoudingsvermogen (beide vier procent). Ook beperking in beweging en zien en chronische vermoeidheid komen relatief veel voor (drie procent). Veel studenten hebben last van meerdere functiebepervingen, 23 procent rapporteert twee functiebepervingen en 31 procent rapporteert drie of meer functiebepervingen.

Het percentage studenten met een functiebeperving onder vrouwelijke studenten is hoger, evenals het percentage onder allochtone studenten. Gemiddeld genomen zijn studenten met een functiebeperving een jaar ouder dan hun medestudenten zonder functiebeperving. Vrouwen melden vaker pijnklachten, beperking in beweging, uithoudingsvermogen, chronische vermoeidheid, concentratieproblemen en psychische klachten. Allochtone studenten hebben vaker last van psychische klachten en concentratieproblemen.

37 procent van de studenten met een functiebeperving heeft als gevolg van de functiebeperving studievertraging opgelopen en 55 procent geeft aan belemmeringen als gevolg van hun beperking te

ervaren. Dit geldt vooral voor studenten met concentratieproblemen, de chronisch vermoeiden, beperkten in beweging, studenten met langdurig pijn, studenten met een beperking in uithoudingsvermogen en psychische klachten.

Meer dan de helft ondervindt belemmeringen bij het bestuderen van schriftelijk materiaal. Meestal zijn er geen oplossingen geboden, behalve bij het afleggen van tentamens en examens. In de helft van de gevallen is daar wel een maatregel getroffen, meestal in de vorm van meer tijd voor het afleggen van een tentamen of examen.

Gevolgen van deze belemmeringen zijn studievertraging en lagere studieresultaten en niet alles volledig of naar tevredenheid kunnen volgen. Ook geven studenten aan dat ze overal zelf achteraan moeten gaan, alles op eigen kracht moeten doen. Een derde van de studenten ervaart negatieve financiële gevolgen.

Bijna de helft van de studenten krijgt speciale begeleiding of ondersteuning vanuit de instelling. De meeste respondenten melden dat medestudenten en docenten en medewerkers over het algemeen weinig tot geen inzicht hebben in of begrip hebben voor wat het betekent om te studeren met een functiebeperking. Een aantal respondenten koos er daarom voor hun functiebeperking niet kenbaar te maken in de instelling.

Het onderzoek van Plemper was een herhaling van een eerder onderzoek in 2001. Het geschatte percentage studenten met een functiebeperking was destijds twaalf tot vijftien procent. Daarnaast constateert ze een toename van dyslexie, concentratieproblemen en chronische vermoeidheid en beperkingen in spreken en horen. In 2005 ondervond zeven procent van de totale populatie hinder bij het studeren, in 2001 was dit percentage acht procent.

CHOICE

In de Nationale Studenten Enquête (NSE) is een module ‘Studeren met een handicap’ opgenomen (Timmers & Steenkamp, 2008). Alle studenten die de NSE beantwoorden wordt de vraag gesteld of ze een handicap hebben die hen in hun studie belemmert. Als de vraag positief wordt beantwoord, krijgt deze groep een aanvullende module in de web-based vragenlijst. In 2007 hebben 23.000 studenten de vragen uit de NSE beantwoord.

In het meest recente jaar van afname (2007) beantwoordde 8,7 procent van de studenten de vraag positief. De meest voorkomende functiebeperkingen zijn dyslexie en dyscalculie (41 procent), psychische problematiek (14 procent) en chronische ziekten (12 procent). Ten opzichte van de

totale populatie heeft 3,6 procent dyscalculie/dyslexie, twee procent heeft psychische problematiek en 1,5 procent heeft een chronische ziekte.

Ook in dit onderzoek wordt gevonden dat vrouwen vaker een handicap hebben dan mannen (9,1 procent vergeleken bij 5,5 procent). Mannen hebben vooral concentratieproblemen, gezichtsbeperkingen en dyslexie, vrouwen hebben vooral beperkingen door energietekort, pijnklachten, bewegingsbeperkingen en chronische ziekten.

Het onderzoek gaat eveneens in op oordelen van studenten over de maatregelen die worden genomen. Gemiddeld genomen over de afgelopen drie jaren, lijken de studenten gematigd positief over de maatregelen. Over de voorlichting zijn studenten het meest kritisch, met name in het hbo (voorlichting scoort daar onder de zes). Overigens komt geen enkele maatregel boven de 6,5.

Studentenmonitor

De Studentenmonitor vraagt of studenten een handicap hebben, een (chronisch) lichamelijke ziekte, een (chronisch) psychische ziekte, een functiebeperking of een andere ziekte of aandoening.

De Studentenmonitor (2007) rapporteert een totaal percentage van 8,1 procent van studenten die hier positief op antwoorden: 2,5 procent heeft een handicap of beperking, 4,5 procent een lichamelijke of psychische ziekte en 1,5 procent iets anders. Hbo studenten hebben vaker een functiebeperking dan universitaire studenten. Er wordt ook een verschil gevonden naar sector. In de sector Gedrag en Maatschappij in het hbo wordt het hoogste percentage gevonden: daar geeft 12 procent van de studenten aan een functiebeperking te hebben. In de sector Techniek wordt het laagste percentage gevonden: zes procent. In het wetenschappelijk onderwijs heeft de sector Taal en Cultuur het hoogste percentage studenten met een beperking (10 procent) en Economie het kleinste percentage (4 procent).

Er wordt daarnaast een verschil naar leeftijd gevonden. Net als in het onderzoek van Plemper zijn studenten met een functiebeperking ongeveer een jaar ouder dan studenten zonder functiebeperking. Daarnaast laat de Studentenmonitor zien dat de ouderejaars vaker een functiebeperking hebben dan de jongerejaars (8,4 procent vergeleken met 7,3 procent).

Internationaal

Een internationale review van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) laat zien dat in verschillende landen het percentage studenten met een functiebeperking vergelijkbaar is met het percentage in Nederland, maar ook dat de percentages zijn toegenomen

(OESO, 2008). De OESO schrijft dit toe aan een meer ‘receptieve’ houding in het hoger onderwijs. In Groot Britannië is het percentage studenten met een functiebeperking gestegen van 4,6 procent in 2001 naar 6,5 procent in 2006. In Duitsland is de proportie studenten die aangeven dat ze een handicap of een chronische ziekte hebben eveneens gestegen van 12,5 procent in 2003 naar 18,9 procent in 2006. Tot slot rapporteert de Verenigde Staten een verdubbeling van 1987 naar 2001: in 2001 geeft 11,3 procent aan een functiebeperking te hebben.

Kortom

Opvallend is dat de drie Nederlandse onderzoeken telkens een andere indeling gebruiken waardoor het moeilijk is om een en ander met elkaar te vergelijken. De Studentenmonitor voegt functiebeperkingen en handicaps bij elkaar in één categorie en lichamelijke en psychische ziekten in een andere categorie. CHOICE voegt dyscalculie en dyslexie bij elkaar. Het onderzoek van Plempers is het meest gedetailleerd. Los daarvan lopen de algemene percentages niet ver uiteen: van 8,1 procent tot 14 procent. Ook in het internationale onderzoek worden dergelijke percentages gevonden.

1.3 HET HUIDIGE ONDERZOEK IS ONDERDEEL VAN EEN OESO ONDERZOEK

In het voorjaar van 2007 heeft de OESO een startbijeenkomst georganiseerd voor een internationaal onderzoek naar studeren met een functiebeperking. In deze bijeenkomst zijn de doelen, beoogde resultaten en methoden vastgesteld voor een grootschalig project op dit terrein. Onderdeel van dit internationale project is een longitudinale vragenlijststudie die start aan het einde van het voortgezet onderwijs en de loopbanen van respondenten gedurende een drietal jaren volgt. De focus van deze studie ligt op de transities in de loopbanen (van vo naar ho, of van vo naar de arbeidsmarkt). Daarnaast moet het onderzoek vooral informatie opleveren over succesvolle praktijken: op welke manier kunnen instellingen voor hoger onderwijs een positieve bijdrage leveren aan de loopbanen van hun studenten met een functiebeperking. Nederland heeft besloten te participeren in dit onderzoek.

De participerende landen zijn verzocht een onderzoeksbureau aan te trekken om de vragenlijststudie uit te voeren. De OESO levert de methodologie: er zijn uitgebreide procedures ontwikkeld voor de steekproeftrekking en er zijn eveneens vragenlijsten voor de verschillende doelgroepen ontwikkeld. Ook is voorgesteld om casestudies te verrichten om de succesfactoren in meer detail te kunnen onderzoeken.

De OESO vragenlijst is als uitgangspunt genomen voor het voorliggende onderzoek. Op een aantal punten wijkt ‘onze’ vragenlijst echter wel af van de OESO vragenlijst. De reden hiervoor is dat het Ministerie van OCW niet alleen in de transitie momenten was geïnteresseerd, maar vooral in de effecten van maatregelen die in de afgelopen jaren zijn getroffen in het hoger onderwijs zelf. Een tweede reden is dat, in tegenstelling tot andere participerende landen, er in Nederland geen centrale registratie van mensen met een functiebeperking bestaat. Een onderzoek uitsluitend onder studenten met een functiebeperking was daarom niet mogelijk. Als basis is de OESO vragenlijst gebruikt en daar waar mogelijk zijn de vragen zo geformuleerd dat ze ook van toepassing zijn op studenten zonder functiebeperking. Daarnaast zijn vragen toegevoegd die betrekking hebben op specifieke maatregelen in Nederland en de effecten daarvan. In het tweede hoofdstuk wordt in meer detail ingegaan op de vragenlijst.

Een en ander betekent dat het niet mogelijk was om de vragenlijst goed te laten aansluiten bij bijvoorbeeld het onderzoek van Plemper (2005). Het is daardoor niet op alle terreinen mogelijk om vergelijkingen te maken.

1.4 PROBLEEMSTELLING

Er is sprake van drie deelonderzoeken, die elk op een eigen manier voortbouwen op voorgaand onderzoek.

Deelonderzoek 1

Het eerste deelonderzoek betreft een onderzoek naar de vertraging en uitval van eerstejaarsstudenten met een functiebeperking. Gegevens uit de Studentenmonitor lijken erop te wijzen dat er een zeer hoge vertraging en uitval in de eerste jaren van het ho optreedt bij studenten met een functiebeperking ten opzichte van die van studenten zonder functiebeperking. Wat ontbreekt, is een meer precies inzicht in de omvang en de oorzaken daarvan en inzicht in de vraag of er bijzondere risicocategorieën zijn (bijvoorbeeld allochtone studenten). Door dit gebrek aan inzicht ontbreekt ook inzicht in de vraag of hierin nog onbekende aangrijpingspunten liggen om die vertraging en uitval terug te dringen en zo ja, waar dan de kansen liggen. Er is ook behoefte aan gegevens over het aantal studenten met een functiebeperking die daadwerkelijk hulp nodig hebben en vragen, want de bestaande gegevens zijn onvolledig en niet gespecificeerd naar kenmerken.

In drie hoofdstukken (drie, vier en vijf) wordt deze probleemstelling verder uitgewerkt in diverse onderzoeksvragen, die in de hoofdstukken worden geformuleerd. Hoofdstuk drie beschrijft de groep

eerstejaarsstudenten in het onderzoek, de incidentie van de verschillende typen functiebeperingen en hun hulpvraag. Hoofdstuk vier beschrijft het studiesucces en de ervaringen van studenten met een functiebeperving in vergelijking tot studenten zonder functiebeperving. Hoofdstuk vijf gaat over studenten met een functiebeperving en behandelt de vraag wie van hen doorstudeert en wie voortijdig met een opleiding stopt.

Deelonderzoek 2

Het tweede deelonderzoek betreft de relatie tussen genomen maatregelen op een instelling en de bereikte resultaten wat betreft de vermindering van belemmeringen. Dit deel van het onderzoek beoogt de effectiviteit van pakketten van instrumenten en afzonderlijke instrumenten in kaart te brengen, die door de instellingen worden aangeboden. Het gaat er ten eerste om een inventarisatie van het aanbod van producten en diensten te maken en vervolgens om na te gaan wat de effectiviteit daarvan is. In hoeverre verminderen deze producten en diensten de belemmeringen van studenten met een functiebeperving? Vanwege het belang dat aan deskundigheidsbevordering wordt gehecht in de beleidsnotities, wordt hier bijzondere aandacht aan besteed.

In hoofdstuk zeven wordt de behoefte aan maatregelen, het aanbod en het bereik van de aangeboden maatregelen in kaart gebracht. Hoofdstuk acht zoomt in op de waardering en effectiviteit van de maatregelen door studenten. In dit hoofdstuk wordt de vraag beantwoord hoe effectief de aangeboden maatregelen zijn in het verminderen van belemmeringen van studenten met een functiebeperving.

Deelonderzoek 3

De kosten voor instellingen voor hoger onderwijs voor het maken van aangepaste voorzieningen zijn onbekend. Bij de behandeling van het voorstel voor de 'Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte' is aangekondigd dat het effect van de wet op de mogelijke (financiële) belasting van de onderwijsinstellingen zou worden gevolgd. Bij de invoering van de wet zijn inschattingen gemaakt van de belasting, maar in de praktijk zijn deze nog niet expliciet gemaakt. Het doel van het derde deelonderzoek is dan ook het expliciet maken van de kosten die instellingen voor hoger onderwijs maken voor een student met een functiebeperving. Hoofdstuk negen beschrijft de resultaten uit het onderzoek naar kosten.

Uit deelonderzoek 1 komt naar voren hoeveel studenten met een functiebeperving die hulp nodig hebben op dit moment nog geen gebruik maken van de voorzieningen. Gegeven de kosten per

deelnemer kan dan ook worden berekend wat de totale kosten zouden zijn bij volledig bereik van de groep die hulp nodig heeft.

1.5 OPBOUW VAN HET RAPPORT

Het rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk twee worden de methoden van het onderzoek beschreven. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn vragenlijsten afgenomen en zijn interviews gehouden met de diverse relevante actoren. De steekproeven en de respons en de inhoud van de vragenlijst worden beschreven evenals de data-analyses.

Vervolgens worden de resultaten van het eerste deel beschreven. We starten in hoofdstuk drie met een eerste verkenning: hoe ziet de omvang van de groep studenten in ons onderzoek eruit en wat is de aard van hun functiebeperking. Eveneens besteden we aandacht aan hun ervaringen in het hoger onderwijs. Hoofdstuk vier zoomt in op het studiesucces van studenten met verschillende functiebeperkingen. We onderzoeken verschillen als het gaat om studievoortgang, uitval, redenen van uitval en studieprestaties. In hoofdstuk vijf vergelijken we uitvallers en blijvers. Wat is de situatie van studenten met een functiebeperking die uitvallen en wat is hun ervaring in het hoger onderwijs geweest?

Deel twee van het rapport richt zich op de maatregelen. Hoofdstuk zes beschrijft de behoefte van studenten met een functiebeperking aan de verschillende maatregelen. Eveneens komt in dit hoofdstuk aan de orde in hoeverre de verschillende maatregelen hun doelgroep bereiken. In hoofdstuk zeven gaat het om de waardering en de effectiviteit van de verschillende maatregelen.

Deel drie van het rapport (hoofdstuk acht) probeert een relatie te leggen tussen de verschillende maatregelen en de kosten die daarmee zijn gemoeid.

Het rapport besluit met hoofdstuk negen. De belangrijkste resultaten worden op een rij gezet, aan de hand van de onderzoeksvragen uit elk van de hoofdstukken. De conclusies worden in de laatste paragraaf vertaald in aanbevelingen voor instellingen. Op basis van het onderzoek mag van deze aanbevelingen verwacht worden dat het studiesucces in de groep studenten met een functiebeperking zal toenemen.

2 DATA EN METHODE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk gaan we in op de onderzoeksdata en methoden die wij hebben gebruikt om de onderzoeksvragen die in hoofdstuk een zijn beschreven te beantwoorden. De belangrijkste bron voor het gehele onderzoek is een vragenlijst die via internet is gehouden onder alle eerstejaarsstudenten van de instellingen die in ons onderzoek participeren en onder een steekproef van leerlingen die in het schooljaar 2006-2007 eindexamen mbo, havo of vwo hebben gedaan. Daarnaast zijn diepte-interviews gehouden met medewerkers van de instellingen die in het onderzoek participeren en is een schriftelijke vragenlijst onder de instellingen uitgezet over de kosten van de maatregelen die de instellingen uitvoeren voor studenten met een functiebeperking. We beginnen dit hoofdstuk met een beschrijving van de wijze waarop de instellingen die in het onderzoek participeren zijn geselecteerd (paragraaf 2.2). In paragraaf 2.3 gaan we in op enkele definities en begrippen. In paragraaf 2.4 beschrijven we de onderzoeksactiviteiten (waaronder de internetvragenlijst: opzet van de vragenlijst, de wijze waarop de steekproeven zijn genomen en de respons). In paragraaf 2.5 gaan we ten slotte kort in op de gebruikte analysemethoden.

2.2 SELECTIE VAN INSTELLINGEN

In het onderzoek participeren negentien instellingen: acht universitaire- en elf Hbo-instellingen. Deze zijn geselecteerd op basis van hun inspanningen op het gebied van ondersteuning van studenten met een functiebeperking (betrokkenheidsscore) en de waardering van deze inspanningen (waarderingsscore) (zie Handicap + Studie Monitor, 2006).

Bij de bepaling tot welke groep een instelling hoort, is eerst een tweedeling gemaakt naar mate van betrokkenheid: groot of klein. We hebben dit als eerste onderscheidende kenmerk genomen omdat in deelonderzoek twee (effectiviteit van maatregelen) moet worden nagegaan welke maatregelen instellingen hebben genomen en wat de effecten van de maatregelen zijn op de studievertraging of uitval van studenten met een functiebeperking. Vervolgens is binnen deze twee “betrokkenheids”-groepen een indeling gemaakt naar instellingen die hoog dan wel laag gewaardeerd worden voor hun inspanningen.

Als derde selectie criterium is nagegaan of een instelling deelneemt aan het Plan van Aanpak “Terugdringing belemmeringen in het hoger onderwijs voor studenten met een functiebeperking”. Voor dit criterium is gekozen omdat deelname onderstreept dat een instelling op dit moment inspanningen levert en omdat deze deelname een ingangskanaal van het onderzoek is. Alle universiteiten, maar niet alle hogescholen ontvangen van het ministerie van OCW subsidie om het Instellingsactieplan, voortvloeiend uit het Plan van Aanpak uit te voeren.

Tabel 2.1 De instellingen die participeren in het onderzoek naar kenmerken^{a)}

Universiteit ^{c)}	Waarderings- score	Betrokken- heidsscore	Inschrijfaantal 2006 ^{b)}	Deelname plan van aanpak ^{c)}	Regio
Rijksuniversiteit groningen (1)	79	100	23.475	X	Noord
Vrije universiteit amsterdam (1)	57	86	18.577	X	West
Universiteit wageningen (2)	44	75	4.713	X	Midden
Universiteit twente (3)	71	54	7.849	X	Oost
Erasmus universiteit rotterdam (3)	56	50	19.566 (2007)	X	West
Technische universiteit delft (4)	38	57	13.711	X	West
Universiteit leiden (4)	32	54	17.630	X	West
Universiteit van amsterdam (4)	34	54	25.693	X	West
Hbo					
Haagse hogeschool (1)	88	86	18.043	X	West
Hogeschool rotterdam (1)	79	93	25.940	X	West
Avans hogeschool (1)	74	57	17.502	X	Zuid
Fontys hogescholen (1)	71	64	38.551	X	Zuid
Hanzehogeschool groningen (2)	33	68	21.404	X	Noord
Hogeschool van amsterdam (2)	33	54	33.757	X	West
Inholland rotterdam en delft (2)	27	82	33.732	X	West
Gereformeerde hogeschool zwolle (3)	69	36	1.404	X	Oost
Hogeschool van utrecht (3)	62	43	33.421	X	Midden
Amsterdamse hogeschool voor de kunsten (4)	31	36	2.894	X	West
Codarts hogeschool voor de kunsten (4)	4	14	1.830	Nee	West

- a) (1) Hoge waardering, grote betrokkenheid; (2) Lage waardering, grote betrokkenheid;
 (3) Hoge waardering, kleine betrokkenheid; (4) Lage waardering, kleine betrokkenheid.
 b) Het gaat hier om het aantal inschrijvingen. Cijfers universiteiten zijn afkomstig van de respectievelijke websites. Cijfers van hbo-instellingen zijn van de hbo-raad.
 c) Alle universiteiten (14) en 20 van de 51 Hbo-instellingen ontvangen subsidie in het kader van het Plan van Aanpak.

Bron: Risbo/SEOR, 2009

Ten slotte is ook gekeken naar een zekere spreiding in de omvang van de instellingen (op grond van het studentenaantal in 2006) en naar een zekere mate van regionale spreiding.

2.3 DEFINITIE VAN FUNCTIEBEPERKING EN UITWERKING VAN DE MAATREGELEN

De indeling die in het huidige onderzoek wordt gehanteerd is gebaseerd op een aantal bronnen. Als eerste uitgangspunt hebben we de indeling die de OESO voorschrijft genomen.

In de vragenlijsten van de OESO is de vraag naar de beperkingen van de student een open vraag ('What type of disability or illness do you have?'). Uit de projectbeschrijving blijkt dat de OESO drie categorieën beperkingen heeft gedefinieerd die door alle landen kunnen worden gebruikt:

- a.* Disabilities: studenten met handicaps met een medische oorzaak.
- b.* Difficulties: studenten met gedrags- of emotionele beperkingen of met specifieke leerproblemen.
- c.* Disadvantages: studenten met een achterstand als gevolg van sociaal-economische, culturele en/of taalfactoren.

Het project focust op de categorieën a en b. C wordt buiten beschouwing gelaten. De categorieën a en b worden verder uitgesplitst zoals in de derde kolom van tabel 2.2 is weergegeven. In het onderzoek van Plemper (2005) wordt de indeling naar beperkingen uit de eerste kolom van tabel 2.2 gehanteerd, Expertisecentrum handicap + studie hanteert de indeling van de tweede kolom. We laten de indelingen uit het CHOICE onderzoek en de Studentenmonitor achterwege, omdat deze te weinig differentiëren.

Tabel 2.2 Drie verschillende indelingen in beperkingen

Plempers	Website onderwijs en handicap ^{a)}	Oeso-nl
Lichamelijk (langdurige) pijn		Meervoudige handicaps
Beperking in bewegingen	(gaan) zitten Bewegen Arm/handfunctie	Lichamelijke handicap/motorische stoornis/beperking
Beperking in zien	Zien	Blind en slechtziend
Beperking in horen	Horen	Doof en hardhorend
Beperking in spreken	Spreken	Taal- en communicatieve gebrek/handicap/afwijking
Beperking in uithoudingsvermogen	Energie	
Chronische vermoeidheid	Energie	
Concentratieproblemen	Concentratie	
Chronische aandoening/ziekte		Andere gezondheidsstoornissen of beperkingen
Psychisch	Angsten/stress Sociale vaardigheden Verwerken van informatie	Gedragsstoornissen (psychiatrische, neurologische of ontwikkelingsstoornissen (autisme, syndroom van tourettes, adhd, depressies, psychoses)
Dyslexie	Dyslexie	Leer- en gedrags moeilijkheden (adhd, pdd-nos, dyslexie, laag gemiddeld iq)

a) bron: www.handicap-studie.nl.

Kijken we naar de drie indelingen, dan blijkt dat de indeling van Plempers de meest omvattende is; de beide andere indelingen kunnen hier naadloos worden ingepast. De categorie psychisch is echter onuitgewerkt in het onderzoek van Plempers. In de indelingen van onderwijs en handicap en de OESO wordt daar in iets meer detail aandacht aan besteed. In het huidige onderzoek is besloten om deze categorie in te delen zoals in tabel 2.3.

Tabel 2.3 Indeling in functiebeperkingen: de indeling van Plemper en de indeling in het huidige onderzoek

Plemper	Huidig onderzoek
Lichamelijk	Lichamelijk
(Langdurige) pijn	(Langdurige) pijn
Beperking in bewegingen	Beperking in bewegingen
Beperking in zien	Beperking in zien
Beperking in horen	Beperking in horen
Beperking in spreken	Beperking in spreken
Beperking in uithoudingsvermogen	Beperking in uithoudingsvermogen
Chronische vermoeidheid	Chronische vermoeidheid
Concentratieproblemen	Concentratieproblemen
Chronische aandoening/ziekte	Chronische aandoening/ ziekte
Psychisch	Psychisch
	Slaapstoornissen
	Depressieve klachten of stemmingsstoornissen
	Angstproblemen of paniekstoornissen
	Klachten in het autistisch spectrum
Dyslexie	Dyslexie

Een en ander betekent dat het huidige onderzoek in meer detail onderscheid kan maken naar psychische beperkingen. Door de vier categorieën samen te voegen blijft het mogelijk een vergelijking te maken met het onderzoek van Plemper. Daarnaast is het eveneens mogelijk door onze categorieën samen te voegen om onze resultaten te vergelijken met de uitkomsten uit het OESO onderzoek.

Tenslotte merken we op dat het hier gaat om een indeling naar soorten functiebeperkingen. Een student kan echter meer dan één functiebeperking hebben. In het vervolg komen we hier uitgebreid op terug.

2.3.1 MAATREGELEN

Voor een belangrijk deel betreffen de maatregelen producten en diensten die in het kader van het Plan van Aanpak en Impuls 2004 door instellingen en het Expertisecentrum handicap + studie zijn ontwikkeld en geïmplementeerd. Maar er zijn door instellingen ook eerder of los van deze initiatieven maatregelen voor studenten met een functiebeperking ontwikkeld. Ons onderzoek richt zich op *alle* maatregelen voor studenten met een functiebeperking, dus inclusief de producten en diensten die al voor of los van de subsidierondes door de instellingen worden aangeboden.

We onderscheiden de volgende hoofdgroepen van maatregelen:

- maatregelen op het gebied van registratie en voorlichting; bijvoorbeeld aanwezigheid van brochures/flyers, website met informatie voor studenten met een functiebeperking;
- aanpassingen in het onderwijs; bijvoorbeeld verlenging inlevertermijn van werkstukken, aanpassing/ontheffing van aanwezigheidsplicht, aanpassing collegerooster;
- begeleiding, advies en ondersteuning;
- materiële voorzieningen; bijvoorbeeld rustruimte, doventolk, spraaksyntheseprogramma's op studieplekken en laptops, maar ook toegankelijkheid van gebouwen;
- aanpassingen in tentamens en examens; bijvoorbeeld verlenging van de tentamentijd, uitgestelde tentamens.

We gaan achtereenvolgens kort in op deze hoofdgroepen van maatregelen.³ In de vragenlijst (zie paragraaf 2.4) leggen wij de studenten met een functiebeperking een aantal vragen voor over specifieke maatregelen binnen deze hoofdcategorieën. Voor de specifieke maatregelen die in de vragenlijst zijn opgenomen verwijzen wij naar de vragenlijst zelf (zie bijlage 1).

Voorlichting

Het is belangrijk dat studenten met een functiebeperking in een zo vroeg mogelijk stadium op de hoogte zijn van de speciale voorzieningen, bij voorkeur al voor de aanmelding. Dit kan hen zo ver brengen dat zij tijdig de stap gaan zetten om de onderwijsinstelling over hun functiebeperkingen in te lichten en dat is weer nodig om in aanmerking te komen voor speciale voorzieningen, zowel van de instelling zelf als van externe instanties.⁴ De informatie uit de voorlichting moet goed toegankelijk zijn en op verschillende wijzen gecommuniceerd worden.

In de vragenlijst is een aantal vragen gesteld over de wijze waarop de instelling de voorlichting heeft aangepakt.

---

³ Bron van de toelichting op deze hoofdgroepen van maatregelen is Almanak 2004 Aangepast Hoger Onderwijs, handicap + studie, 2004.

⁴ Handicap + studie noemt de regeling voor een extra jaar studiefinanciering (uitgevoerd door de Informatie beheer Groep, de IBG). Verder zijn er voorzieningen van de uitvoeringsinstanties voor sociale zekerheid, zoals Wajong en PGB.

Aanpassingen in het onderwijs

Voor veel studenten met een functiebeperking is aanpassing van het curriculum noodzaak. Een studeerbaar curriculum is voor studenten met een functiebeperking zodanig ingericht dat zij binnen hun mogelijkheden voldoende studievoortgang kunnen maken.

Een onderwijsinstelling heeft in beginsel de wettelijke plicht het studieprogramma zodanig in te richten dat een student in redelijkheid voldoende studievoortgang kan maken om binnen de nominale tijd te kunnen afstuderen (aanpassing in het studierooster of stage, een alternatieve werkvorm, een alternatieve opdracht, aangepaste onderwijsmodule). Wel moet bij het aanbieden van alternatieve werkvormen of onderwijsmodules als uitgangspunt gehanteerd worden dat de student aan de eindtermen van de studie moet kunnen blijven voldoen.

Instellingen moeten studenten met een functiebeperking indien nodig aangepaste onderwijsmaterialen aanbieden om de student in staat te stellen de studie te kunnen volgen (bijvoorbeeld literatuurlijsten, studiegidsen, dictaten, syllabi, tentamenopdrachten, etc. moeten op tijd beschikbaar zijn om een student met een visuele handicap voldoende tijd te geven deze om te laten zetten in braille, voor studenten met dyslexie is dit materiaal in goed leesbare vorm nodig).

Begeleiding, advies en ondersteuning

Studenten met een functiebeperking kunnen vanwege hun functiebeperking meer of andersoortige begeleiding, advisering of ondersteuning vanuit de instelling nodig hebben dan studenten zonder functiebeperking. De meeste begeleiding binnen de instellingen wordt gegeven door studentendecanen, studieadviseurs, mentoren en docenten, maar ook door de inzet van medestudenten.

Materiële voorzieningen

Onder materiële voorzieningen verstaan we zowel (technische) hulpmiddelen als aanpassingen van de onderwijsgebouwen (voor zover vallend onder het Bouwbesluit). Hulpmiddelen zijn bijvoorbeeld zaken als een readingpen voor dyslecten, de aanwezigheid van een ringleiding voor doven en slechthorenden.

Ook studenten met een functiebeperking moeten van alle faciliteiten van de onderwijsinstelling gebruik kunnen maken. Alle gebouwen, onderdelen van gebouwen en de buitenruimte van de instelling moeten daarom goed toegankelijk en doorgankelijk zijn, zodat mensen (studenten, maar ook medewerkers) met een handicap zo min mogelijk in een uitzonderingspositie komen. Mensen

die beperkt zijn in hun loopfunctie, armfunctie, uithoudingsvermogen of gehoor- en gezichtsvermogen dienen zelfstandig gebruik te kunnen maken van de gebouwen, van leslokaal en bibliotheek tot en met toilet. Het gaat daarnaast ook om de toegankelijkheid en bruikbaarheid van apparatuur (bijvoorbeeld koffieautomaten), ruimten van studentenverenigingen, sportaccommodaties, culturele accommodaties en studentenhuisvesting.

Aanpassingen in tentamens en examens

In de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek is in artikel 7.13 lid 2.m vastgelegd dat het instellingsbestuur verplicht is in het onderwijs- en examenreglement (OER) vast te stellen “de wijze waarop lichamelijke of zintuiglijk gehandicapte studenten redelijkerwijs in de gelegenheid gesteld worden tentamens af te leggen”.

Op grond van voorgaande hebben veel instellingen in hun Studentenstatuut of OER het recht op verlenging van tentamentijd (en aanpassing van de inleverdata van bijvoorbeeld een opdracht waarvoor studiepunten worden gegeven) vastgelegd. Maar voor een aantal studenten met een functiebeperving is verlenging van tentamentijd alleen onvoldoende. Voor sommige studenten is een aangepaste tentamenvorm nodig, voor anderen aangepaste tentamenplanning, etc.

2.4 ONDERZOEKSDATA

2.4.1 INLEIDING

De belangrijkste databron om de onderzoeksvragen te beantwoorden is de vragenlijst onder eerstejaarsstudenten van instellingen geweest. In paragraaf 2.4.2 gaan we hier op in. Andere bronnen zijn de diepte-interviews met medewerkers van de instellingen die in het onderzoek participeren (paragraaf 2.4.3) en de schriftelijke vragenlijst over de kosten van de maatregelen (paragraaf 2.4.4).

2.4.2 INTERNETVRAGENLIJST

De vragenlijst is de enige databron voor deelonderzoek 1 en de belangrijkste, maar niet de enige voor deelonderzoek 2. Ook voor de uitvoering van deelonderzoek 3 is gebruik gemaakt van de uitkomsten van de internetvragenlijst onder eerstejaarsstudenten.

Afstemming met OESO

Bij de gekozen onderzoeksopzet van dit onderzoek is rekening gehouden met het internationaal vergelijkende onderzoek van de OESO dat zou worden gestart.⁵ Dit heeft consequenties gehad voor de opzet van “ons” onderzoek en de ontwikkeling van “onze” vragenlijst. De OESO gaat in hun onderzoeksopzet uit van twee cohorten jongeren die elk tweemaal ondervraagd zullen worden, met een tussenliggende periode van drie jaar. Het eerste cohort bestaat uit jongeren die het voortgezet onderwijs (met of zonder diploma) hebben verlaten in het schooljaar 2005-2006. Het tweede cohort bestaat uit jongeren die een opleiding in het hoger onderwijs volgen of hebben gevolgd.

Om aan te sluiten bij de onderzoeksopzet van de OESO hebben wij gekozen voor de samenstelling van twee onderzoeksgroepen, één op basis van een steekproef onder scholieren die in het schooljaar 2006-2007 eindexamen in het voortgezet onderwijs hebben gedaan of voor het laatst in het mbo stonden ingeschreven (cohort voortgezet onderwijs)⁶ en de andere bestaande uit een integrale benadering van alle eerstejaarsstudenten van de instellingen die in ons onderzoek participeren (cohort hoger onderwijs). De steekproef onder scholieren is tot stand gekomen in samenwerking met de Informatie Beheer Groep (IBG). Het cohort hoger onderwijs is tot stand gekomen in samenwerking met de participerende instellingen. In onze onderzoeksopzet zijn we ervan uit gegaan dat beide onderzoeksgroepen, net zoals in de onderzoeksopzet van het OESO-onderzoek, twee keer geënquêteerd zullen worden: in mei/juni 2008 en in mei/juni 2010.

Het cohort voortgezet onderwijs is voor dit onderzoek alleen relevant voor zover deze personen zijn doorgestroomd naar het Hoger Onderwijs. Personen die na het voortgezet onderwijs niet doorstromen naar het ho zijn voor ons onderzoek niet, maar voor het OESO-onderzoek wel relevant.

De ontwikkeling van de vragenlijst

De door de OESO ontworpen vragenlijsten hebben als basis gediend voor de vragenlijst die in het kader van dit onderzoek is ontwikkeld en afgenomen. In nauw overleg met de opdrachtgever en de leden uit de begeleidingscommissie is besloten welke vragen wij wel en welke wij niet hebben overgenomen en welke additionele vragen wij hebben gesteld. In het OESO-onderzoek is de

---

⁵ Dit was op verzoek van de opdrachtgever, het ministerie van OCW.

⁶ Op deze manier hebben we ook leerlingen benaderd die het eindexamen vo niet hebben gehaald en/of niet zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs. Deze respondenten zijn wel relevant voor het onderzoek van de OESO, maar de gezakte respondenten en de respondenten die niet zijn doorgestroomd zijn slechts ten dele relevant voor de vraagstelling van ons onderzoek.

effectiviteit van maatregelen geen onderzoeksvraag. Het opnemen van additionele vragen in “onze” vragenlijst was noodzakelijk met het oog op beantwoording van de onderzoeksvragen van deelonderzoek 2, de effectiviteit van maatregelen.

Om de kwaliteit van de vragenlijst te onderzoeken is een pilot-onderzoek onder een klein aantal respondenten met en zonder handicap uitgevoerd. Deze respondenten hebben de vragenlijst hardop denkend ingevuld, zodat duidelijk werd in hoeverre de vragen eenduidig zijn, elkaar niet overlappen en worden begrepen zoals bedoeld. Daarnaast is de studenten met een functiebeperving gevraagd of ze vragen misten of overbodig achtten. Zij moeten van mening zijn dat ze alle relevante informatie die hun situatie betreft kunnen invullen in de vragenlijst. In bijlage 2 zijn de resultaten van deze pilot beschreven. In bijlage 1 is de uiteindelijke vragenlijst zelf opgenomen.

De steekproeven en de respons

In totaal hebben 17.872 respondenten de vragenlijst ingevuld. 7.643 Respondenten zijn via de IBG benaderd (uit het cohort voortgezet onderwijs) en 10.229 via de instelling waar ze als eerstejaarsstudent staan ingeschreven (het cohort hoger onderwijs). We beschrijven de steekproeven en de respons percentages afzonderlijk. In figuur 2.1 wordt het proces verbeeld.

Benadering via de instellingen

De participerende instellingen (zie paragraaf 2.2) hebben via een email al hun eerstejaarsstudenten (integraal) aangeschreven om hen nadrukkelijk uit te nodigen om de vragenlijst in te vullen. Per instelling zijn zes iPods verloot om de studenten aan te sporen daadwerkelijk de vragenlijst in te vullen. De meeste instellingen hebben ongeveer drie weken na de eerste email een rappel verstuurd. Een aantal instellingen heeft nog een tweede rappel verstuurd.

Via de instellingen zijn uiteindelijk 110.025 studenten benaderd. Daarvan hebben er 10.229 gerepondeerd, een respons van tien procent. Waarschijnlijk is dit responspercentage in werkelijkheid hoger, omdat het namelijk zeer waarschijnlijk is dat niet alle studenten de uitnodigingsemail hebben gelezen (en het aantal door de email benaderde studenten dus in feite kleiner is).

Een probleem is dat 1.050 respondenten via de instelling hebben gerepondeerd, maar tegelijkertijd hebben ze niet aangegeven dat ze sinds september 2007 staan ingeschreven. Het is aannemelijk dat het hier om switchers gaat, studenten die een studiejaar eerder als eerstejaarsstudent een andere

studie hebben gevolgd. Om het onderzoeksbestand zuiver te houden worden deze respondenten in de inhoudelijke analyses niet meegenomen.

Benadering via de IBG

Voor het cohort voortgezet onderwijs heeft de IBG een steekproef getrokken van in totaal 25.000 personen. De IBG heeft deze personen vervolgens aangeschreven met een brief waarin ze werden uitgenodigd deel te nemen aan het onderzoek door de vragenlijst in te vullen. In de brief is een beloning van 10 euro in het vooruitzicht gesteld voor iedereen die de vragenlijst invult. Er is niet gerappelleerd, omdat de respons na een uitnodiging voldoende bleek.

Deze steekproef voor het cohort voortgezet onderwijs is samengesteld uit 15.000 personen die wel eindexamen hebben gedaan in het studiejaar 2006-2007, maar zich vervolgens niet hebben ingeschreven in het hoger onderwijs (de niet-doorstromers, relevant voor het onderzoek van de OESO) en 10.000 personen die wel als eerstejaars in het ho staan ingeschreven. Deze laatste groep is onder meer ook benaderd om de respons via de instellingen te valideren.

Van de 15.000 benaderde niet-doorstromers hebben 3.995 personen gerespondeerd. De respons in deze groep niet-doorstromers is derhalve 27 procent.

Van de 10.000 doorstromers die via de IBG zijn benaderd, hebben 3.648 personen gerespondeerd. De respons is daarmee 36 procent.

Uit bovenstaande leiden wij af dat een beloning van tien euro beter heeft gewerkt dan de verloting van zes iPods per instelling.

Per instelling

De responspercentages verschillen nogal per instelling (zie tabel 2.4).

Tabel 2.4 Respons per instelling

	Totaal aangeschreven 1 ^e jaars	Respons via ibg	Respons via instelling	Totaal	Percentage
Hbo	7.922	130	884	1014	13
Wo	2.377	67	476	543	23
Hbo	9.450	168	638	806	9
Wo	6.380	87	262	349	5
Hbo	8.401	170	996	1166	14
Wo	2.741	99	472	571	21
Wo	3.070	78	377	455	15
Hbo	6.900	114	571	685	10
Hbo	675	6	28	34	5
Wo	1.123	46	163	209	19
Hbo	8.656	158	649	807	9
Hbo	-	-	-	-	-
Hbo	370	20	54	74	20
Hbo	123	3	26	29	24
Hbo	8.283	179	259	438	5
Hbo	5.580	87	431	518	9
Wo	663	17	230	247	37
Wo	5.301(incl. Engelstalig)	119	707	826	16
Wo	32.010	72	471	543	2
Totaal	110.025	1620*	7694	9314	9

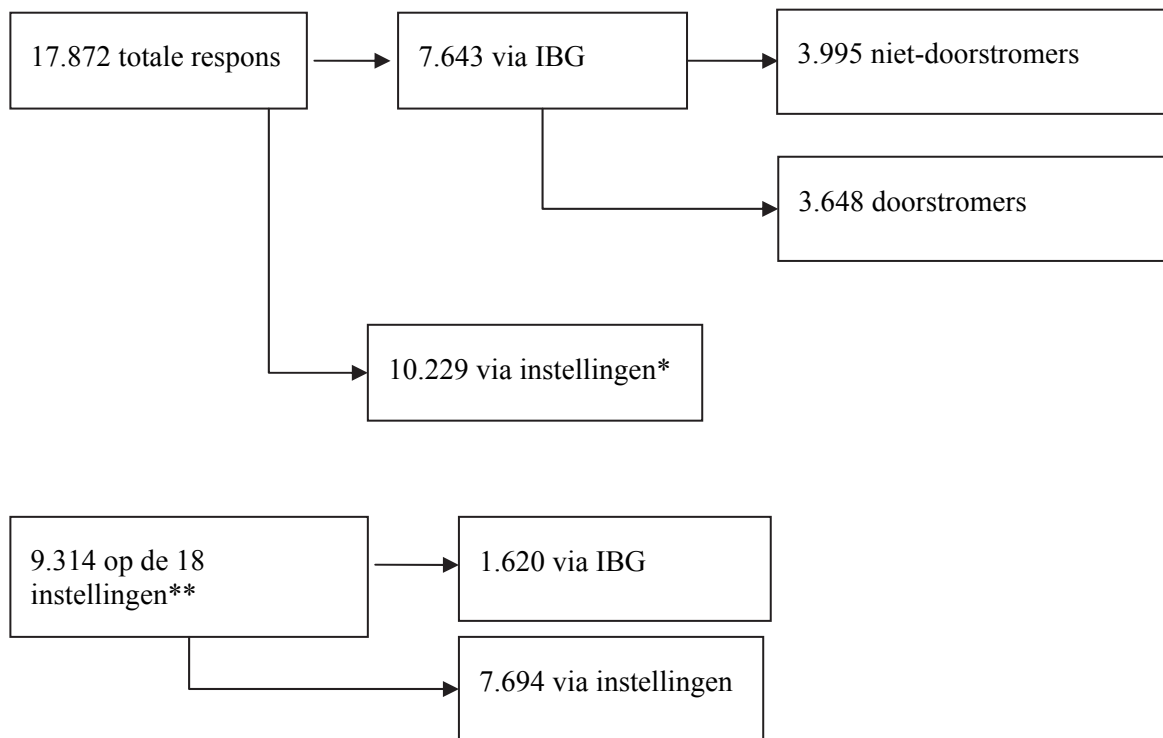
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

*Totaal is 1732 minus de 112 van de instelling die geen respons via de instelling heeft behaald

De verdeling van functiebeperkingen zijn vergelijkbaar wat betreft de twee benaderingswijzen, de ene via de IBG, de andere via de instellingen (chi-kwadraat (df=19)= 19.96, p<0.397). Ondanks het verschil in responspercentages gaan we er daarom van uit dat de benaderingswijze geen invloed heeft gehad op de respons.

In de verder analyses zijn de beide bestanden samengevoegd.

Figuur 2.1 Diagram van de respons aantallen

* De 9.314 respondenten van de 18 instellingen is inclusief de “niet echte eerstejaars”. Ze zijn alleen in het berekenen van de responspercentages meegenomen, maar niet in de verdere analyses.

** Het verschil tussen 10.229 en 9.314 wordt verklaard doordat respondenten niet hebben aangegeven bij welke instelling ze studeren, of de naam van een andere dan de 18 instellingen hebben opgegeven.

2.4.3 OVERIGE BRONNEN VOOR DEELONDERZOEK 2

Deelonderzoek 2, de evaluatie en effectmeting van de maatregelen, is wat betreft de vraag naar de omvang van de behoefte aan en het gebruik en de effectiviteit van de maatregelen voor het grootste deel gebaseerd op gegevens uit de vragenlijst onder eerstejaarsstudenten van instellingen in het Hoger Onderwijs (zie paragraaf 2.4.2.). Voor de evaluatie en de effectmeting zijn de volgende vragen in de vragenlijst belangrijk:

- vragen over voorlichting, aanmelding en procedures ten aanzien van maatregelen voor studenten met een functiebeperking;
- vragen over behoefte aan en gebruik van de maatregelen;
- vragen over de beoordeling van de maatregelen door de studenten en wensen voor verbetering;
- vragen over de effecten van de maatregelen op de studievoortgang;
- vragen over de feitelijke studievoortgang.

Voor deelonderzoek 2 hebben we daarnaast informatie verkregen uit diepte-interviews met medewerkers van de negentien instellingen in het Hoger Onderwijs die in ons onderzoek participeren. In die gesprekken is gevraagd naar de context- en achtergrondfactoren van de betreffende instelling en is ingegaan op de volgende aspecten:

- Het beleid (sinds wanneer, aanleiding voor ontwikkelen van beleid, inhoud, visie, uitgangspunten, implementatie);
- De activiteiten, maatregelen en/of projecten (producten/diensten) die de instelling aan hun studenten met een functiebeperking aanbiedt;
- Rol van medewerkers, docenten en hun deskundigheid; functiebeperking te voorkomen/verminderen?
- Risicocategorieën;
- Aangrijpingspunten om vertraging en uitval van studenten met een functiebeperking (verder) terug te dringen en zo ja waar liggen dan de beste kansen?

- De kostenontwikkeling op het gebied van ondersteuning van studenten met een functiebeperking in de loop van de tijd, ook in relatie tot de bekostiging van voorzieningen van studenten zonder functiebeperking; de financieringsstructuur in het Hoger Onderwijs.

2.4.4 BRONNEN VOOR DEELONDERZOEK 3

De belangrijkste bron voor deelonderzoek 3 is een schriftelijke vragenlijst over de kosten van de maatregelen. Deze vragenlijst is uitgezet onder de instellingen die in ons onderzoek participeren. De gesprekken met de medewerkers van deze negentien instellingen (zie paragraaf 2.4.3) is tevens benut om een toelichting te geven op de vragenlijst (voor de vragenlijst zie bijlage 3). Deze vragenlijst over de kosten bestaat uit drie delen: een algemeen deel met algemene vragen, een deel dat gericht is op het meten van de werkelijke kosten die worden gemaakt voor studenten met een functiebeperking en een facultatief deel waarin wij ons tot de instellingen richten met een vraag over de noodzakelijke kosten.

In het deel van de vragenlijst dat gericht is op het meten van de werkelijke kosten die worden gemaakt voor studenten met een functiebeperking, zijn twee alternatieve benaderingen uitgewerkt (deze beide benaderingen worden uitgelegd in hoofdstuk 8, Kosten). Vanuit onze optiek hebben beide benaderingen voor- en nadelen. Elke instelling kan daarom *kiezen* voor die benadering die het beste aansluit op de eigen mogelijkheden.

Deze kostenvragenlijst is uitgezet bij de negentien instellingen die in ons onderzoek participeren. Zestien instellingen hebben de vragenlijst ingevuld geretourneerd. Zes van deze zestien instellingen hebben de vragenlijst zodanig ingevuld dat deze niet bruikbaar is voor analyses. Van de overige tien instellingen hebben er vijf gekozen voor de eerste en vijf voor de tweede benadering.

2.5 ANALYSEMETHODEN

Er zijn verschillende typen analyses verricht om een antwoord te geven op de onderzoeksvragen. Deze variëren van beschrijvende analyses (frequentieverdelingen en kruistabellen) tot en met variantie- en regressieanalyses. Daar waar dat voor de onderzoeksvraag zinvol is presenteren we overzichten van studenten met en zonder functiebeperking en overzichten naar de verschillende functiebeperkingen. Daar waar de aantallen voldoende zijn, verrichten we eveneens statistische analyses om te achterhalen in hoeverre de verschillen die we zien op toeval berusten of

daadwerkelijk naar een verschil in de populatie verwijzen. Bij de beschrijving van de resultaten lichten we verder toe welke analyses zijn verricht.

Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen van deelonderzoek 2 (effectiviteit van de maatregelen) is een aantal andere differentiaties mede van belang. In de eerste plaats wordt gedifferentieerd naar aard van de maatregel en aard van de beperking. Behoeftte, bereik, effectiviteit en kosten kunnen alle hiernaar verschillen. Daarnaast wordt gekeken naar achtergrondkenmerken van de studenten (bijvoorbeeld herkomst) en de instellingen (bijvoorbeeld grootte).

Wat betreft behoeftte, gebruik, uitvoeringswijze en kosten zijn de gehanteerde methoden in de eerste plaats beschrijvend van aard. Maar als per type functiebeperking wordt gekeken naar behoeftte en gebruik dan zijn de aantallen respondenten vaak gering. Dit beperkt de mogelijkheden voor kruistabellen met achtergrondkenmerken. Om toch een meer gedetailleerd beeld te geven worden daarom ook multivariate analyses uitgevoerd. Hierbij wordt dan bijvoorbeeld wel of geen gebruik van een type maatregel in verband gebracht met een aantal factoren tegelijk.

Eén van de hoofdvragen in de evaluatie is in hoeverre de maatregelen de studievoortgang bevorderen en de studie-uitval verminderen. Hiervoor worden twee benaderingen gevolgd:

- meting op basis van de mening van de betrokken studenten over het effect;
- meting door vergelijking van studieprestaties tussen studenten met een functiebeperking die wel en studenten met een functiebeperking die geen gebruik van maatregelen maken.

In beide gevallen wordt via regressieanalyse rekening gehouden met de mogelijkheid dat studieprestaties ook door andere factoren worden beïnvloed dan alleen deelname aan maatregelen, zoals herkomst, ernst van de functiebeperkingen, e.d.

3 DEEL 1: OMVANG, AARD EN HULPVRAAG: EEN EERSTE VERKENNING

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de studenten met een functiebeperking. We gaan in op de aantallen studenten die aangeven dat ze een functiebeperking hebben en beschrijven om welke functiebeperking het gaat. We beschrijven tevens om hoeveel mannen en vrouwen het gaat, welke vooropleiding ze hebben gedaan, in welke sector ze studeren en of ze in het hbo dan wel de universiteit studeren. Telkens onderzoeken we dan ook in hoeverre er verschillen zijn tussen studenten met en zonder functiebeperking.

Alvorens we deze resultaten presenteren, geven we echter eerst een overzicht van de mate waarin studenten met en zonder functiebeperking doorstromen naar het hoger onderwijs.

3.1 DOORSTROOM NAAR HET HOGER ONDERWIJS

In deze paragraaf gaan wij in op de vraag of scholieren met of zonder functiebeperking verschillen in de doorstroom van het middelbaar naar het hoger onderwijs. De gepresenteerde cijfers zijn gebaseerd op gegevens afkomstig van personen die via de IBG-oproep gerepsondeerd hebben (zie voor een verdere toelichting op het onderzoeksontwerp de methodische verantwoording in hoofdstuk 2). Deze personen zijn aangeschreven, omdat zij volgens IBG-gegevens in het studiejaar 2006/2007 eindexamenkandidaat waren in het voortgezet- of middelbaar beroepsonderwijs en zich zodoende konden kwalificeren voor het hoger onderwijs. Dit gaf de mogelijkheid om personen te bereiken die na hun eindexamenjaar niet zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs.

Belangrijk te vermelden is dat onze steekproef niet een representatieve steekproef betrof van doorstromers en niet-doorstromers. Immers, we hebben via de IBG een groep van 15.000 niet-doorstromers benaderd en een groep van 10.000 doorstromers. Deze verdeling in de steekproef bepaalt een specifiek doorstroom percentage in ons onderzoek, het wijkt af van het doorstroom percentage in de populatie vanwege de genoemde stratificatie in onze steekproef. Alleen de verschillen tussen personen met en zonder functiebeperking zijn relevant. Door het percentage personen met functiebeperking binnen de groep niet-doorstromers en binnen de groep doorstromers met elkaar te vergelijken, krijgen we een beeld van de vraag of scholieren met een functiebeperking meer of minder doorstromen naar het hoger onderwijs. Daarmee krijgen we een indruk van

mogelijke problemen die voor het hoger onderwijs gekwalificeerde scholieren al dan niet ervaren in de doorstroom naar het hoger onderwijs.

In tabel 3.1 presenteren we de verschillen in percentages, waarbij we een onderscheid maken tussen de verschillende vooropleidingen.

Tabel 3.1 Verschil in doorstroom percentages tussen hoger onderwijs gekwalificeerde scholieren zonder en met functiebeperking, naar vooropleiding

Vooropleiding	Mbo	Havo	Universiteit
Doorstroom percentage functiebeperking minus doorstroom percentage niet-functiebeperking	9,9%	1,9%	2,3%

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Uit tabel 3.1 blijkt dat scholieren met een mbo vooropleiding en een functiebeperking vaker doorstromen naar het hoger onderwijs dan scholieren met een mbo vooropleiding zonder functiebeperking. Het verschil is bijna tien procent. Scholieren met een havo of vwo diploma en een functiebeperking stromen vergelijkbaar door als havisten en vwo'ers zonder functiebeperking (verschil in doorstroom van rond twee procent). De overgang tussen het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs lijkt geen drempel te vormen voor studenten met een functiebeperking. Het hogere percentage mbo'ers met een functiebeperking dat doorstroomt naar het ho dan mbo'ers zonder functiebeperking, is een aanwijzing dat de toegang tot het hoger onderwijs voor deze groep een lagere drempel heeft dan de toegang tot de arbeidsmarkt. In hoofdstuk 5 besteden we aandacht aan de vraag of studenten met een functiebeperking vaker uitvallen dan studenten zonder functiebeperking, rekening houdend met vooropleiding.

3.2 STUDENTEN MET EEN FUNCTIEBEPERKING: OMVANG

In deze paragraaf presenteren we de aantallen en percentages studenten met een functiebeperking. Voor wij dit doen moeten wij eerst nog een toelichting geven op het databestand waarop we de analyses hebben uitgevoerd. Dit bestand omvat respondenten die zich in september 2007 voor het eerst hebben ingeschreven aan een hogeschool of universiteit. Het gaat dus om de 'debutanten' in het hoger onderwijs. Voor het overgrote deel zijn dit studenten die in 2006/2007 eindexamen havo/vwo hebben gedaan of in hun laatste jaar mbo zaten, maar er zitten ook studenten tussen die 2006/2007 als overbruggingsjaar hebben gebruikt tussen het middelbaar en hoger onderwijs (bijvoorbeeld omdat zij een periode zijn gaan 'backpacken'). Het totale aantal eerstejaarsstudenten

in het bestand is 9.772 (zie tabel 3.2)⁷. Deze studenten hebben of via de IBG-oproep of via de oproep van een van de achttien geselecteerde instellingen gereageerd. De totale aantallen in tabellen en figuren in dit, maar ook andere hoofdstukken, kunnen echter variëren. Dit heeft verschillende oorzaken. Zo kan het voorkomen dat studenten vragen niet invullen en is het ook mogelijk dat studenten vragen niet voorgeschoteld hebben gekregen vanwege de routing in de vragenlijst waardoor er verschuivingen in de totalen kunnen komen. Verder kunnen tabellen betrekking hebben op personen of op functiebeperkingen. Deze aantallen hoeven niet met elkaar overeen te komen, aangezien een persoon meerdere functiebeperkingen kan hebben. We komen daar in de loop van de paragraaf op terug. Voor een verdere toelichting op het bestand verwijzen wij naar hoofdstuk 2 (Data en Methoden).

In tabel 3.2 zijn de eerstejaarsstudenten van cohort 2007/2008 uitgesplitst naar functiebeperking. Studenten met een functiebeperking zijn aan de hand van een aantal criteria geïdentificeerd. Ten eerste is gekeken of zij aangaven een functiebeperking te hebben. Omdat niet altijd duidelijk was of het om een ‘serieuze’ of een ‘minder serieuze’ klacht ging (een aantal studenten gaf bijvoorbeeld aan last van hoofdpijn te hebben, of van buikpijn of darmklachten), is vervolgens een selectie gemaakt van studenten met klachten of beperkingen die meer structureel en ernstig van aard lijken te zijn. Dit is gedaan door te kijken of studenten behoefte hebben aan functiebeperkingvoorzieningen, in hoeverre zij hulp nodig zeggen te hebben bij het uitvoeren van bepaalde taken en of hun functiebeperking invloed heeft op het studeren.

De lijst met functiebeperkingen in tabel 3.2 is grotendeels gebaseerd op de indeling die gehanteerd is in het onderzoek van Plemper (2005) (zie ook hoofdstuk 2). Het voornaamste onderscheid tussen de indeling van Plemper en de lijst in tabel 3.2 is dat in het Plemper onderzoek psychische beperkingen onder één noemer worden gevat, terwijl wij een aantal psychische klachten/beperkingen hebben geëxpliciteerd. We hebben deze verfijning aangebracht om een beter beeld te krijgen om wat voor soort psychische klachten/beperkingen het gaat. Als verdere toelichting vermelden wij dat een onderscheid is gemaakt tussen personen die één functiebeperking hebben opgegeven – deze zijn onderverdeeld naar de verschillende specifieke functiebeperkingen – en personen die aangeven meerdere functiebeperkingen te hebben. Deze groep is, in overleg met handicap + studie, niet verder onderverdeeld naar afzonderlijke combinaties van functiebeperkingen

---

⁷ Dit aantal verschilt van de 3648 + 10.229 in figuur 2.1 omdat we een selectie hebben gemaakt van de echte eerstejaars.

FUNCTIEBEPERKING IN HET ONDERWIJS

om het overzicht zo zuiver mogelijk te behouden en vanwege het grote aantal combinaties met vaak kleine aantallen studenten.

Tabel 3.2 Functiebeperkingen, aantallen en percentages

	Absoluut aantal	Percentage		Absoluut aantal	Percentage
Geen functiebeperking	8.163	83,5			
Wel functiebeperking	1.609	16,5	Waarvan		
Totaal	9.772	100,0	2 functiebeperkingen	345	21,4
			Dyslexie	266	16,5
			Beperking in concentratie	145	9,0
			Chronische aandoening	142	8,8
			3 functiebeperkingen	134	8,3
			Beperking in beweging	94	5,8
			4 functiebeperkingen	65	4,0
			(langdurige) pijn	64	4,0
			Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	63	3,9
			Beperking in uithoudingsvermogen	48	3,0
			Beperking in zien	43	2,7
			Chronische vermoeidheid	43	2,7
			5 of meer functiebeperkingen	40	2,5
			Angstproblemen of paniekstoornissen	27	1,7
			Beperking in horen	26	1,6
			Slaapstoornissen	25	1,6
			Klachten in het autistisch spectrum	16	1,0
			Beperking in spreken	14	0,9
			Overig	9	0,6
			Totaal	1.609	100,0

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Met de door ons toegepaste criteria is 16,5 procent van de studenten aan te merken als een student met een functiebeperking, 83,5 procent als een student zonder functiebeperking.

Vergelijking met resultaten uit ander onderzoek

In vergelijking met ander onderzoek is ons gevonden percentage studenten met een functiebeperking van 16,5 procent relatief hoog. Het Verwey Jonker Instituut (Plemper, 2005) rapporteert een geschat totaal van tot 11 tot 14 procent. In dit onderzoek werd gevraagd: “Heeft u

een langdurige ziekte, aandoening of handicap?”. Dit onderzoek is eveneens met behulp van een random steekproef van IBG gedaan, maar wel alleen onder studenten met een functiebeperking. Plemper heeft ook een nadere selectie gemaakt van meer ernstige of serieuze klachten, maar het wordt niet duidelijk op basis waarvan. Ook is onduidelijk hoe is omgegaan met studenten die last hebben van meer dan één functiebeperking. De Studentenmonitor (2007) rapporteert een totaal percentage van 8,2 procent en het CHOICE onderzoek 8,7 procent (Timmers & Steenkamp, 2008). Het CHOICE onderzoek vraagt echter of er sprake is van een functiebeperking die belemmerend werkt. Vooruitlopend op onze resultaten: vijftig procent van de studenten met een functiebeperking in ons bestand geeft aan dat de functiebeperking belemmerend werkt. Vertalen we dit naar het CHOICE onderzoek dan zouden in hun bestand ook twee keer zoveel studenten een functiebeperking hebben, wat neerkomt op een percentage van 17,4 procent. Het lage percentage in de Studentenmonitor is moeilijker te verklaren. Overigens is in Duitsland een percentage gevonden van 18 procent, wat wel goed vergelijkbaar met ons onderzoek is.

Een mogelijke verklaring voor ons relatief hoge percentage studenten met een functiebeperking is dat wij alleen eerstejaarsstudenten hebben benaderd, terwijl de andere onderzoeken alle studenten benaderen. De relatief grote uitval onder studenten met een functiebeperking (zie paragraaf 4.2) kan verder oplopen in de latere fase van de studie. Dit zou daarmee tot een lager gemiddeld percentage leiden. Een andere verklaring kan zijn dat het percentage studenten met een functiebeperking sinds 2005 is toegenomen. Dit kan door verschillende factoren komen. Zo brengt de OESO (2008) in een internationaal onderzoek een toename in verband met het meer receptieve (of inclusieve) klimaat in het hoger onderwijs, bijvoorbeeld een verbeterde diagnostiek binnen de hoger onderwijsinstellingen (uit onze interviews met instellingsmedewerkers lijkt er inderdaad sprake te zijn van een verbetering op dit punt). Het is ook mogelijk dat de begeleiding in het voortgezet onderwijs is verbeterd. Als in de afgelopen periode meer leerlingen met een functiebeperking een havo of vwo diploma hebben behaald, dan is het logisch dat het percentage in het hoger onderwijs ook toeneemt. Een derde mogelijke verklaring voor het door ons gevonden relatieve hoge percentage is dat in ons onderzoek, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het onderzoek van Plemper, niet is gevraagd of een diagnose officieel is gesteld. Wellicht heeft dit geleid tot minder zelfselectie bij respondenten: de drempel om in de vragenlijst aan te geven dat men een functiebeperking heeft, is hierdoor misschien lager geworden.

Het relatief hoge percentage studenten met een functiebeperking kan ook betekenen dat er in ons onderzoek sprake is van selectieve respons. In de uitnodigingsbrief is vermeld dat het onderzoek gaat over de relatie tussen studeren en gezondheid. Het is mogelijk dat ‘gezonde’ studenten de vragenlijst eerder terzijde hebben geschoven dan studenten met een gezondheidsprobleem. Anderzijds kunnen studenten zonder gezondheidsproblemen juist wel gerespondeerd hebben, omdat zij minder vragen verwachtten en de beloning (de iPod of de cadeaubon) dus gemakkelijk te behalen zou zijn. De resultaten van een responsanalyse op de verschillende participerende instellingen wijst ook niet in de richting van selectieve respons (zie bijlage 4). Vooralsnog gaan wij er op basis van deze argumenten van uit dat het percentage 16,5 procent een betrouwbaar onderzoeksresultaat is.

Incidentie in de verschillende categorieën

Uit de gegevens is af te lezen dat een beperking in veel gevallen niet alleen komt. Meer dan een derde van de studenten zegt twee of meerdere functiebeperkingen te hebben. Van studenten met twee functiebeperkingen noemt 38 procent concentratieproblemen als een van de twee beperkingen waar men mee te maken heeft. Andere vaak genoemde functiebeperkingen onder studenten met twee functiebeperkingen zijn depressieve klachten/stemmingsstoornissen (23 procent), beperking in uithoudingsvermogen (21 procent), dyslexie (18 procent), chronische vermoeidheid (17 procent) en langdurige pijn (16 procent). Bij studenten met drie of meer functiebeperkingen komen concentratieproblemen het meest voor. In meer dan de helft van de gevallen (57 procent) wordt deze functiebeperking genoemd. Andere vaak voorkomende functiebeperkingen onder studenten met drie of meer functiebeperkingen zijn depressieve klachten/stemmingsstoornissen en chronische vermoeidheid (beide 44 procent), beperking in uithoudingsvermogen (43 procent), langdurige pijn, slaapstoornissen (beide 31 procent) en een chronische aandoening (30 procent). Dit overzicht duidt op een verband tussen functiebeperkingen. Veel studenten met meerdere beperkingen blijken last te hebben van concentratieproblemen, vermoeidheid en beperking in het uithoudingsvermogen. Het is goed mogelijk dat deze samenhangen met andere functiebeperkingen zoals psychische klachten en/of langdurige pijn.

Tabel 3.3. Soorten functiebeperkingen

Functiebeperking	Frequentie	Percentage
Beperking in concentratie	413	15,8
Dyslexie	378	14,4
Chronische aandoening of ziekte	255	9,7
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	249	9,5
Beperking in uithoudingsvermogen	223	8,5
Chronische vermoeidheid	206	7,9
(langdurige) pijn	192	7,3
Beperking in beweging	186	7,1
Slaapstoornissen	141	5,4
Beperking in zien	107	4,1
Angstproblemen of paniekstoornissen	107	4,1
Beperking in horen	60	2,3
Klachten in het autistisch spectrum	47	1,8
Beperking in spreken	44	1,7
Anders	9	0,3
Totaal aantal genoemde functiebeperkingen	2.617	100,0

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 3.3 toont hoe vaak een functiebeperking door studenten wordt genoemd. Een student heeft de mogelijkheid gekregen om meerdere functiebeperkingen te noemen. Het totaal in tabel 3.3 (2.617 maal is een functiebeperking genoemd) is daardoor groter dan het totaal in tabel 3.2 (1.609 personen).

Beperking in concentratie komt het meest voor. Bijna 16 procent van de studenten met een functiebeperking zegt hiermee te kampen. Zoals we eerder zagen gaat deze klacht in een meerderheid van de gevallen samen met andere klachten en komt dus vaak voor onder studenten met twee of meerdere functiebeperkingen. De op een na grootste groep wordt gevormd door studenten met dyslexie, gevolgd door studenten met een chronische aandoening of ziekte, studenten met depressieve klachten of stemmingsstoornissen en studenten die zeggen over een beperkt uithoudingsvermogen te beschikken. Deze ‘Top vijf’ van meest genoemde functiebeperkingen – die gezamenlijk meer dan de helft van het totaal genoemd aantal beperkingen beslaan – bestaat voornamelijk uit beperkingen die op het eerste oog niet zichtbaar zijn en dus niet direct herkend worden.

De top vijf zoals wij deze vinden, is deels vergelijkbaar met de top vijf in het onderzoek van Plemper (2005). Tabel 3.4 vergelijkt de gegevens uit beide onderzoeken. In deze tabel wordt aangegeven hoeveel procent van de totale groep respondenten een bepaalde beperking noemt. We

zien dat ook in het onderzoek van Plemper minder zichtbare beperkingen veel voorkomen, zoals bijvoorbeeld dyslexie, psychische klachten of beperking in uithoudingsvermogen. Anderzijds heeft langdurige pijn in het onderzoek van Plemper eveneens een hoge incidentie, terwijl deze beperking in ons onderzoek minder vaak wordt genoemd.

Tabel 3.4   **Vergelijking incidentie onderzoek Plemper in 2005 en huidige onderzoek**

Functiebeperking	Plemper	Ons onderzoek
Lichamelijk	11%	
(langdurige) pijn	4%	2,0%
Beperking in beweging	3%	1,9%
Beperking in zien	3%	1,1%
Beperking in horen	1%	0,6%
Beperking in spreken	1%	0,5%
Beperking in uithoudingsvermogen	4%	2,3%
Beperking in concentratie	2%	4,2%
Chronische vermoeidheid	3%	2,1%
Chronische aandoening of ziekte	1%	2,6%
Dyslexie	4%	3,9%
Psychisch	4%	
Slaapstoornissen		1,4%
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen		2,5%
Angstproblemen of paniekstoornissen		1,1%
Klachten in het autistisch spectrum		0,5%
Anders		0,1%

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Opvallend verschil tussen ons onderzoek en dat van Plemper is het hoge percentage in ons onderzoek van studenten met beperking in concentratie, evenals het grotere aandeel studenten met een chronische aandoening of ziekte. In het onderzoek van Plemper (2005) daarentegen worden vaker lichamelijke beperkingen genoemd zoals een beperking in zien of bewegen.

Bovenstaand hebben we reeds enkele verklaringen geboden voor het algemene hogere percentage in ons onderzoek.

Achtergrondfactoren: studiesector

We hebben berekend in hoeverre het aantal studenten met een functiebeperking verschilt per studiesector. Tabel 3.5 laat de resultaten zien. We hebben de sectoren met minder dan 100 studenten niet meegenomen in de analyses, zodat het resultaat niet onbetrouwbaar wordt. Daarnaast hebben we een onderscheid gemaakt naar hbo en universiteit.

Tabel 3.5 Aantallen en percentages studenten met een functiebeperking in de verschillende sectoren (selectie sectoren met respons meer dan 100 studenten)

	Totaal		Hbo		Universiteit	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Economie	305	15,9%	242	17,7%	60	11,4%
Gedrag en maatschappij	186	16,9%	106	18,2%	78	15,5%
Gezondheidszorg	243	17,8%	155	18,3%	83	16,7%
Landbouw en natuurlijk omgeving	12	12,0%			9	11,4%
Natuur	96	18,5%	27	28,1%	68	16,3%
Onderwijs	142	21,2%	135	20,9%		
Recht	88	16,6%	43	17,0%	45	16,5%
Taal en cultuur	108	20,5%	42	22,7%	62	18,7%
Techniek	205	15,7%	134	19,0%	67	11,5%

Chi-kwadraat voor Totaal =74,3, df=1, p<0.000.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Er blijken inderdaad verschillen te bestaan. In de sectoren Onderwijs (hbo) en Taal en cultuur (hbo en universiteit) hebben relatief veel studenten een functiebeperking. In de sector Natuur in het hbo hebben opvallend veel studenten een functiebeperking (28,1 procent). In de sector Landbouw en natuurlijke omgeving (universiteit) en Techniek (universiteit) daarentegen studeren relatief weinig mensen met een functiebeperking.

Deze verschillen tussen sectoren zijn grotendeels dezelfde zoals ze worden gevonden in de Studentenmonitor (2006). Ook daar is het percentage techniek studenten met een functiebeperking het laagst en het percentage taal en cultuur studenten het hoogst. Gedrag en maatschappij en Onderwijs scoren daar ook hoog.

Achtergrondfactoren: hbo versus universiteit

Het is mogelijk dat percentages eerstejaarsstudenten met een functiebeperking verschillen als we hbo met universiteit vergelijken. In tabel 3.6 hebben we de percentages berekend van studenten met en zonder functiebeperking in het hbo versus de universiteit.

Tabel 3.6 Aantallen en percentages van studenten met en zonder functiebeperking in het hbo en de universiteit

	Geen functiebeperking		Wel functiebeperking		Totaal	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Hogeschool	5.231	82,6%	1.105	17,4%	6.336	100,0%
Universiteit	2.932	85,3%	504	14,7%	3.436	100,0%
Totaal	8.163	83,5%	1.609	16,5%	9.772	100,0%

Chi-kwadraat =12,44, df=1, p<0.000

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Het percentage studenten met een functiebeperking is hoger in het hbo dan op de universiteit (17,4 procent versus 14,7 procent). In tabel 3.7 worden de percentages studenten van het hbo en de universiteit naar afzonderlijke functiebeperking vermeld.

Tabel 3.7 Aantallen en percentages van studenten naar functiebeperking in het hbo en de universiteit

	Hbo		Universiteit		Totaal	
	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.
Geen functiebeperkingen	5.231	82,6%	2.932	85,3%	8.163	83,5%
(langdurige) pijn	49	0,8%	15	0,4%	64	0,7%
Beperking in beweging	75	1,2%	19	0,6%	94	1,0%
Beperking in zien	25	0,4%	18	0,5%	43	0,4%
Beperking in horen	15	0,2%	11	0,3%	26	0,3%
Beperking in spreken	11	0,2%	3	0,1%	14	0,1%
Beperking in uithoudingsvermogen	32	0,5%	16	0,5%	48	0,5%
Beperking in concentratie	99	1,6%	46	1,3%	145	1,5%
Chronische vermoeidheid	28	0,4%	15	0,4%	43	0,4%
Chronische aandoening	99	1,6%	43	1,3%	142	1,5%
Dyslexie	193	3,0%	73	2,1%	266	2,7%
Slaapstoornissen	17	0,3%	8	0,2%	25	0,3%
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	34	0,5%	29	0,8%	63	0,6%
Angstproblemen of paniekstoornissen	22	0,3%	5	0,1%	27	0,3%
Klachten in het autistisch spectrum	10	0,2%	6	0,2%	16	0,2%
Overig	8	0,1%	1	0,0%	9	0,1%
2 functiebeperkingen	230	3,6%	115	3,3%	345	3,5%
3 functiebeperkingen	89	1,4%	45	1,3%	134	1,4%
4 functiebeperkingen	42	0,7%	23	0,7%	65	0,7%
5 of meer functiebeperkingen	27	0,4%	13	0,4%	40	0,4%
Totaal	6.336	100,0%	3.436	100,0%	9.772	100,0%

Chi-kwadraat=36,72, df=19, p<0.009

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

De verdeling naar functiebeperking verschilt significant bij een vergelijking tussen de groepen Hbo'ers en universitaire studenten. Blijkbaar komen in het Hbo sommige functiebeperkingen vaker, andere weer minder vaak voor dan op de universiteit. Zo heeft in het Hbo 3 procent van de studenten te maken met dyslexie, terwijl ditzelfde geldt voor 2,1 procent van de universitaire studenten.

Achtergrondfactoren: sekse

Gemiddeld genomen hebben 14,9 procent van de mannelijke studenten een functiebeperking, in vergelijking tot 17,5 procent van de vrouwelijke studenten. Behalve een hogere incidentie, hebben vrouwelijke studenten ook andere functiebeperkingen dan mannelijke studenten: de verdeling naar functiebeperking verschilt significant tussen mannen en vrouwen. Tabel 3.8 toont dat mannelijke studenten vaker concentratie problemen en dyslexie hebben, terwijl vrouwelijke studenten vaker meerdere functiebeperkingen hebben, depressieve klachten, langdurige pijn en chronische aandoeningen.

Dat vrouwen en mannen verschillen, is ook in het onderzoek van Plemper (2005) en in het CHOICE onderzoek gevonden (Timmers & Steenkamp, 2007). Sekseverschillen in het onderzoek van Plemper wijzen niet in dezelfde richting, daar hebben mannen niet vaker dyslexie en hebben juist vrouwen vaker last van concentratieproblemen.

Tabel 3.8 Aantallen en percentages mannelijke en vrouwelijke studenten met en zonder functiebeperking

	Mannen		Vrouwen	
Geen functiebeperkingen	2.756	85,1%	4.206	82,5%
(langdurige) pijn	10	,3%	46	,9%
Beperking in beweging	31	1,0%	47	,9%
Beperking in zien	18	,6%	21	,4%
Beperking in horen	9	,3%	14	,3%
Beperking in spreken	7	,2%	4	,1%
Beperking in uithoudingsvermogen	18	,6%	23	,5%
Beperking in concentratie	56	1,7%	61	1,2%
Chronische vermoeidheid	6	,2%	24	,5%
Chronische aandoening	37	1,1%	92	1,8%
Dyslexie	100	3,1%	131	2,6%
Slaapstoornissen	5	,2%	14	,3%
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	15	,5%	36	,7%
Angstproblemen of paniekstoornissen	5	,2%	19	,4%
Klachten in het autistisch spectrum	12	,4%	4	,1%
Overig	4	,1%	5	,1%
2 functiebeperkingen	95	2,9%	200	3,9%
3 functiebeperkingen	33	1,0%	82	1,6%
4 functiebeperkingen	8	,2%	49	1,0%
5 of meer functiebeperkingen	14	,4%	20	,4%
Totaal	3.239	100,0%	5.098	100,0%

Chi-kwadraat =72,88, df=1, p<0.000

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Achtergrondfactoren: leeftijd

De gemiddelde leeftijd van de hele groep is bijna 20 jaar. De studenten met een functiebeperking zijn gemiddeld iets ouder dan studenten zonder beperking (zie tabel 3.9). Dit verschil is significant.

Tabel 3.9 Gemiddelde leeftijd van studenten met en zonder functiebeperking

	Gemiddelde	N	Standaard deviatie
Geen functiebeperking	19,5805	6.956	2,01760
Wel functiebeperking	19,9141	1.373	2,15267
Totaal	19,6355	8.329	2,04410

F=30,64, df=1, p<0.00

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Kijken we naar de verdeling over functiebeperkingen dan lijken studenten met een beperking in spreken, een autistische beperking en studenten met meerdere functiebeperkingen iets ouder dan de overige studenten.

Achtergrondfactoren: autochtone en allochtone studenten

Gezien de sterke toename van het aantal studenten van allochtone afkomst in het afgelopen decennium wordt de vraag steeds relevanter wat het aandeel studenten met functiebeperking is binnen deze groep en of dit verschilt, ook naar soort functiebeperking, met autochtone studenten. Uit tabel 3.10 komt naar voren dat er nauwelijks verschil is in het aandeel studenten met een functiebeperking in deze twee groepen: de percentages liggen rond de 16 à 17 procent. Van de groep studenten met functiebeperking is 17 procent van allochtone afkomst. Dit is een hoger aandeel dan de 11 procent uit het Plemper onderzoek van 2005. Dit kan betekenen dat evenals in de totale studentenpopulatie het percentage studenten van allochtone afkomst onder studenten met een functiebeperking in de afgelopen jaren is toegenomen.⁸

Kijken we naar de afzonderlijke functiebeperkingen dan zien we onder zowel autochtonen als allochtonen dat de groep studenten met twee functiebeperkingen het grootst is (respectievelijk 21 en 23 procent). Onder autochtone studenten vormen verder, in volgorde, studenten met dyslexie, drie functiebeperkingen, chronische aandoeningen en beperking in concentratie relatief grote groepen.

⁸ In ons bestand is 16 procent van de totale groep eerstejaars en 17 procent van de eerstejaars met functiebeperking van allochtone afkomst. Volgens CBS gegevens (CBS StatLine) is het aandeel allochtone eerstejaars in het studiejaar 2006/2007 24 procent. Hiermee is er een ondervetegenwoordiging van allochtone eerstejaars in ons bestand. Dit is echter niet uniek. Ook wanneer de resultaten in het Plemper onderzoek uit 2005 worden vergeleken met CBS-StatLine gegevens komt een ondervetegenwoordiging naar voren. In het Plemper onderzoek heeft 11 procent van de respondenten een allochtone achtergrond, terwijl volgens het CBS in het studiejaar 2003/2004 20 procent van de totale studentenpopulatie (en 21 procent van de totale voltijdstudentenpopulatie) van allochtone herkomst is. Nader onderzoek naar de achtergronden van deze verschillen lijkt gewenst.

FUNCTIEBEPERKING IN HET ONDERWIJS

Onder allochtone studenten zijn dat, eveneens in volgorde, studenten met chronische aandoeningen, beperking in concentratie, drie functiebeperkingen en dyslexie. Als het gaat om de meest voorkomende categorieën functiebeperkingen, zijn er dus grote overeenkomsten tussen allochtone en autochtone studenten. Er zijn echter ook verschillen. Het grootste verschil is te zien bij de studenten met dyslexie. Negentien procent van de autochtone studenten met functiebeperking valt onder deze groep, terwijl hetzelfde geldt voor nog geen acht procent van de allochtone studenten met functiebeperking. Onder allochtone studenten komt het verder vaker voor dat studenten te kampen hebben met psychische klachten (depressiviteit, stemmingsstoornissen, angstproblemen of paniekstoornissen), slaapstoornissen of met vier functiebeperkingen. Onder autochtone studenten komt beperking in beweging en (langdurige) pijn vaker voor.

Tabel 3.10 Eerstejaarsstudenten naar etnische afkomst en soort functiebeperking (in procenten)

	Autochtoon		Allochtoon ¹	
Geen functiebeperking	83,7%		82,8%	
Wel functiebeperking	16,3%	Waarvan	17,2%	Waarvan
(langdurige) pijn		4,3%		2,9%
Beperking in beweging		6,1%		2,9%
Beperking in zien		2,5%		4,1%
Beperking in horen		1,8%		1,2%
Beperking in spreken		0,6%		1,7%
Beperking in uithoudingsvermogen		3,1%		2,3%
Beperking in concentratie		8,0%		8,7%
Chronische vermoeidheid		1,8%		2,9%
Chronische aandoening		9,8%		9,3%
Dyslexie		19,0%		7,6%
Slaapstoornissen		1,2%		3,5%
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen		3,1%		6,4%
Angstproblemen of paniekstoornissen		1,2%		2,9%
Klachten in het autistisch spectrum		1,2%		0,6%
Overig		0,6%		0,6%
2 functiebeperkingen		20,9%		23,3%
3 functiebeperkingen		8,6%		8,7%
4 functiebeperkingen		3,7%		6,4%
5 of meer functiebeperkingen		2,5%		3,5%
Totaal	100,0% (n=6896)	100,0% (n=1124)	100,0% (n=1352)	100,0% (n=232)

Chi-kwadraat = 50,26, (df=19), p<0.000

¹ Conform de CBS-definitie wordt een student van allochtone afkomst beschouwd indien tenminste één van de ouders niet in Nederland is geboren

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Achtergrondfactoren: sociaal economische status

Sociaal economische status van de respondenten is gebaseerd op het opleidingsniveau van de ouders (waarbij het niveau is gebaseerd op het niveau van de hoogst opgeleide ouder: 1=geen onderwijs tot en met 12=gepromoveerd aan een universiteit). We vinden een verschil tussen de groep studenten met en zonder functiebeperkingen: het opleidingsniveau van de ouders van studenten zonder functiebeperking is gemiddeld iets lager dan het opleidingsniveau van ouders van studenten met functiebeperking ($F(1)=4.434$, $p<0.035$). Het verschil is klein, de gemiddelde score in

de groep studenten zonder functiebeperking is 8,36 in vergelijking tot 8,49 in de groep studenten met een functiebeperking (op een schaal van 1 tot en met 12).

Als we de afzonderlijke functiebeperkingen in ogenschouw nemen zijn er geen verschillen. Met andere woorden, het is niet zo dat studenten met dyslexie hoger of juist lager opgeleide ouders hebben in vergelijking tot studenten met een angststoornis, etc.

Achtergrondfactoren: vooropleiding

In hoeverre verschillen de groepen studenten met en zonder functiebeperking in samenstelling naar vooropleiding? Deze vraag wordt beantwoord in tabel 3.11.

Tabel 3.11 Aantal en percentage eerstejaarsstudenten met en zonder functiebeperking, naar vooropleiding

	Geen functiebeperking		Wel functiebeperking		Totalen	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Vwo	3725	45,6%	607	37,7%	4332	44,3%
Havo	2866	35,1%	640	39,8%	3506	35,9%
Mbo	1572	19,3%	362	22,5%	1934	19,8%
Totaal	8163	100,0%	1609	100,0%	9772	100,0%

Chi-kwadraat =66,59, df=38, p<0.003

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

De verschillen in samenstelling blijken significant. Het aandeel vwo'ers onder eerstejaarsstudenten met functiebeperking is kleiner dan bij de groep eerstejaarsstudenten zonder functiebeperking (37,7 versus 45,6 procent). Daartegenover liggen de percentages havisten en mbo'ers onder studenten met een functiebeperking (respectievelijk. 39,8 en 22,5 procent) hoger dan onder studenten zonder functiebeperking (respectievelijk 35,1 en 19,3 procent). Ook als per vooropleiding gekeken wordt naar het aandeel studenten met functiebeperking, blijkt er een uitzonderingspositie te zijn voor studenten met een vwo-vooropleiding. Eerder zagen we dat 16,5 procent van de totale groep eerstejaars bestaat uit studenten met functiebeperking. Bij studenten met een vwo-vooropleiding is dit 14 procent (607 van 4.332 studenten), wat duidt op ondervertegenwoordiging. Daarentegen zijn personen met een functiebeperking oververtegenwoordigd onder studenten met een havo of mbo-vooropleiding (respectievelijk 18,3 en 18,7 procent). Deze uitkomsten suggereren dat de doorstroom vanuit het vwo verbeterd kan worden. Echter, in paragraaf 3.1 kwam naar voren dat de doorstroom vanuit vwo en havo tussen scholieren met en zonder functiebeperking nauwelijks verschilt en dat mbo'ers met functiebeperking vaker naar het hoger onderwijs gaan dan mbo'ers

zonder functiebeperking. Het significante verschil in samenstelling naar vooropleiding tussen de groep studenten met en zonder functiebeperking is dus mogelijk het gevolg van een grotere doorstroom vanuit het mbo.

Omdat vwo-gediplomeerden kunnen kiezen tussen een hbo- en een universitaire studie, is het interessant om na te gaan of er een verschil is tussen vwo'ers met en zonder functiebeperking in hun uiteindelijke keuze voor de hoger onderwijssoort. Tabel 3.12 geeft hier inzicht in.

Tabel 3.12 Eerstejaarsstudenten met een vwo-vooropleiding met en zonder functiebeperking naar hoger onderwijssoort

	Geen functiebeperking	Wel functiebeperking
Hbo	23,0%	18,9%
Universiteit	77,0%	81,1%
Totaal	100,0% (n=3725)	100,0% (n=607)

Chi-kwadraat =4,946, df=1, p<0.05

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Vwo'ers met een functiebeperking gaan vaker naar de universiteit (81 procent) dan vwo'ers zonder functiebeperking (77 procent) en kiezen dus minder vaak voor een hbo-opleiding. Dit verschil is significant.

We hebben tenslotte gekeken hoe de verschillende functiebeperkinggroepen zijn samengesteld naar vooropleiding (tabel 3.13).

Tabel 3.13 Eerstejaarsstudenten naar functiebeperking en vooropleiding in aantallen en percentages (horizontaal gepercentreerd)

	Vooropleiding vwo		Vooropleiding havo		Vooropleiding mbo	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Geen functiebeperkingen	3725	45,6%	2866	35,1%	1572	19,3%
(langdurige) pijn	21	32,8%	27	42,2%	16	25,0%
Beperking in beweging	29	30,9%	39	41,5%	26	27,7%
Beperking in zien	20	46,5%	15	34,9%	8	18,6%
Beperking in horen	12	46,2%	8	30,8%	6	23,1%
Beperking in spreken	3	21,4%	7	50,0%	4	28,6%
Beperking in uithoudingsvermogen	21	43,8%	19	39,6%	8	16,7%
Beperking in concentratie	52	35,9%	57	39,3%	36	24,8%
Chronische vermoeidheid	20	46,5%	16	37,2%	7	16,3%
Chronische aandoening	48	33,8%	59	41,5%	35	24,6%
Dyslexie	84	31,6%	118	44,4%	64	24,1%
Slaapstoornissen	11	44,0%	8	32,0%	6	24,0%
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	33	52,4%	21	33,3%	9	14,3%
Angstproblemen of paniekstoornissen	6	22,2%	11	40,7%	10	37,0%
Klachten in het autistisch spectrum	8	50,0%	5	31,3%	3	18,8%
Overig	3	33,3%	4	44,4%	2	22,2%
2 functiebeperkingen	139	40,3%	133	38,6%	73	21,2%
3 functiebeperkingen	54	40,3%	53	39,6%	27	20,1%
4 functiebeperkingen	28	43,1%	21	32,3%	16	24,6%
5 of meer functiebeperkingen	15	37,5%	19	47,5%	6	15,0%

Chi-kwadraat = 66,6, df=38, p<0.003

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Wanneer soorten functiebeperkingen worden vergeleken naar de verdeling over de verschillende vooropleidingen, dan blijken de verschillen significant. De groep studenten zonder functiebeperking bestaat voor 45 procent uit vwo'ers, voor 35 procent uit havisten en voor 20 procent uit mbo'ers. Als we deze verdeling als ijkpunt nemen, dan zien we dat er veel vwo'ers te vinden zijn onder studenten met depressieve klachten of klachten in het autistisch spectrum (50 procent of meer). Andere groepen met veel vwo'ers zijn studenten met beperking in zien of horen en studenten die te kampen hebben met chronische vermoeidheid. Havisten zijn oververtegenwoordigd bij een meerderheid van de soorten functiebeperkingen. Met name studenten met dyslexie, met 5 of meer beperkingen en met een beperking in spreken hebben vaak een havo achtergrond (rond de 45 procent). Ook mbo'ers zijn, in vergelijking met het aandeel mbo'ers binnen de groep studenten zonder functiebeperking, oververtegenwoordigd bij een meerderheid van de soorten functiebeperking. De grootste oververtegenwoordiging is te vinden bij studenten met

angstproblemen/paniekstoornissen (37 procent), maar ook studenten met beperking in bewegen of spreken, of met langdurige pijn hebben opvallend vaker een mbo-vooropleiding.

De diverse functiebeperkinggroepen verschillen in samenstelling naar vooropleiding. Met de groep studenten zonder functiebeperking als referentiepunt blijkt tevens dat bij een aantal groepen vwo'ers en bij andere groepen havisten of mbo'ers zijn oververtegenwoordigd. Opvallend is dat er een oververtegenwoordiging van vwo'ers is bij een minderheid van de soorten functiebeperking (bij een meerderheid is er dus een onderverteenwoordiging), terwijl dit een meerderheid is in geval van havisten en mbo'ers. Hier is mogelijk een samenhang met de eerder geconstateerde onderverteenwoordiging van vwo'ers en oververtegenwoordiging van havisten en mbo'ers met een functiebeperking in vergelijking met het aandeel studenten met een functiebeperking binnen de totale groep eerstejaarsstudenten.

Achtergrondfactoren: woonsituatie

De woonsituatie van studenten met en zonder functiebeperking wordt beschreven in tabel 3.14.

Tabel 3.14 Woonsituatie van studenten met en zonder een functiebeperking

	Geen functiebeperking	Wel functiebeperking	Totaal
Bij je familie/gezin	65,1%	64,6%	65,1%
Alleen zonder ondersteuning	6,1%	6,5%	6,2%
Alleen met ondersteuning	0,0%	0,9%	0,2%
Samen met vrienden/vriendinnen zonder ondersteuning	6,9%	4,9%	6,6%
Samen met vrienden/vriendinnen met ondersteuning	0,0%	0,4%	0,1%
Alleen in een instelling	0,1%	0,4%	0,2%
In een studentenhuis	21,7%	22,1%	21,7%
Totaal	100,0% (n=6973)	100,0% (n=1377)	100,0% (n=8350)

Chi-kwadraat =80,71, df=6, p<0.000

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Er is een significant verschil in verdeling naar woonsituatie tussen de groepen studenten zonder en met functiebeperking. Dit komt voornamelijk doordat studenten zonder functiebeperking iets vaker met vrienden wonen zonder ondersteuning dan studenten met functiebeperking.

Achtergrondfactoren: inkomsten

We hebben gevraagd naar de bronnen van inkomsten van studenten (zie tabel 3.15).

Tabel 3.15 Bronnen van inkomsten van eerstejaarsstudenten zonder en met functiebeperking

	Geen functiebeperking		Wel functiebeperking		Chi-kwadraat	
	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	.
Uitkering uit sociale dienst	271	3,9	72	5,3	5,74	(p<.017)
Salaris	5512	78,8	1002	72,4	27,67	(p<.000)
Wia of wajong	202	2,9	85	6,1	36,94	(p<.000)
Financiële hulp van overheids- of welzijnsinstanties	212	3,2	50	3,6	Ns*	
Studiefinanciering	5282	75,5	1047	75,7	Ns	
Financiële hulp van familie	1242	18,8	268	19,4	Ns	
Werkloosheidsuitkering	90	1,3	24	1,7	Ns	
Andere bronnen	320	4,6	92	6,6	10,59	(p<.002)

*NS niet significant

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

De tabel laat zien dat studenten met functiebeperking een aantal andere inkomstbronnen aanboren dan studenten zonder functiebeperking. Ze hebben iets vaker een uitkering van de sociale dienst, iets minder vaak salaris, vaker een WIA of Wajong uitkering en ze boren vaker ‘andere bronnen’ aan. Deze verschillen zijn significant.

Kijken we naar de afzonderlijke soorten functiebeperkingen (tabel 3.16), dan zien we dat studenten met meerdere beperkingen en studenten met concentratieproblemen relatief vaak een uitkering ontvangen. Daarentegen hebben studenten met een chronische vermoeidheid, depressieve klachten en dyslexie vrijwel nooit een uitkering van de sociale dienst.

Tabel 3.16 Percentages studenten met een functiebeperking die een Wajong uitkering of een uitkering van de Sociale Dienst of CWI krijgen

	Wajong		Sociale Dienst of CWI		Totaal
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal
Geen functiebeperkingen	202	2,9%	271	3,9%	6992
(langdurige) pijn	4	7,1%	2	3,6%	56
Beperking in beweging	8	10,1%	1	1,3%	79
Beperking in zien	0	,0%	0	,0%	40
Beperking in horen	1	4,3%	1	4,3%	23
Beperking in spreken	1	9,1%	1	9,1%	11
Beperking in uithoudingsvermogen	1	2,5%	2	5,0%	40
Beperking in concentratie	6	5,0%	8	6,7%	119
Chronische vermoeidheid	2	6,7%	0	,0%	30
Chronische aandoening	4	3,1%	8	6,2%	130
Dyslexie	3	1,3%	4	1,7%	234
Slaapstoornissen	0	,0%	1	5,0%	20
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	2	3,9%	0	,0%	51
Angstproblemen of paniekstoornissen	2	8,7%	1	4,3%	23
Klachten in het autistisch spectrum	6	37,5%	1	6,2%	16
Overig	1	11,1%	0	,0%	9
2 functiebeperkingen	19	6,4%	18	6,1%	295
3 functiebeperkingen	8	6,9%	9	7,8%	116
4 functiebeperkingen	10	17,2%	9	15,5%	58
5 of meer functiebeperkingen	7	20,6%	7	20,6%	34
Totaal	287	3,4%	344	4,1%	8376

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Studenten met een beperking in bewegen en studenten met meerdere beperkingen hebben in vergelijking met andere functiebeperking groepen vaak een Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) of Wajong uitkering. Dit is ook het geval bij studenten met een angststoornis en studenten met een beperking in het autistisch spectrum, maar dit zijn in aantal kleine groepen. De groep studenten zonder functiebeperking met een Wajong uitkering is interessant, het betreft 202 respondenten. Vooralnog is onbekend wat de achtergrond is van deze studenten. Het zou kunnen gaan om studenten die wel een Wajong uitkering krijgen, maar die er voor kiezen om hun functiebeperking niet aan alle instanties kenbaar te maken (bijvoorbeeld omdat zij dit als stigmatiserend ervaren) en dit daarom ook niet hebben aangegeven in onze vragenlijst.

Tenslotte, het gemiddeld inkomen van studenten met een functiebeperking is hetzelfde als het inkomen van studenten zonder functiebeperking (zie tabel 3.17). In beide groepen heeft ongeveer 45 procent een inkomen van minder dan 550 euro en ongeveer 22 procent een inkomen tussen de 550 en 750 euro.

Tabel 3.17 Gemiddeld inkomen van studenten met en zonder functiebeperking

	Minder dan 550 euro		Tussen 550 en 750 euro		Tussen 750 en 950 euro		Tussen 950 en 1150 euro		Meer dan 1150 euro	
	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.
Geen functiebeperking	3.184	45,5%	1.560	22,3%	585	8,4%	1.666	23,8%	6.995	100,0%
Wel functiebeperking	598	44,6%	296	22,1%	98	7,3%	350	26,1%	1.342	100,0%
Totaal	3.782	45,4%	1.856	22,3%	683	8,2%	2.016	24,2%	8.337	100,0%

Chi-kwadraat=4,19, df=3, p<0.242

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Achtergrondfactoren: tijdbesteding en extra curriculaire activiteiten

Studenten met een functiebeperking zijn vaker lid van een belangenvereniging, even vaak lid van een vakbond, vaker lid van een politieke partij, vaker lid van een liefdadigheidsorganisatie, minder vaak lid van een sportvereniging en minder vaak lid van iets anders. Een en ander betekent dat studenten met een functiebeperking andere type lidmaatschappen hebben in vergelijking tot hun studiegenoten zonder functiebeperking (tabel 3.18).

Tabel 3.18 Lidmaatschappen van verenigingen

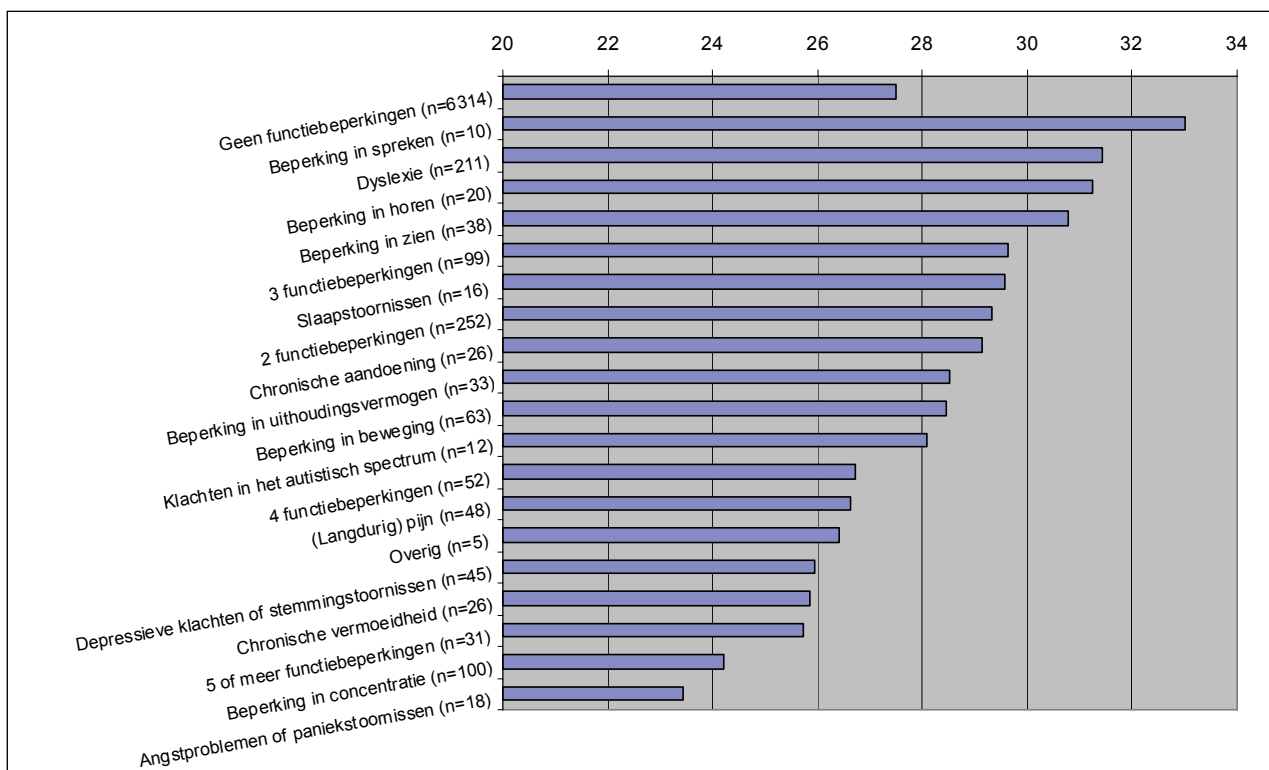
	Geen functiebeperking		Wel functiebeperking		Chi-kwadraat	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage		
Belangenvereniging	54	0,8	187	13,53	6,70	p<.017
Studentenvakbond	160	2,3	22	1,6	NS*	
Politieke partij	116	1,7	40	2,9	9,53	p<.003
Liefdadigheidsorganisatie	295	4,2	77	5,6	4,87	p<.030
Sportvereniging	3.412	48,9	598	43,3	14,88	p<.000
Iets anders	960	13,8	144	10,4	11,30	p<.001

*NS niet significant

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Ook als het gaat om tijdbesteding zien we verschillen tussen studenten met en zonder een functiebeperking. Studenten met een functiebeperking besteden meer tijd aan hun studie (gemiddeld 28,7 uur per week in vergelijking tot 27,5 uur per week, $F=9,45$, $p<0.002$), ze besteden minder tijd aan betaald werk (gemiddeld 7,6 uur in vergelijking tot 8,1 uur, $F=4,723$, $p<0.030$) en ze besteden meer tijd aan zorgtaken (gemiddeld 5,0 uur in vergelijking tot 3,9 uur, $F=46,157$, $p<0.000$). Er zijn geen verschillen in de tijd die wordt besteed aan studiegerelateerde activiteiten, beide groepen besteden daar gemiddeld 4,1 uur per week aan. Figuur 3.1 laat de tijdbesteding aan studie van de studenten met verschillende functiebeperkingen zien.

Figuur 3.1 Tijd besteed aan studie in aantal uren per week, eerstejaarsstudenten cohort 2007/08

Studenten met een beperking in spreken en studenten met dyslexie besteden de meeste tijd aan hun studie, terwijl studenten met een beperking in concentratie en studenten met angstproblemen of paniekstoornissen de minste tijd aan hun studie besteden.

We hebben eveneens naar mogelijke verschillen tussen universitaire- en hbo studenten geanalyseerd. De verschillen blijken significant te zijn ($F=9451$, $df=1$, $p>.002$). In tabel 3.19 worden de gemiddeldes vermeld. Duidelijk is dat met name de hbo studenten met een functiebeperking veel tijd aan hun studie besteden (gemiddeld 29,27 uur per week).

Tabel 3.19 Tijdbesteding in uren van studenten met en zonder functiebeperking, naar type hoger onderwijs

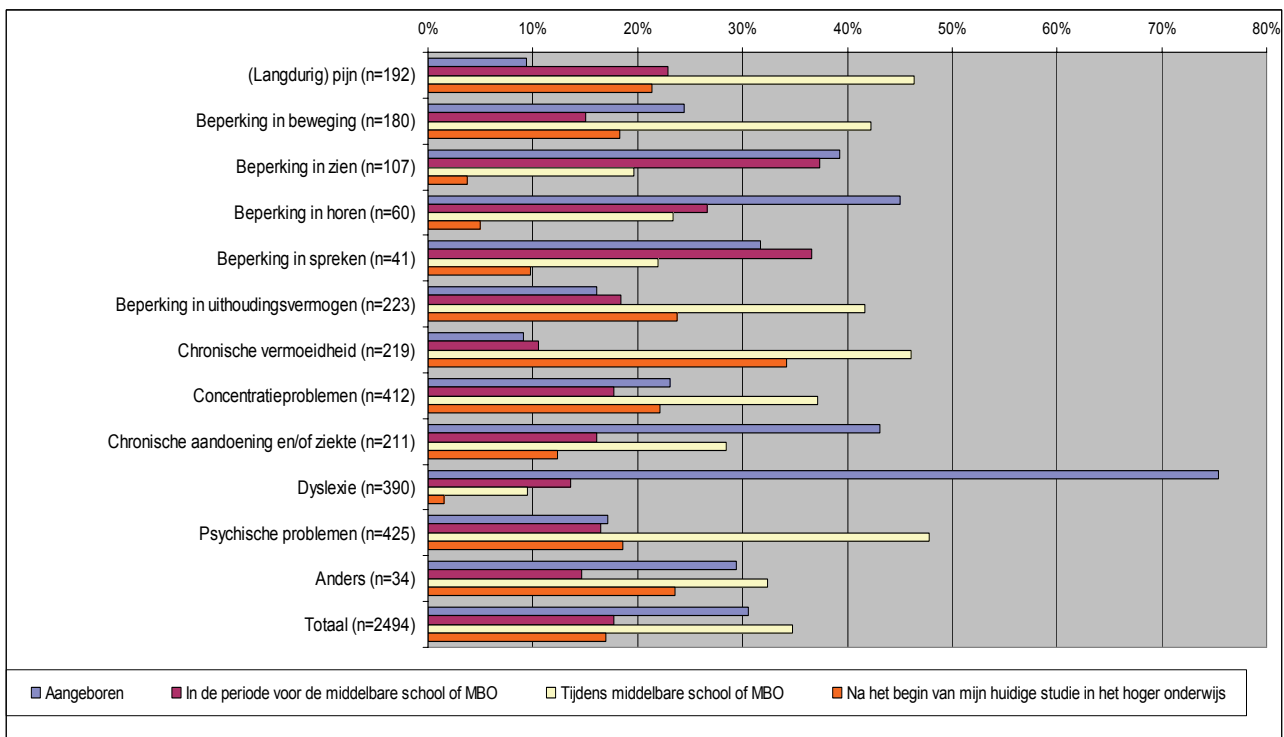
		Gemiddelde	N	Standaard deviatie
Geen functiebeperking	Hbo	28,10	3.665	12,872
	Universiteit	26,62	2.649	11,450
	Totaal	27,48	6.314	12,317
Wel functiebeperking	Hbo	29,27	784	13,038
	Universiteit	27,60	414	13,858
	Totaal	28,69	1.198	13,345
Totaal	Hbo	28,31	4.449	12,908
	Universiteit	26,75	3.063	11,807
	Totaal	27,67	7.512	12,493

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

3.3 AARD EN HULPVRAAG

In deze paragraaf gaan we dieper in op de aard van de functiebeperking en de hulpvraag van studenten. We kijken wanneer een functiebeperking is begonnen, in hoeverre studenten hulp nodig hebben bij het uitvoeren van (dagelijkse) taken. Ook besteden we aandacht aan de vragen of een functiebeperking het studeren belemmert, wat de behoefte is aan voorzieningen en of studenten weet hebben van instellingsvoorzieningen en hier ook gebruik van maken.

Figuur 3.2 Studenten met een functiebeperking (cohort 2007/2008) naar soort functiebeperking en moment waarop functiebeperking begon

Figuur 3.2 geeft een beeld van het moment waarop een functiebeperking is begonnen. Uit de gegevens van de totale groep (de onderste serie van vier staven) blijkt dat de meeste klachten zijn begonnen tijdens de middelbare schooltijd. Dit gaat op in circa 35 procent van de gevallen. Naar soort functiebeperking komt dit vooral voor onder studenten met psychische problemen (slaapstoornissen, depressieve klachten, stemmings-/paniekstoornissen, angstproblemen, klachten in autistisch spectrum), studenten met (langdurige) pijn en chronisch vermoeide studenten. Binnen deze groepen gaat het aandeel studenten voor wie de klacht op de middelbare school is begonnen richting de 50 procent. Ook studenten die aangeven beperkt te zijn in bewegen en in uithoudingsvermogen scoren bovengemiddeld als het gaat om de middelbare school als periode waarin de klacht zich voor het eerst aandiende. Het komt eveneens vaak voor dat een klacht is aangeboren. In de totale groep geldt dit voor ruim 30 procent van de gevallen. De groep die hier met kop en schouders boven de rest uitsteekt zijn studenten met dyslexie, waar driekwart van de studenten aangeeft dat dyslexie is aangeboren (bij een kwart heeft dyslexie zich blijkbaar in de loop der levensjaren geopenbaard). Andere groepen die bovengemiddelde scores bij de groep ‘aangeboren klachten’ zijn studenten die beperkt zijn in horen of zien en studenten met een chronische aandoening of ziekte. 17 Procent van de klachten is begonnen tijdens de studie. Dit geeft aan dat een overgrote meerderheid van de functiebeperkingen een langduriger karakter heeft: 83

procent is immers al aanwezig voor intrede in het hoger onderwijs. Bij de groep studenten waar de functiebeperving zich pas in het hoger onderwijs heeft geopenbaard, is een opvallende rol weggelegd voor chronisch vermoeide studenten. Binnen deze groep komt het tweemaal zo vaak voor dat de klacht in deze periode voor het eerst opkwam dan gemiddeld.

Tabel 3.20 Studenten met functiebeperving en het zelfstandig uitvoeren van taken

	Zonder hulp	Met technische hulp	Met hulp van andere mensen	Totaal
Kennis opdoen en toepassen	89,9%	5,7%	4,4%	100% (n=1605)
Opdrachten uitvoeren/klussen of karweien aangaan	86,4%	4,6%	9,0%	100% (n=1603)
Met iemand communiceren	95,2%	1,3%	3,5%	100% (n=1604)
Ergens heen gaan en/of gebruikmaken van vervoer	93,1%	4,0%	2,9%	100% (n=1604)
Jezelf verzorgen (douchen, afdrogen, eten, aankleden)	98,6%	0,5%	0,9%	100% (n=1598)
Huishoudelijk werk, boodschappen doen, eten klaarmaken	92,3%	1,7%	6,0%	100% (n=1596)

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

In tabel 3.20 staat aangegeven in hoeverre studenten met functiebeperving hulp nodig hebben bij het uitvoeren van bepaalde taken (deze vragen zijn niet voorgelegd aan studenten zonder functiebeperving). Zij blijken in grote mate zelfstandig te kunnen functioneren. Waar nog het meest hulp bij nodig is, is het uitvoeren van opdrachten of het klaren van klussen. Maar zelfs hier geeft ruim 86 procent aan dit zelf te kunnen doen. Wanneer hulp nodig is, dan zijn bij het opdoen en toepassen van kennis en bij het ergens heengaan, technische middelen vaker toereikend en wordt er minder een beroep gedaan op hulp van anderen. In de andere gevallen wordt er meer gebruik gemaakt van persoonlijke dan van technische hulp.

Tabel 3.21 Percentage eerstejaarsstudenten dat aangeeft de functiebeperking als belemmerend te beschouwen voor het studeren, naar soort functiebeperking

Functiebeperking	Percentage
5 of meer functiebeperkingen (n=40)	75,0%
4 functiebeperkingen (n=65)	73,8%
3 functiebeperkingen (n=134)	69,4%
Angstproblemen of paniekstoornissen (n=27)	66,7%
Beperking in concentratie (n=145)	57,2%
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=63)	52,4%
2 functiebeperkingen (n=345)	52,2%
Beperking in spreken (n=14)	50,0%
Dyslexie (n=266)	49,6%
Chronische aandoening (n=142)	47,2%
Overig (n=9)	44,4%
Chronische vermoeidheid (n=43)	44,2%
(langdurige) pijn (=64)	37,5%
Beperking in beweging (n=94)	33,0%
Slaapstoornissen (n=25)	32,0%
Beperking in horen (n=26)	26,9%
Beperking in zien (n=43)	20,9%
Beperking in uithoudingsvermogen (n=48)	18,8%
Klachten in het autistisch spectrum (n=16)	18,8%
Totaal (n=1609)	50,0%

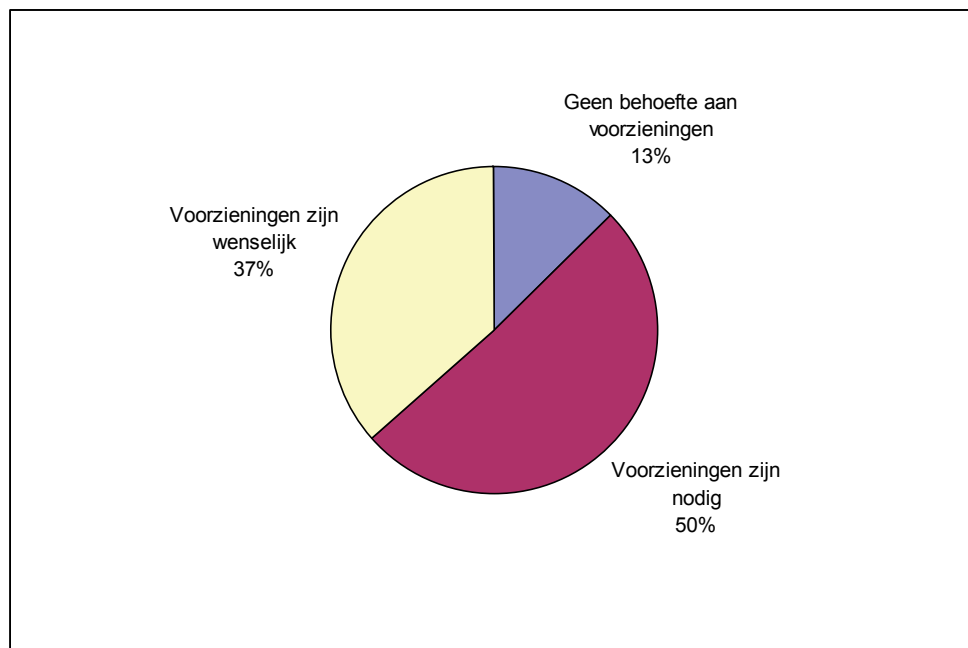
Chi-kwadraat= 116,165, df=18, p<,000

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Naast de invloed van een functiebeperking op het zelfstandig uitvoeren van bepaalde alledaagse taken, is ook gekeken naar de invloed van de functiebeperking op specifiek het studeren. In tabel 3.21 wordt aangegeven of een functiebeperking op de een of andere manier het volgen van de studie belemmert. 50 procent van de totale groep studenten met functiebeperking geeft aan dat dit het geval is. Dit percentage ligt op 55 procent in het onderzoek van Plemper (2005).

Naar afzonderlijke groepen komt dit het vaakst voor bij studenten met drie of meer functiebeperkingen. Binnen deze groepen ondervindt 70 procent of meer tijdens de studie hinder van het functiebeperkt zijn. Bij studenten met angstproblemen of paniekstoornissen geldt dit voor twee op de drie studenten. Andere groepen die boven gemiddelde 'scoren' zijn studenten met concentratieproblemen, studenten met depressieve klachten of stemmingsstoornissen en studenten met twee functiebeperkingen. Het beeld komt naar voren dat vooral studenten met een multiple problematiek en studenten met psychische problemen last ondervinden van hun functiebeperking tijdens hun studie.

Figuur 3.3 Eerstejaarsstudenten met een functiebeperving naar behoefte aan specifieke voorzieningen, cohort 2007/2008 (n=1609)

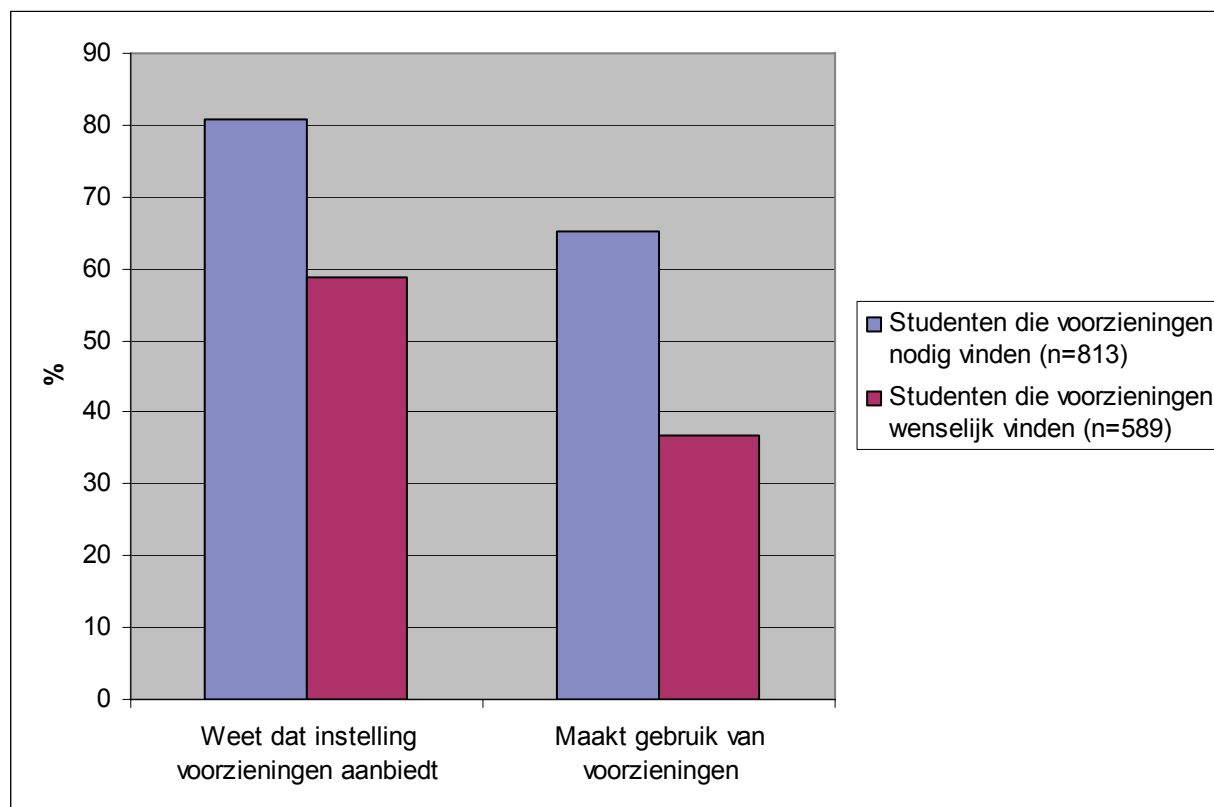

Tenslotte besteden we in deze paragraaf aandacht aan studenten met een functiebeperving en hun behoefte aan voorzieningen, hun kennis over de aanwezigheid van door de instelling aangeboden voorzieningen en het gebruik dat zij maken van deze voorzieningen. Voor we naar de resultaten kijken in de figuur 3.3 en 3.4 maken we nog enkele opmerkingen. Ten eerste schetsen wij hier een globaal beeld van studenten met functiebeperving in relatie tot instellingsvoorzieningen. Voor een gedetailleerde beschrijving ten aanzien van specifieke maatregelen en voorzieningen in relatie tot specifieke soorten functiebeperving verwijzen wij naar de hoofdstukken 6 en 7. Ten tweede is er een verband tussen de beantwoording van vragen over voorzieningen. Alleen studenten die aangaven behoefte te hebben aan bepaalde voorzieningen, kregen de vragen voorgelegd omtrent kennis over de aanwezigheid van aangeboden voorzieningen. Als studenten aangaven dat zij wisten dat er voorzieningen waren, konden zij aangeven of zij van deze voorzieningen ook gebruik maakten. Een derde opmerking betreft de wijze waarop we studenten met een functiebeperving hebben ingedeeld in figuur 3.3. In de vragenlijst konden studenten voor een aantal specifieke voorzieningen aangeven of zij deze nodig of wenselijk achten (zie ook hoofdstuk 6 voor de lijst met voorzieningen/maatregelen). Zo konden zij per voorziening te kennen geven hoe sterk hun behoefte hieraan is. Er is een driedeling gemaakt tussen studenten die geen enkele voorziening nodig of wenselijk achten, studenten die een of meerdere voorzieningen nodig achten en studenten die een of meerdere voorzieningen wenselijk achten. Studenten die de ene voorziening nodig achten en een

andere wenselijk (bijvoorbeeld een student die uitbreiding van tentamentijd nodig vindt en extra studieloopbaanbegeleiding wenselijk), zijn ondergebracht in de groep ‘Voorzieningen zijn nodig’. De percentages uit figuur 3.3 zijn percentages van de totale groep studenten met een functiebeperking (n=1609).

Uit figuur 3.3 is af te lezen dat vijftig procent van de totale groep studenten met een functiebeperking bepaalde voorzieningen nodig vindt en 37 procent vindt voorzieningen wenselijk. Dit betekent dat 87 procent van de studenten met functiebeperking behoefte heeft aan bepaalde voorzieningen.

Figuur 3.4 Eerstejaarsstudenten met een functiebeperking naar behoefte aan specifieke voorzieningen, kennis over voorzieningenaanbod van de instellingen en gebruikmaking van instellingsvoorzieningen (cohort 2007/2008)

Chi-kwadraat = 79,54, df=1, p=<0,000

In figuur 3.4 worden de groepen studenten die voorzieningen nodig vinden of voorzieningen wenselijk vinden vergeleken op hun kennis omtrent de aanwezigheid van voorzieningen op de instelling en op hun gebruik van deze voorzieningen. Er zijn twee belangrijke constatering. In de

eerste plaats weten studenten die voorzieningen nodig achten vaker dat hun instelling een voorzieningenaanbod heeft en maken zij vaker gebruik van de beschikbare voorzieningen dan studenten die voorzieningen wenselijk achten. De verschillen tussen de groepen ‘Nodig’ en ‘Wenselijk’ zijn op deze variabelen significant. Ten tweede weten meer studenten dat er een voorzieningenaanbod is dan dat er studenten zijn die gebruik maken van dit aanbod. Van alle studenten met functiebeperking die aangeven dat zij voorzieningen nodig achten, weet 81 procent dat er een aanbod is en maakt 65 procent daadwerkelijk gebruik van het aanbod. Van alle studenten met een functiebeperking die aangeven dat zij voorzieningen wenselijk achten, weet 59 procent dat er een aanbod is en maakt 37 procent daadwerkelijk gebruik van het aanbod. Iets vergelijkbaars zien we in het onderzoek van Plemper: 60 procent van haar respondenten meldt dat ze geen informatie over voorzieningen van de instelling hebben ontvangen.

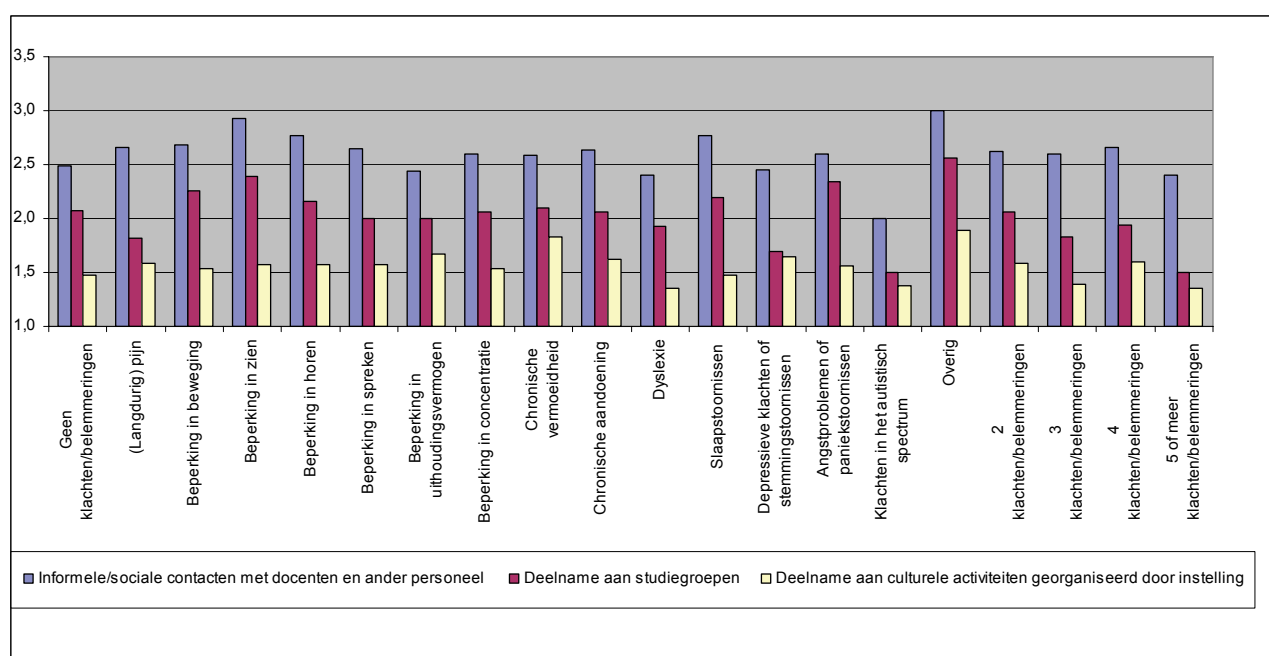
De cijfers uit figuur 3.4 zijn een aanwijzing dat er een mismatch is tussen de behoefte aan bepaalde Voorzieningen enerzijds en kennis over en gebruik van het voorzieningenaanbod anderzijds. Zo weet 16 procent van de studenten die voorzieningen nodig achten of een instelling voorzieningen aanbiedt zonder gebruik te maken van voorzieningen. Ditzelfde geldt voor 22 procent van de studenten die voorzieningen wenselijk achten. De cijfers bij de groep ‘Nodig’ zijn opvallend: van deze groep studenten met een sterke behoefte aan voorzieningen (zij vinden voorzieningen immers nodig) weet een vijfde niet dat er voorzieningen zijn en maakt een derde geen gebruik van voorzieningen.

Het verschil tussen behoefte en gebruik kan komen doordat de voorlichting vanuit de instellingen over de aanwezigheid van voorzieningen verbeterd kan worden, maar het is evenzeer mogelijk dat studenten de door de instelling verstrekte voorlichting en informatie over het hoofd zien. Een andere mogelijkheid is dat voorzieningen waar behoefte aan is niet worden aangeboden. Er lijkt echter meer aan de hand. Er is immers een groep studenten met functiebeperking die behoefte heeft aan voorzieningen, weet dat er voorzieningen aanwezig zijn en geen gebruik maakt van voorzieningen. Blijkbaar is kennis alleen onvoldoende om vraag en aanbod beter op elkaar te laten aansluiten. In de hoofdstukken 6 en 7 zal verder worden ingegaan op het verband tussen behoefte aan, kennis over en gebruikmaking van voorzieningen.

3.4 ERVARINGEN IN HET EERSTE JAAR IN HET HOGER ONDERWIJS

In deze paragraaf gaan we in op enkele ervaringen van studenten met een functiebeperking in het hoger onderwijs. We kijken in hoeverre deze studenten ten opzichte van studenten zonder functiebeperking meedoen aan activiteiten buiten het reguliere lesprogramma om en zich deel voelen uitmaken van de leergemeenschap. Ook besteden we aandacht aan de vraag of studenten met een functiebeperking van mening zijn dat hun hogeschool of universiteit hen dezelfde kansen biedt als hun studiegenoten.

Figuur 3.5 Eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008 naar functiebeperking-soort en buiten curriculaire activiteiten

Informele/sociale contacten, $F=2.019$, $df=19$, $p<0.005$, Deelname aan studiegroepen, $F=2,406$, $df=19$, $p<0.001$, Deelname aan culturele activiteiten, $F=1,699$, $p<0.0029$.

In figuur 3.5 wordt een vergelijking gemaakt tussen studenten met en zonder functiebeperking voor wat betreft hun deelname aan een aantal buiten curriculaire activiteiten (activiteiten die buiten het formele lesprogramma om plaatsvinden). Hoe hoger de waarde, hoe hoger de gemiddelde deelname van een groep aan de desbetreffende activiteit (de schaal loopt van 1 tot 4). Van de genoemde activiteiten blijken studenten het vaakst een praatje te maken met docenten buiten formele lessen

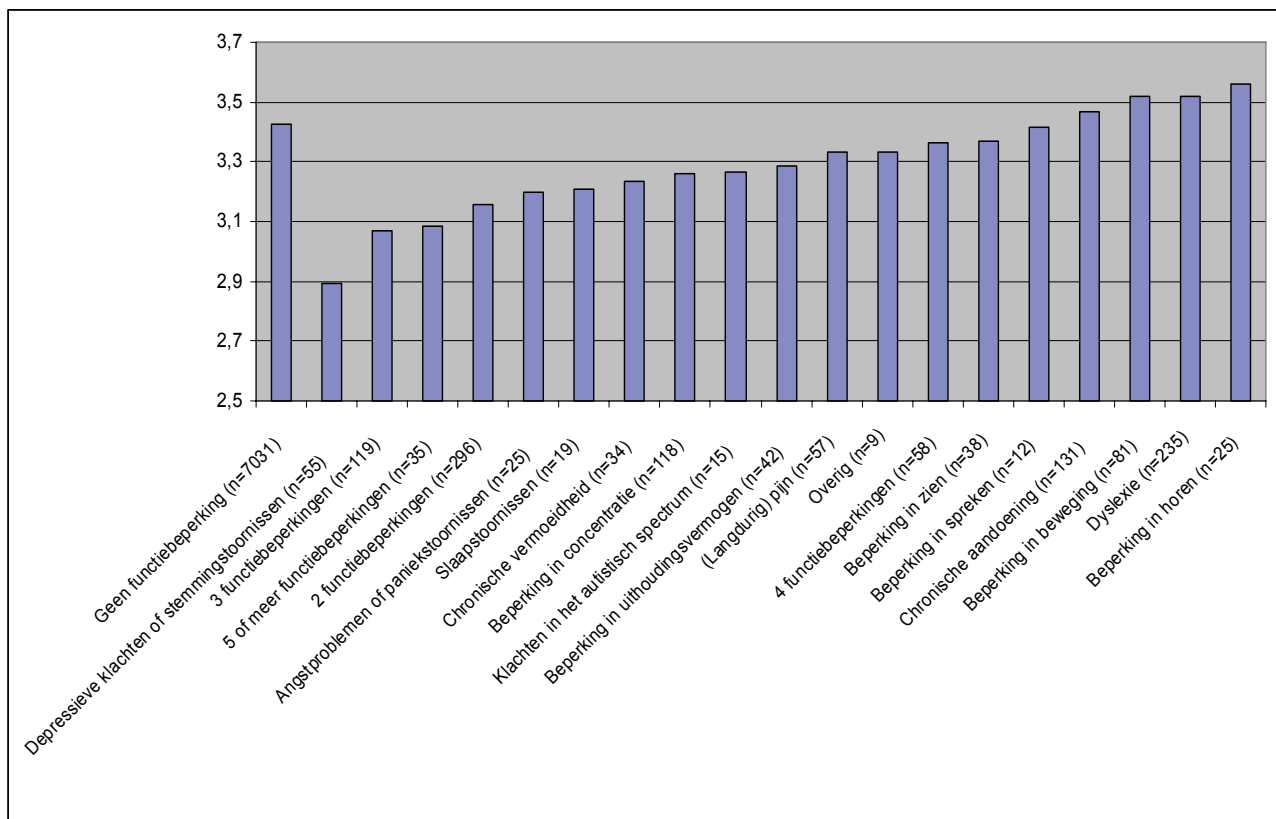

om. Daarna volgt de deelname aan studiegroepen. Wat studenten het minst doen is participeren in culturele activiteiten die door een instelling worden georganiseerd.⁹

Bij een vergelijking tussen studenten met en zonder functiebeperking beperken wij ons tot de deelname aan studiegroepen, omdat deze een indicatie zijn voor de samenwerking tussen studenten.

Vooraf studenten met depressieve klachten, autistische studenten en studenten met drie of meer klachten maken minder gebruik van deze mogelijkheid dan andere groepen (inclusief studenten zonder functiebeperking). Studenten die beperkt zijn in bewegen of zien, die last hebben van slaapstoornissen of angstproblemen/paniekstoornissen en studenten in de categorie ‘overig’ doen weer vaker dan andere groepen mee aan studiegroepen.

Figuur 3.6 Voel je je opgenomen in de gemeenschap van je hogeschool of universiteit? Gemiddelde score van eerstejaarscohort 2007/2008 naar soort functiebeperking

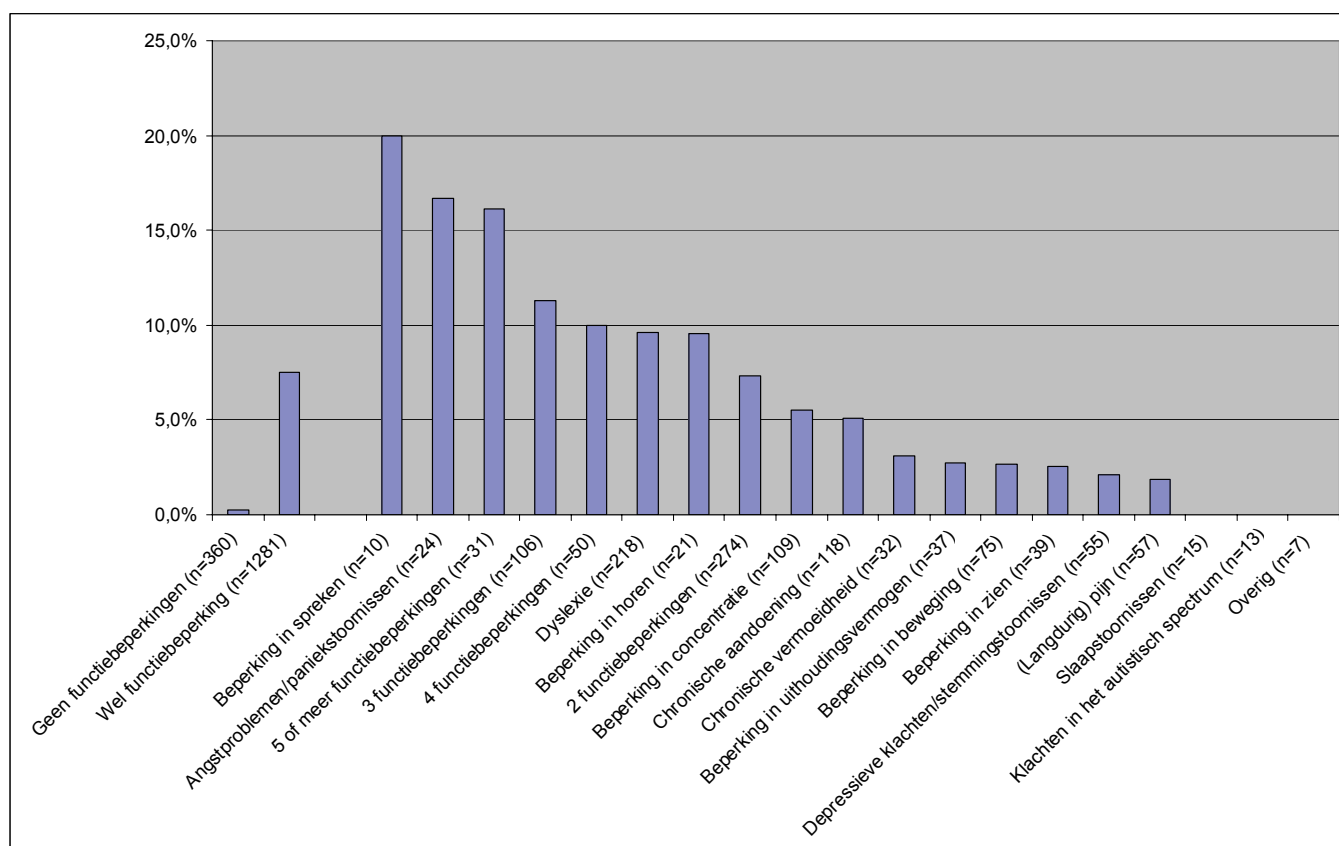

F=6.837, df=19, p<0.000, R² = .015

⁹ Er is ook gevraagd naar deelname aan sport- en politieke activiteiten en debatten, door de instelling georganiseerd, maar hier wordt geen significant effect gevonden naar soort functiebeperking (inclusief de groep geen functiebeperking).

In het kader van ervaringen op de instelling is aan studenten ook gevraagd in hoeverre zij zich voelen opgenomen in de gemeenschap op de hogeschool of universiteit. De resultaten staan weergegeven in figuur 3.6. Hoe hoger de waarde, hoe meer studenten van een bepaalde groep zich (gemiddeld) opgenomen voelen in de instellingsgemeenschap (de schaal loopt van 1 tot 4). Als we de groep studenten zonder functiebeperking als referentiepunt nemen, dan blijkt een meerderheid van de functiebeperkinggroepen lager te scoren. De laagste scores komen voor bij studenten met depressieve klachten/stemmingsstoornissen, studenten met twee, drie of vijf functiebeperkingen, studenten met angstproblemen/paniekstoornissen en studenten met slaapproblemen. Het zijn hiermee met name studenten met psychische klachten en meerdere gezondheidsproblemen die zich minder deel voelen uitmaken van hun hoger onderwijsomgeving. Groepen die hoger scoren dan studenten zonder functiebeperking zijn studenten die beperkt zijn in beweging en studenten met een chronische aandoening of met dyslexie.

Figuur 3.7 Eerstejaarsstudenten (cohorten 2007/2008), aandeel studenten per functiebeperking groep dat vindt dat hun instelling hen niet dezelfde kansen op succes biedt als andere studenten

chi-kwadraat= 60,584, df=19, p<0.000

Ten slotte is aan studenten gevraagd of zij van mening zijn dat hun hogeschool/universiteit hen dezelfde kansen op succes biedt als hun medestudenten. Met deze vraag proberen wij te achterhalen of studenten het idee hebben dat hun instelling hen gelijk of juist anders behandelt dan de andere studenten en of dit van invloed is op studiesucces, bijvoorbeeld in termen van studievoortgang. In principe is deze vraag alleen voorgelegd aan studenten met functiebeperking. Er is echter een groep van 360 studenten zonder functiebeperking die deze vraag ook heeft beantwoord. Dit zijn studenten die aangaven een klacht te hebben, maar waarbij uit nadere analyses bleek dat zij niet tot de doelgroep van ons onderzoek behoren (zie paragraaf 3.2). Wij hebben de mening van deze studenten toch opgenomen in de analyses, omdat zij een goede referentiegroep vormen voor studenten met een functiebeperking.

De resultaten naar aanleiding van deze vraag staan vermeld in figuur 3.7. Studenten zonder functiebeperking zien minder verschil in kansen op studiesucces tussen henzelf en andere studenten, dan studenten met een functiebeperking. De verschillen zijn significant. Slechts 0,3 procent van de studenten zonder functiebeperking is van mening dat hun instelling hen niet dezelfde kansen biedt op succes. Ditzelfde geldt voor 7,5 procent van studenten met functiebeperking. Ook vrijwel alle afzonderlijke functiebeperkinggroepen laten een hoger percentage zien dan studenten zonder functiebeperking. De drie groepen waarbinnen men het meest vaak van mening is dat er geen gelijke kansen worden geboden zijn studenten met beperking in spreken (20 procent), studenten met angstproblemen/paniekstoornissen (17 procent) en met vijf of meer functiebeperkingen (16 procent). Daarna komen studenten met drie functiebeperkingen (11 procent). Onder studenten met vier functiebeperkingen, dyslexie, beperking in horen, twee functiebeperkingen en concentratieproblemen vindt tussen 5 en 10 procent dat er niet dezelfde kansen op succes worden geboden.

3.5 SAMENVATTING

Mbo'ers met een functiebeperking, die zich hebben gekwalificeerd voor het hoger onderwijs, stromen vaker door naar het hoger onderwijs dan gekwalificeerde mbo'ers zonder functiebeperking. Scholieren met een havo of vwo diploma en een functiebeperking stromen vergelijkbaar door als havisten en vwo'ers zonder functiebeperking. De overgang tussen het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs lijkt geen drempel te vormen voor studenten met een functiebeperking.

16,5 procent van de eerstejaarsstudenten uit ons onderzoek heeft één of meerdere functiebeperkingen. 50 procent van deze groep ervaart de functiebeperking als een belemmering. De ‘Top vijf’ van meest genoemde functiebeperkingen – die gezamenlijk meer dan de helft van het totaal genoemd aantal beperkingen beslaan – bestaat voornamelijk uit beperkingen die op het eerste oog niet zichtbaar zijn en dus niet direct herkend worden (beperking in concentratie, dyslexie, chronische aandoening/ziekte, depressieve klachten of stemmingsstoornissen en beperkt uithoudingsvermogen).

De grootste functiebeperkinggroepen zijn studenten met twee functiebeperkingen (meer dan een vijfde van de studenten met functiebeperking behoort tot deze categorie) en studenten met dyslexie (14,4 procent). Zij worden gevolgd door studenten met concentratieproblemen, studenten met een chronische aandoening en studenten met drie functiebeperkingen. Meer dan een derde van de studenten met functiebeperking heeft twee of meerdere beperkingen. Velen blijken last te hebben van concentratieproblemen, vermoeidheid en beperking in het uithoudingsvermogen. Het is goed mogelijk dat samenhangt met andere functiebeperkingen zoals psychische klachten en/of langdurige pijn.

Het aandeel eerstejaars met een functiebeperking is hoger in het hbo dan op de universitaire instellingen (17,4 versus 14,7 procent). In de sectoren Onderwijs (hbo), Natuur (hbo) en Taal en cultuur (hbo en universiteit) hebben relatief veel studenten een functiebeperking. In de sector Landbouw en natuurlijke omgeving (universiteit) en Techniek (universiteit) studeren relatief weinig mensen met een functiebeperking.

De groep studenten met functiebeperking bestaat meer uit havo's en mbo'ers en minder uit vwo'ers dan bij de groep studenten zonder functiebeperking. De vwo'ers met functiebeperking kiezen vaker voor de universiteit en minder vaak voor het hbo dan vwo'ers zonder functiebeperking.

De achtergrondsituatie van studenten met en zonder functiebeperking is deels gelijk, maar deels ook verschillend. Vrouwelijke studenten hebben andere functiebeperkingen dan mannelijke studenten, het aandeel studenten met functiebeperking onder allochtone en autochtone studenten is voor het grootste deel vergelijkbaar. Alleen dyslexie komt vaker voor onder autochtone studenten, psychische klachten vaker onder allochtone studenten. Verder zijn studenten met een functiebeperking gemiddeld iets ouder en hebben zij iets hoger opgeleide ouders dan studenten zonder functiebeperking.

Het inkomen is hetzelfde, maar studenten met een functiebeperking hebben wel vaker een uitkering en krijgen vaker financiële steun van hun familie.

De tijdbesteding van studenten met een functiebeperking is deels ook anders dan studenten zonder functiebeperking. Studenten met een functiebeperking besteden meer uren per week aan hun studie en meer uren aan zorgtaken. Studenten zonder functiebeperking daarentegen besteden meer uren per week aan betaald werk. De uren die deze studenten aan studiegerelateerde activiteiten besteden is hetzelfde.

In 83 procent van de gevallen is een functiebeperking opgekomen voor intrede in het hoger onderwijs (30 procent aangeboren, circa 35 procent op de middelbare school en 18 procent in de periode daartussen). Zeventien procent van de functiebeperking is begonnen tijdens de studie.

Studenten met een functiebeperking blijken in grote mate zelfstandig te kunnen functioneren als het gaat om alledaagse taken. Als echter wordt gevraagd of de functiebeperking het studeren op een of andere manier belemmert, dan blijkt vijftig procent van de studenten dit te bevestigen. Vooral studenten met een multiple problematiek en studenten met psychische en/of concentratieproblemen lijken last te ondervinden van hun functiebeperking.

Voor wat betreft de behoefte aan instellingsvoorzieningen zegt 50 procent van de studenten met een functiebeperking voorzieningen nodig te vinden, 37 procent vindt dat voorzieningen wenselijk zijn (samen 87 procent). Studenten die voorzieningen nodig vinden, weten vaker dat hun instelling een aanbod heeft en maken ook vaker gebruik van voorzieningen dan studenten die voorzieningen wenselijk achten. Van alle studenten met functiebeperkingen die aangeven dat zij behoefte hebben aan een voorziening, maken velen geen gebruik van voorzieningen. Dit geldt voor 35 procent van de studenten die voorzieningen nodig en 63 procenten van de studenten die voorzieningen wenselijk achten. Het verschil tussen behoefte en gebruik kan komen doordat de voorlichting vanuit de instellingen over de aanwezigheid van voorzieningen verbeterd kan worden, maar het is evenzeer mogelijk dat studenten de door de instelling verstrekte voorlichting en informatie over het hoofd zien. Een andere mogelijkheid is dat voorzieningen waar behoefte aan is niet worden aangeboden.

Voor wat betreft opleidingservaringen voelen studenten met een functiebeperking zich minder opgenomen in de gemeenschap van hun hogeschool of universiteit dan studenten zonder functiebeperking. Dit geldt vooral voor studenten met psychische klachten en studenten met meerdere gezondheidsproblemen. Daarnaast zijn studenten met functiebeperking vaker dan studenten zonder functiebeperking van mening dat hun instelling hen geen gelijke kansen op

studiesucces biedt vergeleken met medestudenten (respectievelijk 7,5 procent en 0,3 procent). Deze mening komt het vaakst voor onder studenten met spraakproblemen, met angstproblemen/paniekstoornissen, met dyslexie of met meerdere functiebeperkingen.

4 DEEL 1: MAAKT EEN FUNCTIEBEPERKING UIT VOOR STUDIESUCCESES? STUDENTEN MET EN ZONDER FUNCTIEBEPERKING VERGELEKEN

In dit hoofdstuk richten we de aandacht op het studiesucces van studenten met en zonder functiebeperking. Studiesucces meten we aan de hand van drie verschillende indicatoren. Ten eerste kijken we naar *studievoortgang*, gemeten naar het aantal behaalde credits (ook wel ECTS (European Credit Transfer System) genoemd, voor de invoering van het bachelor master system werd ook wel gesproken over studiepunten). Een tweede indicator is uitval, hier gedefinieerd als gestopt met de opleiding of studie waar men in september 2007 aan is begonnen. We benadrukken dat het hier zowel gaat om studenten die zich na het stoppen niet meer bij een andere opleiding hebben ingeschreven (maar dit in de toekomst wellicht alsnog doen) als om studenten die inmiddels zijn overgestapt naar een andere opleiding (de ‘omzwaaiers’). Een derde maat is het gemiddelde tentamencijfer dat studenten hebben behaald. We kijken in hoeverre studenten met of zonder functiebeperking verschillen op deze drie indicatoren van studiesucces.

We wijzen erop dat de vragenlijst is afgenomen onder eerstejaarsstudenten in de periode mei-juni 2008. Dit betekent dat waarschijnlijk alle studenten nog een tentamenperiode voor de boeg hadden en nog niet al hun credits voor het jaar verzameld konden hebben. Bovendien staan de respondenten nog aan het begin van hun studieloopbaan. Hbo’ers hebben nog niet een kwart, universitaire studenten nog niet een derde van hun bachelortraject afgerond. Dit betekent dat de eerste verschillen in studiesucces zichtbaar worden/zijn, maar dat een beter beeld wordt verkregen wanneer studenten verder in hun opleiding of studie zijn gevorderd. Dit is ook de reden dat het onderzoek waarop dit huidige rapport is gebaseerd in het studiejaar 2009/2010 zal worden herhaald onder de respondenten die op dat moment derdejaars zijn. Met dit voorbehoud presenteren wij de resultaten ten aanzien van studiesucces.

4.1 STUDIEVOORTGANG IN HET EERSTE JAAR

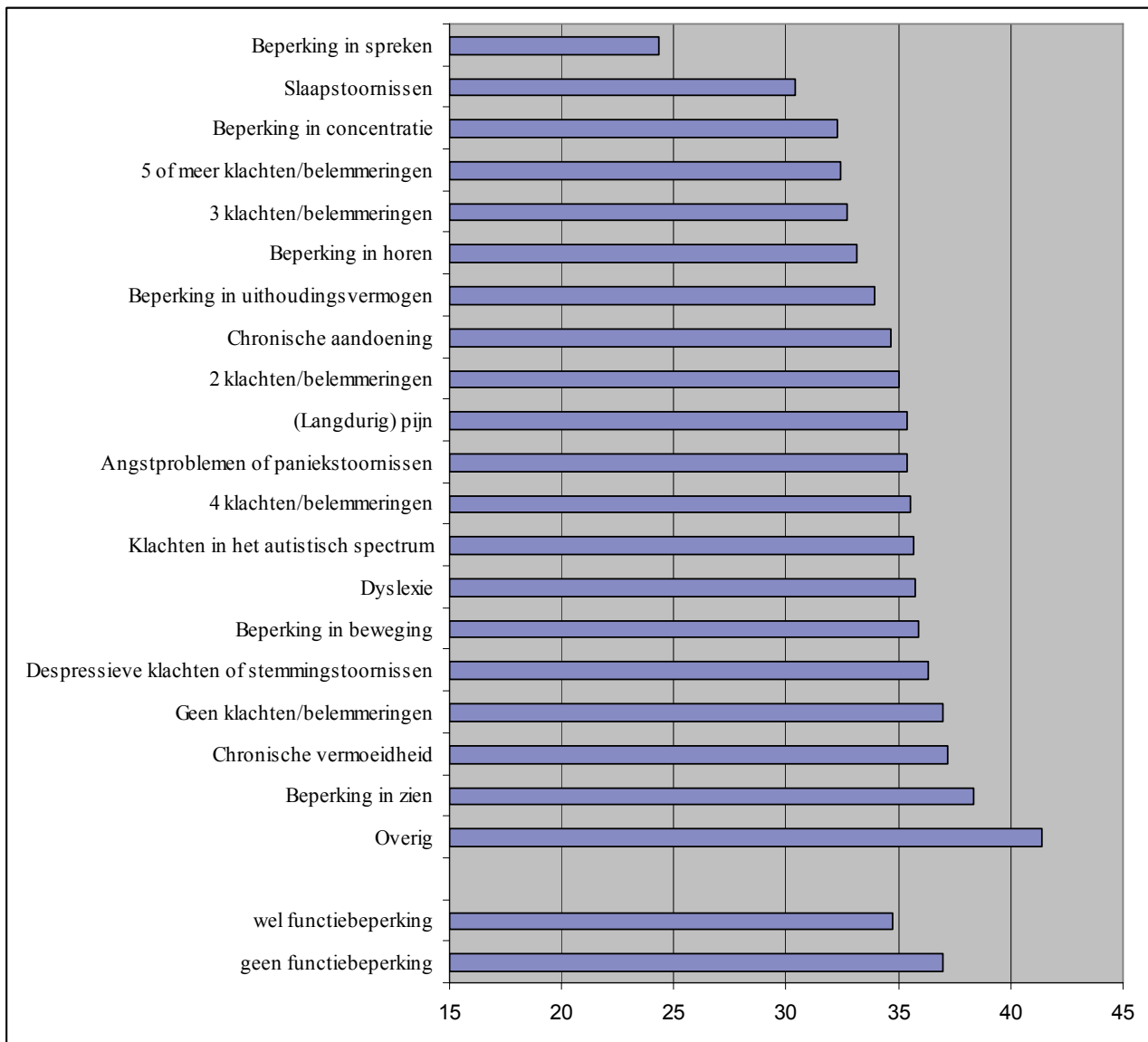
Studievoortgang is gemeten met behulp van de vraag naar het aantal credits (ECTS) dat een respondent tot nu toe heeft behaald. Met behulp van een variantie-analyse hebben we onderzocht of studenten met en zonder functiebeperking dezelfde hoeveelheid credits hebben behaald. Als het gaat om studievoortgang doen de studenten met een functiebeperking het minder goed. Gemiddeld

FUNCTIEBEPERKING IN HET ONDERWIJS

genomen behalen studenten met een functiebeperking 34,75 credits, vergeleken met een gemiddelde van 36,95 in de groep studenten zonder functiebeperking. Dit verschil is significant ($F(1)=26.97$, $p<0.000$). In figuur 4.1 beelden we het aantal credits af per functiebeperking. De bovenste twee staven geven het gemiddelde aantal credits weer van studenten zonder functiebeperking en de totale groep studenten met functiebeperking.

Figuur 4.1 Gemiddeld aantal ECTS per functiebeperking (eerstejaarsstudenten, cohort 2007/08)

In figuur 4.1 zien we dat studenten met een beperking in spreken relatief weinig studiepunten hebben behaald, evenals studenten met een slaapstoornis. Studenten met een ‘overige’ klacht - dit zijn beperkingen die in geen van de door ons gehanteerde categorieën geplaatst konden worden zoals dyscalculie, of ruim omschreven klachten als ‘blessures’ of ‘familieproblemen’- hebben juist veel studiepunten behaald.

Het hebben van een functiebeperking is niet de enige mogelijke achtergrondfactor die invloed kan uitoefenen op de studievoortgang. Onderzoek van Wolff (2007) en Van den Berg (2002) laten zien dat sekse van belang is (vrouwelijke studenten studeren meestal sneller), etnische achtergrond (autochtone studenten studeren meestal sneller) en vooropleiding (vwo'ers doen het beter dan havisten en mbo'ers). Sociaal economische status blijkt in veel onderzoek in het hoger onderwijs er niet (meer) toe te doen als het gaat om studiesucces. We hebben een analyse verricht om te achterhalen wat de invloed is van een functiebeperking ten opzichte van deze andere potentieel belangrijke achtergrondkenmerken op studievoortgang.

Tabel 4.1 Resultaten variantie-analyse: relatie tussen studievoortgang en achtergrondkenmerken

	F	Df	Significantie	Verklaarde variantie
Sekse	4,692	1	,031	,001
Etnische herkomst	7,592	1	,006	,001
Functiebeperking	29,513	1	,000	,005
Vooropleiding	9,267	1	,002	,001
Sociaal economische status	2,840	1	,092	,000

Percentage verklaarde variantie is 0,08 procent

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 4.1 toont dat het hebben van een functiebeperking een significant effect heeft op studievoortgang in termen van behaald aantal credits. Bovendien is het een belangrijkere factor dan sekse, etnische afkomst en vooropleiding, de andere variabelen met een significant effect op studievoortgang. Sociaal economische status houdt geen verband met het aantal behaalde studiepunten (significantie van .092). Deze resultaten wijzen uit dat het hebben van een functiebeperking van meer invloed is op studievoortgang dan de andere kenmerken in het model en er ‘toe doet’.

4.2 UITVAL IN HET EERSTE JAAR

Of studenten al dan niet uitvallen is een tweede maat voor studiesucces. In onze analyses met betrekking tot uitval hebben wij ons beperkt tot studenten die via de IBG een vragenlijst hebben ingevuld (zie hoofdstuk 2 voor een toelichting op de werving van respondenten). De reden voor deze beperking is dat de IBG-respondenten een beter beeld geven van uitval in de studentenpopulatie dan wanneer ook eerstejaarsstudenten in de analyses worden betrokken die via hun hogeschool of universiteit hebben gerespondeerd. De kans is zeer groot dat zij nog studerend zijn: het aandeel uitvallers in deze groep ‘instellings’-respondenten is zeer laag (2,2 procent). Wanneer deze ‘instellings’-respondenten zouden worden meegenomen in de berekeningen, zou dit een grote vertekening in de resultaten tot gevolg hebben. Vandaar dat deze studenten buiten de uitval-analyses zijn gelaten. De beperking tot IBG-respondenten heeft als consequentie dat de analyses in deze paragraaf betrekking hebben op 3542¹⁰ studenten (in plaats van de 9772 studenten in de totale onderzoeksgroep).

Tabel 4.2 Eerstejaarsstudenten met en zonder functiebeperking naar studiestatus

	Blijver	Uitvaller	Totaal
Geen functiebeperking	85,2%	14,8%	100% (n=2942)
Wel functiebeperking	79,5%	20,5%	100% (n=600)

Chi-kwadraat =12,098, df=1, p=.001

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

In tabel 4.2 laten we zien hoeveel studenten in september 2007 zijn gestart met een opleiding of studie, maar hiermee zijn gestopt. Van studenten zonder functiebeperking is 14,8 procent in de loop van het eerste jaar gestopt, in de groep studenten met functiebeperking is dit percentage 20,5 procent. Dit verschil is significant. Met andere woorden, eerstejaarsstudenten met functiebeperking stoppen daadwerkelijk vaker met de opleiding waarmee ze aan het begin van het studiejaar zijn begonnen dan eerstejaarsstudenten zonder functiebeperking.

In de tabellen 4.3 en 4.4 presenteren wij de uitvalpercentages van eerstejaarsstudenten met en zonder functiebeperking in respectievelijk het hoger beroeps- en het wetenschappelijk onderwijs.

¹⁰ Dit aantal is anders dan het aantal 3648 in figuur 2.1 omdat het hier om echte eerstejaars gaat.

Tabel 4.3 Eerstejaars hbo-studenten met en zonder functiebeperking naar studiestatus

	Blijver	Uitvaller	Totaal
Geen functiebeperking	82,4%	17,6%	100% (n=1988)
Wel functiebeperking	76,6%	23,4%	100% (n=449)

Chi-kwadraat =8,058, df=1, p=.005

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

In het hoger beroepsonderwijs is de uitval onder eerstejaarsstudenten met functiebeperking significant hoger dan onder eerstejaarsstudenten zonder functiebeperking. Ruim 23 procent van de studenten met functiebeperking is voor het einde van het eerste studiejaar gestopt met de opleiding waarmee zij in september 2007 zijn begonnen. Ditzelfde geldt voor 17,6 procent van de eerstejaars zonder functiebeperking.

Tabel 4.4 Eerstejaars universitaire studenten met en zonder functiebeperking naar studiestatus

	Blijver	Uitvaller	Totaal
Geen functiebeperking	91,0%	9,0%	100% (n=954)
Wel functiebeperking	88,1%	11,9%	100% (n=151)

Chi-kwadraat =1,291, df=1, p=.256

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

Tabel 4.4 toont dat er in het wetenschappelijk onderwijs voor de kans op uitval geen onderscheid is tussen eerstejaarsstudenten met en zonder functiebeperking. Het verschil in uitval bedraagt weliswaar 2,9 procent (11,9 procent minus 9,0 procent), maar dit verschil is niet significant (p=.256).

Een vergelijking tussen hbo en universiteit levert de volgende bevindingen op. Zowel bij eerstejaars met als zonder functiebeperking is uitval hoger in het hbo dan in het universitair onderwijs. Dit is niet opzienbarend. Het bevestigt het patroon dat ook naar voren komt uit CBS-gegevens (StatLine). Opmerkelijker is dat het hebben van een functiebeperking vooral in het nadeel werkt voor hbo'ers: daar is het verschil in uitvalpercentage met studenten zonder functiebeperking van bijna zes procentpunten immers significant.

Voor een meer gedetailleerde analyse van uitval binnen de groep studenten met functiebeperking verwijzen we naar hoofdstuk 5.

Net als bij studievoortgang stellen wij de vraag of het hebben van een functiebeperking in vergelijking tot andere achtergrondfactoren van belang is voor het wel of niet uitvallen. We

beantwoorden deze vraag op basis van een logistische regressie analyse. Wij vermelden hierbij dat telkens gecontroleerd wordt voor variabelen. Als bijvoorbeeld uitgerekend wordt of het wel of niet hebben van een functiebeperking effect heeft op uitval, dan worden respondenten met elkaar vergeleken die alleen verschillen op de variabele functiebeperking en op de andere variabelen dezelfde waarde of score hebben. Het resultaat van de analyse staat vermeld in tabel 4.5.

Tabel 4.5 De kans op uitval in relatie tot enkele achtergrondkenmerken

	Significant
Sociaal economische status	0
Vooropleiding	+
Geen/wel functiebeperking	-
Etnische afkomst	0
Sekse	0

Chi-kwadraat =45,194, df=5, p<0.000

0 = geen significant effect, + = positief significant op 1%, - = negatief significant op 1%

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

De variabele ‘geen/wel functiebeperking’ heeft een negatief effect op uitval. Aangezien we deze variabele gecodeerd hebben als 0=’wel functiebeperking’ en 1=’geen functiebeperking’, moet dit resultaat als volgt geïnterpreteerd worden: hoe hoger de waarde hoe kleiner de kans op uitval. Concreet betekent dit dat van de eerstejaars die in september 2007 in het hoger onderwijs zijn begonnen, studenten met een functiebeperking een grotere kans hebben om uit te vallen dan studenten zonder functiebeperking, gecontroleerd voor de overige variabelen¹¹.

Vooropleiding heeft een positief effect op uitval. Als codering hebben wij de volgende rangorde gehanteerd vwo=1, havo=2, mbo=3, gebaseerd op de toegankelijkheid van het hoger onderwijs op basis van diploma-bezit (een vwo-diploma geeft toegang tot zowel hbo als universiteit) en het aantal gevolgde jaren in het secundaire onderwijs om naar het hoger onderwijs te kunnen (mbo is de langste route). Een positief effect wil zeggen dat een hogere waarde een grotere kans op uitval met zich meebrengt. Het resultaat in tabel 4.5 betekent concreet dat mbo’ers meer kans op uitval hebben dan havisten, die op hun beurt weer meer kans hebben op uitval dan vwo’ers, gecontroleerd voor de overige variabelen. De sociaal economische en etnische achtergrond van studenten, evenals het

¹¹ ‘Gecontroleerd voor de overige variabelen’ betekent in dit geval dat er een vergelijking wordt gemaakt tussen studenten die op de variabelen SES, vooropleiding, etnische afkomst en sekse dezelfde waarde hebben, maar waarvan de ene groep een functiebeperking heeft en de ander niet.

geslacht hebben geen effect op uitval (effecten niet significant). Op basis van deze set achtergrondgegevens concluderen wij dat het hebben van een functiebeperking de kans op uitval vergroot.

4.3 REDENEN VAN UITVAL

559 studenten die via de IBG hebben gerepsondeerd zijn inmiddels gestopt met hun studie. Deze groep bestaat zowel uit personen met functiebeperking (n=123) als personen zonder functiebeperking (n=436). De vraag is waarom deze studenten zijn gestopt en of er verschillen zijn tussen studenten met een functiebeperkingen en de overige studenten. In eerder verricht Risbo onderzoek is een vragenlijst ontwikkeld die informeert naar redenen om te stoppen met de studie (zie Severiens et al, 2007). Tabel 4.6 beschrijft de mogelijke redenen en de vragen waarmee ze zijn onderzocht. Deze redenen zijn gemeten met zogenaamde schalen (groepen van vragen) met voldoende betrouwbaarheid (zie de alpha's in tabel 4.6). Daarnaast is in het huidige onderzoek van belang na te gaan in hoeverre de functiebeperking een reden is geweest om te stoppen met de studie. We hebben ook hier een aantal vragen over gesteld, deze staan eveneens vermeld in tabel 4.6.

Tabel 4.6 De redenen voor uitval, de schalen en hun onderliggende vragen, gemiddeldes op een schaal van 1 tot 5, standaard deviaties en de N

	Gemiddelde	Standaard deviatie	Aantal
Vanwege de inhoud van het onderwijs (Alpha = .93)			
Slecht onderwijssysteem	2,08	1,405	474
Slechte begeleiding op school	2,20	1,364	474
Slechte kwaliteit van de opleiding in het algemeen	2,01	1,317	474
Slechte kwaliteit van docenten	1,91	1,243	474
Slechte organisatie van de opleiding	2,12	1,365	474
Vanwege mijn thuissituatie (Alpha = .74)			
Gebrek aan steun van mijn ouders voor mijn opleiding	1,23	,621	467
Gebrek aan steun van mijn vrienden voor mijn opleiding	1,29	,693	467
Ik had geen sociaal leven meer	1,61	1,079	467
Ik kon mijn opleiding slecht combineren met zorgtaken	1,22	,688	467
Lange reisafstand voor de opleiding	1,46	,958	467
Mijn ouders stonden negatief tegenover mijn opleiding	1,17	,546	467
Stress door financiële problemen tijdens mijn opleiding	1,26	,730	467
Stress door problemen thuis tijdens mijn opleiding	1,39	,916	467
Vanwege de cultuur (Alpha = .77)			
Gebrek aan steun van iemand op de opleiding	1,73	1,161	473
Gebrek aan steun van studiegenoten	1,58	1,047	473
Ik moest me teveel aanpassen	1,89	1,206	473
Ik was anders dan de andere studenten	1,93	1,298	473
Vervelende cultuur op de opleiding	1,53	1,027	473
Vanwege de toekomst (Alpha = .78)			
Laag salaris in toekomstig beroep	1,23	,676	473
Nauwelijks kans op een baan na afstuderen	1,23	,681	473
Onaantrekkelijke toekomstige beroepen	1,87	1,344	473
Slechte toekomstige loopbaanmogelijkheden	1,30	,757	473
Weinig aanzien van toekomstig beroep	1,34	,844	473
Weinig afwisseling in toekomstige baan	1,56	1,105	473
Vanwege onvoldoende vaardigheden (Alpha = .69)			
Hoge studielast	2,35	1,464	465
Mijn vooropleiding sloot slecht aan	1,64	1,170	465
Onvoldoende capaciteiten voor de opleiding	1,75	1,145	465
Onvoldoende mondelinge taalvaardigheid	1,25	,699	465
Onvoldoende rekenvaardigheid	1,49	1,053	465
Onvoldoende schriftelijke taalvaardigheid	1,31	,802	465
Opdrachten werden afgekeurd omdat mijn taalniveau onvoldoende was	1,17	,607	465

DEEL 1: MAAKT EEN FUNCTIEBEPERKING UIT VOOR STUDIESUCCES?

	Gemiddelde	Standaard deviatie	Aantal
Vanwege een verkeerde studiekeuze (Alpha = .67)			
Oninteressante vakken	2,78	1,468	474
Onvoldoende motivatie	2,69	1,471	474
Verkeerde studiekeuze	3,18	1,657	474
Vanwege mijn functiebeperking (Alpha = .72)			
Vanwege mijn functiebeperking	2,23	1,602	124
Vanwege gebrek aan hulp/begeleiding/advies	1,58	1,098	124
Voelde mij vanwege mijn functiebeperking niet thuis	1,45	,991	124
Instelling was voor mij moeilijk bereikbaar	1,46	,966	124

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

We starten onze beschrijving van redenen om te stoppen met de mate waarin de functiebeperking een rol speelde in de beslissing te stoppen met de studie. Tabel 4.7 laat de percentages zien van studenten met een functiebeperking voor wie de betreffende reden van belang was.

Tabel 4.7 Redenen om te stoppen met de opleiding: Aantal en percentage gestopte studenten met een functiebeperking voor wie de reden van belang is

Reden om te stoppen	Aantal voor wie de reden van belang is	Percentage voor wie de reden van belang is
Vanwege mijn functiebeperking	45	35,4
Vanwege gebrek aan hulp/begeleiding/advies	25	19,8
Voelde mij vanwege mijn functiebeperking niet thuis	20	15,9
Instelling was voor mij moeilijk bereikbaar	21	16,5

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

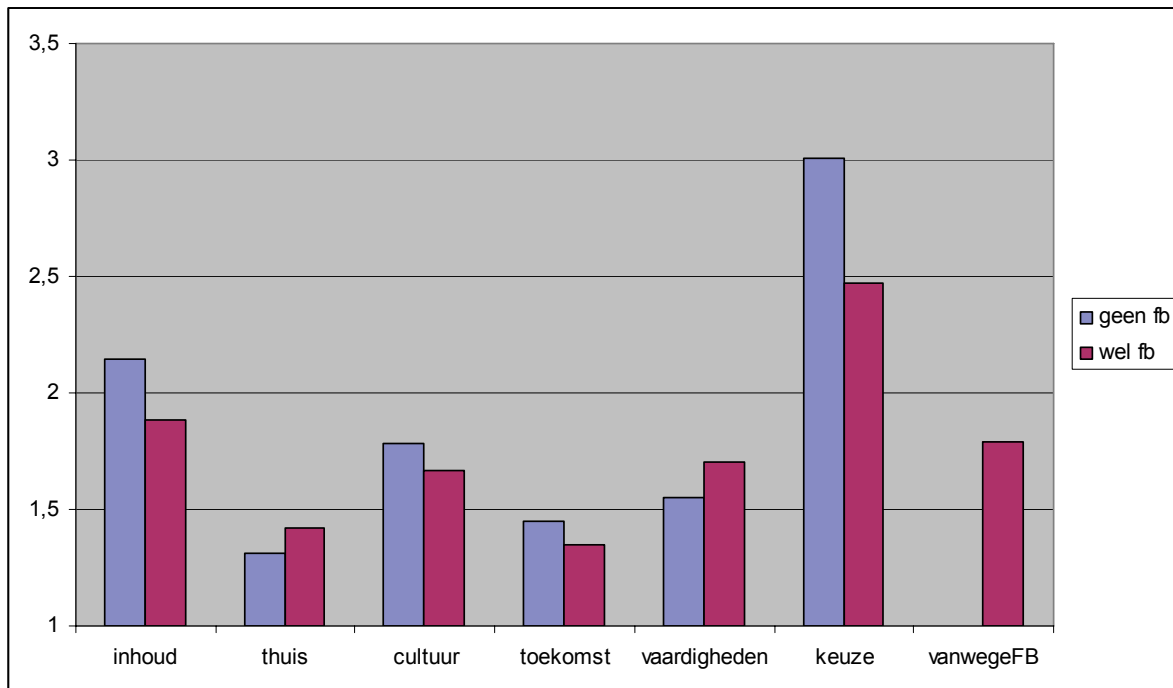
Uit tabel 4.7 blijkt dat voor iets meer dan een derde van de stakers met een functiebeperking, hun functiebeperking een belangrijke reden was om te stoppen. Voor bijna een vijfde was het gebrek aan hulp en advies een belangrijke reden. Een verbetering in de ondersteuning van deze groep uitvallers had wellicht kunnen leiden tot het voortzetten van de studie. Voor 52 procent was geen enkele van deze redenen van belang, voor 9 procent was een reden van belang, voor 22 procent waren twee redenen van belang en de overige groep stakers met een functiebeperking vonden drie of meer van deze redenen van belang.

Het is heel goed mogelijk dat de redenen om te stoppen met de opleiding variëren naar functiebeperking. Deze analyse verrichten we echter niet vanwege de te kleine aantallen uitvallers in elk van de functiebeperking groepen.

In de volgende analyse onderzoeken we de redenen om uit te vallen in de gehele groep stakers en vergelijken we in hoeverre stakers met een functiebeperking andere redenen aanvoeren in vergelijking tot de stakers zonder functiebeperking.

Figuur 4.2 Gemiddelde scores op de verschillende redenen om te stoppen met de studie op een schaal van 1 (helemaal geen reden) tot 5 (belangrijke reden om te stoppen), eerstejaarsstudenten cohort 2007/08 (IBG-respondenten)

Figuur 4.2 laat zien dat een verkeerde studiekeuze voor zowel stakers met als zonder functiebeperking de belangrijkste reden is geweest om te stoppen met de studie. Voor studenten zonder functiebeperking was het overigens wel vaker een reden om te stoppen dan voor studenten met een functiebeperking ($F(1)=17,979$, $p<0.000$). Daarnaast is de inhoud van de studie vaak een reden om te stoppen, ook dit geldt in meerdere mate voor uitvallers zonder dan voor uitvallers met functiebeperking ($F(1)=4,079$, $p<0.044$). De thuissituatie als reden om te stoppen is daarentegen vaker van belang voor stakers met een functiebeperking ($F(1)=5,158$, $p<0.024$), evenals het ontbreken van de benodigde vaardigheden ($F(1)=4,506$, $p<0.034$). De andere redenen gelden in dezelfde mate voor stakers met en zonder functiebeperking.

Ter vergelijking is ook het gemiddelde van de reden ‘vanwege mijn functiebeperking’ eveneens in figuur 4.2 afgebeeld (het gaat om gemiddelde op de vier vragen in tabel 4.6, de betrouwbaarheid

van deze schaal is 0,71). Vanzelfsprekend is deze reden alleen opgegeven door studenten met een functiebeperking (rechter staaf in de figuur). Uit de vergelijking met de andere uitvalredenen komt naar voren dat onder studenten met een functiebeperking het hebben van een functiebeperking een van de meer belangrijke redenen is geweest om te stoppen met de studie.

In bijlage 5 staan de gemiddeldes op alle onderliggende vragen vermeld voor stakers met en zonder functiebeperking. We beschrijven de significante verschillen. Studenten zonder functiebeperking stoppen vaker omdat ze een gebrek aan steun van iemand op de opleiding hebben, omdat ze anders zijn dan andere studenten, omdat ze de toekomstige beroepen onaantrekkelijk vinden, omdat ze de vakken oninteressant vinden, omdat ze onvoldoende gemotiveerd zijn, omdat ze slechte begeleiding krijgen, of de opleiding over het algemeen slecht vinden, omdat ze een verkeerde studiekeuze gemaakt hebben en omdat ze weinig uitdaging in de opleiding zien.

Voor studenten met een functiebeperking zijn de hoge studielast, het ontbreken van rekenvaardigheid en schriftelijke taalvaardigheid, persoonlijke omstandigheden, stress door financiële problemen tijdens de opleiding en problemen thuis of vanwege verslavingsproblematiek relatief belangrijk. Overigens blijkt een hoge studielast (behorend bij de schaal onvoldoende vaardigheden) de belangrijkste reden voor studenten met een functiebeperking te zijn.

4.4 STUDIEPRESTATIES

De derde maat voor studiesucces die we onderzoeken betreft studieprestaties. We hebben studenten gevraagd om hun gemiddelde tentamencijfer in te vullen. We zien dat studenten met een functiebeperking gemiddeld genomen een iets lager tentamencijfer halen: 6,51 versus 6,65 ($F(1)=27,18$, $p<0.000$). Kijken we naar de afzonderlijke functiebeperkingen, dan wordt duidelijk dat studenten met een beperking in zien een relatief hoog cijfer halen, terwijl studenten met een beperking in concentratie en studenten met vijf en meer beperkingen een relatief laag cijfer halen.

Tabel 4.8 Gemiddeld tentamencijfer per functiebeperking

Functiebeperking	Gemiddelde	Aantal	Standaard deviatie
Geen functiebeperkingen	6,65	6.325	,867
(langdurige) pijn	6,53	47	,929
Beperking in beweging	6,65	62	,870
Beperking in zien	6,97	37	,726
Beperking in horen	6,57	21	,870
Beperking in spreken	6,60	10	,699
Beperking in uithoudingsvermogen	6,47	34	1,134
Beperking in concentratie	6,17	103	,933
Chronische vermoeidheid	6,46	26	,811
Chronische aandoening	6,56	120	,848
Dyslexie	6,51	212	,806
Slaapstoornissen	6,65	17	1,222
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	6,66	44	1,055
Angstproblemen of paniekstoornissen	6,41	17	,795
Klachten in het autistisch spectrum	6,67	12	1,073
Overig	6,83	6	,753
2 functiebeperkingen	6,49	251	,993
3 functiebeperkingen	6,45	97	1,021
4 functiebeperkingen	6,59	51	1,099
5 of meer functiebeperkingen	6,25	32	1,344
Totaal	6,63	7.524	,883

F=3,23, df=10, p<0.000

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Het hebben van een functiebeperking lijkt van belang als het gaat om prestaties van studenten op hun tentamens. Opnieuw hebben we een analyse verricht waarin wordt onderzocht hoe belangrijk deze achtergrondfactor is ten opzichte van andere achtergrondfactoren. Tabel 4.9 laat de resultaten van deze analyse zien.

Tabel 4.9 Resultaten variantie-analyse: relatie tussen gemiddeld tentamencijfer en achtergrondkenmerken

Bron	F	Significantie	Percentage verklaarde variantie
Sekse	27,026	,000	,004
Etnische afkomst	10,597	,001	,001
Functiebeperking	26,603	,000	,004
Vooropleiding	31,943	,000	,004
Sociaal economische status	18,614	,000	,002

Totaal percentage verklaarde variantie 0,018

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

De analyse laat zien dat ook andere achtergrondfactoren er toe doen: sekse is van belang (vrouwelijke studenten halen hogere cijfers), etnische achtergrond is van belang (autochtone studenten halen hogere cijfers), vooropleiding is van belang (hoe hoger de vooropleiding, hoe hoger het cijfer) en sociaal economische status is ook van belang (hoe hoger de status, hoe hoger het gemiddeld tentamencijfer).

De nuance die we hier moeten maken (en die ook geldt voor studievoortgang) is dat de verschillen klein zijn. De factoren in tabel 4.9 verklaren voor nog geen twee procent waarom de ene student een gemiddeld hoger of lager tentamencijfer haalt dan een andere student (verklaarde variantie = ,018). De lage verklaringspercentages voor studievoortgang en studieprestaties worden waarschijnlijk veroorzaakt door de periode waarop studenten de vragenlijst konden invullen (mei-juni 2008). In deze periode was het studiejaar nog niet afgelopen en hadden veel studenten nog een (of meerdere) tentamenperiode(s) voor de boeg. Op het moment van de afname van de vragenlijst konden studenten dus slechts de studieresultaten opgeven van een deel van het studiejaar 2007/2008. Hierdoor zijn de verschillen in studievoortgang en studieprestaties tussen studenten mogelijk dusdanig klein dat als gevolg de verklaringspercentages van onze statistische modellen ook klein zijn.

4.5 SAMENVATTING

In dit hoofdstuk is studiesucces onder studenten met en zonder functiebeperking vergeleken en gekeken welke factoren van belang zijn. Studiesucces is gemeten aan de hand van drie maten: aantal behaalde studiepunten, uitval en gemiddeld tentamencijfer.

Bij de analyses waarin studiesucces van studenten met en zonder functiebeperking worden vergeleken is het belangrijk te vermelden dat de respondenten (eerstejaarsstudenten) de vragenlijst in mei-juni 2008 hebben ingevuld. In deze periode was het studiejaar nog niet afgelopen en hadden veel studenten nog een (of meerdere) tentamenperiode(s) voor de boeg. Op het moment van de afname van de vragenlijst konden studenten dus slechts de studieresultaten opgeven van een deel van het studiejaar 2007/2008. Bovendien staan de respondenten nog aan het begin van hun studieloopbaan. Hbo'ers hebben nog niet een kwart en universitaire studenten nog niet een derde van hun bachelortraject afgerond. Dit betekent dat de eerste verschillen in studiesucces zichtbaar worden/zijn, maar dat een beter beeld wordt verkregen wanneer studenten verder in hun opleiding

of studie zijn gevorderd. Met dit voorbehoud presenteren wij de voornaamste uitkomsten in dit hoofdstuk.

Gemiddeld genomen behalen studenten met een functiebeperking significant minder credits dan studenten zonder functiebeperking (34,75 versus 36,95 credits) in de groep studenten zonder functiebeperking. Studenten met een beperking in spreken hebben relatief weinig studiepunten behaald, evenals studenten met een slaapstoornis. Bij de analyse waar het effect van een functiebeperking op het behaald aantal credits is opgenomen naast de andere achtergrondmerken sekse, etnische afkomst, vooropleiding en sociaal economische status, blijkt dat functiebeperking een sterker effect heeft dan de andere achtergrondkenmerken.

Studenten met functiebeperking vallen in de loop van het eerste jaar significant vaker uit dan studenten zonder functiebeperking: 20,5 versus 14,8 procent. In het hoger beroepsonderwijs is de uitval onder eerstejaarsstudenten met functiebeperking significant hoger dan onder eerstejaarsstudenten zonder functiebeperking (23 en 17,6 procent), in het wetenschappelijke onderwijs zijn de verschillen niet significant. Hiermee werkt het hebben van een functiebeperking vooral in het nadeel voor hbo'ers, gelet op uitval. Als het effect van het hebben van een functiebeperking op de kans om uit te vallen wordt vergeleken met het effect van de achtergrondkenmerken sekse, etnische afkomst, vooropleiding en sociaal economische status, dan blijkt een functiebeperking de kans op uitval significant te vergroten. Daarnaast geldt in het algemeen dat mbo-ers meer kans op uitval hebben dan havisten, die op hun beurt weer meer kans hebben op uitval dan vwo-ers.

Bij uitval is ook gekeken naar de redenen van uitval. Een verkeerde studiekeuze is voor zowel stakers met als zonder functiebeperking de belangrijkste reden geweest om te stoppen met de studie. Voor studenten zonder functiebeperking was het overigens wel vaker een reden om te stoppen dan voor studenten met een functiebeperking. Daarnaast is de inhoud van de studie vaak een reden om te stoppen, ook dit geldt in meerdere mate voor uitvallers zonder dan voor uitvallers met functiebeperking. De thuissituatie als reden om te stoppen is daarentegen vaker van belang voor stakers met een functiebeperking, evenals het ontbreken van de benodigde vaardigheden. Studenten met een functiebeperking lijken hiermee de reden om te stoppen vaker bij zichzelf te leggen dan bij de opleiding.

Voor ruim een derde was de functiebeperking reden om te stoppen. Voor bijna een vijfde van de uitvallers met functiebeperking was het gebrek aan hulp en advies een belangrijke reden. Een

verbetering in de ondersteuning van deze groep uitvallers had wellicht kunnen leiden tot het voortzetten van de studie.

We zien dat studenten met een functiebeperking gemiddeld genomen een iets lager tentamencijfer halen (6,51 versus 6,65). Kijken we naar de afzonderlijke functiebeperkingen, dan blijkt dat studenten met een beperking in zien een relatief hoog cijfer halen, terwijl studenten met een beperking in concentratie en studenten met vijf en meer beperkingen een relatief laag cijfer halen. Tenslotte lijkt het hebben van een functiebeperking, naast andere achtergrondvariabelen, van belang als het gaat om prestaties van studenten op hun tentamens.

5 DEEL 1: WIE BLIJFT, WIE VALT UIT? STUDENTEN MET EEN FUNCTIEBEPERKING VERGELEKEN

In dit hoofdstuk richten we de aandacht op de groep studenten met een functiebeperking. We stellen de vraag wie er binnen deze groep studenten een grotere kans maakt om uit te vallen of om door te studeren/te blijven (wie behoort er met andere woorden tot een risicogroep en wie niet?), waarbij we uitval definiëren als gestopt met de opleiding of studie waar men in september 2007 aan is begonnen. We benadrukken nogmaals dat het hier zowel gaat om studenten die zich na het stoppen niet meer bij een andere opleiding hebben ingeschreven (maar dit in de toekomst wellicht alsnog doen) als om studenten die inmiddels zijn overgestapt naar een andere opleiding (de ‘omzwaaiers’). De groep studenten, waarop de analyses in dit hoofdstuk gebaseerd zijn, bestaat niet uit alle eerstejaarsstudenten in ons bestand. We hebben ons beperkt tot eerstejaars met een functiebeperking die via de IBG gereageerd hebben op onze oproep tot deelname aan het onderzoek. Het gaat hier om een groep van 600 studenten.¹² De reden voor deze selectie is dat de groep ‘IBG’-studenten een beter beeld geeft van de mate van uitval onder studenten met een functiebeperking dan de totale groep eerstejaarsstudenten in ons bestand (die bestaat uit 9772 personen). In het totaalbestand zitten namelijk ook studenten die via hun instelling hebben gerepondeerd. De studenten met een functiebeperking uit deze groep bestaat vrijwel alleen uit blijvers (98 procent). Dit is niet verwonderlijk aangezien zij via een instelling hebben gereageerd en dus hoogstwaarschijnlijk nog studierend zijn. Wanneer deze ‘instellings’-groep mee zou worden genomen in de analyses, zou dit leiden tot een grote vertekening in de uitkomsten.

Dit hoofdstuk bestaat uit vier delen. In paragraaf 5.1 kijken we of er een samenhang is tussen het soort functiebeperking en de kans om te blijven of uit te vallen en vragen we ons af of er een verschil is tussen hbo en universiteit. Tevens vergelijken we de groep blijvers en uitvallers naar de achtergrondkenmerken geslacht, leeftijd, sociaal-economische achtergrond, etnische afkomst en vooropleiding (paragraaf 5.1). In paragraaf 5.2 gaan we in op kenmerken die betrekking hebben op

---

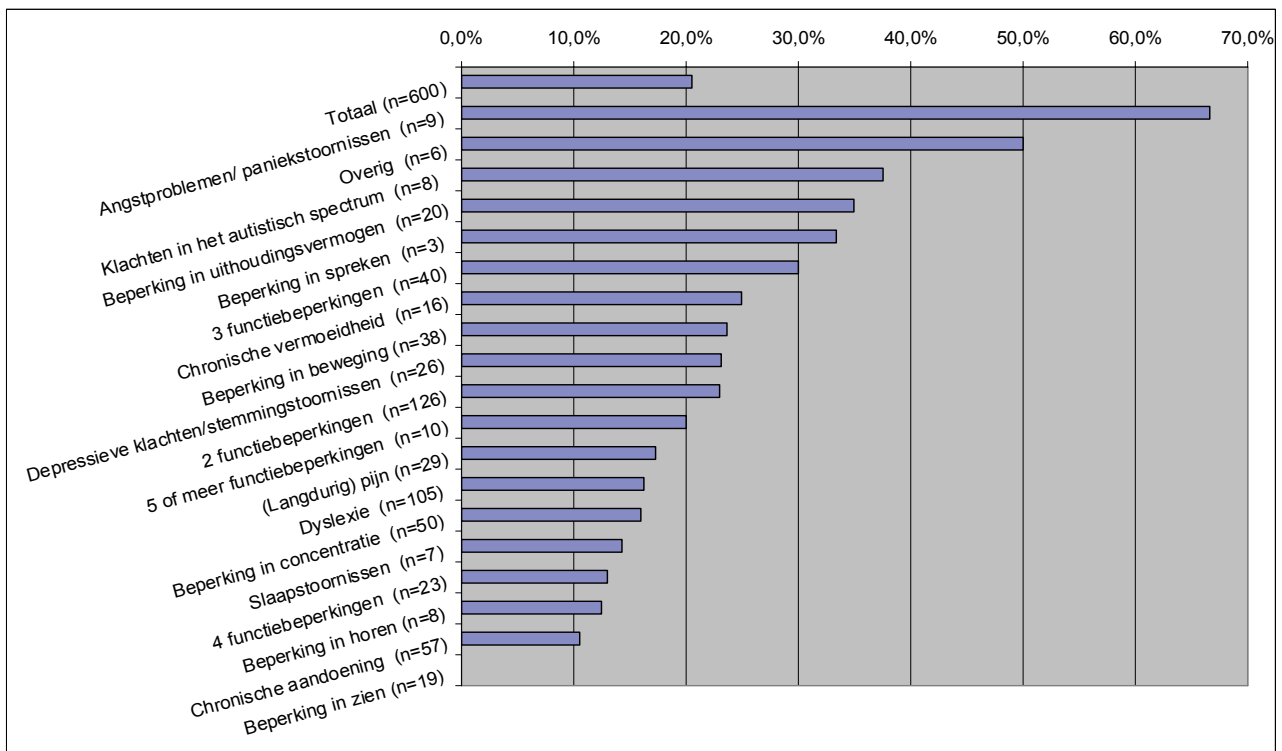
¹² Deze groep van 600 studenten vormt de basis voor de analyses in dit hoofdstuk. In de tabellen en figuren van dit hoofdstuk kunnen echter lagere totalen voorkomen. Dit komt doordat niet alle vragen door alle respondenten zijn beantwoord. Het kan zijn dat respondenten aan hen gestelde vragen niet hebben ingevuld, maar het is ook mogelijk dat zij vanwege de routing van de vragenlijst bepaalde vragen niet onder ogen hebben gekregen.

de functiebeperring. Zijn er bijvoorbeeld verschillen als we kijken naar het moment waarop de klacht is begonnen en de mate waarin studenten zelfstandig kunnen functioneren? Vervolgens richten wij ons in paragraaf 5.3 op de vraag of er een verband is tussen blijven of uitvallen en de behoefte aan voorzieningen, de kennis over het aanbod en het gebruik van voorzieningen. Tenslotte stellen we ons in paragraaf 5.4 de vraag of blijvers een andere perceptie hebben van hun opleiding en instelling dan uitvallers en of zij hun opleiding anders ervaren.

5.1 EEN VERGELIJKING NAAR SOORT FUNCTIEBEPERKING, HOGER ONDERWIJSVORM EN ACHTERGRONDKENMERKEN

Figuur 5.1 Percentage eerstejaarsstudenten met functiebeperring (IBG-respondenten, cohort 2007/2008) dat is gestopt met de studie naar soort functiebeperring

Chi-kwadraat =34,173, df=18, p=.012

In figuur 5.1 staat het uitvalpercentage van eerstejaarsstudenten met functiebeperring naar soort functiebeperring. De analyse is gedaan op de totale groep van 600 eerstejaars met een functiebeperring die via de IBG hebben gerespondeerd (deze groep van 600 bestaat uit zowel uitvallers als blijvers). We hebben het uitvalpercentage van de totale groep eerstejaarsstudenten met

een functiebeperking (ruim 20 procent) afgebeeld om een referentiepunt voor de overige functiebeperkinggroepen te creëren. Deze totale groep maakte echter geen deel uit van de analyse voor figuur 5.1 en heeft in die zin geen statistische betekenis.

De verschillen in uitval tussen de verschillende functiebeperkingsgroepen zijn significant. De hoogste uitval is te vinden bij studenten met angstproblemen/paniekstoornissen. Tweederde van deze groep eerstejaarsstudenten is inmiddels gestopt. Uit de groep 'overig' is de helft uitgevallen, terwijl van de groepen klachten in het autistisch spectrum, beperkt uithoudingsvermogen, beperking in spreken en studenten met drie functiebeperkingen tussen de 30 en 40 procent voortijdig de opleiding verlaat. Groepen waar de uitval minder hoog is, zijn studenten met chronische vermoeidheid, beperking in beweging, depressieve klachten of stemmingsstoornissen en studenten met twee functiebeperkingen. Groepen met een relatief lage uitval zijn studenten met langdurige pijn, met dyslexie, met concentratie problemen, met slaapstoornissen met vier functiebeperkingen, met beperking in horen, met een chronische aandoeningen, met beperking in zien (waarvan geen enkele student in ons bestand is uitgevallen).

Eerder zagen we dat het hebben van een functiebeperking de kans op uitval significant vergroot (paragraaf 4.2). Nu blijkt uit figuur 5.1 bovendien dat ook het soort functiebeperking een rol speelt bij de kans op uitval. Deze twee resultaten betekenen niet alleen dat de totale groep studenten met een functiebeperking een verhoogd uitvalrisico loopt in vergelijking met de groep studenten zonder functiebeperking, maar ook dat binnen de groep studenten met een functiebeperking een aantal extra risicogroepen zijn aan te wijzen. Daarentegen zijn er ook functiebeperkinggroepen met een uitvalpercentage vergelijkbaar of zelfs onder de 14,8 procent onder studenten zonder functiebeperking (tabel 4.2). Op het eerste oog zijn dit geen risicogroepen. Echter, het relatief lage uitvalpercentage in deze groepen kan samenhangen met beschikbare ondersteuning/voorzieningen.

Omdat het aantal uitvallers ($n=123$) beperkt is, maken we in het vervolg van dit hoofdstuk geen onderscheid meer naar soort functiebeperking. De aantallen uitvallers zijn voor een aantal groepen reeds klein als een uitsplitsing wordt gemaakt naar soort functiebeperking. De aantallen binnen deze groepen zouden alleen maar nog kleiner worden bij een verdere indeling naar andere kenmerken/variabelen. We vervolgen deze paragraaf met een uitvalanalyse naar hoger onderwijsvorm en enkele achtergrondkenmerken.

Tabel 5.1 Eerstejaarsstudenten met functiebeperving naar studiestatus en hoger onderwijsvorm

	Blijver	Uitvaller	Totaal
Hogeschool	76,6%	23,4%	100% (n=449)
Universiteit	88,1%	11,9%	100% (n=151)
Totaal	79,5%	20,5%	100%(n=600)

chi-kwadraat= 9,113, df=1, p=.003

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

Tabel 5.1 toont het verschil in uitval van eerstejaarsstudenten met een functiebeperving naar hoger onderwijsvorm. Er is een significant verschil in uitval tussen hogescholen en universiteiten.

Studenten met een functiebeperving vallen in het hbo bijna tweemaal vaker uit dan op de universiteit (23,4 versus 11,9 procent). Dit patroon is overigens ook terug te zien in de totale Nederlandse studentenpopulatie. In het algemeen is de uitval in het hbo hoger dan in het wetenschappelijk onderwijs (Wolff, 2008).

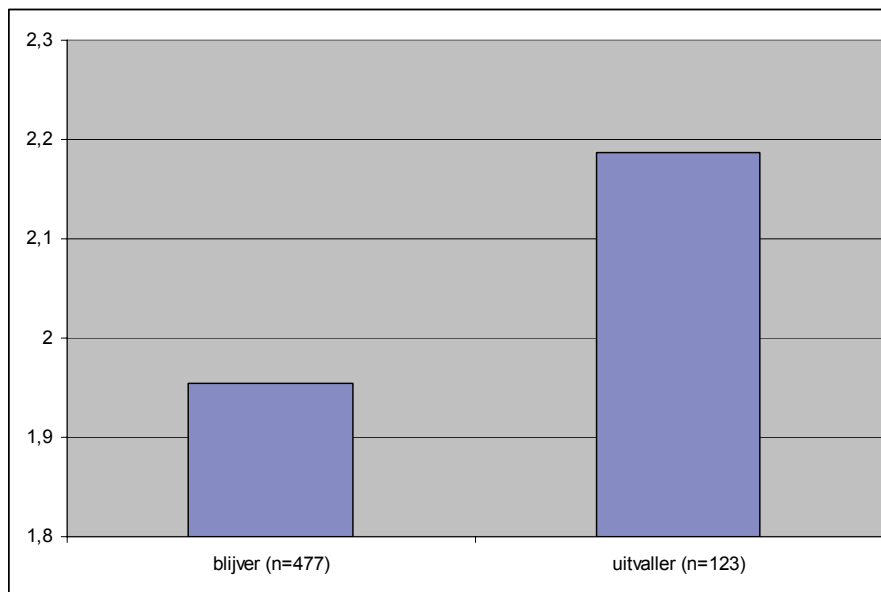
Vanwege het kleine aantal uitvallers op de universiteit (18 studenten) maken we in het vervolg van dit hoofdstuk geen onderscheid tussen hoger onderwijsvorm en voegen we in de analyses hbo en universitaire studenten samen. Dit betekent dat de uitkomsten een beeld geven van wat zich in het hoger onderwijs als geheel afspeelt met betrekking tot studenten met een functiebeperving.

De invloed van de achtergrondkenmerken sociaal-economische status, vooropleiding, etnische achtergrond of sekse op uitval binnen de groep studenten met een functiebeperving is nagegaan met behulp van logistische regressie analyse. Uit de analyses blijkt dat geen van de vier achtergrondkenmerken een significant effect heeft op uitval. Binnen de groep studenten met een functiebeperving hangt uitval dus niet samen met het sociaal-economische milieu waaruit een student afkomstig is, met wat voor vooropleiding iemand aan een studie is begonnen, of een student allochtoon of autochtoon is, of man of vrouw.

5.2 EEN VERGELIJKING OP BASIS VAN KENMERKEN MET BETREKKING TOT HET HEBBEN VAN EEN FUNCTIEBEPERKING

In deze paragraaf gaan wij in op de vraag of blijvers en uitvallers van elkaar verschillen naar een aantal kenmerken die meer inzicht geven in (de gevolgen van) de functiebeperving. We besteden aandacht aan het moment waarop een functiebeperving is begonnen, de mate waarin men zelfstandig (alledaagse) taken kan uitvoeren, de mate van de belemmering die men bij het studeren ondervindt van de functiebeperving en de behoefte aan voorzieningen.

Figuur 5.2 Eerstejaarsstudenten met functiebeperking (IBG-respondenten cohort2007/2008) naar begin functiebeperking studiestatus

chi-kwadraat= 5,314, df=1, p=.036

Figuur 5.2 toont de samenhang tussen studiestatus en het moment waarop een functiebeperking is begonnen (waarde 1 (aangeboren) tot en met 4 (tijdens de studie)). Gemiddeld genomen ondervinden blijvers langer gezondheidsproblemen dan uitvallers (gemiddelde waarde 1,95 versus 2,19). Anders geformuleerd: studenten waarvan de functiebeperking zich meer recent heeft geopenbaard, maken een grotere kans om voortijdig met hun opleiding te stoppen dan studenten die al langer een functiebeperking hebben.

Studenten met een functiebeperking is gevraagd of zij bepaalde taken konden uitvoeren zonder hulp, met technische hulp of met hulp van andere mensen. Deze taken zijn het opdoen en toepassen van kennis, uitvoeren/aangaan van opdrachten/klussen/karweien, communiceren met iemand, ergens heen gaan en/of gebruikmaken van vervoer, jezelf verzorgen en het doen van huishoudelijk werk. Alleen bij 'het ergens heengaan/gebruik maken van vervoer' vinden wij een significant verschil tussen blijvers en uitvallers. Studenten die minder hulp nodig hebben om ergens heen te gaan, maken minder kans op uitval dan studenten die minder mobiel zijn en meer hulp nodig hebben om zich te verplaatsen. Blijvers en uitvallers verschillen niet voor wat betreft het kunnen uitvoeren van de overige taken.

Tot slot blijkt er geen significant verschil in uitval te zijn tussen studenten die wel of geen belemmeringen ondervinden bij het studeren vanwege de functiebeperking. Met andere woorden, in

beide groepen is het percentage uitvallers vergelijkbaar. In hoofdstuk vier hebben we gezien dat ongeveer een derde van de studenten met een functiebeperking stopt vanwege de functiebeperking. Op basis van dat resultaat kan verwacht worden dat studenten wiens functiebeperking belemmerend werkt, vaker stoppen met hun studie. Anderzijds zagen we ook dat studenten met een functiebeperking vaker om andere dan om functiebeperking gerelateerde redenen stoppen, zoals een verkeerde studiekeuze of onvoldoende motivatie. Blijkbaar zijn dergelijke redenen meer doorslaggevend dan de belemmering die studenten ervaren vanwege hun functiebeperking.

5.3 EEN VERGELIJKING NAAR BEHOEFTE, KENNIS EN GEBRUIK VAN VOORZIENINGEN

In deze paragraaf gaan wij na of blijvers en uitvallers significant verschillen naar hun voorzieningenbehoefte, kennis over het voorzieningenaanbod van hun instelling en het gebruik van de voorzieningen.

Zoals al naar voren kwam in paragraaf 3.3 hebben wij ten aanzien van voorzieningen de groep studenten met functiebeperking onderverdeeld naar drie groepen, namelijk studenten die geen behoefte aan voorzieningen hebben, studenten die bepaalde voorzieningen nodig achten en studenten die bepaalde voorzieningen wenselijk achten. Als we de behoefte aan voorzieningen in verband brengen met uitvallen of blijven, dan blijkt er geen significant verschil in uitval te zijn tussen de drie groepen studenten.

Wanneer we aparte analyses maken voor de groepen die voorzieningen nodig dan wel wenselijk achten en het blijven of uitvallen relateren aan de kennis over voorzieningen en het gebruik maken van voorzieningen dan krijgen we de volgende resultaten:

Onder studenten die voorzieningen nodig achten blijkt er een significant verschil in uitval te zijn als gekeken wordt naar gebruikmaking van voorzieningen. Tabel 5.2 laat zien dat studenten die voorzieningen nodig achten en ook gebruik maken van deze voorzieningen, tien procentpunten minder uitvallen dan studenten die voorzieningen nodig achten en hier geen gebruik van maken (uitvalpercentages van respectievelijk 19 en 29 procent). Dit resultaat is een indicatie dat voorzieningen ertoe doen, althans binnen de groep studenten met functiebeperking die voorzieningen nodig achten. De kennis over het aanbod beïnvloedt de kans op uitval niet. Onder studenten die voorzieningen nodig achten zijn er geen significante uitvalverschillen tussen studenten die wel of niet weten of hun instelling voorzieningen aanbiedt.

Tabel 5.2 Eerstejaarsstudenten met functiebeperking die voorzieningen nodig achten, naar studiestatus en voorzieningengebruik

	Blijver	Uitvaller	Totaal
Maakt geen gebruik van voorzieningen	71%	29%	100% (n=114)
Maakt wel gebruik van voorzieningen	81%	19%	100% (n=198)
Totaal	77%	23%	100%(n=312)

chi-kwadraat= 3,917, df=1, p=.048

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

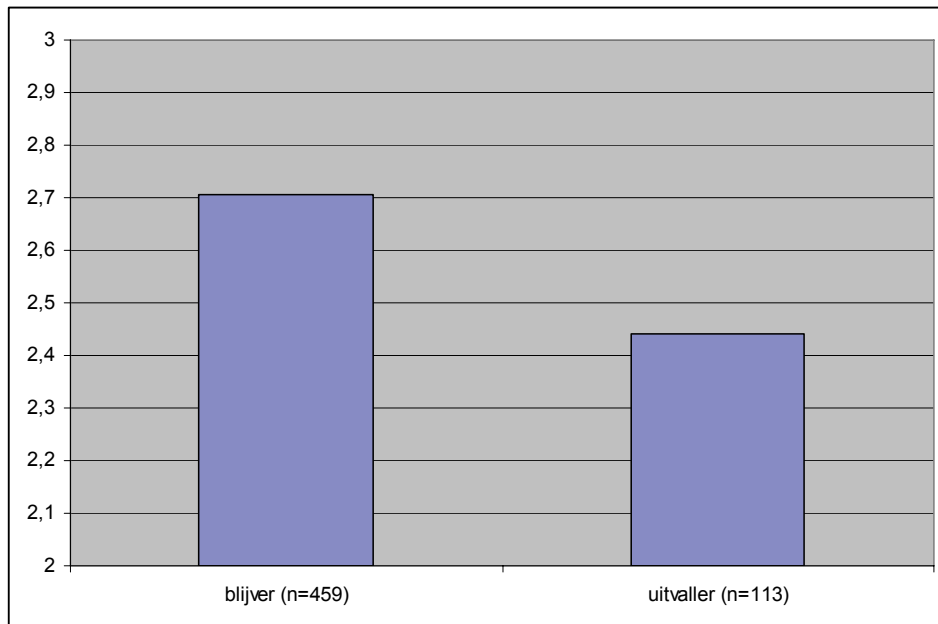
Onder studenten die voorzieningen wenselijk achten worden er geen significante verschillen in uitval gevonden tussen studenten die wel of geen gebruik maken van voorzieningen. Er worden ook geen significante verschillen gevonden tussen studenten die wel of geen kennis hebben over voorzieningen van hun instelling.

Wanneer we uitval onder studenten met een functiebeperking in verband brengen met de behoefte aan voorzieningen, de kennis hierover en de gebruikmaking ervan, concluderen wij dat uitval vooral vaker voorkomt onder studenten die zeggen voorzieningen nodig te hebben, maar hier geen gebruik van maken.

5.4 EEN VERGELIJKING NAAR OPLEIDINGSERVARINGEN

In deze paragraaf onderzoeken we of er een samenhang is tussen ervaringen van studenten met een functiebeperking op de opleiding en instelling en de kans op uitval of blijven. We besteden aandacht aan de deelname van studenten aan buiten curriculaire activiteiten, de vraag in hoeverre studenten met een functiebeperking zich voelen opgenomen in de gemeenschap van hogeschool en universiteit en de vraag of zij van mening zijn dat hun instelling hen gelijke kansen biedt op studiesucces.

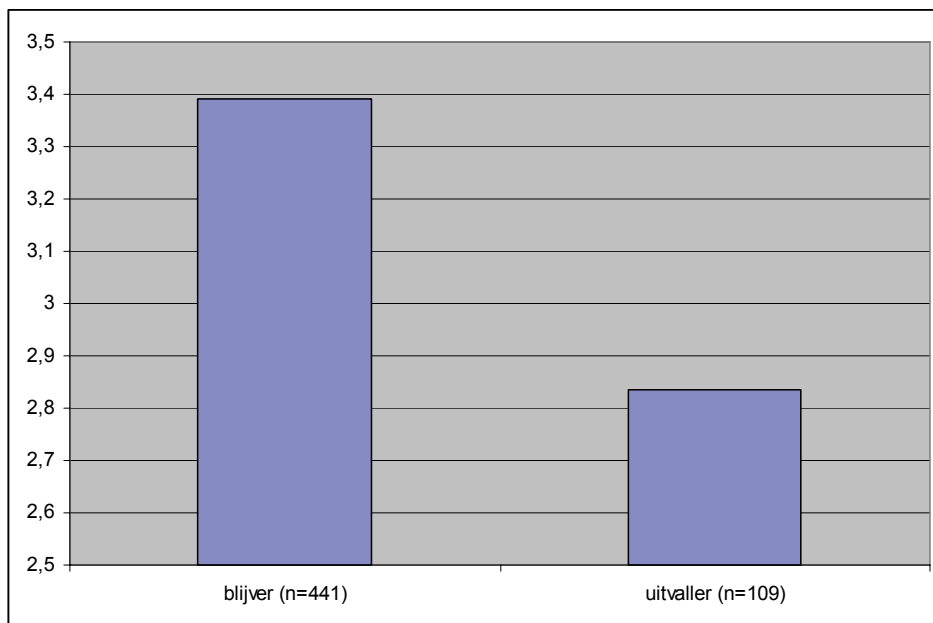
Figuur 5.3 Eerstejaarsstudenten met een functiebeperking (IBG-respondenten, cohort 2007/2008) naar gemiddeld contact met docenten of andere instellingsmedewerkers buiten de lesuren om en studiestatus

$F=6,459$, $df=1$, $p<0.011$

Een aantal vragen vormt een indicatie voor de deelname van studenten aan informele activiteiten op de opleiding. Zij zijn een aanwijzing voor de sociale integratie van studenten. Er is gevraagd naar de volgende soorten informele activiteiten: contacten met docenten of andere instellingsmedewerkers buiten de lesuren om, deelname aan studiegroepen en deelname aan door de opleiding georganiseerde activiteiten op het gebied van cultuur, sport, politiek of debat. Er wordt alleen een significant verschil gevonden op het gebied van informele contacten met docenten of andere instellingsmedewerkers (zie figuur 5.3, waarden lopen van 1 = nooit contact tot 4 = vaak). Blijvers met een functiebeperking blijken gemiddeld meer informeel contact met docenten of andere instellingsmedewerkers te hebben gehad dan uitvallers met een functiebeperking.

Figuur 5.4 Eerstejaarsstudenten met een functiebeperking (IBG-respondenten, cohort 2007/2008) naar gemiddeld gevoel van behoren tot de instellingsgemeenschap en studiestatus

$F=41,470$, $df=1$, $p<0.000$

Figuur 5.4 toont het verband tussen studiestatus (blijven/uitvallen) en het gevoel deel uit te maken van de gemeenschap op hogeschool of universiteit (1 = helemaal niet, 4 = helemaal). De figuur toont dat uitvallers zich gemiddeld genomen minder voelden opgenomen in hun instellingsgemeenschap dan de blijvers. Dit verschil is significant. Dit resultaat is een indicatie dat binnen de groep studenten met een functiebeperking de uitvallers tijdens hun studietijd meer geïsoleerd waren van de (academische) leeromgeving, of dit althans zo hebben ervaren, dan blijvers.

Tabel 5.3 Eerstejaarsstudenten met functiebeperking naar studiestatus en antwoord op de vraag of hun huidige hogeschool of universiteit hen dezelfde kansen op succes biedt als andere studenten

Biedt je huidige hogeschool of universiteit jou dezelfde kansen op succes als andere studenten?	Blijver	Uitvaller
Ja	96%	91%
Nee	4%	9%
Totaal	100% (n=447)	100% (n=107)

chi-kwadraat= 5,712, $df=1$, $p=.017$

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008, IBG respondenten

In tabel 5.3 staat het verband weergegeven tussen studiestatus (uitvallen/blijven) en het antwoord op de vraag of eerstejaarsstudenten met een functiebeperking van mening zijn dat de instelling hen dezelfde kansen op studiesucces biedt als hun studiegenoten. Uitvallers zijn vaker dan blijvers van mening dat zij minder kansen hebben gekregen op succes van hun instelling dan hun studiegenoten. De respectievelijke uitvalpercentages zijn 9 en 4 procent. Dit verschil is significant. Het is ook mogelijk om het verband te kantelen en te kijken of studenten die zich wel of niet gelijk behandeld voelen verschillen in uitvalpercentage (horizontaal percenteren van de gegevens in tabel 5.3). Dit levert als uitkomst op dat uitval onder studenten die zich niet gelijk behandeld voelen tweemaal hoger is (37 procent) dan onder studenten die zich wel gelijk behandeld voelen (18 procent).

De resultaten op het gebied van opleidingservaringen wijzen erop dat van de studenten met een functiebeperking de uitvallers zich minder geïntegreerd voelen in zowel academisch als sociaal opzicht. Zij hebben minder informele contacten met docenten, voelen zich minder deel uitmaken van de leergemeenschap en vinden vaker dat zij geen gelijke kansen op succes worden geboden. Deze bevindingen vormen een aanwijzing dat onder studenten met functiebeperking de risicogroepen voor uitval bestaan uit studenten die zich weinig verbonden voelen met de leeromgeving waarin zij studeren en die het idee hebben dat zij zich in een (negatieve) uitzonderingspositie bevinden. Op zich is dit geen nieuwe constatering: over het algemeen kan gesteld worden dat studenten die zich minder verbonden voelen met hun leeromgeving een grotere kans maken op uitval (Tinto, 1993; Severiens, Wolff & Rezai, 2006). In het geval van studenten met een functiebeperking dient echter in het achterhoofd te worden gehouden dat zij vaker in een kwetsbare positie lijken te verkeren dan studenten zonder functiebeperking (zie vorige hoofdstuk waar studenten met en zonder functiebeperking worden vergeleken op het punt van studiesucces). Dit kan de beslissing tussen doorgaan en stoppen sneller laten doorslaan naar het besluit om voortijdig de opleiding te verlaten.

5.5 SAMENVATTING

Het soort functiebeperking speelt een rol bij de kans op uitval. Binnen de totale groep studenten met een functiebeperking is (uitvalpercentage van 20,5 procent) een aantal risicogroepen aan te wijzen. De hoogste uitval is te vinden bij studenten met angstproblemen/paniekstoornissen. Tweederde van deze groep eerstejaarsstudenten is inmiddels gestopt. Van de groepen klachten in het autistisch spectrum, beperkt uithoudingsvermogen, beperking in spreken en studenten met drie functiebeperkingen verlaat tussen de 30 en 40 procent de opleiding voortijdig. Groepen waar uitval

minder hoog is, maar nog wel bovengemiddeld, zijn studenten met chronische vermoeidheid, beperking in beweging, depressieve klachten of stemmingsstoornissen en studenten met twee functiebeperkingen.

Er is een significant verschil in uitval tussen hogescholen en universiteiten. Studenten met een functiebeperking vallen in het hbo bijna tweemaal vaker uit dan op de universiteit (23,4 versus 11,9 procent).

Studenten waarvan de functiebeperking zich meer recent heeft geopenbaard, maken een grotere kans om voortijdig met hun opleiding te stoppen dan studenten die al langer een functiebeperking hebben.

Studenten die minder mobiel zijn en meer hulp nodig hebben om zich te verplaatsen maken meer kans om uit te vallen dan studenten die minder hulp nodig hebben om ergens heen te gaan.

Wanneer we uitval onder studenten met een functiebeperking in verband brengen met de behoefte aan voorzieningen, de kennis hierover en de gebruikmaking ervan, dan blijkt dat uitval vooral vaker voorkomt onder studenten die zeggen voorzieningen nodig te hebben, maar hier geen gebruik van maken.

De resultaten op het gebied van opleidingservaringen wijzen erop dat van de studenten met een functiebeperking de uitvallers zich minder geïntegreerd voelen in zowel academisch als sociaal opzicht dan de blijvers. Zij hebben minder informele contacten met docenten of andere instellingsmedewerkers, voelen zich minder deel uitmaken van de leergemeenschap en vinden vaker dat zij geen gelijke kansen op succes worden geboden. Op zich is dit geen nieuwe constatering: over het algemeen kan gesteld worden dat studenten die zich minder verbonden voelen met hun leeromgeving een grotere kans maken op uitval.

6 DEEL 2: BEHOEFTE EN BEREIK

6.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk gaan we in op behoefte en bereik van de maatregelen (producten en diensten) die instellingen aanbieden aan studenten met een functiebeperking. Wat zeggen de studenten nodig te hebben (of wat is wenselijk) en wat bieden de instellingen aan? Maken de studenten die behoefte hebben aan een voorziening hier ook gebruik van als de eigen onderwijsinstelling deze aanbiedt? En als zij hier geen gebruik van maken, waardoor komt dit dan? Is het niet-gebruik geconcentreerd onder bepaalde groepen studenten of bepaalde typen instellingen?

Met betrekking tot het bereik gaan we in op de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is het bereik van de maatregel “voorlichting”?
- Aan welke producten en/of diensten hebben studenten met een functiebeperking behoefte?
- Welke producten en diensten bieden de instellingen aan hun studenten met een functiebeperking aan?
- Welk deel van de studenten met een beperking maakt van de aangeboden instrumenten gebruik en welk deel niet? Wat zijn hun kenmerken (geslacht, afkomst, etc.).
- Waarom maakt de ene student met een functiebeperking wel gebruik van de aangeboden instrumenten en de andere niet?
- Welke producten en diensten worden door de studenten met een functiebeperking gemist?
- Wat vinden de studenten met een functiebeperking en de instellingsmedewerkers zelf van de deskundigheid van instellingsmedewerkers op dit gebied van studeren met een functiebeperking? Voelen zij zich voldoende gesteund en geholpen?

Omdat dit hoofdstuk (evenals de beide volgende hoofdstukken) ingaat op de maatregelen van de instellingen die in dit onderzoek participeren (zie paragraaf 2.2) beginnen wij dit hoofdstuk met een schets van de organisatie van deze instellingen en hun beleid gericht op studenten met een functiebeperking (paragraaf 6.2).

Om gebruik te kunnen maken van maatregelen moeten studenten weten wat er aan maatregelen wordt aangeboden en moeten zij hun behoefte kenbaar kunnen maken. Voorlichting is daarom van groot belang en is in zekere zin ook een maatregel. Om deze reden beginnen we dit hoofdstuk met het bereik van de maatregel “voorlichting” (paragraaf 6.3). Deze maatregel is niet gerelateerd aan een bepaalde functiebeperking, maar is gericht op alle studenten met een functiebeperking, ongeacht de aard van hun beperking. Zijn instellingen actief op dit gebied en nodigen zij de studenten die bij de inschrijving kenbaar maken dat zij een beperking hebben uit voor een gesprek of zijn instellingen hierin passief? Laatstgenoemde instellingen geven in meer of mindere mate voorlichting en wachten af tot de student met een beperking zich uit zichzelf, of na signalering van een instellingsmedewerker, meldt.

In paragraaf 6.4 gaan we in op het bereik van de maatregelen die expliciet in de vragenlijst onder eerstejaarsstudenten zijn onderscheiden. We onderscheiden vijf hoofdgroepen maatregelen (zie paragraaf 2.3), waarbinnen allerlei faciliteiten denkbaar en expliciet gemaakt zijn. We gaan in op de vraag welke faciliteiten de student zelf noodzakelijk of wenselijk vindt voor het zo “normaal” mogelijk kunnen volgen van zijn of haar studie. Vervolgens vragen we aan de student of de voorzieningen die hij of zij noodzakelijk/wenselijk vindt ook door de instelling wordt aangeboden en zo ja, of deze student er dan ook gebruik van maakt.

Ondanks dat wij in de vragenlijst een groot aantal faciliteiten expliciet hebben opgenomen is het denkbaar dat studenten met een beperking behoefte hebben aan faciliteiten die juist niet zijn opgenomen. Daarom gaan we in paragraaf 6.6 in op de vraag welke producten en diensten door de studenten met een functiebeperking worden gemist.

Paragraaf 6.7 besluit dit hoofdstuk met een samenvatting.

6.2 ORGANISATIE EN BELEID VAN DE INSTELLINGEN DIE IN HET ONDERZOEK PARTICIPEREN

6.2.1 ORGANISATIE VAN DE INSTELLINGEN

Uit tabel 2.1 (in hoofdstuk 2) is duidelijk te zien dat in het onderzoek zowel hele grote (de grootste zijn de Fontys Hogescholen met ruim 38.000 studenten) als hele kleine instellingen (de kleinste is de Gereformeerde Hogeschool Zwolle met slechts 1.400 studenten) participeren. De omvang van de instelling is van invloed op de wijze waarop zaken rondom studeren met een functiebeperking

georganiseerd is. In een grote instelling is de behoefte aan formalisering van zaken en het tot stand brengen van een structuur waardoor uniformiteit ontstaat veel groter dan in kleine instellingen, waar “ons ons” kent en incidentele situaties met ad hoc beslissingen kunnen worden opgelost. In kleine instellingen of bij kleine opleidingen binnen een grotere instellingen zijn de lijnen kort en dan is er vaak meer mogelijk om voor een individu met een probleem (zoals een functiebeperking) een op maat gesneden oplossing te vinden voor zijn of haar specifieke situatie.

Ook het gegeven of de instelling gecentreerd is in één locatie/stad of op meerdere locaties, is van invloed op de wijze waarop zaken rondom studeren met een functiebeperking georganiseerd kunnen worden. De universiteiten zijn allemaal gecentreerd in één stad, maar wel verspreid over verschillende gebouwen in de stad. Uitzondering is de Universiteit Wageningen, met vestigingen in het hele land. Een groot aantal hbo-instellingen daarentegen heeft vaak vestigingen in verschillende steden, verspreid over het land.¹³ In zo'n situatie is het moeilijker om instellingsbreed een uniform beleid uit te voeren. Bovendien is een aantal hbo-instellingen ontstaan uit een fusie¹⁴, zodat afstemming van beleid voor studenten met een functiebeperking en de uitvoering ervan tussen de diverse fusiepartners tijd nodig heeft.

Binnen universiteiten zijn het studentendecanen, studieadviseurs, examencommissies en al of niet de docenten die een rol spelen bij de begeleiding en ondersteuning van studenten met een functiebeperking. Studentendecanen vallen onder een centrale dienst en werken faculteitoverstijgend. Zij zijn in de regel een algemene vraagbaak, bemiddelen, adviseren en geven voorlichting. Studieadviseurs werken binnen een faculteit en zijn meer onderwijs-inhoudelijk dan wel onderwijs-gerelateerd betrokken. Iedere faculteit heeft één of meer examencommissies. Examencommissie besluiten of aangevraagde aanpassingen in onderwijs/tentamens worden gehonoreerd. Universiteit Leiden heeft een Disability Centre (Fenestra) (zie Box 6.1).

---

¹³ Avans Hogeschool heeft bijvoorbeeld vestigingen in Den Bosch, Breda en Tilburg. Ook de Fontys Hogescholen heeft vestigingen in Den Bosch en Tilburg, maar ook in Eindhoven en Venlo en heeft verder uitlopers van de opleidingen verspreid over het hele land. De Haagse Hogeschool heeft twee vestigingen in Den Haag, één in Rijswijk en één in Zoetermeer. InHolland heeft vestigingen in Haarlem, Alkmaar, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Delft en heeft daarnaast nog diverse nevenvestigingen op andere locaties.

¹⁴ Geldt bijvoorbeeld voor: Haagse Hogeschool, Hogeschool Rotterdam, Fontys Hogescholen, InHolland.

Box 6.1: Universiteit Leiden, Disability Centre Fenestra

Binnen de Universiteit Leiden (UL) is het Disability Centre Fenestra als project opgestart met de OCW-subsidie “Plan van Aanpak”. Fenestra is ondergebracht in het gebouw van het studentencentrum Plexus, waar ook de decanen zijn gehuisvest. Bij Fenestra kunnen studenten terecht voor advies over allerlei zaken die te maken hebben met de functiebeperving. Het verzorgt de intake van studenten met een functiebeperving en ondersteunt het aanvragen van voorzieningen. De studentendecanen zijn experts op het gebied van wet- en regelgeving. Zij kunnen bemiddelen en adviseren bij aanvragen in het kader van regelingen en voorzieningen en bij studievertraging.

Aanleiding voor de oprichting van Fenestra is onderzoek binnen de universiteit waaruit bleek dat de studenten (en ook medewerkers) de weg naar voorzieningen niet goed wisten. Doel van het project is onder meer om meer bekendheid te geven aan de voorzieningen/maatregelen (en de mogelijkheden) die worden geboden voor studenten met een functiebeperving. Fenestra is vrij juridisch georiënteerd, omdat er twee studentendecanen aan verbonden zijn.

Bron: Diepte-interviews door Risbo/SEOR onder instellingen, voorjaar 2008.

Tenslotte spelen de docenten op sommige universiteiten wel en op andere universiteiten geen rol bij studenten met een functiebeperving.

De opleidingen binnen hbo-instellingen hebben diverse namen. Er wordt gesproken over faculteiten, maar ook over instituten, schools, instellingen en academies. Voor het gemak houden wij het op faculteiten. Ook binnen hbo-instellingen zijn er decanen, maar deze zijn niet altijd centraal gepositioneerd. Er zijn ook hbo-instellingen waar decanen binnen een faculteit werkzaam zijn. Naast decanen kennen hbo-instellingen studieloopbaanbegeleiders (slb-er)¹⁵ die meestal tevens docent zijn (soms zijn slb-ers speciaal voor die taak opgeleide personen en geen docent). In sommige hbo-instellingen zijn alle docenten tevens slb-er, in andere instellingen zijn slb-ers docenten die speciaal getraind zijn om functiebepervingen te herkennen en studenten met een functiebeperving te adviseren en begeleiden. Ook hbo-instellingen hebben examencommissies, die evenals op de universiteiten beslissen over aangevraagde onderwijsinhoudelijke of onderwijsgerelateerde voorzieningen.

---

¹⁵ Dit is op dit moment de meest gangbare naam. Andere benamingen voor deze functie zijn: mentor of coach.

6.2.2 BELEID GERICHT OP STUDENTEN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

Geschiedenis

Behalve de subsidierondes Impuls 2004 en Plan van Aanpak (2006) heeft ook de invoering van de Wet Gelijke Behandeling Chronisch Zieken en Gehandicapten een impuls gegeven aan het denken over studenten met een functiebeperving. Een andere reden is dat de instellingen steeds vaker te maken kregen met studenten met een functiebeperving. Dit komt enerzijds omdat het diagnosticeren beter is dan vroeger (geldt vooral voor personen met een stoornis in het autistisch spectrum) en anderzijds door een betere begeleiding in het Voortgezet Onderwijs en het MBO een grotere instroom in het wetenschappelijk onderwijs en hbo tot gevolg heeft.

Van de acht universiteiten hebben er vier nooit specifiek beleid ontwikkeld en uitgevoerd voor studenten met een functiebeperving, maar werden ad hoc oplossingen gezocht als zich een student met een functiebeperving meldde. Op drie van deze vier universiteiten is de komst van subsidiegelden Impuls 2004 en/of Plan van Aanpak de aanleiding om te gaan nadenken over een meer structurele aanpak door ontwikkeling van een beleidsplan. Door de toename van het aantal studenten met een functiebeperving, met als gevolg een grotere vraag naar voorzieningen/aanpassingen in verband met hun functiebeperving, ontstaat casuïstiek. In veel instellingen waar geen geformaliseerd beleid was maar alleen informele bottom-up initiatieven van studentendecanen, studieadviseurs, slb-ers, docenten, ontstond de behoefte om deze initiatieven vast te leggen in beleid zodat een en ander (top down) geformaliseerd werd.

De vierde universiteit is een kleine instelling en heeft geen beleidsnota. Binnen deze universiteit is er ook nooit behoefte geweest aan formalisering van specifiek beleid voor studenten met een functiebeperving (zie Box 6.2), alhoewel er inmiddels wel behoefte is ontstaan aan formalisering van de vraag welk niveau (centraal of decentraal) de kosten zou moeten dragen van grote financiële belastingen (zoals de aanpassing van gebouwen, langdurige begeleiding, etc.). Door de kleinschaligheid gaat deze universiteit al jaren heel ver in het bieden van maatregelen op het gebied van individuele begeleiding van studenten. Met de komst van de subsidie van OCW is wel als één van de doelen geformuleerd om een en ander vast te leggen in een beleidsstuk, maar gaandeweg bleken andere speerpunten belangrijker en is besloten de aandacht eerst te richten op die punten.

Box 6.2: Universiteit Twente

Volgens het onderzoek van CHOICE zijn studenten heel tevreden over de dienstverlening van Universiteit Twente. Dit komt vooral doordat maatwerk het uitgangspunt is. Iedere student die binnenkomt bij de studieadviseur of –decaan kan rekenen op een luisterend oor en op medewerking. Geen enkele opleiding of faculteit zal studenten zonder meer de deur wijzen. Verder zijn de lijnen kort, omdat het een kleine campusuniversiteit is. Juist vanwege het maatwerk is er binnen Universiteit Twente ook veel mogelijk: niemand zal en kan zeggen dat het niet binnen het beleid past. Bovendien zijn we heel creatief en niet bureaucratisch.

Bron: Diepte-interviews door Risbo/SEOR onder instellingen, voorjaar 2008.

De overige universiteiten hebben een meer of minder lange traditie in het uitvoeren van beleid voor studenten met een functiebeperking, maar hebben de subsidiegelden van Impuls 2004 en Plan van Aanpak aangegrepen om het bestaande beleid opnieuw te bekijken, bestaande ideeën verder uit te werken en/of nieuwe ideeën te ontwikkelen.

Vier grote hbo-instellingen hebben al langer een geaccordeerd beleidsplan, vier hogescholen zeggen wel altijd beleid te hebben gevoerd, maar dat dit nooit expliciet in een beleidsplan is opgenomen. De drie kleine hbo-instellingen hebben tot voor kort geen specifiek beleid gevoerd voor studenten met een functiebeperking. Deze scholen zijn zo kleinschalig en/of speciaal gericht op kunstzinnige vormen, dat voor het kleine aantal studenten met een functiebeperking ad hoc oplossingen worden gezocht. Eén van deze drie scholen is echter wel aan het groeien en men ziet de noodzaak van formalisering wel in, maar men ervaart dat door formalisering de lijnen van de besluitvorming langer worden en dat vindt men jammer. De situatie op de beide andere kleine scholen is weer anders. Daar wordt zelfs aangegeven dat er situaties kunnen zijn waarbij personen met een functiebeperking voor een bepaalde opleiding aan deze scholen baat hebben bij hun functiebeperking, vooral als het om een functiebeperking gaat op het psychische vlak (zie voor een voorbeeld box 6.3).

Box 6.3: Voorbeeld waarbij een functiebeperking in het voordeel kan werken bij een studie (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten)

Interieurontwerper Jan de Bouvrie is naar eigen zeggen dyslectisch en stelt daardoor gedwongen te zijn geweest om visuele vaardigheden te ontwikkelen. Als bepaalde zintuigen uitgeschakeld zijn (of als je die zelf kunt uitschakelen), kunnen andere zintuigen meer gebruikt en daardoor dus meer ontwikkeld worden.

Bron: Diepte-interviews door Risbo/SEOR onder instellingen, voorjaar 2008.

Inhoud huidig beleid

De meeste instellingen, zowel wetenschappelijk onderwijs als hbo, hebben gekozen voor inclusief beleid. Deze instellingen hanteren de visie dat studenten met een functiebeperking een normaal leertraject moeten kunnen afleggen, waarbij ze zoveel mogelijk meelopen in de reguliere stroom. Lukt dat niet, dan moet erkend worden dat er soms specifiek beleid nodig is. In dat geval moet worden gezorgd voor voorzieningen en/of aanpassingen, zodanig dat studenten met een functiebeperking uiteindelijk dezelfde kansen hebben/krijgen als studenten zonder functiebeperking. Een ander argument om te kiezen voor inclusief beleid is om te bevorderen dat niet alleen studenten met een duidelijke/zichtbare functiebeperking zich melden, maar ook studenten met een verborgen functiebeperking. Alleen Universiteit Leiden (van de instellingen die in ons onderzoek participeren) heeft een aparte unit opgezet voor studenten met een functiebeperking (zie Box 6.1). Binnen de Haagse Hogeschool is wel overwogen om een aparte unit op te zetten met medewerkers speciaal voor studenten met een functiebeperking. De Haagse Hogeschool heeft hier uiteindelijk niet toe besloten, omdat naar hun mening deze groep studenten dan te veel apart zouden worden weggezet. Ook hier is er voor gekozen om voor studenten met een functiebeperking aan te sluiten bij de reguliere procedures.

Er zijn veel overeenkomstige speerpunten in het beleid van de negentien instellingen. We noemen: voorlichting, informatieverschaffing (communicatie), het (in een zo vroeg mogelijk stadium) zichtbaar maken van de studenten met een functiebeperking (herkenning), beeldvorming (wegnemen van onbegrip), deskundigheidsbevordering (van studieadviseurs, slb-ers, docenten), de registratie van studenten met een functiebeperking (plus van de voorzieningen waar ze gebruik van maken) en het ontwikkelen of herschrijven van een beleidsplan.

Uitvoering van het beleid

Beleid wordt centraal ontwikkeld en in een beleidsplan opgenomen, maar decentraal uitgevoerd. Dat betekent dat de uitvoering in de verschillende faculteiten binnen één instelling nogal eens kan verschillen. Dat heeft te maken met de cultuur die binnen die faculteit heerst, met de soorten studies binnen de faculteit, de grootte van de opleiding (is van invloed op de omvang van de persoonlijke aandacht die er aan een student kan worden besteed), maar ook met de mate waarin de docenten binnen een opleiding bereid zijn zich open te stellen voor studenten met een functiebeperking (hun persoonlijke betrokkenheid). Wel is binnen de ene instelling een veel betere interfacultair overleg en afstemming geregeld dan in sommige andere instellingen. Dergelijk overleg en afstemming zijn nodig om toch een basis van uniformiteit te krijgen, om te voorkomen dat er rechtsongelijkheid ontstaat tussen faculteiten bij het toekennen van voorzieningen.

6.3 VOORLICHTING

Inleiding

Uit paragraaf 2.3.1 blijkt dat het belangrijk is dat studenten met een functiebeperking door voorlichting al in een zo vroeg mogelijk stadium op de hoogte zijn van de speciale voorzieningen, bij voorkeur al voor de aanmelding. Dit kan hen zo ver brengen dat zij tijdig de stap gaan zetten om de onderwijsinstelling over hun functiebeperkingen in te lichten en dat is weer nodig om in aanmerking te komen voor speciale voorzieningen. Het zou dus een goede zaak zijn als studenten hun functiebeperking al bij inschrijving voor een studie hun eventuele beperking aan de instelling kenbaar zouden kunnen maken.

In het studiejaar 2007-2008 was Studielink, software voor inschrijving van aankomende studenten, wel operationeel, maar op dat moment nog niet volledig uitontwikkeld.¹⁶ Studielink kent een module waarin aankomende studenten bij hun inschrijving kunnen aanvinken of zij wel of geen functiebeperking hebben. In de praktijk hebben lang niet alle instellingen die voor dat studiejaar wel gebruik hebben gemaakt van Studielink deze module gebruikt. Een deel van de instellingen die in het studiejaar 2007–2008 geen gebruik hebben gemaakt van Studielink heeft wel een eigen inschrijvingsformulier gehanteerd waarop aankomende studenten een eventuele functiebeperking kenbaar konden maken.

---

¹⁶ Zo was Studielink op dat moment nog niet geschikt voor inschrijving van buitenlandse studenten.

Voorlichting is ook noodzakelijk omdat op veel van de instellingen die in ons onderzoek participeren, vergroting van het bereik van studenten met een functiebeperking speerpunt van het beleid is, in samenhang met een herkenning in een vroeger stadium. Vroege signalering is belangrijk om studievertraging of uitval te voorkomen. Veel studenten met een functiebeperking melden zich pas als er studievertraging optreedt, als ze problemen krijgen in hun studie of zelfs pas als ze hebben besloten om te stoppen met hun studie. In een studie in opdracht van de Haagse Hogeschool is geconcludeerd dat het cruciaal is om tijdig op te hoogte te zijn van studieproblemen van de studenten met een functiebeperking om daarmee uitval te voorkomen.

Over één ding zijn alle instellingen uit ons onderzoek het eens: de verantwoordelijkheid om een functiebeperking kenbaar te maken ligt altijd bij de student zelf. Het is de student die kenbaar moet maken dat hij of zij een functiebeperking heeft en er ook zelf voor moet zorgen om op de hoogte te blijven van nieuwe cursussen, informatiemateriaal, voorzieningen, etc. Maar er zijn wel verschillen in hoe de instellingen hier verder mee omgaan: de meeste instellingen moedigen de student naar aanleiding van hun inschrijving aan om zelf contact op te nemen met (meestal) de studieadviseur (wetenschappelijk onderwijs) of decaan (hbo) voor een intakegesprek, een klein aantal instellingen neemt naar aanleiding van de bekendmaking bij de inschrijving zelf contact op met de student en nodigt hem of haar uit voor een intake gesprek. Enkele instellingen wijzen erop dat in toenemende mate ouders van kinderen met beperkingen (en dan wordt vooral gewezen op autistische stoornissen) zich al voor de inschrijving melden om te praten over de stoornis van het kind, wat het kind aan facilitering nodig heeft en wat de instelling het kind kan bieden.

Blijkt in het gesprek met de studieadviseur dat de problemen van de student te complex zijn, dan wordt de student doorverwezen naar de decaan. Materiële voorzieningen worden meestal aangevraagd bij de facilitaire dienst, aanpassingen die onderwijs-inhoudelijk of onderwijs-gerelateerd zijn worden aangevraagd bij de examencommissie die daar een besluit over neemt, in overleg ook met de decaan. In een aantal instellingen wordt tijdens dergelijke gesprekken een persoonlijk plan opgesteld en bekrachtigd in een studieovereenkomst.

Tijdens de studie kunnen studenten met een functiebeperking zich melden bij de studieadviseur (wetenschappelijk onderwijs) of de decaan of slb-er (hbo). Eén van de speerpunten in het beleid van de instellingen is het in een zo vroeg mogelijk stadium zichtbaar maken van studenten met een beperking. De instellingen trachten een sfeer te creëren waarin de drempel om zich te melden als een student met een beperking wordt verlaagd. Dit doen zij door voorlichting te geven waarmee zij

trachten het onbegrip ten aanzien van studeren met een functiebeperking weg te nemen en aan te geven hoe de instelling deze studenten kan faciliteren.

Box 6.4: Citaat uit de brochure ‘Studeren met een functiebeperking’ van Universiteit van Amsterdam en Hogeschool van Amsterdam

---

Als je denkt studievertraging op te lopen als gevolg van een functiebeperking, is het belangrijk dat je zo snel mogelijk contact opneemt met een studentendecaan. Het eerste contact is altijd op eigen initiatief. In een intakegesprek worden vervolgens jouw mogelijkheden, beperkingen en de eventuele belemmeringen in het onderwijs besproken.

Bron: Universiteit van Amsterdam, Hogeschool van Amsterdam, september 2007.

Inschrijvingsprocedure en mogelijkheid van melding van functiebeperking

Uit de diepte-interviews met medewerkers van de instellingen die in ons onderzoek participeren, blijkt dat in het studiejaar 2007–2008 geen enkele WO- en slechts twee hbo-instellingen gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid om aankomende studenten via Studielink in te schrijven.

Bij vier van de acht universiteiten kon de student volgens de medewerker in deze inschrijvingsfase *niet* aangeven of hij of zij een functiebeperking heeft. Op de gang van zaken bij de andere vier universiteiten, waar dit wel mogelijk is, gaan we hieronder kort in.

De andere vier universiteiten hebben bij het inschrijvingsformulier een briefje toegevoegd waarop de student wel kon aangeven of hij een functiebeperking heeft en om die reden extra informatie en/of voorzieningen zou willen krijgen. Deze bekendmaking van de beperking is vervolgens nergens centraal verzameld of geregistreerd. Studenten die hebben aangegeven extra informatie te willen hebben, krijgen een informatiepakket thuisgestuurd. In de begeleidende brief leggen twee universiteiten vervolgens het initiatief voor een intakegesprek met een studentendecaan bij de student, door hen in de begeleidende brief aan te moedigen contact op te nemen met de studentendecaan als zij voorzieningen/aanpassingen denken nodig te hebben. De derde van deze vier universiteiten neemt zelf het initiatief door de student die aangeeft een functiebeperking te hebben uit te nodigen voor een intake-gesprek. Het beleid op dit punt van de vierde universiteit is niet aan de orde geweest in het gesprek.

Van de elf hbo-instellingen die in het onderzoek participeren hebben er in het studiejaar 2007-2008 twee gebruik gemaakt van Studielink en daarbij van de mogelijkheid om de student te laten

aangeven dat hij of zij een functiebeperking heeft. Beide instellingen nodigen de betreffende student vervolgens actief uit voor een intake-gesprek. Vijf andere hbo-instellingen hebben ook weer een eigen inschrijvingspakket gebruikt en allemaal hebben ze hier een brief bijgevoegd waarin de aankomende student zich kan melden als een student met een functiebeperking.¹⁷ Drie van deze vijf instellingen geven vervolgens informatie waar de student zich kan melden voor een gesprek, maar laat het initiatief over aan de betreffende student. De andere twee nodigen de student actief uit. Een achtste hbo-instelling bood de aankomende student geen expliciete mogelijkheid om een eventuele functiebeperking kenbaar te maken. Bij een negende en tiende hbo-instelling moeten studenten auditie doen. Van de elfde instelling is geen informatie beschikbaar over aanmelding en registratie. Uit de vragenlijst onder eerstejaarsstudenten komt het volgende beeld naar voren. Bijna de helft van de eerstejaarsstudenten met een functiebeperking zegt niet de mogelijkheid te hebben gehad om bij de inschrijving op de een of andere manier kenbaar te maken dat hij of zij een beperking heeft (45 procent, zie tabel 6.1). Een derde deel zegt deze mogelijkheid wel te hebben gehad, hetzij via Studielink, hetzij via een het inschrijfformulier (of een aparte verklaring bij het inschrijfformulier), hetzij via een gesprek. Circa 18 procent had de beperking nog niet op het moment van inschrijving.

Tabel 6.1 Kon student bij inschrijving zijn beperking kenbaar maken?

	Percentage
Ja, via studielink	12
Ja, via inschrijfformulier/verklaring	9
Ja, op een andere manier ^{a)}	12
Bij het inschrijven had ik deze beperking nog niet	18
Nee	45
Weet niet	3
Totaal (n)	100 (1514)

a) Via decaan, coach, leraar, gesprek

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

In de interviews met medewerkers van de meeste instellingen is verteld dat bij hun instelling de mogelijkheid bestaat om al bij de inschrijving de beperking kenbaar te maken, meestal via een apart formulier bij het inschrijvingsformulier. Kijken wij naar de antwoorden van de respondenten die aan deze instellingen studeren, dan blijkt het percentage studenten dat antwoordt dat de

¹⁷ Voor twee hogescholen schrijven studenten zich niet in maar doen ze auditie. Van één hogeschool is de inschrijvingsprocedure onbekend, omdat dit in het gesprek niet aan de orde is geweest.

mogelijkheid om hun beperking kenbaar te maken via Studielink of via het inschrijfformulier relatief klein te zijn.¹⁸ In vijf van deze instellingen zegt zelfs 50 procent of meer dat deze mogelijkheid **niet** bestond. Deze studenten hebben dus de mogelijkheid om de beperking kenbaar te maken of niet opgemerkt, over het hoofd gezien of ze zijn het inmiddels vergeten.

Studenten die beperking kenbaar hebben kunnen maken bij inschrijving

Van de studenten die aangeven bij de inschrijving de mogelijkheid te hebben gehad om hun beperking kenbaar te maken, heeft een meerderheid, namelijk 58 procent, deze mogelijkheid benut om de beperking daadwerkelijk kenbaar te maken. Van deze groep is vervolgens 62 procent door iemand van de instelling uitgenodigd voor een gesprek, meestal door een decaan (47 procent van de studenten is door een decaan uitgenodigd), maar soms ook door een studieadviseur (23 procent) of een mentor/coach (18 procent). Soms kwam de uitnodiging van iemand van een steunpunt voor studenten met een functiebeperking (6 procent) of van iemand anders binnen de instelling (6 procent). Weliswaar is het grootste deel van deze studenten gelijk bij aanvang van de studie uitgenodigd (geldt voor 60 procent), maar 36 procent ontving de uitnodiging in de loop van het eerste studiejaar. Nog eens twee procent ontving de uitnodiging toen duidelijk werd dat de studievoortgang niet goed was. Overigens hebben vrijwel al deze studenten (94 procent) de uitnodiging ook geaccepteerd. Slechts zes procent heeft de uitnodiging niet geaccepteerd, omdat zij het om diverse redenen niet nodig vonden (“zie mezelf niet als iemand met een functiebeperking”, “heb geen extra tijd nodig tijdens tentamens”, “had al contact gehad met een studieadviseur”, “was bang om stigma te krijgen”, “kreeg datum te laat door en kon niet gaan”).

Kijken we naar de instellingen waar de respondenten studeren die actief zijn uitgenodigd voor een gesprek naar aanleiding van hun melding bij inschrijving, dan concluderen wij dat een aantal instellingen hier actiever in is dan anderen. Vooral twee universiteiten en twee hogescholen lijken op dit punt actief te zijn.

Van de groep studenten die bij de inschrijving wel hun beperking kenbaar hebben gemaakt, maar vervolgens geen uitnodiging voor een gesprek hebben gehad van de instelling (38 procent), heeft bijna de helft (46 procent) zelf het initiatief genomen om een gesprek aan te vragen. Op een enkeling na hebben deze studenten allemaal vervolgens een gesprek gehad.

---

¹⁸ Ligt tussen de circa 5 en 35 procent.

Bijna de helft van de studenten die wel de mogelijkheid hadden om bij inschrijving de beperking te melden, 42 procent, heeft hier geen gebruik van gemaakt. Circa 43 procent van hen heeft hier geen gebruik van gemaakt, omdat zij zichzelf niet zien als iemand met een functiebeperking. Nog eens bijna 40 procent “vond het niet nodig” om zich te melden. Vier procent heeft zich toen niet gemeld, omdat zij bang waren voor stigmatisering. Twee procent heeft zich niet gemeld, omdat hun vorige school (vo of mbo) de melding al geregeld had. De rest (bijna 13 procent) heeft het om een andere reden niet gemeld.

Studenten die hun beperking niet kenbaar hebben kunnen maken bij inschrijving

Studenten die niet bij de inschrijving kenbaar hebben kunnen maken dat zij een beperking hebben, het niet meer weten of dit kon of bij inschrijving nog geen beperking hadden (dit is 66 procent van de totale groep eerstejaarsstudenten met een functiebeperking), zouden (later) hun beperking ook zelf kenbaar kunnen maken. Om op deze mogelijkheid attent gemaakt te worden, of geïnformeerd te worden bij wie ze dan moeten zijn of van welke voorzieningen de student eventueel gebruik zou kunnen maken, is het noodzakelijk dat instellingen voorlichting geven, bijvoorbeeld mondeling in introductiebijeenkomsten van opleidingen, via het uitdelen van brochures of via de website. Aan de groep eerstejaars met een functiebeperking die hun beperking niet bij de inschrijving kenbaar hebben kunnen maken (de genoemde 66 procent), is gevraagd of de hogeschool of universiteit voorlichting gaf waaruit bleek dat de student een gesprek met iemand van de instelling kon krijgen als hij of zij een functiebeperking heeft, toen hij of zij met de studie begon. Met andere woorden; hoe actief zijn de instellingen met hun voorlichting en hoe groot is het bereik van de voorlichting?

Tabel 6.2 Gaf de hogeschool of universiteit toen je met de studie begon voorlichting waaruit bleek dat je een gesprek met iemand van de instelling kon krijgen als je een functiebeperking hebt? (studenten die door de instelling niet uitgenodigd zijn voor een gesprek)

	Percentage
Ja, die voorlichting kreeg je automatisch	29
Ja, maar die informatie moest je zelf opzoeken	20
Nee	51
Totaal (n)	100 (1020)

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Iets meer dan de helft van de studenten die hun beperking niet kenbaar hebben kunnen maken (51 procent, zie tabel 6.2), zegt geen voorlichting over dat punt te hebben gehad. Eén op de vijf studenten is wel voorgelicht, maar zegt dat zij deze informatie zelf hebben moeten opzoeken. De

rest, 29 procent, heeft de informatie via voorlichting automatisch gekregen. Bij de instellingen waar laatstgenoemde studenten studeren, krijgt iedere student deze informatie, ook studenten zonder functiebeperking.

Tabel 6.3 Relatie tussen wijze waarop instellingen voorlichting geven over de mogelijkheden voor studenten om een gesprek te krijgen en de initiatiefnemer van een gesprek (studenten die niet zijn uitgenodigd door de instelling voor een gesprek)

	Student heeft zelf initiatief genomen om gesprek aan te vragen	Student heeft zelf geen initiatief genomen om gesprek aan te vragen	Totaal % (n)
Ja, die voorlichting kreeg je automatisch	42%	58%	100% (294)
Ja, maar die informatie moest je zelf opzoeken	49%	52%	100% (200)
Nee, geen informatie over gespreksmogelijkheden	21%	79%	100% (523)
Totaal (n)	32%	68%	100% (1.017)

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Uit Tabel 6.3 blijkt dat als er geen voorlichting wordt gegeven over de mogelijkheid een gesprek te krijgen, verreweg de meeste studenten ook geen initiatief neemt om een gesprek aan te vragen. Hieruit concluderen wij dat het belangrijk is dat de instelling informatie/voorlichting in huis heeft en dat ze die aan de student kan geven, actief of op verzoek van de student. Hierdoor zouden meer studenten met een beperking over de streep getrokken kunnen worden om zich te melden en een gesprek aan te vragen. De meest initiatiefrijke groep is de groep studenten die zelf op zoek is gegaan naar informatie: van hen heeft daarna bijna de helft (49 procent) ook zelf het initiatief genomen om een gesprek aan te vragen. Van de groep die de informatie automatisch heeft ontvangen heeft een kleiner deel, maar toch altijd nog 42 procent, zelf het initiatief genomen voor een gesprek.

De meeste studenten die het initiatief genomen hebben om een gesprek aan te vragen over hun beperking hebben dit pas gedaan toen de functiebeperking een probleem werd of de studievoortgang niet goed was (55 procent). De rest (46 procent) heeft het gesprek gelijk bij aanvang van de studie aangevraagd. Dit geldt vooral voor de groep die zelf op zoek is gegaan naar informatie: van hen heeft 53 procent al meteen bij aanvang van de studie een gesprek aangevraagd.

Van degenen die een gesprek hebben aangevraagd heeft 97 procent ook daadwerkelijk een gesprek gehad, meestal met een decaan, een studieadviseur of de mentor/coach.

Resultaten van gesprek

Uiteindelijk heeft circa één op de drie (circa 38 procent) eerstejaarsstudenten met een functiebeperking een gesprek gehad met een medewerker van de instelling over de functiebeperking van betrokkene. Van hen heeft 62 procent zelf het gesprek aangevraagd, zes procent is uitgenodigd door iemand van de instelling en de overige 32 procent heeft zelf initiatief genomen en is tevens uitgenodigd. In tabel 6.4 is kort weergegeven wat voor de studenten de resultaten van de gesprekken zijn geweest.

Tabel 6.4 Wat heeft het gesprek opgeleverd?

Wat heeft dit gesprek opgeleverd?	Percentage
In dit gesprek is aangegeven welke voorzieningen de student voortaan kreeg	31
In dit gesprek is aangegeven hoe de student bepaalde voorzieningen moest aanvragen	27
In dit gesprek is gesproken over een studieplan, speciaal voor deze student, afgestemd op zijn of haar behoeften, interesses, mogelijkheden en doelen	13
Dit gesprek heeft weinig opgeleverd, want wat werd verteld wist de student al	12
Anders	17
Totaal (n)	100 (479)

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Voor de meeste studenten hebben deze gesprekken iets opgeleverd (zie tabel 6.4). In ongeveer een derde deel van deze gesprekken zijn afspraken gemaakt over de voorzieningen waar de betreffende student voortaan gebruik van kan maken. In 13 procent van de gesprekken is gesproken over een persoonlijk studieplan, een plan dat speciaal voor deze student is afgestemd op zijn of haar behoeften, interesses, mogelijkheden en doelen. Verder heeft ruim een kwart informatie gekregen over hoe bepaalde voorzieningen kunnen worden aangevraagd. Voor een kleine minderheid heeft het gesprek weinig meerwaarde gehad. Zo is twaalf procent van de betreffende studenten van mening dat het gesprek weinig heeft opgeleverd, omdat er niets nieuws werd verteld.

Binnen de categorie “anders” hebben veel studenten geantwoord dat het gesprek nuttig was, omdat de student in dat gesprek heeft kunnen aangeven wat zijn of haar beperking is. Dit vinden deze studenten handig, omdat hun beperking nu bekend is bij de juiste persoon binnen de instelling of binnen de opleiding. In deze gesprekken is met de betreffende student afgesproken dat, mochten problemen ontstaan, zowel op persoonlijk vlak als met het verloop van de studie, deze student gebruik kan maken van specifieke voorzieningen.

Bereik van de voorlichting over het beleid van de instelling op het gebied van studeren met een functiebeperking

Bij de respondenten is geïnterviewd wat hun bekendheid is met het achterliggende beleid en een aantal algemene concrete voorzieningen op het gebied van functiebeperkingen. Met een deel hiervan, bijvoorbeeld een schriftelijk vastgelegd beleidsplan, zal een student niet rechtstreeks in aanraking komen; met andere voorzieningen, zoals een apart steunpunt, bewustwordingscampagnes, wel.

Tabel 6.5 Bekendheid van studenten met een functiebeperking met (voorlichting over) het beleid van de instelling op het gebied van studeren met een functiebeperking

Heeft je hogeschool of universiteit op het gebied van functiebeperking..... ^{a)}	Percentage dat er mee bekend is:
Een schriftelijk vastgelegd beleidsplan voor studenten met een functiebeperking	22
Een decaan en/of studieadviseur die zich heeft gespecialiseerd in studeren met een functiebeperking	38
Een apart steunpunt of persoon waar studenten met een functiebeperking altijd voor vragen en advies terecht kunnen	30
Bewustwordingscampagnes met betrekking tot studeren met een functiebeperking	7
Een voorlichtingsbeleid over alle mogelijkheden die deze instelling biedt voor studenten met een functiebeperking	11
Een beleid gericht op verbetering van de beeldvorming van studenten met een functiebeperking bij docenten, mentoren, andere instellingsmedewerkers en bij andere studenten	5
Weet niets van beleid af	48
Anders	2
Totaal (n)	100 (1515)

a) Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, de respondent kon alle mogelijkheden aankruisen die van toepassing zijn.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

De meeste hogescholen en universiteiten zijn er tot nu toe nog slechts in beperkte mate in geslaagd om de studenten met een functiebeperking voor/in te lichten over het beleid dat de instelling voert en, indien aanwezig, over het bestaan van gespecialiseerde units en/of medewerkers. Vooral de bekendheid met het beleid is gering, maar ook concrete voorzieningen zijn bij een duidelijke meerderheid van de studenten niet bekend (zie tabel 6.5). Bijna de helft van de eerstejaarsstudenten met een functiebeperking weet niet of er binnen de eigen universiteit beleid is vastgelegd voor studenten met een functiebeperking. Uit de interviews is gebleken dat een aantal instellingen (7) al jaren een geaccordeerd beleidsplan gericht op studenten met een functiebeperking heeft. Kijken we naar de antwoorden van alleen die studenten die studeren aan deze zeven instellingen, dan is de

conclusie dat ook dan slechts een minderheid hiervan op de hoogte is (variërend van slechts tien procent bij de slechtst scorende instelling tot een maximum van 41 procent bij de best scorende).

Ook de aanwezigheid van aparte steunpunten voor studenten met een functiebeperking of medewerkers met als specialisatie “functiebeperking” is bij de meeste studenten onbekend. Nu zijn er ook niet in alle 18 instellingen die in ons onderzoek participeren aparte steunpunten ingericht, zodat dat het lage percentage bekendheid zou kunnen verklaren. Maar kijken we naar alleen de instellingen waar deze steunpunten er wel zijn, dan blijkt de bekendheid onder de doelgroep daar ook relatief klein, namelijk maximaal bij circa eenderde van de studenten. In vrijwel alle instellingen is een gespecialiseerde decaan of studieadviseur aanwezig. Ook deze voorziening is bij de meeste eerstejaars onbekend: slechts 38 procent van de eerstejaars met een functiebeperking is hiervan op de hoogte, variërend van een bekendheid bij 24 procent van de studenten bij de slechtst scorende tot 50 procent bij de best scorende instelling.

Slechts een klein deel van de eerstejaarsstudenten met een functiebeperking zijn ermee bekend dat de instelling waaraan zij studeren bewustwordingscampagnes uitvoert en/of beleid voert op het gebied van voorlichting en/of verbetering van de beeldvorming. Dit beeld zie je ook terug als alleen wordt gekeken naar de instellingen die dergelijk beleid en/of campagnes uitvoeren.

Zoals eerder is aangegeven heeft bijna 40 procent van alle studenten met een functiebeperking in hun eerste jaar een gesprek gehad met een medewerker van de instelling over hun beperking. Het loont als instellingen aankomende studenten de mogelijkheid bieden om hun beperking al bij inschrijving kenbaar te maken, want uit tabel 6.6 blijkt dat vooral studenten die hun beperking bij inschrijving kenbaar hebben kunnen maken een gesprek hebben gehad met een medewerker van de instelling.

Tabel 6.6 Relatie tussen de mogelijkheid om beperking bij inschrijving kenbaar te maken en het hebben van een gesprek over de beperking (in percentages)

	Wel een gesprek gehad (n=945)	Geen gesprek gehad (n=568)	Totaal (n=1513)
Kon beperking niet aangeven bij inschrijving (n=657)	33	67	100
Kon beperking wel aangeven bij inschrijving (n=487)	50	50	100
Weet niet (n=369)	29	71	100
Totaal (n=1513)	38	62	100

Chi-kwadraat =56,69, df=2, p<0.00

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Ook voorlichting is een effectief middel om studenten met een beperking te stimuleren om op gesprek te komen om over hun beperking te praten (zie tabel 6.7). Relatief veel meer studenten die door voorlichting zijn bereikt zijn op gesprek geweest in vergelijking met studenten die niet door voorlichting zijn bereikt. Het zijn vooral de actieve studenten, die zelf op zoek gaan naar informatie, die op gesprek gaan. Maar ook als de informatie actief door de instellingen wordt verspreid onder alle studenten motiveert dit studenten om op gesprek te gaan.

Tabel 6.7 Relatie tussen wijze van voorlichting en het hebben van een gesprek over de beperking (in percentages)

	Wel een gesprek gehad (n=939)	Geen gesprek gehad (n=565)	Totaal (n=1504)
Student kreeg automatisch voorlichting over de mogelijkheid van een gesprek in het geval van een functiebeperking (n=483)	46	54	100
Student is zelf op zoek gegaan naar informatie over de mogelijkheid van een gesprek in het geval van een functiebeperking (n=319)	51	49	100
Student zegt geen voorlichting te hebben gekregen over de mogelijkheid van een gesprek in het geval van een functiebeperking (n=702)	26	74	100
Totaal (n=1504)	38	62	100

Chi-kwadraat =86,04, df=2, p<0.00

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

De conclusie is dat een actieve opstelling van de instelling, te beginnen bij de inschrijvingsprocedure en vervolgens door voorlichting, studenten motiveert om hun beperking kenbaar te maken en een gesprek aan te gaan over hun beperking en de mogelijke invloed daarvan op hun studieverloop.

Kwaliteit van de voorlichting

In de vragenlijst is gevraagd wat de eerstejaarsstudenten met een functiebeperking vinden van de kwaliteit van de informatie die de hogeschool of universiteit in het algemeen beschikbaar stelt over studeren met een functiebeperking.

Tabel 6.8 Wat vind je van de informatie die de hogeschool of universiteit beschikbaar stelt over studeren met een functiebeperking? (in percentages)

	Alle eerstejaars met functiebeperking	Eerstejaars die functiebeperking kenbaar hebben gemaakt bij inschrijving	Eerstejaars die functiebeperking niet kenbaar hebben gemaakt bij inschrijving
Heel goed	6	7	6
Goed	37	39	36
Niet goed, niet slecht	45	37	46
Slecht	10	12	9
Heel slecht	3	5	3
Totaal (n)	100 (1491)	100 (284)	100 (1207)

Chi-kwadraat = 10,49, df=4, p<0.033

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Van alle eerstejaarsstudenten met een functiebeperking vindt de grootste groep (45 procent) de informatie die de hogeschool of universiteit beschikbaar stelt over studeren met een functiebeperking niet goed en niet slecht. De studenten die wel een uitgesproken mening hebben zijn overwegend positief. Slechts dertien procent is van mening dat de informatie slecht tot heel slecht is.

De eerstejaars die hun functiebeperking kenbaar hebben gemaakt bij hun inschrijving zijn iets vaker uitgesproken in hun mening over de kwaliteit van de informatie dan de eerstejaars die hun beperking niet kenbaar hebben gemaakt bij inschrijving: een groter percentage vindt de informatie goed tot heel goed (46 procent in vergelijking met 42 procent) en een groter percentage vindt de informatie slecht tot heel slecht (17 procent in vergelijking met 12 procent).

Behalve naar de kwaliteit van algemene informatie hebben we de studenten ook gevraagd naar hun mening over de wijze waarop de instelling de student heeft voorgelicht aan het begin van de studie en naar de ondersteuning die de instelling van meet af aan biedt. We hebben de studenten drie stellingen voorgelegd, die vanuit de instelling positief zijn geformuleerd.

Tabel 6.9 Wat vind je van de wijze waarop je hogeschool of universiteit jou in het begin van je studie als student met een functiebeperving heeft voorgelicht en van de ondersteuning van meet af aan? (in percentages)

	Geheel mee eens	Gedeeltelijk mee eens	Niet mee eens	Totaal (n)
De instelling heeft voldoende initiatief genomen om mij in te lichten over mogelijke hulp/voorzieningen	22	49	29	100 (1480)
De instelling geeft voldoende voorlichting over hoe je aan de hulp/voorzieningen kunt komen die je nodig hebt	25	50	25	100 (1476)
De instelling regelt het vanaf het begin zo dat je als student met een functiebeperving daarna geen zorgen meer hebt over benodigde voorzieningen	16	50	34	100 (1463)

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

De conclusie uit de antwoorden op de eerste twee stellingen is dat de voorlichting aan individuele studenten beter kan (zie tabel 6.9). Het aandeel van de studenten dat het geheel eens is met de stelling, is bij alledrie de stellingen ten hoogste een kwart. Bij de derde stelling over de ondersteuning die de instelling van meet af aan biedt, is vergeleken met de beide andere stellingen een relatief hoog percentage van de studenten het geheel oneens met de stelling (zie tabel 6.9).

Registratie van studenten met een functiebeperving

Een aantal instellingen heeft een verbeterde registratie als speerpunt van het beleid gemaakt. Op dit moment registreert vrijwel geen enkele instelling in het Hoger Onderwijs de studenten van wie bekend is dat zij een functiebeperving hebben, net zo min als de voorzieningen waarvan deze studenten via de instelling gebruik maken (zie ook paragraaf 8.2.2). Eén van de redenen van het ontbreken van een registratie is dat registratie in strijd zou zijn met de Wet op de privacy.

Tabel 6.10 Wat vind je van een centrale registratie door de hogeschool of universiteit van alle studenten met een functiebeperving, chronische ziekte, psychische problemen of dyslexie?

	Percentage
Geen bezwaar tegen registratie, ik zou er aan meewerken	70
Wel bezwaar tegen registratie, maar ik zou er toch aan meewerken	12
Wel bezwaar tegen registratie en ik zou er niet aan meewerken	18
Totaal	100 (1522)

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

De meeste studenten met een functiebeperving (70 procent) hebben echter geen bezwaar tegen registratie en zouden hieraan meewerken (zie tabel 6.10). Zo'n twaalf procent heeft wel bezwaar,

maar zou er toch aan meewerken. De rest, 18 procent, heeft dusdanige bezwaren dat zij zich niet zouden willen laten registreren. Vooral studenten met psychische beperkingen (depressieve klachten/stemmingsstoornissen en angstproblemen/paniekstoornissen) hebben dusdanige bezwaren tegen een centrale registratie dat zij er niet aan zouden meewerken. Studenten met dyslexie, met langdurige pijn en met fysieke beperkingen, zoals beperking in beweging, zien, horen en spreken hebben geen enkel bezwaar tegen registratie en zouden er dus aan meewerken. Vooral studenten met slaapstoornissen, klachten in het autistisch spectrum en een beperking in uithoudingsvermogen hebben wel bezwaren tegen registratie, maar zouden er wel aan meewerken.

Multivariate analyses

Het al dan niet krijgen van een gesprek wordt in beginsel door vele factoren beïnvloed. Genoemd kunnen worden:

- Kenmerken van de studenten als geslacht, herkomst, gezondheid en opleidingsniveau van de ouders. Dit zijn factoren die mogelijk iets zeggen over hoe ‘assertief’ een student is.
- Functiebeperking. Welke en hoeveel functiebeperkingen heeft men. Mogelijk is voor de ene functiebeperking meer aandacht dan voor de andere of verschilt de noodzaak voor een gesprek per functiebeperking.
- Kenmerken van de instelling, waaronder ook beleidskenmerken. De opgenomen kenmerken betreffen voorlichting door de instelling, de betrokkenheid van de instelling en de waardering voor de instelling, de omvang van de instelling (aantal studenten) en het soort instelling (wetenschappelijk onderwijs of hbo).

We zullen al deze factoren gelijktijdig in verband brengen met het al dan niet krijgen van een gesprek door middel van een logistische regressie. Hierin is de te verklaren variabele een zogenoemde dichotome variabele die de waarde 1 aanneemt als een student een gesprek heeft gehad en de waarde 0 als dit niet geval is. Met deze analyse kan worden nagegaan welke van de vele potentiële factoren doorslaggevend zijn voor het krijgen van een gesprek. Deze analyse kan aanknopingspunten bieden voor het beleid van de instellingen. Zo kan duidelijk worden welke groepen studenten minder goed worden bereikt en waar dus eventueel extra aandacht nodig is.

In een tweede analyse is verklaard welke studenten zelf het initiatief nemen voor het aanvragen van een gesprek. Mogelijk geeft dit aan welke studenten minder snel om hulp vragen en dus extra aandacht nodig hebben.

Tabel 6.11 Overzicht uitkomsten verklarende analyses

Variabele	Gesprek	Initiatief
Mindere gezondheid	+	+
Man	0	0
Herkomst	0	0
Opleidingsniveau ouders	0	+
Aantal functiebeperkingen	+	+
Voorlichting	+	+
Waardering voor de instelling	+	+
Betrokkenheid van de instelling	0	0
Aantal studenten in de instelling	0	0
Soort instelling (wo=1; hbo=0)	0	0
Kenbaar (mogelijkheid tot aangeven van functiebeperking bij inschrijving)	+	Nvt
Langdurige pijn	0	0
Beperking in zien	-	-
Beperking in horen	0	0
Beperking in spreken	0	0
Beperking in uithoudingsvermogen	-	-
Beperking in concentratie	-	-
Chronische vermoeidheid	0	0
Chronische aandoening of ziekte	0	0
Dyslexie	+	-
Slaapstoornissen	0	0
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	0	0
Angstproblemen of paniekstoornissen	0	0
Klachten in het autistisch spectrum	0	0
Anders	0	0

+: Positief significant op 5%

-: Negatief significant op 5%

0: Geen significant effect

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

In tabel 6.11 zijn de resultaten van de schattingen voor bovenstaande twee te verklaren variabelen samengevat. Hierin is per vergelijking aangegeven welke variabelen significant positief op vijf

procentsniveau zijn ('+'), welke significant negatief zijn op vijf procentsniveau ('-') en welke geen significant effect hebben ('0'). De volledige schattingsvariabelen zijn opgenomen in bijlage 6.

Zowel het wel of niet hebben van een gesprek en het wel of niet initiatief nemen, worden deels verklaard door persoonskenmerken. Zo zien we dat studenten met een functiebeperking die hun gezondheid relatief slecht beoordelen, ten opzichte van personen die hun gezondheid relatief goed beoordelen, vaker een gesprek hebben en vaker het initiatief nemen. Ook het opleidingsniveau van de ouders is positief significant bij het nemen van initiatief: indien de ouders van de respondenten hoger zijn opgeleid, nemen zij eerder het initiatief.

De instellingskenmerken lijken wisselend van belang. Zo scoren voorlichting en waardering positief op een vijf procent significantieniveau. Studenten die voorlichting krijgen, waaruit blijkt dat ze een gesprek kunnen krijgen met iemand van de instelling, zullen dus uiteindelijk ook vaker een gesprek hebben (of sneller initiatief nemen om er één aan te vragen) dan studenten die geen voorlichting krijgen. Hetzelfde geldt voor waardering voor het instellingsbeleid. Betrokkenheid en de omvang van de instelling hebben geen significant effect. Bij het wel of niet hebben van een gesprek blijkt dat studenten die aangeven dat ze de mogelijkheid hebben om bij inschrijving de beperking kenbaar te maken, vaker een gesprek hebben dan studenten die dit niet aangeven.

Voor de verschillende functiebeperkingen zijn in het model dummyvariabelen opgenomen. De referentiegroep hierbij is beperking in beweging, dus het effect van de opgenomen beperkingen is in vergelijking met deze groep. Het blijkt dat studenten met beperkingen in zien, uithoudingsvermogen en concentratie een relatief kleine kans op een gesprek hebben en eveneens minder vaak het initiatief tot een gesprek nemen. Personen met dyslexie hebben wel relatief vaak een gesprek, maar nemen minder vaak het initiatief. Waarschijnlijk komt dit omdat ze maar één voorziening (bijvoorbeeld extra tentamentijd) nodig hebben: is dit eenmaal geregeld dan is er geen noodzaak meer tot een gesprek. Het zou ook kunnen zijn dat er vanuit de instellingen relatief veel aandacht is voor dyslexie. Het aantal functiebeperkingen is positief significant voor zowel gesprek als initiatief. Des te meer functiebeperkingen iemand heeft, des te eerder krijgt men een gesprek en des te vaker wordt initiatief genomen. Waarschijnlijk hangt het aantal beperkingen samen met de noodzaak voor hulp en het gebruik van maatregelen.

6.4 SPECIFIEKE MAATREGELEN

6.4.1 INLEIDING

De instellingen hebben centrale voorzieningen voor dienstverlening aan studenten met een functiebeperving. Er zijn beleidsmedewerkers op algemeen niveau die beleid ontwikkelen en implementeren, maar ook studentendecanen (binnen universiteiten altijd centraal gepositioneerd, op hbo-instellingen soms centraal, soms decentraal) en – psychologen.

Op algemeen niveau hebben de instellingen diverse hulpmiddelen voor studenten met een functiebeperving ontwikkeld, zoals: lancering van een website of verbetering van de toegankelijkheid van een bestaande website, nieuwsbrieven (digitaal of anderszins), informatiemap voor studieadviseurs of slb-ers, filmpjes over functiebepervingen als voorlichtingsmateriaal voor studieadviseurs, docenten, (digitale) helpdesk voor studenten met een specifieke beperking, sollicitatietraining, etc.

Tenminste twee universiteiten uit ons onderzoek hebben een persoonsgebonden pas ontworpen waarop staat waar de student met een functiebeperving recht op heeft. Deze rechten zijn afgesproken met de student in overleg met de decaan en/of studieadviseur. Hiermee kan de student aan docenten en examencommissies eenvoudig aantonen wat zijn rechten zijn (bijvoorbeeld een verlengde tentamentijd), worden ze ondersteund bij (het verkrijgen van) allerlei voorzieningen (cursussen, parkeerkaarten, intakegesprekken, financiële ondersteuning, etc.) en worden ze op de hoogte gehouden van alle activiteiten en ontwikkelingen voor studenten met een functiebeperving op de instelling.

Vormen van begeleiding komen op universiteiten in het algemeen minder vaak voor dan op hbo-instellingen. Voor vormen van hulp die minder direct op de opleiding zijn gericht hebben studenten vaak al wegen gevonden voordat ze aan een universitaire opleiding begonnen en dergelijke vormen van hulp worden vaak betaald uit een Persoonsgebonden Budget (PGB) of via het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV). Universiteiten bieden in het algemeen aanpassingen en hulp die direct op de opleiding zijn gericht.

Op een aantal universiteiten en hogescholen is een studiematjes project (student-buddy-systeem) opgezet. In dit project worden studenten met een functiebeperving gekoppeld aan een student zonder beperking. Deze koppeling heeft een studie-inhoudelijke kant, maar voor studenten met een

functiebeperking heeft het ook sociale aspecten. Het project is niet in alle instellingen een even groot succes, omdat het aanbod van “maatjes” nogal eens tekort schiet.

In deze paragraaf gaan we in op de vraag, het aanbod, de omvang van het gebruik en het niet-gebruik van voorzieningen en maatregelen op het terrein van aanpassingen in het onderwijs, begeleiding, advies en ondersteuning, materiële voorzieningen en aanpassingen in tentamens/examens (zie voor de achtergrond van deze indeling van maatregelen hoofdstuk 2). Uit de vragenlijst blijkt dat alle maatregelen/voorzieningen door studenten nodig/wenselijk worden geacht, maar soms door slechts een handjevol studenten. We zoomen daarom in op alleen die maatregelen/voorzieningen die voor een redelijk grote groep studenten nodig/wenselijk is: wij bekijken alleen die maatregelen/voorzieningen die wenselijk of nodig zijn voor (dus waarvan de vraag groter is dan) *30 procent of meer* van de respondenten met een specifieke beperking.¹⁹ Door een grens van 30 procent te hanteren blijft tevens de presentatie van de grote hoeveelheid informatie overzichtelijk.²⁰ Om dezelfde reden van overzichtelijkheid werken wij vervolgens het aanbod, het gebruik en het niet-gebruik uit voor de groepen studenten met de negen meest voorkomende beperkingen en voor de groep met klachten in het autistisch spectrum. De groep studenten met klachten in het autistisch spectrum nemen we mee, omdat uit de diepte-interviews met medewerkers van de instellingen naar voren komt dat het aantal studenten dat zich meldt met deze klachten groeiend is.

Wat betreft het aanbod van maatregelen/voorzieningen merken wij het volgende op. In de vragenlijst is aan de studenten gevraagd of de instelling de betreffende voorzieningen (die de student voor zichzelf nodig of wenselijk vindt) wel of niet aanbiedt of uitvoert. De student heeft hierop (naast “ja”) negatief (“nee”) kunnen antwoorden of “weet niet”. In beide gevallen heeft de instelling de voorziening niet aan deze student aangeboden. Beide antwoorden, zowel “nee” als “weet niet” kunnen wijzen op een tekort schieten van de voorlichting (de voorlichting is onvoldoende of bereikt de student onvoldoende). Als dus in de tekst staat dat een instelling volgens de student de voorziening niet aanbiedt, dan zou het kunnen zijn dat de instelling de voorziening wel aanbiedt, maar dat de student hiervan niet op de hoogte is (en dus “nee” of “weet niet” antwoordt), maar het kan natuurlijk ook zijn dat de instelling de voorziening echt niet aanbiedt. Als een instelling een bepaalde voorziening uitvoert, betekent dit niet automatisch dat een student aan

---

¹⁹ Deze inperking geldt overigens niet voor de multivariate regressieanalyses.

deze instelling die deze voorziening voor hemzelf/haarzelf nodig of wenselijk acht, deze voorziening ook gebruikt. Zo kan het zijn dat de instelling van mening is dat voor de betrokken student de voorziening niet nodig is en daarom een aanvraag van de betrokken student afwijst. Een ander voorbeeld van een mogelijke reden voor niet-gebruik is dat de student de procedure om toegang tot de voorziening te krijgen te ingewikkeld vindt.

6.4.2 AANPASSINGEN IN HET ONDERWIJS

De vraag naar maatregelen/voorzieningen: wat is volgens de student zelf nodig of wenselijk?

Welke maatregelen of voorzieningen hebben studenten met een functiebeperking nodig, of vinden zij wenselijk, op het terrein van aanpassingen in het onderwijs?

---

²⁰ We zijn nagegaan wat de vulling van de tabel zou zijn als een grens van twintig of 25 procent zou worden gehanteerd. Dan gaat het vaak om slechts een enkele student en de tabellen zouden dan vrijwel volledig zijn gevuld.

Tabel 6.12 Percentage studenten dat maatregelen/voorzieningen op het terrein van aanpassingen in het onderwijs nodig of wenselijk vindt, naar functiebeperking

	Persoonlijk tijd- en examen- schema	Studieloop- baan- begeleiding (extra)	Digitale leer- omgeving	Beschik- baarheid van aangepaste onderwijs- materialen	Opgeknijpte stages	Andere inhoud van curriculum- onderdelen
(langdurige) pijn (n=62)		37	44		34	
Beperking in beweging (n=87)		30				
Beperking in zien (n=42)	33	48	45			
Beperking in horen (n=26)		46	42	35		
Beperking in spreken (n=13)	46	46	31	38		
Beperking in uithoudingsvermogen (n=44)	39	39	41			
Beperking in concentratie (n=132)	44	47	41			
Chronische vermoeidheid (n=42)	48	52	40			
Chronische aandoening (n=139)	34	40	38			
Dyslexie (n=251)	33	39	35	41		
Slaapstoornissen (n=24)	54	46	38		33	
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	33	63	33			
Angstproblemen of paniekstoornissen (n=24)		50				
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47)	43	60	53	30	38	30
Twee functiebeperkingen (n=324)	38	48	38			
Drie functiebeperkingen (n=131)	42	65	44		35	
Vier functiebeperkingen (n=61)	59	66	49	31	41	34
Vijf of meer functiebeperkingen (n=37)	51	68	57	32	54	
Totaal (n=1522^{b)})	38	47	39	27	24	20

a. De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b. Aantal respondenten inclusief de respondenten die van een maatregel gebruik maakt waarvan de vraag minder is dan 30 procent.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Wij bekijken alleen die maatregelen/voorzieningen die wenselijk of nodig zijn voor *30 procent of meer* van de respondenten met die specifieke beperking (zie tabel 6.12). Bijna de helft van alle studenten met een functiebeperking (47 procent) vindt het nodig of wenselijk dat er extra studieloopbaanbegeleiding voor hen is. Deze groep bestaat uit studenten met alle soorten beperkingen die wij onderscheiden. Voor studenten met beperking in beweging en met angstproblemen/paniekstoornissen is deze voorziening tevens de enige noodzakelijke/wenselijke.

Bijna vier op de tien studenten met een functiebeperking vinden de aanwezigheid van een digitale leeromgeving nodig of wenselijk en nog eens bijna vier op de tien studenten een persoonlijk tijd- en examenschema. Een digitale leeromgeving is alleen voor relatief weinig (minder dan dertig procent) studenten met een beperking in beweging of angstproblemen/paniekstoornissen nodig of wenselijk; een persoonlijk tijd- en examenschema is voor relatief weinig studenten met langdurige pijn, een beperking in horen of angstproblemen/paniekstoornissen nodig of wenselijk.

Alle maatregelen/voorzieningen op het gebied van aanpassingen in het onderwijs zijn voor relatief veel respondenten (30 procent of meer) met klachten in het autistisch spectrum of met vier of meer functiebeperkingen nodig of wenselijk. Zo is voor hen een voorziening als opgeknipte stages nodig/wenselijk, evenals voor studenten met (langdurige) pijn, slaapstoornissen en studenten met meer dan twee functiebeperkingen. Ook de beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen is voor dertig procent of meer van deze groep studenten met klachten in het autistisch spectrum of met vier functiebeperkingen nodig/wenselijk en dat delen zij weer met studenten die een beperking in horen of spreken hebben, met dyslecten en met studenten die vijf klachten of meer hebben. Relatief veel studenten met klachten in het autistisch spectrum (30 procent) en met vier functiebeperkingen (34 procent) vinden het tenslotte nodig/wenselijk dat voor hen de inhoud van curriculumonderdelen worden aangepast.

In bijlage 8, tabel 1 zijn de maatregelen op het terrein van aanpassingen in het onderwijs uitgesplitst voor het percentage studenten met een functiebeperking dat de betreffende maatregel nodig vindt en het percentage dat de betreffende maatregel wenselijk vindt. Vanwege de kleine aantallen zijn de studenten niet uitgesplitst naar type functiebeperking. Uit deze analyse blijkt voor elke maatregel dat het percentage studenten dat de maatregel *nodig* vindt steeds veel groter is (vaak twee keer, soms zelfs drie keer zo groot) dan het percentage studenten dat de maatregel wenselijk vindt.

Gebruik van maatregelen en voorzieningen

Lang niet alle studenten die een bepaalde voorziening/maatregel noodzakelijk/wenselijk vinden maken ook daadwerkelijk van deze voorziening/maatregel gebruik (zie tabel 6.13). Zo maakt slechts vijf procent van de dyslectische studenten, die het noodzakelijk/wenselijk vinden om te beschikken over aangepaste onderwijsmaterialen, gebruik van de betreffende voorziening. Vooral de studenten met klachten in het autistisch spectrum maken relatief vaak gebruik van de noodzakelijke/wenselijke voorzieningen. Studenten met een beperking in concentratie of met een chronische aandoening juist weer helemaal niet.

Eén op de drie studenten maakt gebruik van studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een beperking). Binnen deze groep zijn relatief veel studenten die (langdurige) pijn hebben.

Tabel 6.13 Percentage studenten dat gebruik maakt van de voor hem of haar noodzakelijk/wenselijke voorziening

	Persoonlijk tijd- en examen- schema	Studieloop- baanbegelei- ding (extra)	Digitale leeromgeving	Beschikbaar- heid van aangepaste onderwijs- materialen	Opgeknipte stages	Andere inhoud van curriculum- onderdelen
(langdurige) pijn (n=62)		53	11		9	
Beperking in beweging (n=87)		27				
Beperking in concentratie (n=132)	16	32	26			
Chronische aandoening (n=139)	17	33	23			
Dyslexie (n=251)	19	28	28	5		
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	21	25	31			
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47)	25	36	28	22	10	15
Twee functiebeperkingen (n=324)	22	33	20			
Drie functiebeperkingen (n=131)	20	31	18		2	
Vier functiebeperkingen (n=61)	28	28	23	5	4	14
Totaal (n=1522 ^{b)})	21	32	23	7	4	8

a De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Niet-gebruik en de oorzaken daarvan

De meest voorkomende reden van niet gebruik is volgens de respondent zelf dat de instelling de voorziening/maatregel niet aanbiedt of dat de student niet weet of de instelling die voorziening aanbiedt. Voor een voorziening als opgeknipte stages geldt deze reden voor 92 procent van de

studenten die deze voorziening wel nodig of wenselijk vinden en er geen gebruik van maken.²¹ In die situaties dat een bepaalde voorziening wel wordt aangeboden, komen de meest voorkomende redenen er op neer dat betrokkene geen hulp wil (“ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen doen”, “ik wil anderen niet tot last zijn”) of niet naar buiten wil treden met zijn of haar beperking (“ik wil niet met mijn problemen te koop lopen”).

---

²¹ Maar let wel: onze respondenten zijn eerstejaars en in het eerste jaar van de meeste studies is een stage niet aan de orde.

Tabel 6.14 Redenen van niet-gebruik door studenten die voorziening nodig/wenselijk vinden (n = aantal studenten met beperking dat voorziening nodig/wenselijk vindt)

	Persoonlijk tijd- en examen- schema (n=571)	Studieloop- baanbegelei- ding (extra) (n=721)	Digitale leeromgeving (n=586)	Beschikbaar- heid van aangepaste onderwijs- materialen (n=411)	Opgeknijpte stages (n=371)	Andere inhoud van curriculum- onderdelen (n=308)
Gebruik van voorziening	21	32	23	7	4	8
Niet-gebruik van voorziening	79	68	77	93	96	92
Redenen van niet- gebruik:						
Voorziening biedt deze voorziening niet aan/ voert deze niet uit, of aanbod is onbekend bij student	82	64	81	81	92	89
De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld	1	2	1	1	1	1
De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie/tijd	2	4	1	2	1	1
Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord	-	1	1	2	1	1
Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen doen	7	13	7	5	2	3
Mijn aanvraag is afgewezen	-	-	-	-	-	1
Ik wil anderen niet tot last zijn	3	4	1	2	1	1
Ik wil niet met mijn problemen te koop lopen	3	7	3	2	1	2
Anders	2	4	3	4	1	2
Totaal ^{a)}	100	100	100	100	100	100

a) Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Een conclusie is dat het aanbod van voorzieningen ver achter blijft bij de vraag, althans, volgens opgave van de studenten zelf (zie tabel 6.14). Het kan zijn dat de instelling de specifieke voorziening inderdaad niet aanbiedt, maar het kan ook zijn dat een deel van de studenten niet weet dat de voorziening er is en daarom denkt dat de instelling deze voorziening niet aanbiedt.

Tabel 6.15 Percentage van de studenten die een bepaalde voorziening noodzakelijk/wenselijk vinden, dat zegt dat de instelling deze aanbiedt

	Persoonlijk tijd- en examen- schema	Studieloop- baanbegelei- ding (extra)	Digitale leeromgeving	Beschikbaar- heid van aangepaste onderwijs- materialen	Opgeknijpte stages	Andere inhoud van curriculum- onderdelen
(langdurige) pijn (n=62)		70	30		14	
Beperking in beweging (n=87)		50				
Beperking in concentratie (n=132)	33	56	41			
Chronische aandoening (n=139)	36	60	42			
Dyslexie (n=251)	30	42	37	18		
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	26	42	47			
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47) ^{b)}	30	36	32	36	17	29
Twee functiebeperkingen (n=324)	30	54	35			
Drie functiebeperkingen (n=131)	22	44	25		7	
Vier functiebeperkingen (n=61)	45	43	33	16	12	14
Totaal (n=1522 ^{b)})	33	50	37	24	10	16

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Van de studenten die aangeven dat een bepaalde voorziening voor hen noodzakelijk of wenselijk is, geeft maar een beperkt deel aan dat deze voorziening door de instelling wordt aangeboden. Zo geeft slechts de helft van de studenten die extra studieloopbaanbegeleiding voor studenten met een functiebeperking nodig of wenselijk vinden aan dat deze voorziening ook wordt aangeboden door de instelling waaraan hij of zij studeert. Bij de beide andere voorzieningen die door relatief veel studenten een noodzakelijke of wenselijke voorziening vanwege hun beperking worden geacht, geeft slechts circa een derde deel van hen aan dat de voorzieningen worden aangeboden (37 procent

van de studenten die een digitale leeromgeving nodig heeft krijgt deze voorziening aangeboden en 33 procent van de studenten die een persoonlijk tijd- en examenschema nodig heeft). Dit zou kunnen betekenen dat het aanbod van voorzieningen tekortschiet. Wel past hierbij de aantekening dat sommige studenten die de voorziening nodig of wenselijk vinden om een andere reden (bijvoorbeeld de wens om dingen zoveel mogelijk zelf te doen) van gebruik afzien (zie tabel 6.14). Verder is, zoals eerder al werd aangegeven, denkbaar dat instellingen een voorziening wel aanbieden, maar dat studenten hiervan niet op de hoogte zijn. Dan zou het probleem gelegen kunnen zijn in gebrekkige voorlichting. Het is ook mogelijk dat de student en de instelling van mening verschillen over de vraag of een voorziening nodig is voor de student. Uit tabel 6.14 blijkt echter het niet vaak voorkomt dat een aanvraag van een student wordt afgewezen.

Bezien naar aard van de beperking wordt in het meest gunstige geval aan 70 procent van de studenten met (langdurige) pijn, die studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een beperking) nodig of wenselijk vinden, deze ook daadwerkelijk door de instelling aangeboden en maakt driekwart van hen er gebruik van. Aan 17 procent van de studenten met klachten in het autistisch centrum die opgeknipte stages nodig/wenselijk vinden, wordt deze voorziening aangeboden en ten slotte wordt aan 18 procent van de dyslectische studenten die het nodig/wenselijk vinden te beschikken over aangepaste onderwijsmaterialen deze voorziening aangeboden.

De mogelijkheid om een stage anders in te delen dan “normaal” (minder uren op een dag, verspreid over een langere periode) is een voorziening die voor relatief veel studenten met langdurige pijn, met klachten in het autistisch spectrum en met meer dan drie verschillende functiebeperkingen nodig of wenselijk is. Instellingen (en/of werkgevers) bieden deze voorziening aan slechts weinig studenten aan. Overigens kan een andere verklaring voor het lage aanbod en gebruik van opgeknipte stages zijn dat de vragenlijst is gehouden onder eerstejaarsstudenten; in de meeste studies is een stage geen onderdeel van het onderwijsprogramma in het eerste jaar.

Gebruik en niet-gebruik van het aanbod naar kenmerken

Zijn er verschillen in kenmerken tussen enerzijds de studenten die een bepaalde voorziening nodig/wenselijk vinden, deze ook door de instelling krijgen aangeboden en daar vervolgens ook gebruik van maken en anderzijds de studenten die daar vervolgens geen gebruik van maken?

Het gebruik en niet-gebruik van alle faciliteiten op het gebied van aanpassingen in het onderwijs is onder mannen en vrouwen ongeveer gelijk. Er zijn kleine verschillen, maar dit verschil is echter

niet significant. Ook tussen autochtonen en allochtonen zijn geen significante verschillen in de mate van gebruik.

Is de mate van gebruik (en niet-gebruik) bij grote instellingen anders dan bij kleine instellingen? Het antwoord is “ja” voor wat betreft de studieloopbaanbegeleiding (extra) en de beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen. Deze verschillen zijn wel significant.²² Het gebruik van beide faciliteiten is in grote instellingen relatief groter dan in kleine instellingen. De mate van gebruik van de andere faciliteiten is voor grote en kleine instellingen ongeveer gelijk. Ook tussen het hbo en het wetenschappelijk onderwijs is een verschil in de mate van het gebruik van studieloopbaanbegeleiding. In het hbo wordt hier significant vaker gebruik van gemaakt. Voor de overige voorzieningen zijn de verschillen niet significant.

6.4.3 BEGELEIDING/ADVIES/ONDERSTEUNING

De vraag naar maatregelen/voorzieningen: wat is volgens de student zelf nodig of wenselijk?

Instellingen bieden diverse voorzieningen aan op het terrein van begeleiding, advies en ondersteuning. Voorbeelden van dergelijke voorzieningen zijn de inzet van mentoren om studenten met een functiebeperving te helpen bij het maken van de lessen, begeleiding bij psychische belemmeringen of bij dyslexie, een lotgenotengroep. Aan welke voorzieningen hebben de meeste studenten behoefte? Naar welke voorzieningen is de vraag het grootst? Wij bekijken weer alleen die maatregelen/voorzieningen die wenselijk of nodig zijn voor 30 procent of meer van de respondenten met die specifieke beperking (zie tabel 6.16).

---

²² Chi-kwadraat = significant bij 5%.

Tabel 6.16 Percentage studenten dat maatregelen/voorzieningen op het terrein van begeleiding/advies/ondersteuning nodig of wenselijk vindt, naar functiebeperking

	Hulp van de instelling bij het maken van de lessen	Begeleiding bij psychische belemmeringen	Begeleiding bij dyslexie	Lognotengroep	Voorlezers, nottemakers, schrijfassistenten	Persoonlijke begeleiders (bijv. Student-buddy-system)	Tolken/vertalers gebarentaal	Tolken/omzetters gesproken taal	Advies/ondersteuning integratie-instanties	Advies/ondersteuning van begeleiders naar werk	Handboek mogelijkheden voor personen met gezondheidsprobleem
(langdurige) pijn (n=62)		37	32							35	
Beperking in beweging (n=87)											
Beperking in zien (n=42)	38	40	50							36	
Beperking in horen (n=26)	35										
Beperking in spreken (n=13)	38									46	
Beperking in uithoudingsvermogen (n=44)	36	41				30				31	
Beperking in concentratie (n=132)	38	39								34	
Chronische vermoeidheid (n=42)		31									
Chronische aandoening (n=139)											
Dyslexie (n=251)			64								
Slaapstoornissen (n=24)	38	33								42	
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	44	79				44				35	
Angstproblemen of paniekstoornissen (n=24)		63								38	

	Hulp van de instelling bij het maken van de lessen	Begeleiding bij psychische belemmeringen	Begeleiding bij dyslexie	Loggenotengroep	Voorlezers, nottemakers, schrijfassistenten	Persoonlijke begeleiders (bijv. Student-buddy-system)	Tolken/vertalers gebarentaal	Tolken/omzetters gesproken taal	Advies/ondersteuning integratie-instansies	Advies/ondersteuning van begeleiders naar werk	Handboek mogelijkheden voor personen met gezondheidsprobleem
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47)	43	47								34	
Twee functiebeperkingen (n=324)	31	44								30	
Drie functiebeperkingen (n=131)	37	48				36				35	
Vier functiebeperkingen (n=61)	30	39				33				36	
Vijf of meer functiebeperkingen (n=37)	41	68				35				32	
Totaal (n=1522 ^{b)})	31	36	32	18	15	27	9	10	12	28	20

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Aantal respondenten inclusief de respondenten die van een maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Kijken we naar de diverse onderscheiden maatregelen/voorzieningen op het terrein van begeleiding, advies en ondersteuning, dan is er een relatief grote vraag naar begeleiding bij psychische belemmeringen, begeleiding bij dyslexie en naar mentoren die kunnen helpen bij het maken van de lessen. De vraag naar begeleiding bij psychische belemmeringen en mentoren om te helpen bij het maken van de lessen is vrijwel onafhankelijk van de aard van de beperking van de studenten die deze voorzieningen nodig of wenselijk vinden. De relatief grote vraag naar begeleiding in dyslexie wordt veroorzaakt door de vraag van de (grote) groep dyslecten, maar ook door blinde of slechtziende studenten en studenten met (langdurige) pijn.

Ook hebben relatief veel studenten, eveneens onafhankelijk van de aard van hun beperking, behoefte aan advies/ondersteuning van begeleiders naar werk. Het gaat hier om zaken zoals een training om het zelfbeeld te versterken, een sollicitatietraining of een beroepentest. De vraag naar persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld een buddy) komt vooral van studenten met depressieve klachten/stemmingsstoornissen, studenten met een beperkt uithoudingsvermogen en studenten die te kampen hebben met drie functiebeperkingen of meer.

Er is relatief weinig behoefte aan voorlezers, notitiemakers, schrijfassistenten, tolken/vertalers gebarentaal, tolken/omzetters gesproken taal, advies/ondersteuning van reïntegratie-instanties en aan een handboek met mogelijkheden voor personen met gezondheidsproblemen.

Ook zijn er maar relatief weinig studenten die in de vragenlijst aangeven dat zij een lotgenotengroep noodzakelijk of wenselijk vinden. De vraag of er binnen de instelling zoiets als een lotgenotengroep, klankbordgroep of iets dergelijks is, is niet in alle gesprekken met medewerkers van alle instellingen aan de orde geweest. Op tenminste vier universiteiten en vijf hogescholen is er wel zoiets dergelijks door en voor studenten, waarvan op twee hogescholen het platform digitaal is. Op één van deze beide hogescholen is dit digitale platform voor alle studenten uit een minderheidsgroep en niet alleen voor studenten met een functiebeperking (Digitale Powerplatform Diversiteit).

Box 6.5: Voorbeeld van een effect van een lotgenotengroep

---

*“Eerst wilde ik niets weten van al die voorzieningen voor gehandicapte studenten. Ik voel me niet gehandicapt. En je moet het toch zelf doen. Maar toen zat ik tijdens een keuzevak toevallig naast iemand van het powerplatform en die vertelde een aantal dingen. Dat leek me toch wel erg handig. Via het Platform ben ik naar de decaan gegaan en heb daar extra toetstijd gekregen, maar alleen voor tentamens waarvoor het echt nodig is. Nu haal ik die tentamens in één keer en hoef ik nauwelijks meer te herkansen.
Student van een technische opleiding aan de Hogeschool Rotterdam, dyslexie*

Bron: Permanente Werkgroep ‘Studeren met een functiebeperking’, Beleidsnota, Studeren met een functiebeperking zonder belemmeringen. Investeren in maatwerk en kwaliteit, Hogeschool Rotterdam.

Het succes van de lotgenotengroep, de betrokkenheid van de groep bij het beleid, het draagvlak en de input die de deelnemers leveren verschilt per instelling. Er zijn hele actieve lotgenotengroepen, sommigen hebben ook een eigen budget. In sommige instellingen is een decaan of een andere medewerker aan de groep verbonden om te begeleiden en in andere instellingen draait de groep volledig op de studenten zelf. In sommige instellingen draait de lotgenotengroep al langer, in andere instellingen is de lotgenotengroep pas onlangs opgestart.

In bijlage 8, tabel 2 zijn de maatregelen op het terrein van begeleiding/advies/ondersteuning in het onderwijs uitgesplitst voor het percentage studenten met een functiebeperking dat de betreffende maatregel nodig vindt en het percentage dat de betreffende maatregel wenselijk vindt. Vanwege de kleine aantallen zijn de studenten niet uitgesplitst naar type functiebeperking. Uit deze analyse blijkt voor elke maatregel dat het percentage studenten dat de maatregel *nodig* vindt steeds veel groter is (vaak twee keer, soms zelfs drie tot vijf keer zo groot) dan het percentage studenten dat de maatregel wenselijk vindt.

Gebruik van maatregelen en voorzieningen

Het percentage studenten dat een bepaalde maatregel of voorziening nodig of wenselijk vindt voor zijn of haar studieverloop en er ook gebruik van maakt is klein (zie tabel 6.17). Van alle studenten die behoefte hebben aan mentoren om hen te helpen bij het maken van de lessen maakt in de praktijk slechts 21 procent gebruik. Van begeleiding bij psychische belemmeringen en/of bij dyslexie maakt respectievelijk 14 en 11 procent daadwerkelijk gebruik. Hieronder gaan we nader in op de redenen van het niet-gebruik?

Tabel 6.17 Percentage studenten dat gebruik maakt van de voor hem of haar noodzakelijk/wenselijke voorziening

	Hulp van de instelling bij het maken van de lessen	Begeleiding bij psychische belemmeringen	Begeleiding bij dyslexie	Persoonlijke begeleiders (student-buddy)	Advies/ondersteuning van begeleiders naar werk
(langdurige) pijn (n=62)		9	10		18
Beperking in concentratie (n=132)	20	8			16)
Dyslexie (n=251)			19		
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	20	20		12	--
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47) ¹	30	23			13
Twee functiebeperkingen (n=324)	24	13			14
Drie functiebeperkingen (n=131)	17	19		15	4
Vier functiebeperkingen (n=61)	17	12		10	9
Totaal (n=1522 ^{b)})	21	14	11	12	12

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Niet-gebruik en de oorzaken daarvan

De belangrijkste reden om een bepaalde voorziening niet te gebruiken, is omdat ook hier de instelling deze niet aan de betreffende student aanbiedt of de student niet op de hoogte is van de aanwezigheid van deze voorziening (tabel 6.18). Ook op het terrein van begeleiding/advies en ondersteuning blijft het aanbod ver achter bij de vraag, althans naar de mening van de studenten zelf. Volgens de studenten zelf is het steeds een minderheid van die studenten die een bepaalde voorziening nodig/wenselijk vindt en tevens aangeeft dat de instelling de voorziening aanbiedt (zie tabel 6.19). Zo stelt slechts 40 procent van de studenten (ongeacht de aard van de beperking) die behoefte hebben aan begeleiding bij psychische belemmeringen dat deze voorziening door de instelling wordt aangeboden. Ook slechts 39 procent van de studenten die behoefte hebben aan mentoren om hen te helpen bij het maken van de lessen en slechts 33 procent van de studenten die behoefte hebben aan begeleiding bij dyslexie geeft aan dat hun instelling deze respectievelijke voorzieningen aanbiedt. Zoals eerder is opgemerkt kan het in een deel van deze gevallen zo zijn dat de instelling de voorziening wel degelijk aanbiedt, maar dat de student dit niet weet.

Tabel 6.18 Redenen van niet-gebruik door studenten die voorziening nodig/wenselijk vinden (n = aantal studenten met beperking dat voorziening nodig/wenselijk vindt)

	Hulp van de instelling bij het maken van de lessen (n=465)	Begeleiding bij psychische belemmeringen (n=546)	Begeleiding bij dyslexie (n=482)	Persoonlijke begeleiders (student-buddy) (n=404)	Advies/ondersteuning van begeleiders naar werk (n=432)
Gebruik van voorziening	21	14	11	12	12
Niet-gebruik van voorziening	79	86	89	88	88
Redenen van niet gebruik					
Voorziening is niet aangeboden of aanbod is onbekend bij student	74	67	76	83	82
De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld	2	2	3	2	3
De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie/tijd	2	2	4	1	2
Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord	1	1	2	1	1
Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen doen	8	9	7	4	5
Mijn aanvraag is afgewezen	1	1	1	1	1
Ik wil anderen niet tot last zijn	4	5	2	3	1
Ik wil niet met mijn problemen te koop lopen	5	8	3	3	3
Anders	3	5	4	3	3
Totaal ^{a)}	100	100	100	100	100

a) Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Voor zover de instelling de voorziening wel aanbiedt en de student er voor kiest er toch geen gebruik van te maken zijn de meest voorkomende redenen dezelfde als in de vorige paragraaf over aanpassingen in het onderwijs: betrokkene wil geen hulp (“ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen doen”, “ik wil anderen niet tot last zijn”) of wil niet naar buiten treden met zijn of haar beperking (“ik wil niet met mijn problemen te koop lopen”).

Tabel 6.19 Percentage studenten dat een bepaalde voorziening noodzakelijk/wenselijk vindt en zegt dat de instelling deze aanbiedt

	Hulp van de instelling bij het maken van de lessen	Begeleiding bij psychische belemmeringen	Begeleiding bij dyslexie	Persoonlijke begeleiders (student-buddy)	Advies/ondersteuning van begeleiders naar werk
(langdurige) pijn (n=62)		39	35		36
Beperking in concentratie (n=132)	34	29			31
Dyslexie (n=251)			31		
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	36	44		28	50
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47) ¹	40	50			19
Twee functiebeperkingen (n=324)	37	41			37
Drie functiebeperkingen (n=131)	40	48		32	17
Vier functiebeperkingen (n=61)	28	29		25	23
Totaal (n=1522 ^{b)})	39	40	33	25	29

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Gebruik en niet-gebruik van het aanbod naar kenmerken

Ook voor de voorzieningen op het terrein van begeleiding/ondersteuning en advies stellen we de vraag of er verschillen zijn in kenmerken tussen enerzijds de studenten die een bepaalde voorziening nodig/wenselijk vinden, deze ook door de instelling krijgen aangeboden en daar vervolgens ook gebruik van maken en anderzijds de studenten die daar vervolgens geen gebruik van maken.

Relatief minder vrouwen maken gebruik van de inzet van mentoren om te helpen bij het maken van de lessen en van persoonlijke begeleiders, indien deze mogelijkheid er binnen de instelling is. Ten aanzien van het gebruik van persoonlijke begeleiders is dit verschil significant. Ook relatief minder vrouwen dan mannen die begeleiding bij psychische belemmeringen nodig hebben, maken gebruik

van de mogelijkheid om deze begeleiding te krijgen. Maar ten aanzien van begeleiding bij dyslexie zijn het juist relatief meer vrouwen dan mannen die deze aangeboden begeleiding benutten.

Tenslotte is het gebruik van mentoren, van begeleiding bij psychische belemmeringen en van persoonlijke begeleiders in grote instellingen relatief groter dan in kleine instellingen. Maar in kleine instellingen is het gebruik van begeleiding bij dyslexie significant groter. Tussen het hbo en het wetenschappelijk onderwijs zijn geen significante verschillen.

6.4.4 MATERIËLE VOORZIENINGEN

De vraag naar maatregelen/voorzieningen: wat is volgens de student zelf nodig of wenselijk?

In het onderzoek is gevraagd naar de behoefte aan een aantal materiële voorzieningen, zoals aangepaste apparatuur en technologie, voorzieningen voor goede toegankelijkheid, gesproken leerboeken, een rustruimte en helpdesks (al dan niet digitaal). Uit de antwoorden van de respondenten, de studenten met een functiebeperking, blijkt dat er vooral behoefte is aan een rustruimte. Deze behoefte bestaat bij relatief veel studenten met diverse beperkingen.

De vraag naar gesproken leerboeken wordt vooral geuit door studenten met dyslexie. De behoefte aan een test om dyslexie vast te stellen, komt vooral van studenten met een beperking van zien, een beperking in spreken en studenten met dyslexie.

Het zijn vooral studenten met een beperking in zien die een scala aan voorzieningen nodig hebben of deze wenselijk vinden. Behalve aan een rustruimte hebben zij behoefte aan aangepaste apparatuur en technologie, aan voorzieningen voor een goede toegankelijkheid, aangepaste liften en aan een test om dyslexie vast te stellen.

Veel minder behoefte lijkt er te zijn aan voorzieningen zoals een minibus om zich over de campus te verplaatsen, aan op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen en voor de PEP-meter.

In bijlage 8, tabel 3 zijn de maatregelen op het terrein van materiële voorzieningen uitgesplitst voor het percentage studenten met een functiebeperking dat de betreffende maatregel nodig vindt en het percentage dat de betreffende maatregel wenselijk vindt. Vanwege de kleine aantallen zijn de studenten niet uitgesplitst naar type functiebeperking. Uit deze analyse blijkt voor elke maatregel dat het percentage studenten dat de maatregel *nodig* vindt steeds veel groter is (vaak twee keer, soms zelfs drie tot vijf keer zo groot) dan het percentage studenten dat de maatregel wenselijk vindt.

Tabel 6.20 Percentage studenten dat maatregelen/voorzieningen op het terrein van materiële voorzieningen nodig of wenselijk vindt, naar functiebeperking

	Aangepaste apparatuur en technologie	Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	Aangepaste liften	Minibus om te verplaatsen over campus	Gesproken leerboeken	Ruimte	Digitale helpdesk	Fysieke helpdesk	Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	Test om dyslexie vast te stellen	PEP-meter
(langdurige) pijn (n=62)						37						
Beperking in beweging (n=87)												
Beperking in zien (n=42)	45	36	36			40					38	
Beperking in horen (n=26)	38					35						
Beperking in spreken (n=13)									31		31	
Beperking in uithoudingsvermogen (n=44)												
Beperking in concentratie (n=132)						31						
Chronische vermoeidheid (n=42)						33						
Chronische aandoening (n=139)						32						
Dyslexie (n=251)					31						33	
Slaapstoornissen (n=24)						38						
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)						35						
Angstproblemen of paniekstoornissen (n=24)												

	Aangepaste apparatuur en technologie	Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	Aangepaste liften	Minibus om te verplaatsen over campus	Gesproken leerboeken	Ruimte	Digitale helpdesk	Fysieke helpdesk	Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	Test om dyslexie vast te stellen	PEP-meter
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47)						38						
Twee functiebeperkingen (n=324)						34						
Drie functiebeperkingen (n=131)						37						
Vier functiebeperkingen (n=61)						36						
Vijf of meer functiebeperkingen (n=37)						51	35	38				
Totaal (n=1522 ^{b)})	18	18	13	7	16	31	20	16	18	15	23	11

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Aantal respondenten inclusief de respondenten die van een maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Gebruik van maatregelen en voorzieningen

Hoewel 31 procent van de studenten aangeeft dat zij behoefte hebben aan een rustruimte (zie tabel 6.20), maakt uiteindelijk slechts 20 procent hier daadwerkelijk gebruik van (zie tabel 6.21). Onder deze studenten bevinden zich vooral studenten met klachten in het autistische spectrum, met twee of vier functiebeperkingen, studenten met concentratieproblemen en met (langdurige) pijn. Onder dyslexiestudenten is het gebruik van materiële voorzieningen beperkt.

Tabel 6.21 Percentage studenten dat gebruik maakt van de voor hem of haar noodzakelijk/wenselijke voorziening

N = totale groep	Gesproken leerboeken	Rustruimte	Test om dyslexie vast te stellen
(langdurige) pijn (n=62)		18	
Beperking in concentratie (n=132)		19	
Chronische aandoening (n=139)		14	
Dyslexie (n=251)	1		5
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)		10	
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47)		27	
Twee functiebeperkingen (n=324)		21	
Drie functiebeperkingen (n=131)		13	
Vier functiebeperkingen (n=61)		18	
Totaal (n=1522 ^{b)})	4	20	5

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Niet-gebruik en de oorzaken daarvan

Ook voor deze categorie maatregelen geldt dat verreweg de belangrijkste reden van niet-gebruik is dat de voorziening niet wordt aangeboden of dat de student denkt dat de voorziening niet wordt aangeboden. Deze percentages zijn zo hoog dat de relevantie van de overige mogelijke redenen van niet-gebruik daarbij in het niet valt.

Tabel 6.22 Percentages studenten die voorzieningen nodig/wenselijk vinden en hun redenen voor niet-gebruik (n = aantal studenten met beperking dat voorziening nodig/wenselijk vindt)

	Gesproken leerboeken (n=249)	Ruimte (n=465)	Test om dyslexie vast te stellen (n=351)
Gebruik van voorziening	4	20	5
Niet-gebruik van voorziening	96	80	95
Redenen van niet-gebruik:			
Voorziening is niet aangeboden of aanbod is onbekend bij student	88	84	87
De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld	2	1	1
De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie/tijd	2	1	1
Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord	1	1	1
Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen doen	2	4	2
Mijn aanvraag is afgewezen	1	1	1
Ik wil anderen niet tot last zijn	1	2	1
Ik wil niet met mijn problemen te koop lopen	2	4	1
Anders	2	3	4
Totaal ^{a)}	100	100	100

a) Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Uitgaande van de antwoorden van de studenten zelf op de vraag wat de instelling waaraan zij studeren aan materiële voorzieningen aanbiedt, is opnieuw de conclusie dat het aanbod (of de kennis ervan bij de studenten) erg gering is (zie tabel 6.23). Slechts één op de drie studenten die behoefte hebben aan een ruimte zegt dat hun instelling een ruimte aanbiedt.

Slechts één procent van de dyslectische studenten die behoefte hebben aan gesproken boeken krijgt deze door de instelling aangeboden. Van de dyslectische studenten die behoefte hebben aan een test om dyslexie vast te stellen krijgt 17 procent deze aangeboden.

Tabel 6.23 Percentage studenten dat een bepaalde voorziening noodzakelijk/wenselijk vindt en zegt dat de instelling deze aanbiedt

N = totale groep	Gesproken leerboeken	Ruimte	Test om dyslexie vast te stellen
(langdurige) pijn (n=62)		35	
Beperking in concentratie (n=132)		29	
Chronische aandoening (n=139)		14	
Dyslexie (n=251)	1		17
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)		20	
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47) ^{b)}		33	
Twee functiebeperkingen (n=324)		27	
Drie functiebeperkingen (n=131)		19	
Vier functiebeperkingen (n=61)		41	
Totaal (n=1522) ^{b)}	9	29	17

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Inclusief de respondenten die van een maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Gebruik en niet-gebruik van het aanbod naar kenmerken

Ook voor de materiële voorzieningen stellen we de vraag of er verschillen zijn in kenmerken tussen enerzijds de studenten die een bepaalde voorziening nodig/wenselijk vinden, deze ook door de instelling krijgen aangeboden en daar vervolgens ook gebruik van maken en anderzijds de studenten die daar vervolgens geen gebruik van maken. Hier zijn echter geen significante verschillen gevonden als we kijken naar geslacht, herkomst, type of omvang instelling.

6.4.5 AANPASSING IN TENTAMENS/EXAMENS

De vraag naar maatregelen/voorzieningen: wat is volgens de student zelf nodig of wenselijk?

Uit de gesprekken met medewerkers van de instellingen die in ons onderzoek participeren, concluderen wij dat een aantal faciliteiten dat gerelateerd is aan de omstandigheden waaronder studenten met een beperking tentamens/examens moeten doen al geruime tijd standaard zijn. In dit verband moet gedacht worden aan bijvoorbeeld het verruimen van de tijd bij tentamens/examens of

tentamens/examens aanbieden in vergrote letters. Faciliteiten die wat minder standaard zijn, zijn alternatieve toetsvormen, aangepaste opdrachten, op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning en bijzondere tentamen/examenvoorzieningen.

In tabel 6.24 zijn alleen die maatregelen/voorzieningen opgenomen die wenselijk of nodig zijn voor 30 procent of meer van de respondenten met die specifieke beperking.

Bijna de helft van de studenten met een beperking (47 procent) vindt het voor zichzelf nodig of wenselijk om extra tijd te krijgen bij een tentamen of examen. De noodzakelijkheid/wenselijkheid van deze voorziening geldt eigenlijk voor ongeacht de aard van de beperking, met uitzondering van de studenten met een beperking in horen en met chronische vermoeidheid (binnen deze beide groepen vindt minder dan 30 procent de voorziening nodig/wenselijk). De voorziening is vooral nodig/wenselijk voor de groep studenten met dyslexie (89 procent binnen deze groep vindt deze faciliteit nodig of wenselijk). Ook relatief veel studenten met een beperking in zien (55 procent) willen graag van deze voorziening gebruik maken.

Tentamens/examens met vergrote letters is een noodzakelijke/wenselijke voorziening voor relatief veel studenten met dyslexie en met een beperking in zien.

Voor relatief weinig studenten (in ieder geval minder dan 30 procent binnen iedere groep beperking) zijn aanpassingen in opdrachten noodzakelijk of wenselijk.

In bijlage 8, tabel 4 zijn de maatregelen op het terrein van aanpassingen in tentamens/examens uitgesplitst voor het percentage studenten met een functiebeperking dat de betreffende maatregel nodig vindt en het percentage dat de betreffende maatregel wenselijk vindt. Vanwege de kleine aantallen zijn de studenten niet uitgesplitst naar type functiebeperking. Uit deze analyse blijkt dat de groep studenten die extra tijd bij tentamens/examens nodig vinden vrijwel net zo groot is als de groep die deze maatregel wenselijk vindt. Wat betreft de overige maatregelen in deze groep is het percentage studenten dat de maatregel *nodig* vindt steeds veel groter (vaak twee keer, soms zelfs drie keer zo groot) dan het percentage studenten dat de maatregel wenselijk vindt.

Tabel 6.24 Percentage studenten dat maatregelen/voorzieningen op het terrein van aanpassingen in tentamens/examens nodig of wenselijk vindt, naar functiebeperking

	Extra tijd bij tentamens/examens	Alternatieve toetsvormen	Vergrote letters	Aangepaste opdrachten	Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamen-planning	Bijzondere tentamen-/examenvoorzieningen
(langdurige) pijn (n=62)	34					
Beperking in beweging (n=87)	30					
Beperking in zien (n=42)	55	31	43			
Beperking in horen (n=26)						
Beperking in spreken (n=13)	38	31			31	
Beperking in uithoudingsvermogen (n=44)	36					
Beperking in concentratie (n=132)	37					
Chronische vermoeidheid (n=42)						
Chronische aandoening (n=139)	37					
Dyslexie (n=251)	89	38	47			
Slaapstoornissen (n=24)	33					
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	32				33	
Angstproblemen of paniekstoornissen (n=24)	33					
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47)	45					
Twee functiebeperkingen (n=324)	40					
Drie functiebeperkingen (n=131)	46	31			37	
Vier functiebeperkingen (n=61)	49	31			43	
Vijf of meer functiebeperkingen (n=37)	59	32			51	30
Totaal (n=1522 ^{b)})	47	27	21	18	26	21

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Aantal respondenten inclusief de respondenten die van een maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Gebruik van maatregelen en voorzieningen

Van alle studenten die het nodig of wenselijk vinden om extra tijd bij tentamens/examens te krijgen maakt uiteindelijk 41 procent van deze faciliteit gebruik (zie tabel 6.25). Dit zijn vooral dyslecten en studenten met klachten in het autistisch spectrum. Bijna de helft van de studenten met dyslexie die er behoefte aan hebben om tentamens/examens te doen met vergrote letters gebruiken deze faciliteit ook.

Het percentage studenten dat alternatieve toetsvormen en/of een op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning nodig/wenselijk vindt en er gebruik van maakt (of van kan maken) is gering.

Tabel 6.25 Percentage studenten dat gebruik maakt van de voor hem of haar noodzakelijke/wenselijke voorziening

N = totale groep	Extra tijd bij tentamens/examens	Alternatieve toetsvormen	Vergrote letters	Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning
(langdurige) pijn (n=62)	19			
Beperking in beweging (n=87)	35			
Beperking in concentratie (n=132)	19			
Chronische aandoening (n=139)	10			
Dyslexie (n=251)	71	3	45	
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	--			--
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47)	57			
Twee functiebeperkingen (n=324)	40			
Drie functiebeperkingen (n=131)	25	8		--
Vier functiebeperkingen (n=61)	43	5		--
Totaal (n=1522 ^{b)})	41	5	27	5

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Inclusief de respondenten die van een maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Niet-gebruik en de oorzaken daarvan

Ook hier is het feit dat de voorziening niet is aangeboden of dat de student niet op de hoogte is van de mogelijkheid om van de voorziening gebruik te maken, de meest vaak voorkomende reden.

Relatief gezien komt deze reden bij het niet-gebruik van extra tentamen- of examentijd nog het minst vaak voor, ook ten opzichte van alle andere onderscheiden voorzieningen en maatregelen.

Tabel 6.26 Redenen van niet-gebruik door studenten die voorziening nodig/wenselijk vinden (n = aantal studenten met beperking dat voorziening nodig/wenselijk vindt)

	Extra tijd bij tentamens/ examens (n=720)	Alternatieve toetsvormen (n=411)	Vergrote letters (n=326)	Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning (n=394)
Gebruik van voorziening	41	5	27	5
Niet-gebruik van voorziening	59	95	73	95
Redenen van niet-gebruik:				
Voorziening is niet aangeboden of aanbod is onbekend bij student	57	91	81	93
De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld	5	1	2	1
De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie/tijd	7	1	2	1
Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord	1	1	2	1
Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen doen	9	1	1	1
Mijn aanvraag is afgewezen	2	2	5	2
Ik wil anderen niet tot last zijn	2	1	-	-
Ik wil niet met mijn problemen te koop lopen	6	1	1	1
Anders	11	1	6	1
Totaal ^{a)}	100	100	100	100

a) Inclusief de respondenten die van de maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent.
Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Als extra tentamen of examentijd wel wordt aangeboden, maken studenten die de voorziening wel nodig/wenselijk vinden hier om diverse redenen toch geen gebruik van. De belangrijkste reden is dat hij of zij zo zelfstandig mogelijk wil zijn (“ik wil de dingen zoveel mogelijk doen zonder speciale hulp van anderen”) of niet met zijn of haar beperking naar buiten wil treden (“ik wil niet met mijn problemen te koop lopen”). Een andere, relatief vaak genoemde reden heeft te maken met de procedure om toegang te krijgen voor de voorziening. Deze procedure kost de student te veel energie of tijd (7 procent) of de student vindt deze te ingewikkeld (5 procent).

Opvallend is voorts dat van relatief veel studenten die vergrote letters van de tentamens en examens nodig/wenselijk vinden, de aanvraag is afgewezen (5 procent).

FUNCTIEBEPERKING IN HET ONDERWIJS

Extra tentamen- of examentijd lijkt inderdaad een vrij standaard voorziening te zijn. Maar liefst 65 procent van de studenten met een beperking die deze voorziening nodig/wenselijk vinden krijgt de voorziening daadwerkelijk aangeboden. Er is geen andere voorziening/maatregel in de vier onderscheiden categorieën van voorzieningen/maatregelen waarvan het aanbod (waar de student van op de hoogte is) zo groot is.

Tabel 6.27 Percentage studenten dat een bepaalde voorziening noodzakelijk/wenselijk vindt en zegt dat de instelling deze aanbiedt

	Extra tijd bij tentamens/examens	Alternatieve toetsvormen	Vergrote letters	Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning
(langdurige) pijn (n=62)	48			
Beperking in beweging (n=87)	54			
Beperking in concentratie (n=132)	49			
Chronische aandoening (n=139)	20			
Dyslexie (n=251)	84	13	58	
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen (n=57)	50			16
Klachten in het autistisch spectrum ^{a)} (n=47)	57			
Twee functiebeperkingen (n=324)	63			
Drie functiebeperkingen (n=131)	62	13		2
Vier functiebeperkingen (n=61)	53	21		12
Totaal (n=1522 ^{b)})	65	14	41	12

a) De studenten die in deze groep zijn opgenomen hebben als beperking ofwel uitsluitend “klachten in het autistisch spectrum” aangegeven, ofwel “klachten in het autistisch spectrum” in combinatie met één of meer andere klachten.

b) Inclusief de respondenten die van een maatregel gebruik maken, maar waarvan de vraag minder is dan 30 procent

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Gebruik en niet-gebruik van het aanbod naar kenmerken

Er is geen verschil in mate van gebruik van tentamen/examenaanpassingen tussen mannen en vrouwen. Wel maken relatief veel autochtone studenten van deze faciliteit gebruik en in mindere

mate allochtonen studenten. De omvang van het gebruik is in kleine instellingen relatief groter dan in grote instellingen. Tussen het hbo en het wetenschappelijk onderwijs zijn geen verschillen in gebruik.

Als we kijken naar studenten die gebruik maken van de mogelijkheid van alternatieve toetsvormen, dan zien we geen significante verschillen in de kenmerken ten opzichte van studenten die geen gebruik maken. Tevens is er geen verschil tussen grote instellingen en kleine instellingen of het hbo en WO. Ditzelfde geldt voor de mogelijkheid om de tentamenplanning aan te passen aan de individuele mogelijkheden.

De voorziening “vergroete letters” wordt door significant meer vrouwen dan mannen benut. Tussen allochtonen en autochtonen, kleine instellingen en grote instellingen en hbo en wetenschappelijk onderwijs zijn geen significante verschillen.

6.5 MULTIVARIATE ANALYSES

Zoals hiervoor is beschreven maken lang niet alle studenten in dezelfde mate gebruik van de maatregelen. De vraag is waarom de ene student nu wel gebruik maakt van een maatregel en waarom de andere niet. Bovendien is er verschil in het aantal maatregelen waar men gebruik van maakt. Met behulp van analyses is getracht het gebruik en de mate daarvan, te verklaren. Hierbij is net als in eerdere analyses verband gelegd met een set van verklarende variabelen, namelijk:

- Kenmerken van de studenten als geslacht, herkomst, gezondheid. Dit zijn factoren die mogelijk iets zeggen over hoe ‘assertief’ een student is.
- Functiebeperking. Welke en hoeveel functiebeperkingen heeft men? Mogelijk dat voor bij de ene functiebeperking vaker en meer maatregelen worden gebruikt dan bij de andere.
- Kenmerken van de instelling. Geeft de instelling voorlichting (volgens de student)? De omvang van de instelling (aantal studenten) en het soort instelling (WO of hbo).

Tabel 6.28 geeft de uitkomsten weer van de analyses.

Tabel 6.28 Overzicht uitkomsten verklarende analyses

Variabele	Wel/geen gebruik	Aantal maatregelen
Mindere gezondheid	0	0
Man	0	+
Herkomst (allochtoon=1)	0	-
Opleidingsniveau ouders	0	+
Aantal functiebeperkingen	0	0
Voorlichting	0	+
Waardering voor de instelling	+	+
Betrokkenheid van de instelling	-	-
Aantal studenten in de instelling	0	+
Soort instelling (wo=1; hbo=0)	0	-
Langdurige pijn	0	0
Beperking in zien	+	+
Beperking in horen	0	0
Beperking in spreken	0	-
Beperking in uithoudingsvermogen	+	+
Beperking in concentratie	+	+
Chronische vermoeidheid	0	0
Chronische aandoening of ziekte	0	0
Dyslexie	+	+
Slaapstoornissen	0	+
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	0	0
Angstproblemen of paniekstoornissen	0	0
Klachten in het autistisch spectrum	0	+
Anders	0	0
Hebben van een gesprek	+	+

+: Positief significant op 5%

-: Negatief significant op 5%

0: Geen significant effect

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Het wel of niet gebruiken van maatregelen hangt voornamelijk samen met de instellingskenmerken. Het hebben van gesprekken en een hoge waarderingsscore zorgen ervoor dat studenten eerder gebruik maken van een maatregel. Bij betrokkenheid blijkt het teken negatief te zijn. Een mogelijkheid is dat meer betrokken instellingen eerder geneigd zijn individuele oplossingen te bieden die door de studenten niet als ‘maatregelen’ worden herkend. Verder zien we dat personen met een beperking in uithoudingsvermogen, beperking in concentratie, dyslexie of klachten in het autistisch spectrum relatief vaak (ten opzichte van de referentiecategorie: lichamelijke beperking) gebruik maken van maatregelen. De persoonskenmerken hebben geen significant effect.

Bij de verklaring van het aantal maatregelen dat wordt gebruikt, zien we wel persoonskenmerken terugkomen. Zo zijn de variabelen ‘man’, ‘herkomst’ en ‘sociaal economische status’ significant. Mannelijke studenten en studenten met hoger opgeleide ouders, maken gebruik van meer maatregelen. Autochtonen maken juist minder gebruik van maatregelen dan allochtonen. Beleid en kenmerken van de instelling hebben eveneens invloed op het aantal gebruikte maatregelen. Zo leiden een goede voorlichting, het hebben van een gesprek en een hoge waarderingscore tot het gebruik van meer maatregelen. De omvang van de instelling (aantal studenten) is positief significant. Dit houdt in dat des te groter de instelling, des te meer maatregelen er per persoon worden gebruikt. Een hoge betrokkenheid van de instelling zorgt juist voor minder gebruik, al is het effect klein. Mogelijk zorgt een hoge betrokkenheid voor een maatwerk en een betere afstemming van de voorzieningen.

Na correctie voor al deze factoren blijkt dat door mensen met beperking in uithoudingsvermogen, beperkingen in concentratie, dyslexie en slaapstoornissen van meerdere voorzieningen gebruikt wordt gemaakt (beperking in beweging is zoals gezegd als referentiegroep gehanteerd). Studenten met beperkingen in spreken blijken juist minder maatregelen te gebruiken. Bij de overige beperkingen is het effect niet significant.

6.6 WELKE PRODUCTEN EN DIENSTEN WORDEN DOOR DE STUDENTEN MET EEN FUNCTIEBEPERKING GEMIST?

Behalve naar een groot aantal specifieke maatregelen (zie paragraaf 6.4) is aan de eerstejaarsstudenten van instellingen in de vragenlijst gevraagd naar de materiële voorziening(en) of type hulp, begeleiding of advies die de student mist op zijn of haar instelling met het oog op de eigen functiebeperving. Waar heeft deze student wel behoefte aan, gelet op de aard van de beperking, terwijl deze faciliteit, volgens de student zelf, niet wordt aangeboden op de eigen instelling.

In de vragenlijst is deze vraag opgenomen als een open vraag. Niet alle antwoorden zijn even relevant, vooral omdat een deel van de antwoorden overeenkomen met specifieke maatregelen die expliciet in de vragenlijst zijn opgenomen en in de vorige paragraaf zijn behandeld. In Box 6.6 zijn daarom alleen antwoorden opgenomen die hierop een toevoeging zijn. Elk antwoord kan worden

gezien als een handvat, een suggestie voor de instellingen. Aan elk antwoord kan daarom hetzelfde gewicht worden toegekend.²³

Box 6.6: Welke materiële voorzieningen of type hulp, begeleiding of advies wordt op de eigen instelling gemist gelet op de eigen functiebeperking?

Voorzieningen in relatie tot begrip, beeldvorming en individuele aandacht;
Persoonlijke begeleiding, doelen vaststellen, plannings maken, evaluatie en reflectie van de afspraken;
Ik zou meer tijd ingeroosterd willen zien om met de mentor te overleggen;
Individuele contacturen;
Aandacht, oplossingen en begeleiding;
Begrip, willen begrijpen en onthouden wat ik nodig heb, welwillendheid;
Begrip en open communicatie;
Begrip voor je situatie;
Begrip en individuele afspraken;
Serieus genomen worden;
De vergrote letters moeten “normaler” worden. Ik moet niet het idee hebben dat ik om iets onmogelijks vraag;
Na de schriftelijke vaststelling van de beperking wordt er niet meer op je problemen ingegaan. Ik zou regelmatig een gesprek willen hebben over hoe het gaat, op initiatief van de universiteit, zodat je het gevoel hebt dat je belangrijk voor ze bent;
Regelmatige afspraken met de studieloopbaanbegeleider: daar moet je zelf achteraan gaan;
Interesse hebben in iemand;
Voorzieningen in relatie tot deskundigheid van medewerkers en docenten;
Dat docenten op de hoogte zijn; van dyslexie en wat het inhoud om dat te hebben;
Meer hulp van docenten;
Voorzieningen in relatie tot financiële ondersteuning;
Financiële hulp: omdat ik meer tijd nodig heb voor mijn studie kan ik geen bijbaantje hebben;
Financiële steun;
Heb het erg druk met mijn studie en hou geen tijd over om betaald te werken;
Procedure rond aanvragen van voorzieningen en beschikbaarheid;
Alles is aanwezig, maar niet altijd beschikbaar;
Er zijn wel faciliteiten, maar het is niet laagdrempelig;
Hulp bij aanvragen van aanpassingen;
Afwezigheid van voorzieningen;
Er is nog geen procedure voor dyscalculie
Begeleiding of cursussen voor concentratiestoornissen;
Persoonlijke kluisjes op verschillende locaties zodat je niet constant met alle spullen hoeft te slepen;
Voorziening in relatie tot inrichting onderwijs;
Pauze tijdens de lessen in de avond: van 18.00 uur tot 20.00 uur is er aaneengesloten les, dat is vermoeiend voor mij;
Uitleg van colleges op papier. Uitleg gaat nu vaak te snel.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

---

²³ Daarom geven we in de box niet aan hoe vaak een bepaald antwoord is genoemd.

Opvallend is dat de instellingen heel verschillend denken over de rol van docenten in relatie tot signalering en herkenning van studenten met een functiebeperking. Uiteindelijk zijn het toch de docenten die het dichtst bij de studenten staan. In twee universiteiten is de visie dat de docent geen (actieve) rol speelt bij de uitvoering van het beleid om uitval en vertraging van de student met een functiebeperking te voorkomen of te verminderen, dat zit niet in het takenpakket. In die visie is de docent puur uitvoerend en niet deskundig op het terrein van mogelijkheden voor een student met functiebeperking. Deze visie wordt niet gedeeld door de overige instellingen. Andere instellingen denken juist dat er veel winst is te halen bij bevordering van betrokkenheid en deskundigheid van de docenten. Docenten zijn de aangewezen personen om functiebeperkingen bij hun studenten te signaleren en ze zo snel mogelijk, in een zo vroeg mogelijke fase van de studie, door te verwijzen naar de studieadviseur of slb-er.

Uit de vragenlijst blijkt dat veel studenten begrip, een goede beeldvorming en individuele aandacht voor de studie in relatie tot de aard van de beperking missen. Studenten willen meer individuele contacturen, meer contact dat uitgaat van de instelling (waaruit interesse en belangstelling van de instelling voor de persoonlijke situatie van de student zou blijken) en willen niet steeds opnieuw naar dezelfde faciliteiten moeten vragen.

Ook het gebrek aan deskundigheid bij docenten en dus het gemis aan voorzieningen in relatie tot deskundigheidsbevordering van docenten is een aantal keren genoemd. In de vragenlijst is gevraagd naar de mening over de deskundigheid van docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers met betrekking tot de functiebeperking van de respondent.

Tabel 6.29 Wat is je mening over de deskundigheid van docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers?

	Percentage
Zeer goed	5
Goed	28
Niet goed, niet slecht	31
Slecht	7
Zeer slecht	4
Verschildt per persoon	25
Totaal (n=1215)	100

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

In het algemeen zijn relatief meer studenten tevreden (33 procent) dan ontevreden (11 procent) over de deskundigheid van de medewerkers. Er is ook een grote groep die de deskundigheid niet uitgesproken slecht maar ook niet uitgesproken goed acht of vindt dat de deskundigheid wisselt per docent. Vooral studenten met dyslexie zijn tevreden over de deskundigheid van docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers. Ruim 40 procent (44 procent) van de dyslexie studenten vindt de deskundigheid goed tot zeer goed. Relatief veel studenten met onzichtbare beperkingen, met name slaapstoornissen en met chronische vermoeidheid, maar ook relatief veel studenten met een beperking in zien zijn van mening dat de deskundigheid verschilt van persoon tot persoon. Mannen en vrouwen en allochtonen en autochtonen hebben geen significant verschillende mening over de deskundigheid. Ten aanzien van de deskundigheid van de medewerkers maakt het niet uit of iemand aan een grote of aan een kleine instelling studeert.

Vervolgens kan de vraag gesteld worden in hoeverre studenten zich voldoende gesteund en geholpen voelen door docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers. Tabel 6.30 geeft een antwoord op deze vraag.

Tabel 6.30 Voel je je voldoende gesteund en geholpen door docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers?

	Percentage
Ja	38
Door sommigen wel, door anderen niet	44
Nee	18
Totaal (n=1215)	<i>100</i>

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Bijna 40 procent, vooral studenten met een beperking in zien, met een beperking in uithoudingsvermogen en met een beperking in beweging, voelt zich gesteund door docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers. In Box 6.7 is een aantal voorbeelden opgenomen van antwoorden van studenten op de vraag waarom ze zich gesteund en geholpen voelen.

Box 6.7: Waarom voel je je gesteund en geholpen door docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers?

Alle docenten houden er rekening mee dat ik een beperking heb met sporten.

Alle medewerkers luisteren oprecht naar je en denken met je mee. In mijn geval is alleen al dit idee voldoende steun.

Als ik pijn krijg mag ik altijd even een stukje gaan lopen.

Bij mijn spellingstoets op het hbo toonde mijn decaan interesse, vroeg mij hoe het ging en of ik nog extra hulp nodig had.

De paar gesprekken die ik aan het begin van het jaar heb gehad waren heel prettig. Ik heb echt het idee dat ze voor mij klaar staan en dat ik maar hoeft te bellen en dan proberen ze iets te regelen.

De studieadviseuse kwam gelijk in het eerste gesprek al aanzetten met alle mogelijkheden die ik heb als ik studievertraging zou oplopen. Ze gaf advies wat ik op dat moment zou kunnen doen en stelde voor om voorlopig regelmatig af te spreken.

Door een apart mentorprogramma.

Op school is er goede communicatie en alles kan op korte termijn worden besproken.

Een aantal van mijn docenten, mentoren, etc. Hebben ook een functiebeperking die te maken hebben met het gehoor. Sommigen zaken hoef ik hen dan ook niet uit te leggen.

Er is gezorgd voor een planning waarin het mogelijk is dat ik extra tijd krijg indien nodig, zonder dat anderen hier last van hebben.

Ik heb een gereserveerde plaats gekregen waardoor ik de lessen geheel kon blijven volgen. Verder heeft de mentor mij geholpen met het ontwikkelen van betere contactlegging met anderen (dit was moeilijk voor mij in verband met een autistische contactstoornis).

Ze geven mij de ruimte om een rustmoment te pakken om op adem te komen als ik dat nodig heb.

Zij denken mee en doen hun best om mij zo goed mogelijk te helpen.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Bijna één op de vijf studenten voelt zich niet voldoende gesteund en geholpen door docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers. Deze groep bestaat uit relatief veel studenten

met depressieve klachten of stemmingsstoornissen en met (langdurige) pijn, beide onzichtbare beperkingen. De rest, 44 procent, voelt zich door sommige medewerkers wel, maar door andere niet gesteund.

Relatief meer autochtone dan allochtonen studenten voelen zich voldoende gesteund door de instellingsmedewerkers. Tussen mannen en vrouwen is geen significant verschil.

Een aantal studenten met een beperking hebben suggesties wat verbeterd zou moeten worden wat betreft de deskundigheid van docenten en andere instellingsmedewerkers. In Box 6.8 is een aantal suggesties opgenomen.

Box 6.8: Suggesties om deskundigheid van docenten en andere instellingsmedewerkers te verbeteren

---

Verbeteren van algemene kennis van de manier van omgaan met iemand met een functiebeperking.

Ze moeten beter begrijpen wat de beperking inhoudt zodat er meer begrip en inlevingsvermogen kan komen.

Betere communicatie tussen medewerkers en studenten.

Betere communicatie tussen instellingsmedewerkers onderling.

Iedere docent moet op de hoogte worden gebracht van de functiebeperking van een individuele leerling. Het moet niet zo zijn dat de student iedere periode weer de (nieuwe) docenten zelf moet inlichten.

De drempel en de afstand tussen student en docent moet worden verkleind.

Docenten zouden meer tijd moeten hebben voor studenten met een functiebeperking.

Betere voorlichting, informatievoorziening.

Meer feedback.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Uit de diepte-interviews met medewerkers van de 19 instellingen die in dit onderzoek participeren, blijkt dat de instellingen unaniem in hun mening zijn dat het belangrijk is om de deskundigheid van hun medewerkers op het punt van signaleren, verwijzen en begeleiden van/omgaan met studenten met een functiebeperking te bevorderen. Veel instellingen hebben opleidingen in huis waar deskundigen aanwezig zijn die cursussen en workshops (kunnen) organiseren om de deskundigheid

van medewerkers te bevorderen. De belangstelling voor dergelijke cursussen is echter vaak klein en dat uit zich in een lage opkomst. Dit overtuigt de instellingen ervan dat zij continu de aandacht voor het onderwerp op de agenda's van de diverse geledingen moeten houden.

Binnen de universiteiten is de deskundigheidsbevordering vooral gericht op studieadviseurs en docenten. De belangstelling van deze medewerkers voor het onderwerp kan per faculteit en/of studie enorm verschillen. Er zijn faculteiten/studies die weinig belangstelling hebben en dus ook weinig coöperatief zijn, omdat er weinig begrip heerst voor studenten met een functiebeperking (bepaalde functiebeperkingen worden niet als beperking gezien). Bij kleine opleidingen zijn de lijnen kort en is vaak meer begrip. In de gesprekken is ook verteld dat de persoonlijke betrokkenheid van medewerkers een rol speelt bij de bereidheid studenten met een functiebeperking te ondersteunen.

Medewerkers van enkele universiteiten zeggen dat ook studenten bij de cursussen/bijeenkomsten voor deskundigheidsbevordering betrokken worden. De insteek bij studenten is vooral het weerbaar en zelfstandig maken en het leren herkennen van de belemmeringen bij andere studenten met eenzelfde functiebeperking.

Hogescholen richten hun initiatieven voor deskundigheidsbevordering vooral op studieloopbaanbegeleiders. Eén hogeschool meldt dat de organisatie van scholingsdagen over dit onderwerp een groot succes is geweest. Volgens deze respondent was het effect een ware cultuuromslag. De twee scholingsdagen waren goed georganiseerd. Op elke dag waren er drie gastsprekers, die van te voren goed voorbereid en ingepriat waren en uiteindelijk ook een hoge waardering kregen. Het succes van deze dagen was mede te danken aan het feit dat alle deskundigen ook een student (of meerder studenten) hadden meegenomen zodat er ook verhalen vanuit het perspectief van de studenten naar voren kwamen. Dit sprak de slb-ers enorm aan en sloot ook aan bij de kennisbehoefte onder slb-ers.

Eén hogeschool heeft er bewust voor gekozen géén studiedagen/cursussen voor docenten te organiseren. Het betreft hier een kleine hogeschool. Het argument was dat algemene studiedagen/cursussen veronderstelt dat je daarmee studenten met een functiebeperking verder kunt helpen. Zo'n algemene benadering past niet bij de kleinschaligheid van deze hogeschool waar juist maatwerk en een persoonlijke benadering de kern is.

In de gesprekken is ook verteld dat de persoonlijke betrokkenheid van medewerkers een rol speelt bij de bereidheid studenten met een functiebeperking te ondersteunen. De uitkomsten van de

vragenlijst stemmen hier mee overeen: de hulp aan studenten met een functiebeperving door medewerkers is vaak afhankelijk van de persoonlijke betrokkenheid van de individuele medewerker.

6.7 SAMENVATTING

Alle instellingen hebben maatregelen voor studenten met een functiebeperving om knelpunten in de studie te voorkomen of te verminderen. In dit hoofdstuk is bekeken welke maatregelen en voorlichting daarover, studenten met een functiebeperving voor henzelf nodig achten en of ze gebruikmaken van deze maatregelen. Verder is nagegaan wat de oorzaken van niet-gebruik zijn, waarbij één van de onderscheiden oorzaken is dat, voor zover bij de studenten bekend, instellingen maatregelen niet aanbieden.

Een actieve opstelling van de universiteit, te beginnen bij de inschrijvingsprocedure, gevolgd door actieve voorlichting, motiveert studenten om hun beperking kenbaar te maken en een gesprek aan te gaan over hun beperking en de mogelijke invloed daarop op hun studieverloop. Wat ook belangrijk is, is dat de betreffende studenten vervolgens ervaren dat de instelling de belangstelling voor de persoonlijke situatie van de student vasthoudt en dat laat blijken door de student gedurende zijn studie regelmatig uit te nodigen voor een evaluatief gesprek.

Bijna veertig procent van de studenten met een functiebeperving krijgt een gesprek met de instelling. De kans op een gesprek ligt significant hoger als de instelling de student vraagt om de beperking kenbaar te maken en deze uitnodigt voor een gesprek. Als de instelling een dergelijk actief beleid niet voert, kan zij de kans op een gesprek vergroten door in het algemeen voorlichting te geven over de maatregelen die zij beschikbaar heeft voor studenten met een beperking en door het verzoek van studenten om een gesprek te honoreren. De gesprekken zijn in veel gevallen nuttig voor de student, bijvoorbeeld omdat hierin wordt afgesproken welke voorzieningen men krijgt.

Instellingen doen weinig aan de registratie van studenten met een functiebeperving. Dit lijkt niet te worden veroorzaakt door gebrek aan medewerking bij de studenten. Verreweg de meeste studenten hebben geen onoverkomelijke bezwaren tegen registratie van hun beperkingen bij hun opleidingsinstelling.

Er is duidelijk ruimte voor verbetering op het gebied van voorlichting. Hoewel de groep die de voorlichting van de instellingen slecht tot zeer slecht acht beperkt is (ongeveer één op de acht) is er een grote groep (bijna de helft) die deze evenmin goed vindt. Als voorbeeld kan worden aangehaald

dat bijna de helft zegt geen enkel zicht te hebben op het beleid dat instellingen voeren voor studenten met een functiebeperking, en evenmin op de algemene concrete voorzieningen van de instellingen op dit gebied. Wel is de kennis over deze voorzieningen wat groter dan over het beleid.

Dat de voorlichting aan studenten met een functiebeperking over wat een instelling allemaal aan maatregelen in huis heeft beter kan worden aangepakt, blijkt ook uit de beschrijving van de vraag naar, het aanbod en het gebruik van maatregelen en voorzieningen. Kijken we naar de vraag (ofwel de noodzakelijkheid/wenselijkheid), dan ligt de vraag van studenten naar specifieke maatregelen en voorzieningen altijd beneden de 50 procent. De vraag naar extra tijd bij examens/tentamens en de vraag naar studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een beperking) is het grootst: 47 procent van de studenten met een functiebeperking heeft (noodzakelijk of wenselijk) behoefte aan meer tijd gedurende een tentamen of examen en/of aan extra studieloopbaanbegeleiding.

Steeds blijkt er een gat te liggen tussen de vraag naar maatregelen en voorzieningen en het daadwerkelijke gebruik ervan. Stel de vraag naar voorziening X op 100 procent dan is het gebruik maximaal 41 procent. Dit percentage geldt voor de faciliteit “extra tijd bij tentamens/examens”: 47 procent van alle studenten zegt behoefte te hebben aan deze maatregel, maar uiteindelijk maakt van deze groep 41 procent er gebruik van.

Ook blijkt steeds dat slechts een klein percentage van de behoefte bij studenten aan voorzieningen wordt gedekt door de instellingen. De belangrijkste oorzaak hiervoor is in de ogen van de studenten dat de instellingen de voorzieningen niet aanbieden. Het is echter ook mogelijk dat het aanbod er wel is, maar dat studenten dit niet weten. Uit nadere analyse blijkt dat de kwaliteit van de voorlichting de kans vergroot dat studenten gebruik maken van één of meer maatregelen. Het komt weinig voor dat een aanvraag van een student voor een voorziening door de instelling wordt afgewezen. Het is vaker zo dat de student de procedure om de voorziening te krijgen te ingewikkeld of te bewerkelijk vinden. Op dit punt is ook nog verbetering mogelijk, al blijven uitbreiding van het aanbod en betere voorlichting toch verreweg het belangrijkste.

Wat veel studenten blijken te missen op de instelling waaraan zij studeren is begrip, een goede beeldvorming en individuele aandacht van instellingsmedewerkers (decanen, slb-ers, mentoren, docenten) voor de studie in relatie tot de aard van de beperking. Studenten willen meer individuele contacturen, meer contact dat uitgaat van de instelling (waaruit interesse en belangstelling voor de persoonlijke situatie van de student blijkt) en willen niet steeds opnieuw naar dezelfde faciliteiten moeten vragen.

In de diepte-interviews met medewerkers van de instellingen die in dit onderzoek participeren, is verteld dat de persoonlijke betrokkenheid van medewerkers een rol speelt bij de bereidheid studenten met een functiebeperking te ondersteunen. De uitkomsten van de vragenlijst onder eerstejaarsstudenten stemmen hier mee overeen: de hulp aan studenten met een functiebeperking door medewerkers is vaak afhankelijk van de persoonlijke betrokkenheid van de individuele medewerker. Bezien naar kenmerken voelen relatief meer mannelijke dan vrouwelijke studenten en relatief meer autochtone dan allochtone studenten zich voldoende gesteund door de instellingsmedewerkers. De instellingen zijn unaniem van mening dat het belangrijk is om de deskundigheid van hun medewerkers op het punt van signaleren, verwijzen, begeleiden van en omgaan met studenten met een functiebeperking te bevorderen.

7 DEEL 2: WAARDERING EN EFFECTIVITEIT

7.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk gaan we in op de tweede van de drie onderzoeksvragen die zijn afgeleid uit de centrale probleemstelling van deelonderzoek 2, namelijk:

Hoe effectief zijn de reeds geïmplementeerde producten en diensten die gericht zijn op vermindering van belemmeringen van studenten met een functiebeperking?

Om deze beide onderzoeksvragen te beantwoorden, gaan wij in dit hoofdstuk in op de volgende vragen:

- Wat vinden de studenten met een functiebeperking van de producten en diensten die instellingen aanbieden om voor hen de belemmeringen in het onderwijs weg te nemen of te verminderen? Zijn zij tevreden over de inhoud van het product/de dienst, zijn zij tevreden over de uitvoering ervan, zijn zij tevreden over het effect van het product/de dienst?
- Wat is de feitelijke vertraging en uitval van de studenten die van de instrumenten gebruik maken? Hoe verhoudt zich de feitelijke vertraging en uitval van deze studenten met die van studenten die geen gebruik maken van deze instrumenten?
- Denken de studenten die van de instrumenten gebruik maken, dat zij dankzij deze instrumenten hun opleiding kunnen afronden of minder studievertraging oplopen dan als zij er geen gebruik van zouden maken (netto-effectiviteit)?
- Zijn de producten en diensten effectief in de zin dat zij de voortgang van de studie van studenten met een functiebeperking bevorderen en de uitval verminderen?

In dit hoofdstuk behandelen we allereerst, in paragraaf 7.2, de waardering van de studenten met een functiebeperking van de maatregelen waarvan zij gebruik maken. Tevens wordt bekeken waarom studenten tevreden of ontevreden zijn en wat zij missen in het huidige instrumentarium. Daarna behandelt paragraaf 7.3 de effectiviteit van de maatregelen. In de eerste plaats wordt daarbij gekeken naar de waardering van de maatregelen door de studenten. Hoe kijken studenten die deelnemen aan maatregelen aan tegen hun kansen in de studie vergeleken met studenten die geen

gebruik maken van maatregelen? En hoe schatten beide groepen het belang van de maatregelen in? Vervolgens brengen we objectieve indicatoren van studieresultaten (respectievelijk uitval en studiepunten) in verband met het gebruik van maatregelen. Zijn de scores van studenten op deze indicatoren beter als zij gebruik maken van maatregelen? Paragraaf 7.4 gaat in op de resultaten van multivariate analyses waarin de maatstaven voor waardering en effectiviteit in verband worden gebracht met een set van verklarende factoren. Hierbij corrigeren we voor mogelijke verschillen in achtergrondkenmerken (persoonskenmerken en instellingskenmerken) tussen gebruikers en niet-gebruikers van maatregelen. We besluiten met een korte samenvatting in paragraaf 7.5.

7.2 WAARDERING VAN DE MAATREGELLEN

Tevredenheid

Zijn de studenten met een beperking tevreden over de faciliteiten waar zij gebruik van maken? Wij hebben gevraagd naar de mate van (on-)tevredenheid en de reden waarom zij wel of niet tevreden zijn.

Tabel 7.1 Hoe tevreden zijn de studenten over de maatregelen?

	Aanpassingen in het onderwijs (n=436)	Begeleiding/ advies/ ondersteuning (n=236)	Materiële voorzieningen (n=204)	Aanpassingen in tentamens/ examens (n=437)	Totaal (n=1561) ^{a)}
Zeer tevreden	22	21	10	46	24
Tamelijk tevreden	48	42	43	29	38
Niet tevreden/niet ontevreden	16	22	20	8	19
Tamelijk ontevreden	9	9	19	7	11
Zeer ontevreden	5	6	8	11	7
Totaal	100	100	100	100	100

a) Dit totaal betreft feitelijk het aantal antwoorden. Dit aantal is groter dan het aantal studenten dat gebruik maakt van maatregelen, omdat één student van meer dan één voorziening gebruik kan maken.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Een ruime meerderheid van de studenten (62 procent) is tamelijk tot zeer tevreden over maatregelen die zij gebruiken. Slechts 18 procent is niet tevreden.

Driekwart van de studenten die gebruik maken van faciliteiten in de sfeer van aanpassingen in tentamens/examens is hierover zeer tevreden. Studenten zijn vooral tevreden over de extra tijd voor

tentamens/examens, over tentamens/examens in vergrote letters en over bijzondere tentamen/examenvoorzieningen.

Ook een relatief groot deel (70 procent) van de studenten voor wie het onderwijs is aangepast, is tamelijk tot zeer tevreden over deze voorzieningen, vooral over de kans die zij krijgen om een persoonlijk tijd- en examenschema te volgen en over een digitale leeromgeving.

Relatief veel studenten (27 procent) zijn ontevreden over de materiële voorzieningen die de instelling hun biedt. Dit wordt veroorzaakt door het relatief hoge percentage studenten dat ontevreden is over het gebruik van een rustruimte (27 procent van de gebruikers van een rustruimte is hierover ontevreden).

Waarom zijn de studenten wel of niet tevreden over de faciliteiten? In Box 7.1 is voor die faciliteiten die door relatief veel studenten worden gebruikt en waarover een relatief groot deel van de studenten tevreden (persoonlijk tijd- en examenschema, digitale leeromgeving, extra tijd bij tentamens/examens, vergrote letter, bijzondere tentamen/examenvoorzieningen) of ontevreden (rustruimte) is, een aantal redenen van (on-)tevredenheid weergegeven.

Box 7.1: Redenen van (on-)tevredenheid van de faciliteiten waar gebruik van wordt gemaakt

---

Tevreden over:

Persoonlijk tijd- en examenschema;

Ik krijg voor elke tentamenperiode een brief waar alles in staat voor mij;

Ik mag zonder gevolgen te laat komen bij een tentamen; ik mag dan toch de tijd die voor het tentamen staat volmaken;

Fijn dat het mogelijk is om sommige dingen in mijn eigen tempo te doen;

Digitale leeromgeving;

Doordat de colleges op internet staan, kun je ze altijd opnieuw bekijken. Wel is daardoor het gebruik van boeken voor veel vakken minimaal geworden;

Ben tevreden, maar internetverbinding is matig;

Ben tevreden, maar het systeem heeft vaak storingen waar ik als student de dupe van ben;

Over het algemeen staat alle collegemateriaal op de digitale werkomgeving in tekstvorm. Video zou echter beter zijn.

Extra tijd bij tentamens/examens:

Dat ik extra tijd krijg staat niet bij elk tentamen vermeld. Ik heb mijn docenten persoonlijk op de hoogte gesteld van mijn handicap en ik krijg dan ook zonder problemen extra tijd van hen;

Dit geeft rust en rust is heel belangrijk om niet in de stress te raken; ik ben rustiger nu ik niet hoeft te haasten bij tentamens;

Ik moet de vragen altijd meerdere keren lezen en extra tijd is dan een goed hulpmiddel;

Werkt goed zonder medestudenten tot last te zijn;

Zonder extra tijd zou ik een tentamen niet kunnen afmaken. Dat is zonde, omdat ik het antwoord op de vragen vaak wel weet. Zonder extra tijd zou ik dan geen voldoende kunnen scoren.

Vergrote letters:

Altijd aanwezig; is altijd keurig verzorgd;

Hierdoor word ik minder snel moe en kan ik mijn tentamen beter maken. Ook maak ik dan minder leesfouten;

De letters zijn net wat groter dan bij de andere studenten, zodat het rustiger leest voor mij.

Bijzondere tentamen/examenvoorzieningen:

Apart lokaal voor dyslecten zorgt voor minder storing bij het maken van een tentamen door mensen die eerder klaar zijn;

Wel veel regelwerk, elke keer weer;

Er wordt voor mij een ander lokaal geregeld als ik het hoofdlokaal van een toets niet binnen kan komen;

Omdat ik extra tijd heb en een woordenboek nodig heb is het erg fijn om apart te zitten om de reacties van studiegenoten te ontlopen. Ik kan mij dan beter concentreren en hoef niet steeds zinnen over te lezen.

Ontevreden over:

Rustruimte;

Echte rust is er niet in de rustruimte;

Het is er vaak heel vol en niet erg rustig.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Studenten zijn tevreden over de mogelijkheid van een persoonlijk tijd- en examenschema, omdat ze dan hun studie in hun eigen tempo kunnen doen. De tevredenheid over de aanwezigheid van een digitale leeromgeving gaat gepaard met kritische kanttekeningen over de kwaliteit van internetverbinding en over het optreden van storingen. Extra tijd bij tentamens/examens geeft de studenten die deze faciliteit gebruiken rust en daardoor minder spanningen en geeft hen de kans om een voldoende te halen. Als een bijzondere tentamen-/examenvoorziening wordt vaak een apart lokaal genoemd, wat ten goede komt aan de concentratie van betreffende studenten.

Een deel van de studenten die gebruik mogen maken van een rustruimte is hier niet tevreden over, omdat het er niet rustig en soms zelfs heel druk met mensen is.

Om de mate van tevredenheid in verband te brengen met achtergrondkenmerken is per student een tevredenheidsscore geconstrueerd op basis van alle maatregelen waaraan de student meedoet. Dit is als volgt gedaan. Stel dat “zeer ontevreden” 1 is en dan steeds met 1 punt oploopt tot een score van 5 voor “zeer tevreden”. Stel verder dat iemand aan drie maatregelen deelneemt en daarvoor de volgende scores heeft:

FUNCTIEBEPERKING IN HET ONDERWIJS

- Maatregel 1: 5
- Maatregel 2: 2
- Maatregel 3: 2

Deze student heeft dan een gemiddelde score van 3.

Deze score kan vervolgens in verband worden gebracht met kenmerken als aard van de functiebeperking, het aantal beperkingen, herkomst (autochtoon/allochtoon), geslacht en de grootte van een instelling als instellingskenmerk.

Het zijn vooral studenten met dyslexie, met een chronische aandoening en met een beperking in concentratie die tevreden zijn. Daarnaast zijn relatief meer studenten die binnen kleine instellingen studeren tevreden over de maatregelen dan studenten die aan een grote instelling studeren. Geslacht, herkomst en type instelling vertonen geen verband met de tevredenheidsscore.

Belang maatregelen voor het verloop van de studie

Hoe belangrijk is het voor het verloop van de studie van de student met een beperking om van bepaalde maatregelen gebruik te kunnen maken?

Tabel 7.2 Hoe belangrijk zijn de maatregelen die de studenten gebruiken voor deze studenten?

	Aanpassingen in het onderwijs (n=566)	Begeleiding/ advies/onder- steuning (n=397)	Materiële voorzieningen (n=300)	Aanpassingen in tentamens/ examens (n=497)	Totaal (n=1760) ^{a)}
heel belangrijk	20	16	10	46	25
belangrijk	35	29	29	28	31
niet belangrijk/niet onbelangrijk	29	38	38	16	29
onbelangrijk	11	13	17	7	12
heel onbelangrijk	4	4	6	3	4
totaal	100	100	100	100	100

a) Dit totaal betreft feitelijk het aantal antwoorden. Dit aantal is groter dan het aantal studenten, omdat één student van meer dan één voorziening gebruik kan maken.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Meer dan de helft van de studenten die van één of meer maatregelen gebruik maken (56 procent) is van mening dat dit belangrijk is voor het verloop van zijn of haar studie. Dit geldt vooral voor voorzieningen op het terrein van aanpassingen in tentamens/examens en dan vooral voor de

faciliteit om het tijd- en examenschema aan te passen aan individuele omstandigheden van de studenten met een functiebeperking.

Binnen de groep maatregelen die genomen worden om het onderwijs aan individuele omstandigheden aan te passen, wordt de digitale leeromgeving door relatief veel studenten onbelangrijk gevonden voor het verloop van hun studie. Opmerkelijk is ook dat een relatief groot deel van de studenten die begeleiding krijgen voor dyslexie dit onbelangrijk vinden voor hun studieverloop. In tegenstelling hiermee vindt een relatief groot deel van de studenten die begeleiding krijgen bij psychische belemmeringen en/of die gebruik maken van mentoren om hen te helpen met het maken van de lessen dit wel belangrijk voor hun studieverloop. Wat betreft materiële voorzieningen is het vooral het gebruik van de rustruimte en voorzieningen voor een goede toegankelijkheid die voor een relatief groot deel van de studenten belangrijk zijn voor hun studieverloop.

Toch nog 45 procent (29 + 12 + 4, zie tabel 7.2 bij totaal) is neutraal over het belang van de maatregel of denkt dat de faciliteit niet belangrijk is voor het verloop van de studie. Vooral faciliteiten op het terrein van materiële voorzieningen worden door relatief veel studenten die er gebruik van maken onbelangrijk gevonden voor het verloop van hun studie.

Op dezelfde manier als de constructie van de tevredenheidsscore kan er ook een “belangrijkheidsscore” worden geconstrueerd. Vooral studenten met dyslexie en met een chronische aandoening vinden het belangrijk voor het verloop van hun studie dat zij gebruik kunnen maken van een aantal maatregelen. Bezien naar geslacht zijn het relatief meer vrouwen dan mannen die de maatregelen belangrijk vinden voor het verloop van hun studie. Tussen autochtone en allochtone studenten zijn er geen significante verschillen in hun mening naar de mate van belangrijkheid van de maatregelen. Ook het type en de grootte van de instelling waaraan iemand studeert maakt niet uit voor de mate van belangrijkheid.

We hebben de studenten gevraagd wat er naar zijn of haar mening verbeterd zou moeten worden aan de faciliteit waar hij of zij gebruik van maakt. In Box 7.2 zijn enkele antwoorden weergegeven. Steeds opnieuw blijkt een betere voorlichting een verbeterpunt te zijn.

Box 7.2: Verbeterpunten van faciliteiten volgens de studenten die er gebruik van maken

---

Persoonlijk tijd- en examenschema:

Studenten beter op de hoogte brengen van het bestaan van de voorziening;

Maak per persoon een aanwezigheidsrooster;

Maak duidelijker afspraken die zwart op wit staan;

Er moeten voldoende pauzes tussen de tentamens komen;

Het tijd- en examenschema moet eerder in orde gemaakt worden. Het komt voor dat ik pas de dag voor het nieuwe blok ingaat mijn rooster kan opzoeken;

Roosters moeten eerder bekend worden en minder veranderen zodat ik mij daarop in kan stellen.

Studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking):

De instelling moet meer initiatief nemen. Juist studenten met een beperking nemen minder snel het initiatief om dat aan te geven;

Het kost veel tijd om de juiste mensen te vinden: beter voorlichten;

De slb-er/decaan moet zelf meer vragen stellen. Ze moeten niet verwachten dat een student met een functiebeperking alles uit zich zelf vertelt;

De slb-er moet meer invloed en meer contacturen hebben met studenten met een functiebeperking;

Slb-ers moeten vaker echte hulp kunnen bieden door hen bevoegdheid te geven de studenten door te verwijzen naar professionele hulp;

Het zou meer begeleiding moeten zijn. Nu is het meer een evaluatie van blokken;

Slb-ers moeten meer deskundig zijn op het gebied van specifieke beperkingen;

Snellere reacties op vragen en meer terugkoppelingsmomenten;

Mogelijkheid om met de slb-er contact te leggen via de e-mail moet verbeterd worden;

Zorg ervoor dat alle medewerkers en leerkrachten van de organisatie op dezelfde golflengte zitten.

Digitale leeromgeving:

Er moet meer informatie en voorlichting over gegeven worden;

Geef een handleiding aan eerstejaars: zij worden nu in het diepe gegooid;

Betere oplossingen bij storingen of ondervonden problemen; stabielere internetverbinding;

Zou iets minder ingewikkeld moeten zijn: makkelijker in gebruik maken;

Is vaak traag en onoverzichtelijk;

Misschien zou het handig zijn om alle colleges live uit te zenden op internet via een webcam zodat er thuis ook mee kan worden gekeken;

Zorg dat de digitale leeromgeving up-to-date blijft, dat alle lessen er op staan en dat alle docenten hun materiaal er op plaatsen.

Mentoren (of andere medewerkers van de instelling) om te helpen bij het maken van de lessen:

Is erg onpersoonlijk. Het zou goed zijn om bijvoorbeeld groepen te maken speciaal voor studenten met een specifieke beperking;

Grotere betrokkenheid gewenst;

Betere toegankelijkheid, meer diepgang.

Begeleiding bij psychische belemmeringen:

Kan actiever, intensiever, eventueel professioneel;

Moet beter worden aangegeven dat de mogelijkheid er is;

Beter inzicht/aanbod op een meer persoonlijk/vertrouwelijk niveau;

Een goede, anonieme manier vinden;

Heb liever digitaal dan fysiek contact;

Het is zo druk dat er vaak lange tijd tussen de afspraken zit en dat is, zeker als het even niet goed gaat, niet fijn;

Ook na de gesprekken/training betrokkenheid houden bij de student door te blijven nagaan hoe het met de student gaat;

Kortere wachtlijsten;

Laagdrempeliger maken, maak het makkelijker om je aan te melden;

Begeleiding bij dyslexie:

Behalve een keuzevak zou er een aparte pagina met studietips kunnen komen;

Beter aangeven hoe je de begeleiding kunt krijgen;

De begeleider moet vaker bereikbaar kunnen zijn;

Er zou een systeem moeten komen waar iedereen met dyslexie in vermeld staat en automatisch gezien kan worden dat je dyslexie hebt.

Extra tijd bij tentamens/examens/vergrote letters, bijzondere tentamen/examenvoorzieningen:

Maak aanvraag makkelijker; Maak het duidelijker hoe je dit kunt aanvragen;

Administratieve verwerking moet beter: nu moet je voor elk tentamen apart aangeven dat je extra tijd/vergrote letters/bijzondere voorzieningen mag hebben en in tweederde van de gevallen gaat het toch fout. Je moet er dan zelf achteraan dat het goed komt;

Gelijk beginnen met het maken van het tentamen met ieder andere student en dan langer mogen doorwerken, in plaats van eerder beginnen waarna de andere studenten na een half uur binnenkomen;

Bij extra tijd is er veel herrie als de anderen wel moeten stoppen: dit leidt af;

Aparte ruimte voor de studenten die langer de tijd/bijzondere voorzieningen krijgen;

Mogelijkheid creëren om extra tijd/vergrote letters bijzondere voorzieningen digitaal aan te vragen voor een geheel studiejaar in plaats van per periode;

De tentamens moeten minder snel achter elkaar ingepland worden. Soms zit er maar 30 minuten tussen twee tentamens en als ik dan tijdverlenging nodig heb, heb ik geen tijd om te pauzeren tussen de verschillende tentamens in;

Bedenk een systeem dat iedere medewerker, docent, surveillant weet dat je extra tijd/vergrote letters/bijzondere voorzieningen krijgt bij een tentamen. Dan hoef je niet altijd opnieuw aan te vragen. Misschien is een stempel op je collegekaart een idee?

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

7.3 EFFECTIVITEIT VAN DE MAATREGELEN

7.3.1 OPMERKINGEN VOORAF

De vragenlijst onder studenten is uitgevoerd onder degenen die op dat moment ingeschreven stonden bij de instellingen. Daardoor kon waarschijnlijk slechts een deel van de studenten die met

hun studie zijn gestopt worden bereikt. Dit beperkt uiteraard de mogelijkheden om het effect van de maatregelen te meten. Dit beperkt vooral de mogelijkheden om de effecten op de studieuitval vast te stellen, maar het kan ook van invloed zijn op de meting van de effecten op andere indicatoren.

7.3.2 PERCEPTIES VAN STUDENTEN

Gelijke kansen

Ervaren de studenten met een functiebeperking dat zij dezelfde kansen krijgen als studenten zonder functiebeperking om hun studie te doen?

Tabel 7.3 Vind je dat je hogeschool of universiteit jou dezelfde kansen op succes biedt als andere studenten?

	Maakt gebruik van één of meer maatregelen (n=677)	Maakt geen gebruik van maatregelen (n=684)	Totaal (n=1361)
Ja	87	85	86
Nee	8	6	7
Weet niet	6	9	7
Totaal	100	100	100

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Verreweg de meeste studenten met een functiebeperking (86 procent) vinden dat de hogeschool of universiteit hen dezelfde kansen biedt op een succesvol studieverloop als andere studenten (ongeacht wel of geen functiebeperking). Dit verschilt vrijwel niet tussen degenen die deelnemen aan één of meer maatregelen en degenen die geen gebruik maken van maatregelen. Als beide groepen vergelijkbaar zijn, zou dit een aanwijzing kunnen zijn dat het effect van het gebruik van maatregelen gering is. Als de groepen niet vergelijkbaar zijn en de groep die geen gebruik maakt van maatregelen deze maatregelen bijvoorbeeld niet nodig hebben, dan zou het ook een aanwijzing kunnen zijn dat de maatregelen ervoor zorgen dat de studenten met een functiebeperking dezelfde kansen krijgen. Hieronder gaan we in op de vergelijkbaarheid van beide groepen, zowel in beschrijvende zin als via multivariate analyses.

Onder de studenten die zich gelijke kansen toedichten zijn er relatief veel met (langdurige) pijn en met beperking in beweging. Onder de studenten met een functiebeperking die vinden dat ze geen gelijke kansen krijgen, zijn relatief veel studenten met drie of meer functiebeperkingen en studenten met dyslexie. De meest vaak genoemde redenen hiervoor zijn:

- Mijn opleiding heeft geen beleid dat er voor zorgt dat ik dezelfde kansen krijg;

FUNCTIEBEPERKING IN HET ONDERWIJS

- Geen of onvoldoende aanpassingen in het onderwijs;
- Geen of onvoldoende begeleiding/advies/ondersteuning;
- Slechte kwaliteit van samenwerking tussen docenten/schoolleiding en instanties;
- Geen of onvoldoende aanpassing(en) in tentamens/examens.

Redenen die juist *niet* vaak zijn genoemd zijn:

- School is niet toegankelijk genoeg;
- Weinig technische ondersteuning;
- Gebrek aan medewerking bij administratief personeel.

Eén op de vijf studenten die vinden dat ze geen gelijke kansen krijgen wijt dit (onder meer) aan onvoldoende voorlichting.

Binnen de groep studenten die niet weten of zij dezelfde kansen krijgen als andere studenten, bevinden zich relatief veel studenten die van geen enkele maatregel gebruik maken.

Relatief meer allochtone dan autochtone studenten vinden dat ze geen gelijke kansen krijgen.

Relatief meer studenten die aan een kleine dan aan een grote instelling studeren vinden dat zij gelijke kansen krijgen. De mate waarin studenten gelijke kansen ervaren zou te maken kunnen hebben met deze en andere kenmerken van de instelling, zoals het beleid. Tussen het hbo en het wetenschappelijk onderwijs zijn de verschillen niet significant.

Tot slot zijn we nagegaan of er een statistisch verband is tussen het deel van de studenten dat vindt dat zij net zoveel kansen krijgt als iedere andere student en het wel of niet deelnemen aan één of meer maatregelen. De conclusie is dat daar geen statistisch verband tussen is. We zien ook geen statistisch verband tussen de perceptie van gelijke kansen en het aantal maatregelen dat de studenten gebruiken.

Studievertraging van studenten met een functiebeperking

Is er door de functiebeperking vertraging opgetreden in de studie van de studenten met een functiebeperking?

Tabel 7.4 Is er door je functiebeperking vertraging opgetreden in je studie en zo niet heeft de beperking dan de studieresultaten negatief beïnvloed?

	Maakt gebruik van één of meer maatregelen (n=607)	Maakt geen gebruik van maatregelen (n=608)	Totaal (n=1215)
Ja, veel vertraging	9	5	7
Ja, een beetje vertraging	24	21	22
Nee, geen vertraging	40	44	42
Nee, maar zonder functiebeperking had ik wel betere resultaten kunnen behalen	27	31	29
Totaal	100	100	100

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

De meeste studenten met een functiebeperking (71 procent) hebben in hun eerste studiejaar geen studievertraging opgelopen als gevolg van hun beperking, bijna 30 procent dus wel. Dit verschilt niet significant tussen studenten die wel en studenten die geen gebruik maken van een maatregel. Ook dit resultaat wijst niet op een effect van de maatregelen. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat er situaties voorkomen dat studenten juist *door* het gebruik van één of meer specifieke maatregelen vertraging oplopen. Een student voor wie het tijd- en examenschema is aangepast aan de persoonlijke situatie en dus gebruik maakt van deze maatregel, krijgt hierdoor de mogelijkheid om in een eigen tempo te studeren en loopt daarmee per definitie vertraging op. Ook is het denkbaar dat juist de studenten met een relatief ernstige beperking gebruik maken van maatregelen en dat dit de resultaten uit tabel 7.4 vertekent.

Van degenen die aangeven dat de beperking niet heeft geleid tot studievertraging stelt een deel dat door de beperking minder goede studieresultaten zijn behaald. Dit percentage ligt bij degenen die gebruik hebben gemaakt van één of meer maatregelen wat lager dan bij degenen die geen maatregel hebben gebruikt, wat zou kunnen wijzen op een gunstig effect van de maatregel. Ook dit verschil is echter niet significant.

Effect van maatregelen op studievertraging van studenten die gebruik hebben gemaakt van maatregelen

Aan de studenten die gebruik hebben gemaakt van één of meer maatregelen is gevraagd of ze vertraging hebben opgelopen in hun studie en vervolgens of naar hun mening het gebruik van maatregelen het studieverloop heeft beïnvloed. 70 Procent²⁴ van de studenten die gebruik maken van maatregelen zegt geen vertraging te hebben opgelopen, 30 procent zegt dat zij wel vertraging hebben opgelopen (zie tabel 7.5).

Het is denkbaar dat studenten die zeggen geen studievertraging te hebben opgelopen, geen vertraging hebben dankzij hun deelname aan maatregelen. Dit is echter niet gevraagd.

Van de studenten die zeggen wel vertraging in hun studie te hebben opgelopen, geeft meer dan de helft aan dat het gebruik van maatregelen de studie positief heeft beïnvloed. Het overgrote deel (43%) hiervan stelt dat door het gebruik van maatregelen de vertraging kleiner is dan anders het geval zou zijn geweest. Een klein deel (10%) geeft aan dat zij zonder het gebruik van maatregelen de studie niet hadden kunnen volgen. Ook deze antwoorden wijzen op een beperkt effect van de maatregelen. Beide groepen (minder vertraging door maatregelen of zonder maatregelen was volgen studie niet mogelijk) maken samen ongeveer eenzesde uit van alle studenten met een functiebeperking die gebruikmaken van één of meer maatregelen. Dus volgens de studenten zelf heeft in één op de zes gevallen deelname aan maatregelen gunstige effecten door vermindering van studievertraging of door het überhaupt mogelijk maken van de studie.

---

²⁴ In voetnoot a) onder tabel 7.5 wordt verklaard waarom we hier over 70 procent spreken in plaats van 67 (zie tabel 7.4).

Tabel 7.5 Effect van de maatregelen op de vertraging die studenten met een functiebeperking oplopen in hun studie (in percentages studenten)

	Percentage (n=593 ^a)	
Geen vertraging	70	
Wel vertraging, waarvan:	30	
Vertraging maar heeft niets te maken met gebruik van maatregelen		47
Vertraging is minder door maatregelen		43
Door hulp heb ik vertraging opgelopen maar ik kon er wel door blijven studeren		10
Totaal	100	100

a) In deze tabel is n = 593, 14 respondenten minder dan in tabel 7.4 (waar de overeenkomstige n = 607). In tabel 7.5 zijn deze 14 respondenten weggelaten omdat ze de antwoordcategorie “heb nooit gebruik gemaakt van hulp, begeleiding, advies en/of materiële voorzieningen” hebben aangekruist (bij vraag 143, zie bijlage 1), terwijl ze eerder wel hebben aangevinkt dat ze van één of meer maatregelen gebruik maken. Zouden we deze 14 respondenten wel in tabel 7.5 als aparte categorie opnemen, dan wordt het percentage studenten met functiebeperking dat zegt geen vertraging te hebben opgelopen 67 en het percentage dat wel vertraging heeft opgelopen 33, overeenkomstig de percentages die kunnen worden afgeleid uit tabel 7.4.

Bron: SEOR/RISBO, vragenlijst onder eerstejaarsstudenten, mei-juni 2008.

Onder de studenten die wel studievertraging hebben opgelopen, maar die denken dat deze vertraging minder is dankzij het gebruik van faciliteiten, bevinden zich relatief veel mannen, relatief veel autochtone studenten, relatief veel studenten die aan de grotere instellingen studeren en relatief veel hbo-studenten.

Tabel 7.6 Verschillen in studie-uitval en gemiddeld aantal studiepunten bij studenten die aan één of meer maatregelen meedoen en studenten die niet deelnemen aan maatregelen

	Maakt gebruik van één of meer maatregelen	Maakt geen gebruik van maatregelen
Studie-uitval (n=1454)		
Niet gestopt	91	91
Gestopt	9	9
Totaal	100	100
Studiepunten		
Gemiddeld aantal ECTS	35	34

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Negen procent van de studenten met een functiebeperking is gestopt met de studie. Dit geldt voor zowel de studenten die wel en de studenten die geen gebruik maken van maatregelen. Ook het

aantal behaalde studiepunten is voor de studenten die wel en geen gebruik maken van maatregelen nagenoeg gelijk.

Uit nadere analyses blijkt dat de studie-uitval nauwelijks verschilt naar aard van de beperking. Bij mannen ligt het uitvalpercentage iets hoger dan bij vrouwen, maar de verschillen zijn klein. Ook de herkomst en de grootte van de instelling vertonen geen verband met de hoogte van de uitval. Wel is de uitval op het hbo relatief hoger.

7.4 MULTIVARIATE ANALYSES

De scores voor de tevredenheid met en het belang dat gehecht wordt aan maatregelen, zijn door middel van multivariate analyses in verband gebracht met een aantal factoren als aard van de functiebeperking, aantal functiebeperkingen, persoonskenmerken en instellingskenmerken. De resultaten zijn opgenomen in tabel 7.7.

Beide indicatoren blijken nauwelijks samen te hangen met de aard van de functiebeperkingen en het aantal functiebeperkingen. Ook de meeste andere variabelen zijn niet significant. Mannelijke studenten zijn significant minder tevreden en hechten minder belang aan de maatregelen.

Voorlichting heeft een significant positief effect op beide maatstaven. Dit illustreert nog eens het belang van voorlichting. In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat voorlichting ook de kans op gebruik van maatregelen vergroot.

Er zijn effectanalyses uitgevoerd met de volgende vijf maatstaven:

- of men zich gelijke kansen toedicht vergeleken met studenten zonder functiebeperking;
- de studievertraging;
- of men al dan niet gestopt is met de studie;
- het gemiddelde tentamen cijfer;
- behaalde studiepunten.

Ook de resultaten van deze analyses zijn opgenomen in tabel 7.7. In geen van de gevallen vinden we dat deelname aan een maatregel de resultaten significant verbetert. Met één uitzondering (het effect op de door de student gepercipieerde vertraging) is het effect van deelname aan een maatregel niet significant. Dit beeld verandert niet als we verschillende typen maatregelen opnemen. Bij

studievertraging is het zelfs zo dat degenen die aan een maatregel deelnemen meer vertraging in de studie oplopen. Waarschijnlijk zijn het de studenten met meer problemen die deelnemen aan maatregelen, zodat dit niet als een causaal verband moet worden gezien.

De meeste achtergrondkenmerken (waaronder herkomst) zijn niet significant. Als we de factoren in beschouwing nemen die bij ten minste twee resultaatindicatoren significant zijn, dan levert dit het volgende op:

- een minder goede gezondheid leidt tot meer studievertraging en een lager gemiddeld tentamencijfer;
- mannelijke studenten scoren minder goed dan vrouwelijke studenten (significant bij vertraging, wel/niet gestopt en gemiddeld tentamencijfer). (Dit geldt overigens ook voor studenten zonder functiebeperking);
- een beperking in concentratie heeft een significant ongunstig effect op drie van de vijf resultaatindicatoren;
- een chronische aandoening, dyslexie en klachten in het autistisch spectrum hebben alle een significant negatief effect op twee van de vijf indicatoren (maar overigens niet steeds op dezelfde indicatoren).

Bij de effecten van de beperkingen gaat het om relatieve effecten: het hebben van lichamelijke beperking is als referentiecategorie genomen.

Tabel 7.7   **Overzicht uitkomsten verklarende analyses**

Variabele	Tevredenheid	Belang	Gelijke kansen	Vertraging	Wel/niet gestopt	Tentamen-cijfer	Behaalde studiepunten
Mindere gezondheid	0	0	0	+	0	-	0
Man	-	-	0	+	+	-	0
Herkomst	0	0	0	0	0	0	0
Opleidingsniveau ouders	0	0	0	0	0	0	+
Aantal functiebeperkingen	0	0	0	0	0	0	0
Voorlichting	+	+	+	0	0	0	0
Waardering	0	0	0	0	0	0	-
Betrokkenheid	-	0	0	0	0	0	0
Aantal studenten	0	0	0	0	0	0	-
Soort instelling (wo=1; hbo=0)	0	0	0	0	0	0	-
Langdurige pijn	0	0	0	0	0	0	0
Beperking in zien	0	0	0	0	0	0	0
Beperking in horen	0	0	0	-	0	0	0
Beperking in spreken	0	0	0	0	0	0	0
Beperking in uithoudingsvermogen	0	0	0	0	0	0	0
Beperking in concentratie	0	0	-	+	0	-	0
Chronische vermoeidheid	0	0	0	0	0	0	0
Chronische aandoening of ziekte	0	0	-	+	0	0	0
Dyslexie	0	0	-	0	0	-	0
Slaapstoornissen	0	0	0	0	0	0	0
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	0	-	0	0	0	0	0
Angstproblemen of paniekstoornissen	0	0	-	0	0	0	0
Klachten in het autistisch spectrum	0	0	-	0	+	0	0
Anders	0	0	0	0	0	0	0
Maakt gebruik van maatregelen	nvt	nvt	0	+	0	0	0

+: Positief significant op 5%

-: Negatief significant op 5%

0: Geen significant effect

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

7.5 SAMENVATTING

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de maatregelen voor studenten met een functiebeperking op een rij gezet. Daarbij is zowel gekeken naar de mening van de betrokken studenten als naar statistische effecten of indicatoren van studieprestaties.

Iets meer dan de helft van de studenten met een functiebeperking die maatregelen gebruiken achten deze belangrijk of zeer belangrijk. De meesten zijn tevreden over de maatregelen.

Maar de effecten van de maatregelen lijken beperkt. Zowel wat betreft subjectieve als objectieve maatstaven van studieprestaties zijn de verschillen tussen gebruikers en niet-gebruikers gering. In sommige opzichten scoren de gebruikers zelfs slechter wat betreft hun studieprestaties dan niet-gebruikers, al kan dit te maken hebben met een grotere behoefte bij gebruikers.²⁵ Als we in multivariate analyses corrigeren voor achtergrondkenmerken, waaronder ook de gezondheidssituatie, het aantal functiebeperkingen dat men heeft aangegeven en de mate waarin men hulpbehoevend is, komt echter nog steeds geen positief significant effect van maatregelen naar voren. Maar het zou kunnen dat deze achtergrondfactoren de behoefte aan de maatregelen onvoldoende weergeven. Vragen we naar het effect van maatregelen op de studievertraging of op het überhaupt mogelijk maken van de studie, dan geeft in totaal iets minder dan een zesde van de studenten die deelgenomen hebben aan één of meer maatregelen aan dat deze effect hebben gehad. We concluderen dat er dus wel sprake is van een, zij het waarschijnlijk klein, positief effect van de maatregelen.

Hierbij moet worden aangetekend dat wij de studenten geënquêteerd hebben die al geruime tijd met het eerste jaar van de studie bezig waren. Dit zou de effectmeting kunnen hebben beïnvloed, vooral de effectmeting op het al dan niet stoppen met de studie. Maar het zou ook invloed kunnen hebben op andere aspecten van de evaluatie, zoals behoefte en gebruik. Het verdient aanbeveling om een volgende keer de studenten voor deelname aan een vragenlijst te selecteren kort nadat zij zich hebben ingeschreven, zodat bij enquêtering later in het studiejaar een beter beeld ontstaat van studenten die voortijdig met hun studie zijn gestopt, studievertraging hebben opgelopen of op schema zijn met hun studie. In deze studie was dit niet mogelijk door de tijdsplanning waaraan Risbo/SEOR moesten voldoen.

---

²⁵ Het kan ook zijn dat juist door het gebruik van een specifieke maatregel per definitie studievertraging optreedt.

8 DEEL 3: KOSTEN VAN STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

8.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk gaan we in op de kosten van de maatregelen op het terrein van functiebepkeringen. Voor de beantwoording van de probleemstelling van deelonderzoek drie (het expliciet maken van deze kosten, zie hoofdstuk 1) gaan wij in dit hoofdstuk in op de volgende vragen:

- Hoe hoog zijn de kosten van de maatregelen per toepassing?
- Hoe zijn deze kosten opgebouwd?

In paragraaf 1.2 staan de beleidsmatige aspecten centraal. Deze vallen uiteen in drie punten: a) de verkregen subsidies, b) de registratie van gebruikers van voorzieningen en c) de wijze waarop instellingen met de kosten van hun beleid ten aanzien van functiebepkeringen omgaan. Daarna voeren we op basis van door een aantal instellingen aangeleverde gegevens berekeningen uit om de feitelijke kosten van de maatregelen op het gebied van functiebepkeringen in kaart te brengen (paragraaf 1.3). Het gaat hierbij om de *additionele* kosten die instellingen maken voor studenten met een functiebepkering. Daarbij trachten we een differentiatie aan te brengen naar type functiebepkering. We besluiten met een korte samenvatting van de bevindingen (paragraaf 1.4).

8.2 KOSTEN EN BELEID

8.2.1 REGULIERE FINANCIERING EN SUBSIDIE OCW

Behalve de tijdelijke subsidies van OCW (Impuls 2004, gevolgd door het Plan van Aanpak in 2006) ontvangen instellingen geen aparte financieringsgelden voor studenten met een functiebepkering. In principe moet alles betaald worden uit de lumpsumvergoeding van OCW aan de instellingen. Deze financieringsstructuur voorziet niet in een grotere instroom van studenten met een functiebepkering en opvang van een groter aantal studenten die aanpassingen nodig hebben. Uit de diepte-interviews met medewerkers van de instellingen blijkt dat dit voor de meeste instellingen vooralsnog geen probleem is. De meeste instellingen willen het beleid voor studenten met een functiebepkering

inpassen in hun reguliere beleid en processen en zijn van mening dat de kosten voor studenten met een functiebeperking niet spectaculair zijn toegenomen.

Voor de periode 2006-2008 heeft het ministerie van OCW instellingen subsidie gegeven om actieplannen te ontwikkelen die de belemmeringen voor studenten met een functiebeperking moeten verminderen. Dit “Plan van Aanpak terugdringing belemmeringen in het Hoger Onderwijs voor studenten met een functiebeperking”²⁶ is gericht op verbetering van de voorwaarden waaronder instellingen in het Hoger Onderwijs in staat en bereid zijn om beleid te ontwikkelen en uit te voeren, om hun studenten die een functiebeperking hebben een onderwijsloopbaan te kunnen bieden die een inspanning vergt die ongeveer gelijk is aan die van studenten zonder functiebeperking. Volgens het “Plan van Aanpak” (PvA) komt de uitwerking daarvan neer op een verbetering van het niveau van de bestaande kennis, het inzicht en het draagvlak over de wegen waarlangs dit het meest effectief en efficiënt bereikt kan worden bij alle betrokken medewerkers van de instellingen en de ontwikkeling van nieuwe kennis.

Om voor subsidie in aanmerking te komen hebben de instellingen een PvA moeten schrijven waarin moest worden ingaan op de vraag hoe zij de volgende terreinen zouden gaan aanpakken:

1. Verbetering van de toerusting van de instellingen via een door de instellingen zelf opgesteld en daarmee op de eigen behoeften en mogelijkheden toegespitst actieplan ten aanzien van concrete knelpunten, een voorlichtingsplan en/of beleidsplan;
2. Een voorlichtingscampagne om de deskundigheid en affiniteit van instellingsmedewerkers en studenten te verbeteren;
3. Onderzoek om inzicht te krijgen in de effectiviteit van genomen maatregelen, in omvang en aard van de problemen in de eerste twee jaren van het ho en in de kosten van aanpassingen;
4. Aanvulling op de bestaande externe prikkels (Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW)-voorschriften, WGBH/CZ-instrumenten) voor instellingen om hun dienstverlening te verbeteren door het onderzoeken van de mogelijkheid om de kwaliteit van het instellingsbeleid met betrekking tot studie met een functiebeperking voorwerp van kwaliteitszorg te maken.

---

²⁶ De Tweede Kamer is eind 2005 akkoord gegaan met dit plan.

In 2006 hebben alle instellingen een voorstel kunnen ontwikkelen voor een actieplan. Alle universiteiten en 21 hbo-instellingen hebben een voorstel ingediend en deze voorstellen zijn allemaal goedgekeurd. Aan deze instellingen is de subsidie verstrekt. In de loop van 2007 heeft één hogeschool zich teruggetrokken. De subsidie betreft de periode van de ontwikkeling van een actieplan en de uitvoering daarvan tot 31 december 2008. In de kostenvragenlijst hebben vrijwel alle instellingen aangegeven dat zij inmiddels verlenging van de uitvoeringsperiode hebben aangevraagd en gekregen.

Alle universiteiten en op één na alle hbo-instellingen die in ons onderzoek participeren ontvangen subsidie in het licht van het Plan van Aanpak.

We willen de kosten die instellingen maken expliciet maken en dan doet het er niet zoveel toe uit welk potje de financiële middelen komen.²⁷ Maar het is denkbaar dat de subsidies maar een deel van de kosten dekken. Dan is het interessant om te weten welk deel van de kosten door subsidies worden gedekt: worden alle activiteiten van de instellingen uit de subsidies betaald of betalen de instellingen zelf ook een deel (en hoe groot is dat deel dan)? Ook is denkbaar dat een deel van de maatregelen wordt geadmistreerd in een aparte administratie voor deze subsidiegelden (een soort projectadministratie) en een ander deel op de administratie van de instelling in het algemeen.

---

²⁷ Voor de instellingen maakt het natuurlijk wel uit of de maatregelen geheel of gedeeltelijk kunnen worden bekostigd uit een aanvullende subsidie dan wel geheel drukken op de reguliere middelen. De vraag is dus relevant wat instellingen denken dat er zal gebeuren als de subsidie zal zijn beëindigd. Dit komt later in dit hoofdstuk aan de orde.

Tabel 8.1 Omvang OCW subsidie, percentage reeds uitgegeven en waaraan, per instelling

Instelling	Omvang ocw subsidie	Uitgegeven tot nu toe in de projectperiode	Waar aan?
Universiteit	187.200	136.889 (73%)	Universiteit deed ook zelf het e.e.a. Op het gebied van studeren met een functiebeperking.
Universiteit	78.000	65% is reeds uitgegeven en/of bestemd	Subsidie biedt ruimte om nieuwe ontwikkelingen sneller in te zetten en te implementeren. Bestaande voorzieningen zijn slechts voor een deel voortgekomen uit oudere subsidies. Veel wordt door de instelling zelf bekostigd. Het is de bedoeling om succesvolle onderdelen die in het pva ontwikkeld zijn permanent in de organisatie te borgen.
Universiteit	145.647	Officieel is 31.038 (21%) uitgegeven, maar nog niet alle personele lasten en andere lopende kosten zijn op subsidiebudget gedeclareerd	Nieuwe initiatieven worden bekostigd uit ocw-subsidie. Deze universiteit maakt ook gebruik van andere externe ondersteuning, subsidiebronnen of samenwerking om handicapbeleid verder uit te kunnen werken.
Universiteit	181.500	157.870 (87%)	Een aantal projectonderdelen zijn gefinancierd met subsidie van pva. Daarnaast is er veel dat de universiteit zelf bijpast, zowel in personele als materiële kosten.
Universiteit	200.000	70%	Alles wordt grotendeels gefinancierd vanuit de subsidie van ocw. Daarnaast doet en deed de instelling e.e.a. Vanuit eigen financiële middelen
Universiteit	237.012	114.741 (48%)	Deze universiteit maakt onderscheid tussen project- en reguliere kosten. Uit de projectgelden worden alleen additionele, eenmalige kosten betaald (onderzoeks- en ontwikkelingskosten en de kosten van implementatie). De reguliere kosten betreffen beleidsontwikkeling, voorlichting, besluitvorming over aanpassingen en de uitvoering van aanpassingen.
Universiteit i.s.m. Hogeschool	530.382	66%	Er zijn enerzijds projecten gefinancierd uit de subsidie van ocw, maar de instelling doet en deed zelf ook al het e.e.a., maar dan gefinancierd uit de eigen financiële middelen.
Hogeschool	370.923	Ruim 70.000 daadwerkelijk uitgegeven en ca. 100.000 voor lopende activiteiten bestemd en gereserveerd (totaal ca. 45% besteed)	Veel van de nu lopende projecten komen ten laste van de subsidiegelden, vooral trainingen, voorlichting, activiteiten vanuit platform xs-able op de locatie en de werkzaamheden van de projectgroep zelf. Veel vaste kosten (begeleidingstijd van studenten etc.) En voorzieningen worden gefinancierd uit eigen financiële middelen.
Hogeschool	210.000	70%	Subsidie wordt ingezet voor onderwerpen die nieuw zijn en/of geïmmoveerd worden. De organisatie zelf draagt aan het project bij, omdat diverse organisatieonderdelen bij het project worden betrokken. Organisatie financiert zelf alle voorzieningen.

Instelling	Omvang ocw subsidie	Uitgegeven tot nu toe in de projectperiode	Waar aan?
Hogeschool	13.698	3.968 (29%)	Alleen materiaalkosten worden toegerekend aan de subsidie. De hogeschool draagt zelf bij aan de personele kosten.
Hogeschool	387.770		De kosten verbonden aan de ondersteuning van studenten met een functiebeperking worden gefinancierd uit de reguliere ocw-bekostiging.
Hogeschool	180.000	Ca. 45% er staan diverse concrete projecten op stapel. Planning is om t/m december 2008 60% van het totaalbedrag besteed te hebben.	Deze hogeschool heeft een aantal zaken uit reguliere middelen bekostigd alvorens de subsidie werd toegekend (nieuw- en verbouw, begeleiding van studenten, deskundigheidsbevordering van decanen, etc.) Overige projecten worden betaald vanuit de subsidie.
Hogeschool	28.278	15.000 (53%) de resterende 13.000 zal nog in 2008 worden uitgegeven	Er worden op dit moment geen eigen middelen van de instelling ingezet. Wel is een deel van de voorzieningen tot stand gekomen m.b.v. Een aanvullende subsidie van impuls digitaal van 16.000.

Bron: Diepte-interviews door Risbo/SEOR onder instellingen

In tabel 8.1 is per instelling weergegeven wat de omvang van het subsidiebedrag is voor uitvoering van het Plan van Aanpak, welk percentage daarvan inmiddels is besteed en waaraan. Het subsidiebedrag varieert van € 13.698,- voor een kleine hogeschool tot bijna € 388.000,- voor een grote hogeschool. Universiteiten krijgen minder dan deze grote hogeschool, behalve één universiteit die bij de uitwerking van het Plan van Aanpak samenwerkt met een grote hogeschool. Deze beide instellingen ontvangen samen ruim € 530.000,-.

Hoewel de meeste instellingen medio oktober 2006 al wisten dat hun Plan van Aanpak een positief advies had gekregen en dat de subsidie zeker was, hebben de meeste instellingen de daadwerkelijke subsidietoekenning eind december 2006 afgewacht voordat zij met de uitvoering van hun Plan van Aanpak begonnen. Medio 2008, de periode waarin voor het onderhavige onderzoek deze vraag is gesteld, hebben de universiteiten en hogescholen nog niet het hele subsidiebedrag besteed. Er zijn instellingen die het grootste deel al besteed hebben, maar er zijn ook instellingen die slechts een klein deel hebben besteed of gereserveerd. De percentages die inmiddels zijn besteed lopen uiteen van 21 tot 87 procent van de subsidie (zie tabel 8.1). Officieel loopt de subsidieperiode tot eind 2008, maar door de vertraging in het opstarten van de uitvoering van de plannen hebben vrijwel alle instellingen verlenging van de uitvoeringsperiode gevraagd en gekregen. De uitvoering van de plannen kunnen doorlopen tot in 2009 (dat ligt voor iedere instelling weer anders). Eén instelling heeft verlenging gekregen tot 1 januari 2010.

Een aantal instellingen geeft aan dat de subsidie wordt ingezet om nieuw beleid en projecten te ontwikkelen en in pilot-vorm te implementeren. Als dit beleid succesvol is en deze projecten succesvol zijn, is het de bedoeling deze in te bedden in het reguliere beleid en dan dus ook te financieren met reguliere middelen.

Een aantal andere instellingen geeft aan dat op dit moment een belangrijk deel van de kosten voor studenten met een functiebeperking betaald wordt uit de subsidie. Omdat deze subsidie tijdelijk is verwachten deze instellingen dat zonder continuering van de subsidie, de projecten die met subsidie zijn ontwikkeld en geïmplementeerd niet kunnen worden voortgezet. In sommige instellingen betekent dit dat de medewerker(s) die met de subsidie is/zijn aangetrokken om projecten te ontwikkelen en uit te voeren, zal moeten worden ontslagen of herplaatst. Het is de vraag of deze medewerker(s) na afloop van de subsidieperiode uit de reguliere middelen kan/kunnen of zal/zullen worden bekostigd.

8.2.2 REGISTRATIE VAN GEBRUIK VAN VOORZIENINGEN

Een aantal instellingen heeft een verbeterde registratie als speerpunt van het beleid gemaakt. Op de allerkleinste instellingen na doen alle instellingen wel wat aan registratie van studenten met een functiebeperving (zie tabel 8.2), van het eventuele gevoerde gesprek en gemaakte afspraken, maar de registratie is minimaal en marginaal²⁸. De registratie is minimaal omdat (logischerwijs) alleen die studenten met een functiebeperving geregistreerd kunnen worden die zich daadwerkelijk melden. Het probleem waar alle instellingen mee zitten (op de kleinste na) is nu juist dat slechts een heel klein percentage van die groep zich meldt in het registratiesysteem (1 à 2 procent van alle studenten meldt zich terwijl 10 à 15 procent van alle studenten zich zou moeten melden volgens de gesprekpartners). De registratie is marginaal omdat vrijwel geen enkele instelling een registratiesysteem heeft dat centraal, en/of geautomatiseerd, en/of toegankelijk voor relevante betrokkenen (decanen, studieadviseurs, slb-ers, examencommissies)²⁹, en/of verplicht is. Het gebruik van voorzieningen wordt ook zelden geregistreerd.

8.2.3 HOE GAAN INSTELLINGEN OM MET DE KOSTEN

We hebben de instellingen de volgende vragen voorgelegd:

1. Uitgaande van alle voorzieningen die deze instelling aanbiedt aan studenten met een functiebeperving, welke kostenposten dienen dan te worden onderscheiden?
2. Welke bedragen worden voor deze kostenposten gereserveerd? Wat zijn de bedragen per deelnemer?
3. Wat registreren de instellingen: met betrekking tot kapitaalinvesteringen (bijvoorbeeld voor aanpassingen aan gebouwen voor studenten met een handicap): worden uitgaven geregistreerd of de kosten/afschrijvingen?

---

²⁸ Als er gesprek plaatsvindt tussen een student en iemand van de instelling, wordt hier lang niet altijd iets van vastgelegd en als dit al het geval is, is dit bijna nooit in de vorm van opname in een registratiesysteem.

FUNCTIEBEPERKING IN HET ONDERWIJS

In tabel 8.2 zijn de antwoorden samengevat weergegeven.

---

²⁹ Alleen één hogeschool heeft een centraal toegankelijk systeem (decanengespreksregistratiesysteem).

Tabel 8.2 Registreren instellingen gebruikers van voorzieningen en hoe gaan ze om met de kosten?

<i>Instelling</i>	<i>Registratie van gebruikers van voorzieningen?</i>	<i>Uitgaande van alle voorzieningen die deze instelling aanbiedt aan studenten met functiebeperking, welke kostenposten dienen dan te worden onderscheiden?</i>	<i>Welke bedragen worden voor deze kostenposten gereserveerd? Wat zijn de bedragen per deelnemer?</i>	<i>Wat registreren de instellingen met betrekking tot kapitaalinvesteringen?</i>	<i>Kostenontwikkeling ondersteuning studenten met functiebeperking in de loop van de tijd?</i>
Universiteit	Geen algemene registratie, sommige faculteiten houden het bij, anderen niet.	Er worden geen kostenposten onderscheiden behalve die kosten die worden gemaakt en via de projectgeldten van ocv worden betaald.	Diensten krijgen een budget toegeskend. Het College van Bestuur heeft wel €25.000,- beschikbaar gesteld voor voorzieningen die niet uit regulier budget betaald kunnen worden.	Kosten die hoger zijn dan €25.000,- en langer meegaan dan 1 jaar worden geactiveerd en dus geregistreerd.	Laatste jaren melden zich steeds meer studenten met een functiebeperking en meer studenten met een ernstige handicap. Bij verdere toename is honorering van verzoeken op gebied van verzorging niet vol te houden. Inmiddels besloten om (semi) intieme handelingen (bv. Hulp bij toiletgang) via awbz van studenten te laten lopen.
Universiteit	Geen centrale registratie. Bij enkele opleidingen wordt wel bij bureau onderwijszaken geregistreerd wie welke voorzieningen gebruikt. De wijze waarop dit gebeurt is echter opleidingsafhankelijk.	O.a. Personeelskosten, kosten van ruimtes, aanschaf hulpmiddelen.	Onmogelijk om vraag te beantwoorden: deze kosten worden niet apart in de begroting opgenomen als zijnde bestemd voor studenten met een functiebeperking.	Wordt niet met label ten behoeve van studenten met een functiebeperking als kosten/afschrijvingen geregistreerd.	Op basis van centrale registratie: kunnen we niets zeggen. Op basis van ervaringen studiebegeleiders: aantal studenten met een functiebeperking neemt toe. Ruzzakje in het vo Rekt verwachtingen voor het ho. Kosten nemen daardoor toe.

Tabel 8.2 Registreren instellingen gebruikers van voorzieningen en hoe gaan ze om met de kosten?

<i>Instelling</i>	<i>Registratie van gebruikers van voorzieningen?</i>	<i>Uitgaande van alle voorzieningen die deze instelling aanbiedt aan studenten met functiebeperking, welke kostenposten dienen dan te worden onderscheiden?</i>	<i>Welke bedragen worden voor deze kostenposten gereserveerd? Wat zijn de bedragen per deelnemer?</i>	<i>Wat registreren de instellingen met betrekking tot kapitaalinvesteringen?</i>	<i>Kostenontwikkeling ondersteuning studenten met functiebeperking in de loop van de tijd?</i>
Universiteit	Registratie van studenten die zichzelf melden voor ondersteuning. Dit gebeurt in decentrale registratiesystemen. Er is geen gemakkelijk toegankelijk centraal registratiesysteem. Er is geen registratie van studenten met functiebeperking die (nog) geen gebruik maken van voorzieningen.	Op hoofdlijnen: personele kosten en materiële kosten. Personele kosten: inzet studentendecanen, psychologen, studie-adviseurs, buddies, docenten, surveillanten, indirecte personele inzet. Materiële kosten: concrete voorzieningen.	Niet eenduidig te beantwoorden.	Registratie van kosten/afschrijvingen.	Kostenontwikkeling op gebied van studenten met een functiebeperking is in het verleden niet expliciet bijgehouden. Op grond van ervaringen schat verantwoordelijke studentendecanen dat tot 2004 lichte stijging van de kosten door iets toenemende hulpvraag. Doelgroepen adhd en autisme groeien.
Universiteit	Apart centrum ingericht waar gebruikers van voorzieningen worden geregistreerd. Ook studievoortgang van studenten met een functiebeperking wordt gevolgd. Op de opleidingen hebben de studieadviseurs vaak ook een volgsysteem.	Er zijn structurele personele kosten voor de begeleiding van studenten met een functiebeperking. Er is structureel een materieel werkbudget nodig. Met OCW-subsidie is impuls gegeven om aantal zaken anders op te zetten.	De kostenposten zijn opgenomen in de algemene posten. Er is geen geoormerkt geld of tijd voor de extra belasting van medewerkers om studenten met een functiebeperking te begeleiden.	In afgelopen jaar is een investering van ca. €70.000,- euro gedaan t.b.v. Voorzieningen voor studenten met een functiebeperking.	Kosten worden hoger omdat er steeds meer studenten met een functiebeperking komen, er meer mogelijk is en dus meer verlangd wordt op het gebied van ondersteuning en hulpmiddelen.

Tabel 8.2 Registreren instellingen gebruikers van voorzieningen en hoe gaan ze om met de kosten?

<i>Instelling</i>	<i>Registratie van gebruikers van voorzieningen?</i>	<i>Uitgaande van alle voorzieningen die deze instelling aanbiedt aan studenten met functiebeperking, welke kostenposten dienen dan te worden onderscheiden?</i>	<i>Welke bedragen worden voor deze kostenposten gereserveerd? Wat zijn de bedragen per deelnemer?</i>	<i>Wat registreren de instellingen met betrekking tot kapitaalinvesteringen?</i>	<i>Kostenontwikkeling ondersteuning studenten met functiebeperking in de loop van de tijd?</i>
Universiteit	Geen volledige registratie, maar wel deelregistraties: 1 van de aparte tentamenvoorziening en 1 op basis van de vrijwillig aan te vragen 10-puntenkaart.		Geen bedragen. Door centrale financiering is dit niet noodzakelijk.	Kapitaalinvesteringen zijn vervlochten in bouwbesluit.	Visie is dat er in 2013 25% meer studenten zullen zijn, waaronder ook studenten met een functiebeperking. Wat betreft mogelijke toename aan inspanningen ten aanzien van deze studenten is op dit moment nog niets te zeggen.
Universiteit	Geen centrale registratie, wel deelregistraties, van: Studenten die informatie willen hebben over studeren met een functiebeperking; Abonnees van nieuwsbrief t.b.v functiebeperkte studenten; Registratiesysteem progress: studieadviseurs kunnen studenten met een aanpassing registreren; Deelregistraties geven geen algemeen beeld (o.a. Dubbeltellingen).	Personele kosten (centraal en op facultair niveau).	Gedetailleerd uitgewerkt.	Geen registratie van afzonderlijke kapitaalinvesteringen ten behoeve van functiebeperkte studenten.	Tendens is dat meer studenten aanpassingen krijgen, dat de gemiddelde kosten per aanpassing dalen en dat het totaal aan kosten stijgt.

Tabel 8.2 Registreren instellingen gebruikers van voorzieningen en hoe gaan ze om met de kosten?

<i>Instelling</i>	<i>Registratie van gebruikers van voorzieningen?</i>	<i>Uitgaande van alle voorzieningen die deze instelling aanbiedt aan studenten met functiebeperking, welke kostenposten dienen dan te worden onderscheiden?</i>	<i>Welke bedragen worden voor deze kostenposten gereserveerd? Wat zijn de bedragen per deelnemer?</i>	<i>Wat registreren de instellingen met betrekking tot kapitaalinvesteringen?</i>	<i>Kostenontwikkeling ondersteuning studenten met functiebeperking in de loop van de tijd?</i>
Universiteit i.s.m. Hogeschool	Er is geen registratie van gebruikers van voorzieningen.	N.v.t.	N.v.t.	Instelling maakt financieel geen onderscheid in het doel van eventuele verbouwingen.	Nee
Hogeschool	Geen centrale registratie.	Voornaamste kostenpost is personeelskosten voor begeleiding van studenten door studentendecanen, sfb-ers en docenten, surveillanten bij extra tentamentijd. Facilitaire kosten door beschikbaar stellen van laptops en software en incidenteel voor aanpassingen gebouwen.	Geen bedragen in begroting gereserveerd, want kosten worden meegenomen in lopende exploitatie van school en diensten.	Geen aparte registratie.	Verwachting is dat de kosten zullen stijgen door toegenomen belangstelling en voorlichting voor thema, grotere bereidheid van studenten om een beroep te doen op voorzieningen en door meer voorzieningen beschikbaar te stellen.
Hogeschool	Geen centrale registratie.	N.v.t.	Geen aparte bedragen voor gereserveerd	Meeste investeringen worden direct afgeschreven. Alleen kosten die leiden tot uitbreiding van de capaciteit of tot verlenging van de gebruiksduur of kosten van kwalitatieve verbeteringen op grond van wettelijke bepalingen worden geactiveerd	Niet mogelijk om iets over de kostenontwikkeling te zeggen./

Tabel 8.2 Registreren instellingen gebruikers van voorzieningen en hoe gaan ze om met de kosten?

<i>Instelling</i>	<i>Registratie van gebruikers van voorzieningen?</i>	<i>Uitgaande van alle voorzieningen die deze instelling aanbiedt aan studenten met functiebeperking, welke kostenposten dienen dan te worden onderscheiden?</i>	<i>Welke bedragen worden voor deze kostenposten gereserveerd? Wat zijn de bedragen per deelnemer?</i>	<i>Wat registreren de instellingen met betrekking tot kapitaalinvesteringen?</i>	<i>Kostenontwikkeling ondersteuning studenten met functiebeperking in de loop van de tijd?</i>
Hogeschool	Geen centrale registratie.	Dyslexie-onderzoeken, materiaal voor kleine aanpassing gebouw aan functiebeperkte studenten; informatievoorziening studenten met functiebeperking.	N.v.t.	Geen gelden gereserveerd anders dan de OCW toezegging. Alleen kosten die vallen onder OCW contract worden geregistreerd.	Niets over te zeggen.
Hogeschool	Geen volledige registratie.	Personeel- en materiële kosten, verder onderverdeeld in indirecte en directe kosten. Er zijn financiële gevolgen van een langere studieduur en van eerder staken van de studie. Bij de huidige wijze van bekostigen heeft dit een financieel nadelig effect op onderwijsvraag factor.	In de reguliere begroting wordt thans in beperkte mate een bedrag gereserveerd voor uitgaven voor studenten met een functiebeperking.	Ook voor nacalculatie geldt dat niet expliciet bedragen worden geregistreerd, geactiveerd en afgeschreven ten aanzien van kapitaalinvesteringen.	In de tijd duidelijk sprake van toenemende behoefte tot ondersteuning/begeleiding van de student met een functiebeperking. Dit impliceert een toename van de kosten voor deze studenten met een functiebeperking.

Tabel 8.2 Registreren instellingen gebruikers van voorzieningen en hoe gaan ze om met de kosten?

<i>Instelling</i>	<i>Registratie van gebruikers van voorzieningen?</i>	<i>Uitgaande van alle voorzieningen die deze instelling aanbiedt aan studenten met functiebeperking, welke kostenposten dienen dan te worden onderscheiden?</i>	<i>Welke bedragen worden voor deze kostenposten gereserveerd? Wat zijn de bedragen per deelnemer?</i>	<i>Wat registreren de instellingen met betrekking tot kapitaalinvesteringen?</i>	<i>Kostenontwikkeling ondersteuning studenten met functiebeperking in de loop van de tijd?</i>
Hogeschool	Op een locatie is er registratie, nu uitbreiden naar de andere locaties.	Personeelskosten, kosten voor aanpassingen gebouwen, ICT-software e. d.	Geen specifieke reservering voor deze kostenposten: gaat mee in reguliere dienstverlening en/of is incidentele aanvraag voor specifiek budget.	Geen specifieke registratie met betrekking tot kapitaalinvesteringen ten behoeve van studenten met een functiebeperking. Afhankelijk van de omvang van de investering wordt geregistreerd als uitgave of als kosten/afschrijving.	Het ziet er naar uit dat de kosten zullen stijgen. Studenten met een functiebeperking worden in een steeds vroeger stadium gediagnosticeerd, komen al vaak met officiële verklaring binnen. Zijn meer gewend aan voorzieningen in bo, vo, mbo. Trend dat studenten mondiger zijn.
Hogeschool	Projectleider h+s houdt bij wie gebruik maken van de voorzieningen.	Personeel, onderwijs, ICT-voorziening, materialen.	Personeel: de projectleider h+s wordt betaald uit OCW subsidie.	Voorzieningen voor studenten/medewerkers/bezoekers met handicap worden niet apart geregistreerd.	Niets van te zeggen op dit moment.

Bron: Diepte-interviews door Risbo/SEOR onder instellingen.

Voor zover de instellingen de vragen hebben kunnen beantwoorden is de conclusie dat de meeste instellingen onderscheid maken tussen personele kosten en materiële kosten, maar deze niet specifiek voor studenten met een functiebeperking bepalen. Voor studenten met een functiebeperking worden geen specifieke bedragen gereserveerd. Ook kapitaalinvesteringen worden niet specifiek geregistreerd voor de groep studenten met een functiebeperking.

Kostenontwikkeling van studenten met een functiebeperking in de loop van de tijd

We hebben aan de respondenten van de instellingen gevraagd of zij iets kunnen zeggen over de kostenontwikkeling op het gebied van ondersteuning van studenten met een functiebeperking in de loop van de tijd. Daarbij is ook de vraag gesteld of de toegenomen aandacht voor studenten met een functiebeperking en de verbetering van de faciliteiten voor deze groep studenten binnen instellingen hebben geleid tot groei van de instroom van studenten met een functiebeperking en tot een toename van het percentage onder deze studenten dat een beroep doet op voorzieningen op dit gebied. Verder is gevraagd of dit ertoe heeft geleid (of zal leiden) dat een groter deel van de middelen van instellingen wordt besteed aan beleid ten behoeve van studenten met een functiebeperking en/of hierdoor een hogere druk op deze middelen is ontstaan (of zal ontstaan).

De instellingen hebben hier geen uitgesproken oordeel over. Aan de ene kant ziet men wel een toename van het aantal studenten met een functiebeperking dat zich meldt³⁰, waardoor het beroep op voorzieningen en ondersteuning/begeleiding toeneemt en daarmee de kosten, maar aan de andere kant is deze toename nergens zo spectaculair dat de toegenomen kosten zichtbaar of voelbaar zijn. In de instellingen worden deze toegenomen kosten opgevangen binnen de reguliere middelen, ook omdat de meeste instellingen hebben gekozen voor inclusief beleid, waarbij men ernaar streeft dat studenten met een functiebeperking als gewone studenten kunnen meedoen. Daarnaast wijst een respondent op het volgende: decanen, slb-ers en anderen stoppen weliswaar steeds meer tijd in ondersteuning/begeleiding van studenten met een functiebeperking waardoor andere zaken minder aandacht krijgen, maar dergelijke verschuivingen in aandachtsvelden zie je in de loop van de tijd altijd. Voorheen waren aandachtsvelden van decanen bijvoorbeeld studiefinanciering of opvang van buitenlandse studenten. Dat is nu veel minder nodig en nu verschuift het aandachtsveld naar studenten met een functiebeperking.

---

³⁰ Dat betekent dus niet dat het aantal studenten met een functiebeperking is toegenomen, op die aantallen heeft men geen goed zicht omdat een goede registratie ontbreekt, maar wel dat het aantal dat zich meldt is toegenomen.

Een enkele instelling verwacht dat de kosten in de toekomst wel zichtbaar zullen gaan worden, omdat ze zullen gaan stijgen door een grotere instroom van studenten met een functiebeperking. Zij verwachten dat dat ten koste kan gaan van de reguliere middelen en de student zonder functiebeperking. Eén van deze instellingen overweegt om na te gaan of het mogelijk is om een deel van het Persoons Gebonden Budget (PGB) dat studenten ontvangen, te reserveren voor studiedoeleinden.

8.3 METING VAN DE KOSTEN

8.3.1 AANPAK

Kort na de start van het onderzoek is een bijeenkomst gehouden met vertegenwoordigers van de betrokken instellingen. Daarbij zijn doel, opzet en aanpak van het onderzoek gepresenteerd. Ook het kostendeel is hierbij uitvoerig aan de orde gekomen. Bij die bijeenkomst bleek al dat veel instellingen problemen hadden met dit deel. De kosten van maatregelen op het gebied van functiebeperkingen worden door vrijwel geen enkele instelling systematisch bijgehouden (zie ook de paragraaf hiervoor). Geen van de instellingen was bereid of in staat een registratiesysteem op te zetten voor de eerste kostenmeting voor dit onderzoek. Wel hebben twee instellingen aangegeven een dergelijk systeem in de toekomst te gaan opzetten.

Dit betekent dat instellingen die bereid waren een integrale opgave te doen van de kosten die zij maken voor maatregelen op het gebied van functiebeperkingen, deze voornamelijk hebben gebaseerd op schattingen. Uiteindelijk hebben vijf instellingen bruikbare gegevens geleverd volgens deze aanpak, die we aanduiden met de term ‘geaggregeerde aanpak’. Andere instellingen waren van mening dat dit te weinig nauwkeurig is. Uit een suggestie van een vertegenwoordiger van één van deze laatste instellingen is een alternatieve aanpak ontwikkeld, waarbij de instelling voor een kleine groep studenten met een bepaalde functiebeperking bekijkt welke kosten feitelijk voor deze studenten zijn gemaakt. Dit geeft dan zowel indicaties voor de gemiddelde kosten per student als voor de spreiding rond dit gemiddelde. Vijf andere instellingen hebben deze benadering (‘de geïndividualiseerde benadering’) toegepast. In totaal is dus van tien instellingen onder de 19 bruikbare informatie verkregen.

Beide benaderingen hebben voor- en nadelen. Tabel 8.3 bevat een overzicht hiervan. Welke benadering beter is, is moeilijk te bewijzen, omdat we geen objectief referentiepunt hebben. De

tweede benadering lijkt informatiever, maar het generaliseren van de uitkomsten daarvan tot instellingsniveau is lastig. Naarmate de resultaten van beide benaderingen beter overeenkomen, kunnen we meer vertrouwen in de uitkomsten hebben. Daarom zullen we de uitkomsten van beide benaderingen ook naast elkaar zetten

Tabel 8.3 Twee benaderingen voor de meting van de kosten: voor- en nadelen

	Voordelen	Nadelen
Geaggregeerde benadering	Integrale bepaling van kosten.	Grotendeels gebaseerd op schattingen en dus mogelijk onnauwkeurig.
Individuele benadering	Gegevens zijn betrouwbaarder, want gebaseerd op feitelijk gemaakte kosten voor een aantal studenten met bepaalde functiebeperkingen. Gegevens geven behalve een schatting van de gemiddelde kosten per student met een functiebeperking ook een indicatie van de spreiding rond dit gemiddelde.	Aantallen studenten waarop de berekening is gebaseerd zijn vaak klein. De studenten waarop de gegevens zijn gebaseerd zijn mogelijk geen afspiegeling van de gemiddelde student met een bepaalde functiebeperking. Kosten van meer algemene voorzieningen voor studenten met een functiebeperking worden in deze benadering waarschijnlijk onderschat.

Bij beide benaderingen maken we onderscheid tussen directe en indirecte kosten.

Directe kosten: dit zijn kosten die direct toekenbaar zijn aan de maatregel waarvoor de kosten zijn gemaakt.

Indirecte kosten: dit zijn overheadkosten die niet direct toerekenbaar zijn aan een maatregel, maar via een bepaalde methode van kostenverbijzondering (verdeelsleutel) toegerekend worden aan een maatregel.

Bij directe kosten moet in de eerste plaats worden gedacht aan personele kosten door inzet van medewerkers (decanen, docenten of andere medewerkers) voor begeleiding, hulp en dergelijke die specifiek gericht zijn op studenten met een functiebeperking. De hiermee gemoeide arbeidskosten kunnen vaak toegerekend worden aan specifieke functiebeperkingen. Activiteiten voor studenten met een functiebeperking in het algemeen, zoals voorlichting, kunnen omgeslagen worden over alle studenten met een functiebeperking. Ook sommige materiële voorzieningen, als auditieve voorzieningen voor slechthorenden, kunnen direct worden toegerekend aan bepaalde functiebeperkingen.

Bij materiële voorzieningen gaat het vaak om investeringsuitgaven. Aangezien de betrokken voorzieningen vaak gedurende een reeks van jaren worden gebruikt (denk bijvoorbeeld aan aanpassingen aan ingangen) kunnen deze uitgaven niet volledig als kosten worden beschouwd. Als kosten dienen de afschrijvingskosten te worden genomen. Dit is de instellingen ook gevraagd. We weten echter niet of zij dit alle op dezelfde manier hebben gedaan.

Zoals hiervoor is aangegeven is met de activiteiten personele inzet gemoeid en worden de arbeidskosten daarvan als directe kosten gezien. Maar dit zijn niet alle kosten die met deze inzet gepaard gaan. De betrokken medewerkers doen een beroep op huisvesting, hebben een eigen bureau en PC en dergelijke. Men spreekt dan van overheadkosten of indirecte kosten. Bij een zeer gedetailleerde kostenregistratie zou het wellicht ook mogelijk zijn om een deel van deze kosten direct toe te rekenen aan functiebeperkingen. Maar met de beschikbare gegevens is dat niet mogelijk. Gebruikelijk is om de overige kosten om te slaan over de gehele personeelsbezetting door deze te delen door het aantal full-time equivalents (fte's). Stel dat dit een bedrag van y euro per fte oplevert dan kunnen we de overheadkosten als volgt berekenen. Als het equivalent van z fte's wordt ingezet voor een bepaalde functiebeperking, dan zijn de indirecte- of overheadkosten gelijk aan y maal z euro. Opgeteld bij de arbeidskosten van deze z fte's levert dit de totale personele kosten op die gemoeid zijn met de betrokken functiebeperking.

De meting betreft het jaar 2007 (geaggregeerde benadering), respectievelijk het studiejaar 2007/2008. De gemeten kosten betreffen de additionele kosten per jaar van een student met functiebeperkingen die gebruik maakt van maatregelen.

8.3.2 RESULTATEN METINGEN

De resultaten voor beide benaderingen zijn omgerekend naar de gemiddelde kosten per student met een functiebeperking. Op deze wijze is een vergelijking tussen beide benaderingen mogelijk. De ervaring leert dat waar respondenten gevraagd worden bedragen in te vullen, er sprake kan zijn van uitschieters in de gegevens. Om in beeld te krijgen hoe betrouwbaar de cijfers zijn, wordt niet alleen naar het gemiddelde gekeken, maar ook naar de minimaal en de maximaal opgegeven kosten. Dit geeft een indicatie van de fluctuaties van de opgegeven bedragen rondom het gemiddelde.

In de eerste benadering geven instellingen alleen de totaal gemaakte kosten aan studenten met een functiebeperking op. In tabel 8.4 zijn de gemaakte kosten afgerond op duizendtallen en opgesplitst naar algemene maatregelen (waaronder bijvoorbeeld voorlichtingsactiviteiten) en specifieke

maatregelen per functiebeperking. Wanneer geen kosten zijn opgegeven voor studenten met een chronische aandoening of ziekte, gaan we er vanuit dat deze kosten opgenomen zijn bij de post voor lichamelijke beperkingen. Bij verdere analyses zullen deze posten samengenomen worden. In de tabel staan directe kosten weergegeven. Wanneer door een van de instellingen een opslagfactor is meegenomen in de kosten is deze in mindering gebracht op de kosten. De kosten hebben betrekking op alle studenten met een functiebeperking die gebruik maken van maatregelen, niet alleen de eerstejaarsstudenten.

Tabel 8.4 Totale kosten voorzieningen (in euro's) voor studenten met een functiebeperking: geaggregeerde benadering (benadering 1)

Instelling	Aantal studenten ^{a)}	Algemeen	Dyslexie	Psychische belemmeringen	Lichamelijke beperkingen	Chronische aandoeningen
Instelling 1	13.711	305.000	163.000	100.000	51.000	60.000
Instelling 2	17.630	114.000	321.000	124.000	59.000	46.000
Instelling 3	7.849	42.000	81.000	445.000	72.000	-
Instelling 4	1.404	5.000	2.000	1.000	4.000	-
Instelling 5	19.556	64.000	46.000	95.000	71.000	32.000

a) Bron aantallen studenten van universiteiten: de respectievelijke websites. Bron aantallen studenten van Hbo-instellingen: Hbo-Raad.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Het eerste wat opvalt aan de kosten is dat deze per instelling sterk uiteenlopen. Het is zeker niet uit te sluiten dat het ook werkelijk zo is dat er grote verschillen in kosten tussen de instellingen zijn. Zo sporen de relatief lage kosten van instelling 4 met de indruk die is gekregen in het diepte-interview dat met deze instelling is gehouden. Daarin is duidelijk geworden dat het beleid ten aanzien van studenten met een functiebeperking in deze instelling nog in een vrij pril stadium was. Dit neemt niet weg dat de oorzaak van de grote verschillen ook kan liggen in de wijze waarop kosten met betrekking tot het begeleiden en onderwijzen van studenten met een functiebeperking gemeten en geregistreerd worden. Wanneer de bedragen op een hoger detailniveau bekeken worden, lijken er onder andere sterke verschillen te zijn in de mate waarmee extra belasting van docenten en onderwijsondersteunend personeel (bijvoorbeeld extra tijd besteed aan begeleiding, administratie en tentaminering) in de kosten is opgenomen.

Het afleiden van de gemiddelde kosten per student met een functiebeperking uit de totale kosten zoals opgenomen in tabel 8.4 is apart gedaan voor alle vier de groepen van functiebeperkingen. Hierbij zijn de volgende vier stappen gevolgd:

4. De relatieve omvang (de frequentie waarmee het voorkomt dat studenten een functiebeperking hebben die binnen de betreffende hoofdcategorie valt) van de vier hoofdcategorieën van functiebeperkingen is vastgesteld aan de hand van de vragenlijst onder studenten met een functiebeperking (bijlage 7; tabel 1). Hierbij is gekeken naar de relatieve grootte van de hoofdcategorieën over de totale vragenlijst populatie en er is aangenomen dat deze geldt voor alle instellingen.³¹
5. Aan de hand van de vastgestelde relatieve omvang zijn de kosten voor algemene maatregelen onderverdeeld onder deze vier hoofdcategorieën
6. Het procentuele aantal studenten met een functiebeperking dat gebruik maakt van aangeboden voorzieningen is vastgesteld aan de hand van bovengenoemde vragenlijst (bijlage 7; tabel 2).³²
7. Per instelling en per hoofdcategorie van functiebeperkingen is het aantal gebruikers van de voorzieningen voor studeren met een functiebeperking afgeleid. Dit aantal is afgeleid uit het totale aantal studenten dat aan de betreffende instelling studeert, de eerder vastgestelde relatieve omvang van de vier hoofdcategorieën van functiebeperkingen en het eerder vastgestelde procentuele aantal studenten met een functiebeperking dat gebruik maakt van aangeboden voorzieningen.
8. Aan de hand van het afgeleide aantal gebruikers per hoofdcategorie van functiebeperkingen en de verzamelde informatie over de kosten, zijn per functiebeperking de gemiddelde, minimale en maximale additionele kosten voor studenten met een functiebeperking berekend.

---

³¹ Een alternatief is uit te gaan van de werkelijke verdeling per instelling zoals deze uit de vragenlijst naar voren komt. Nadeel hiervan is dat het soms om kleine instellingen gaat met een vrij klein aantal responderende studenten, waardoor grote afwijkingen kunnen ontstaan door steekproefonzekerheid. We hebben overigens ook berekeningen uitgevoerd met de werkelijke verdeling en dit leidt niet tot een wezenlijk ander beeld.

³² Per type functiebeperking wordt van verschillende maatregelen gebruik gemaakt, maar het gebruik verschilt per maatregel. Het gemiddelde deelnemingspercentage zal over het algemeen lager zijn dan het percentage dat ten minste één maatregel gebruikt. Dit kan betekenen dat we in de berekening bij benadering 1 het gebruik overschatten en de kosten per gebruikende student onderschatten.

In tabel 8.5 zijn de resultaten terug te vinden. Zoals eerder vermeld zijn de posten lichamelijke beperking en chronische aandoeningen samengenomen. Verder zijn de gemiddelde, minimale en maximale kosten met en zonder een opslag- (of overhead-)factor van 30 procent doorgerekend. De minimale en de maximale kosten hebben betrekking op de instelling met de laagste respectievelijk de hoogste kosten. Het verschil tussen de minimale kosten en de maximale kosten is voor alle drie de typen functiebeperkingen van vrij grote omvang. Zoals eerder is aangegeven is deze variatie ten dele te verklaren uit beschikbare informatie uit de diepte-interviews, maar moet er rekening mee worden gehouden dat deze voor een deel ook te maken heeft met een beperkte betrouwbaarheid van de gegevens.

Tabel 8.5 Kosten per student met een functiebeperking (in euro's): geaggregeerde benadering

		Minimum	Gemiddelde	Maximum
Directe kosten	Psychische problemen	121	1.194	4.017
	Dyslexie	85	441	813
	Lichamelijke beperking	132	299	589
Kosten inclusief opslagfactor	Psychische problemen	157	1.509	5.055
	Dyslexie	107	557	1.051
	Lichamelijke beperking	167	363	744

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Ongeveer driekwart van de kosten bestaat uit personele kosten. Bij lichamelijke beperkingen is dit ongeveer 60 procent; bij de andere typen beperkingen ongeveer 90 procent.

Bij benadering twee zijn de gemiddelde kosten per student met een functiebeperking op meer directe wijze af te leiden. Elke instelling heeft voor een aantal functiebeperkingen naar keuze de kosten gegeven voor een aantal studenten met een functiebeperking. Voor elke gegeven student zijn de verschillende additionele kosten bij elkaar opgeteld om zo de totale kosten te berekenen. Vervolgens zijn per functiebeperking en per instelling de gemiddelde, minimale en maximale kosten bepaald. De minimale en maximale kosten geven in deze benadering de laagste respectievelijk de hoogste kosten weer binnen de groep studenten waarvan de gegevens voor een gegeven instelling zijn gebruikt. Tabel 8.6 geeft de resultaten van deze bewerkingen weer.

Tabel 8.6 Berekening kosten per student (in euro's): geïndividualiseerde benadering (benadering 2)

		Instelling 6	Instelling 7	Instelling 8	Instelling 9	Instelling 10
Adhd	Min	290	-	-	-	-
	Gem	877	-	-	1.076	-
	Max	1.782	-	-	-	-
Autisme	Min	307	285	510	-	-
	Gem	976	890	1.476	1.322	-
	Max	2.483	1.700	3.400	-	-
Psychische problemen	Min	750	-	-	-	-
	Gem	1.747	-	-	-	682
	Max	2.559	-	-	-	-
Dyslexie	Min	194	150	25	-	-
	Gem	911	641	294	825	100
	Max	1.980	1.275	750	-	-
Lichamelijke beperking	Min	305	505	38	-	-
	Gem	696	2.036	531	821	500
	Max	1.507	5.050	3.769	-	-

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Bij tabel 8.6 merken we op dat één van de instellingen (instelling zeven in de tabel) zeer hoge kosten heeft opgegeven in verband met voorzieningen voor slechtziende studenten. Daardoor komen het gemiddelde en het maximum van de kosten van maatregelen voor studenten met een lichamelijke beperking bij deze instelling relatief hoog uit.

Uit de bovenstaande tabel zijn per functiebeperking over alle instellingen de gemiddelde, minimale en maximale kosten bepaald. De resultaten hiervan zijn terug te vinden in tabel 8.7. Omdat instellingen zelf de keuze is gegeven voor welke functiebeperkingen de kosten worden weergegeven, is het mogelijk geweest in deze tabel twee extra categorieën op te nemen: autisme en ADHD. In benadering één vallen deze functiebeperkingen onder de categorie psychische problemen.

Tabel 8.7 Kosten per student met een functiebeperking (in euro's): geïndividualiseerde benadering

	Minimum	Gemiddelde	Maximum
Autisme	285	1.166	3.400
Psychische problemen	750	1.215	2.559
Dyslexie	25	554	1.980
Lichamelijke beperking	38	917	5.050
ADHD	290	977	1.782

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Om deze resultaten te vergelijken met die van methode één, moeten de kosten aan studenten met een autistisch spectrum stoornis en studenten met ADHD meegerekend worden met de kosten van studenten met psychische problemen. Tabel 8.8 zet de uitkomsten van beide benaderingen naast elkaar.

Tabel 8.8 Vergelijking resultaten geaggregeerde en geïndividualiseerde benadering (in euro's)

		Geaggregeerde benadering	Geïndividualiseerde benadering
Psychische problemen	Minimum	157	285
	Gemiddelde	1.509	1.072
	Maximum	5.055	3.400
Dyslexie	Minimum	107	25
	Gemiddelde	557	554
	Maximum	1.051	1.980
Lichamelijke problemen en chronische aandoeningen	Minimum	167	38
	Gemiddelde	363	917
	Maximum	744	5.050

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Te zien is dat de kosten in benadering één hoger uitkomen voor studenten met psychische problemen en studenten met dyslexie en dat de kosten lager uitkomen voor studenten met lichamelijke problemen en chronische aandoeningen. Zoals eerder aangegeven zijn het gemiddelde en het maximum bij benadering twee waarschijnlijk wat overschat. Aangezien beide benaderingen betrekking hebben op verschillende instellingen en er ook binnen beide benaderingen vrij grote variatie in opgegeven kosten is tussen instellingen, is moeilijk te zeggen of de gemiddelde verschillen tussen de benaderingen zijn toe te schrijven aan de verschillen tussen de methoden of aan variatie tussen de instellingen.

Het algemene gemiddelde van de kosten per student met een functiebeperking die gebruik maakt van maatregelen, verschilt niet veel tussen beide benaderingen en bedraagt 800 à 850 euro. Houden we rekening met het feit dat de categorie lichamelijke en chronische beperkingen meer voorkomt dan de beide andere categorieën beperkingen dan is er een wat groter verschil: ongeveer 650 euro volgens de geaggregeerde benadering en ongeveer 900 euro volgens de geïndividualiseerde benadering. Hoe verhouden deze bedragen zich tot de gemiddelde uitgaven per student in het hoger onderwijs (functiebeperkt en niet functiebeperkt)? Exacte gegevens hierover zijn niet voorhanden, omdat zeker wat betreft het wetenschappelijke onderwijs niet alle kosten aan onderwijs kunnen worden toegerekend. In een studie uit 2003 komen Jongbloed, Salerno en Kaiser³³ tot een schatting van ruim 6000 euro per student in het hoger onderwijs. Houden we rekening met de kostenstijging sindsdien, dan komen we uit op een ruwe schatting van ruim 7000 euro voor 2007. Kerncijfers van OCW bevestigen dit, in 2007 zijn de kosten per student ongeveer 7000 euro (zie www.minocw.nl/documenten/kerncijfers_2003_2007.pdf). Het aandeel van de kosten van maatregelen en voorzieningen voor studenten met een functiebeperking, zou dan in de orde van grootte van één procent van de totale (onderwijs-gerelateerde) uitgaven van instellingen liggen.

Dit percentage is berekend met de formule $(A/100)*B/C$. Hierbij is A het percentage studenten dat gebruik maakt van maatregelen voor studenten met een functiebeperking, B is het gemiddelde bedrag dat per deelnemende student met functiebeperking wordt uitgegeven aan maatregelen en C zijn de gemiddelde kosten per student. Van elk van de grootheden hebben we alleen schattingen waardoor het niet mogelijk is om exacte getallen te noemen. Stel dat A gelijk is aan 5, B is 1000 euro en C is 7000 euro, dan is het percentage 0,7 procent. Is C iets lager, bijvoorbeeld 5000 euro, dan is het percentage 1 procent. Gegeven onze eigen schattingen (die overigens een vrij grote onzekerheidsmarge hebben) is 1000 euro aan uitgaven voor functiebeperkingen overigens aan de hoge kant. Het is op basis van de beschikbare informatie onwaarschijnlijk dat het meer dan enkele tienden van procentpunten boven één procent ligt, en waarschijnlijker dat het er wat onder ligt.

Ongeveer de helft van de studenten die zeggen maatregelen voor henzelf wenselijk/noodzakelijk te vinden maakt momenteel gebruik van maatregelen. Een ruwe schatting is daarom dat als de volledige behoefte van studenten met een functiebeperking aan maatregelen zou worden vervuld, de kosten ongeveer twee keer zo hoog zouden liggen.

---

³³ Jongbloed, B., C. Salerno en F. Kaiser (2003). *Kosten per student: methodologie, schattingen en een internationale vergelijking*. Enschede: CHEPS.

8.4 SAMENVATTING

In dit hoofdstuk zijn de kosten geïventariseerd die instellingen maken voor hun maatregelen ten behoeve van studenten met een functiebeperking. Daarbij is onder meer nagegaan hoe hoog de kosten zijn per student met een functiebeperking, in welke mate de kosten zijn gedekt met de subsidies van het ministerie van OCW en in hoeverre instellingen de kosten registreren.

Uit de gesprekken met de instellingen blijkt dat de meeste instellingen geen grote financiële druk voelen door toename van het percentage studenten dat een beroep doet op voorzieningen in verband met functiebeperkingen. Deze toename van het percentage studenten met een functiebeperking dat een beroep doet op voorzieningen wordt wel gevoeld, maar vooralsnog is deze toename kennelijk goed op te vangen binnen de reguliere onderwijsmiddelen en de specifieke middelen die het ministerie van OCW ter beschikking heeft gesteld voor beleidsontwikkeling op het gebied van functiebeperkingen.

Uit de gesprekken is verder gebleken dat er nauwelijks registratie is van kosten die specifiek worden gemaakt voor studenten met een functiebeperking. Zelfs een registratiesysteem van deze studenten en het gebruik door hen van maatregelen/voorzieningen ontbreekt voor een groot deel. Dit maakt het uiteraard lastig om deze kosten te bepalen, zodat de uitkomsten van dit hoofdstuk gezien moeten worden als een globale indicatie van de kosten.

Het is vooral lastig om de kosten te bepalen voor de methode die aanvankelijk is bedacht en uitgaat van integrale kostenmeting bij instellingen (de geaggregeerde benadering). Vijf instellingen hebben uiteindelijk uitgaande van deze benadering gegevens geleverd die voor een groot deel bestaan uit schattingen.

Vanwege de mogelijke onnauwkeurigheid van genoemde benadering, waardoor sommige instellingen niet mee konden of wilden doen, is de mogelijkheid geboden om gegevens te leveren volgens een alternatieve benadering. In deze benadering geeft de instelling van kleine groepen studenten met een bepaalde functiebeperking die gebruik maken van maatregelen/voorzieningen aan hoeveel per student is uitgegeven aan deze maatregelen/voorzieningen. Ook voor deze benadering hebben vijf instellingen gegevens geleverd.

Uit de berekeningen komt naar voren dat de gemiddelde kosten per student per jaar ongeveer 800 (geaggregeerde benadering) tot 850 euro (geïndividualiseerde benadering) bedragen. Houden we rekening met het feit dat sommige beperkingen meer voorkomen dan andere dan zijn de verschillen

tussen beide benaderingen iets groter (650 versus 900 euro). Bij dyslexie komen beide benaderingen het meest overeen (ongeveer 550 euro per student per jaar). Er is een grote variatie tussen instellingen en tussen studenten binnen instellingen. Voor een deel is deze variatie toe te schrijven aan daadwerkelijke verschillen. Zo komt uit de interviews met de instellingen naar voren dat sommige veel actiever zijn met beleid voor studenten met een functiebeperving dan andere. Dit komt ook tot uiting in de verschillende mate waarin zij de subsidie van het ministerie van OCW voor beleidsontwikkeling op dit gebied hebben benut. Maar aan te nemen valt dat de verschillen voor een deel ook te maken hebben met onnauwkeurigheden in de verstrekte gegevens en verschillen in de wijze waarop de gegevens zijn berekend of geschat. Een derde verklaring is dat de ene student met functiebeperving x meer last ervaart dan de andere student met functiebeperving x (de beperking uit zich ernstiger, meer klachten, heftiger klachten, etc.) en dus meer of verdergaande maatregelen/voorzieningen nodig heeft.

Op grond van de geschatte kosten kan worden aangenomen dat de additionele kosten die instellingen maken voor beleid op het gebied van functiebepervingen in de orde van grootte van één procent van de totale uitgaven liggen. Op grond hiervan valt te begrijpen waarom instellingen geen grote druk ervaren door de toename van het beroep op voorzieningen/maatregelen voor functiebepervingen. Het effect hiervan zal in tienden van procenten liggen. Omdat momenteel in ongeveer de helft van de behoefte van studenten aan maatregelen/voorzieningen op het gebied van functiebepervingen wordt voorzien, zou volledige vervulling van deze behoefte leiden tot ongeveer een verdubbeling van de huidige kosten van deze maatregelen/voorzieningen.

9 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Het onderzoek zoals in de voorgaande hoofdstukken beschreven, heeft een uitgebreid beeld opgeleverd van studeren met een functiebeperking. De eerstejaarsstudenten die de vragen uit de vragenlijst hebben beantwoord en de interviews met de medewerkers van de instellingen hebben veel informatie geleverd. In dit laatste hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen, zoals geformuleerd in het eerste hoofdstuk.

De onderzoeksvragen worden per onderzoeksdeel beantwoord. Het eerste deel geeft een algemene beschrijving van de studenten met een functiebeperking. Hoe succesvol zijn deze studenten en zijn er bijzondere risicogroepen? Ook wordt aangegeven wat nieuwe aangrijpingspunten voor beleid kunnen zijn. In het tweede deel staan de maatregelen centraal: welke maatregelen worden geboden en in hoeverre wordt er gebruik van gemaakt? Ook beoogt dit deel het effect van de maatregelen te laten zien. In het derde deel gaat het over de kosten van de maatregelen: wat geven instellingen uit aan beleid voor studenten met een functiebeperking?

9.1 STUDENTEN MET EEN FUNCTIEBEPERKING NADER BESCHREVEN

We vatten de resultaten uit deel 1 van het onderzoek samen aan de hand van de onderzoeksvragen.

Welke percentage studenten rapporteert een functiebeperking en om welke functiebeperkingen gaat het?

16,5 Procent van de eerstejaarsstudenten uit ons onderzoek heeft één of meerdere functiebeperkingen.³⁴ De grootste groepen zijn studenten met twee functiebeperkingen (meer dan een vijfde van de studenten met functiebeperking behoort tot deze categorie) en studenten met dyslexie (16,5 procent). Zij worden gevolgd door studenten met concentratieproblemen, studenten met een chronische aandoening en studenten met drie functiebeperkingen. Meer dan een derde van

---

³⁴ In onderzoek van Plemper (2005) is berekend dat 11 tot 14 procent van de studentenpopulatie een functiebeperking heeft. Timmers en Steenkamp (2008) rapporteren een totaal percentage van 8,7 procent. Een mogelijke verklaring voor het hogere percentage studenten met een functiebeperking in ons onderzoek is dat wij alleen eerstejaarsstudenten hebben benaderd, terwijl in beide andere onderzoeken alle studenten zijn benaderd.

studenten met functiebeperving heeft twee of meerdere beperkingen. Velen van hen blijken last te hebben van concentratieproblemen, vermoeidheid en beperking in het uithoudingsvermogen.

In 83 procent van de gevallen is een functiebeperving opgekomen voor intrede in het hoger onderwijs (30 procent aangeboren, circa 35 procent op de middelbare school en 18 procent in de periode daartussen). Zeventien procent van de functiebeperving is begonnen tijdens de studie. Studenten met een functiebeperving blijken in grote mate zelfstandig te kunnen functioneren als het gaat om alledaagse taken.

Scholieren met een mbo vooropleiding en een functiebeperving stromen vaker door naar het hoger onderwijs dan scholieren met een mbo vooropleiding zonder functiebeperving. Scholieren met een havo of vwo diploma en een functiebeperving stromen vergelijkbaar door als havisten en vwo'ers zonder functiebeperving.

Het aandeel eerstejaars met een functiebeperving is hoger in het hbo dan op de universitaire instellingen (17,4 versus 14,7 procent). In de sectoren Onderwijs (hbo), Natuur (hbo) en Taal en cultuur (hbo en universiteit) hebben relatief veel studenten een functiebeperving. In de sector Landbouw en natuurlijke omgeving (universiteit) en Techniek (universiteit) studeren relatief weinig mensen met een functiebeperving.

Zijn er verschillen naar achtergrondkenmerken zoals sekse en etnische achtergrond?

Vrouwelijke studenten hebben vaker een functiebeperving, maar ook andere functiebepervingen dan mannelijke studenten. Mannen hebben vaker dyslexie en concentratieproblemen, terwijl vrouwen vaker meerdere functiebepervingen hebben, depressieve klachten, langdurige pijn en chronische aandoeningen.

Het aandeel studenten met functiebeperving onder allochtone en autochtone studenten is vergelijkbaar. Echter, dyslexie komt vaker voor onder autochtone studenten en psychische klachten vaker onder allochtone studenten.

Studenten met een functiebeperving zijn gemiddeld iets ouder en hebben iets hoger opgeleide ouders dan studenten zonder functiebeperving. Het inkomen is hetzelfde, maar studenten met een functiebeperving hebben wel vaker een uitkering en krijgen vaker financiële steun van hun familie.

De tijdbesteding van studenten met een functiebeperking is deels ook anders dan studenten zonder functiebeperking. Studenten met een functiebeperking besteden meer uren per week aan hun studie en meer uren aan zorgtaken. Studenten zonder functiebeperking daarentegen besteden meer uren per week aan betaald werk. De uren die deze studenten aan studiegerelateerde activiteiten besteden is hetzelfde.

In hoeverre en op welke manier is de functiebeperking een belemmering bij het studeren?

Studenten met een functiebeperking blijken in grote mate zelfstandig te kunnen functioneren als het gaat om alledaagse taken. Als echter wordt gevraagd of de functiebeperking het studeren op een of andere manier belemmert, dan blijkt 50 procent van de functiebeperkte studenten dit te bevestigen (dit percentage ligt op 55% in het onderzoek van Plemper (2005)). Vooral studenten met een multiple problematiek en studenten met psychische en/of concentratieproblemen lijken last te ondervinden van hun functiebeperking tijdens hun studie.

Voldoet de instelling aan de hulpvraag van studenten met functiebeperkingen?

Voor wat betreft de behoefte aan instellingsvoorzieningen zegt 50 procent van de studenten met een functiebeperking voorzieningen nodig te vinden en 37 procent dat voorzieningen wenselijk zijn (samen 87 procent). Studenten die voorzieningen nodig vinden, weten vaker dat hun instelling een aanbod heeft en maken ook vaker gebruik van voorzieningen dan studenten die voorzieningen wenselijk achten. Van alle studenten met een functiebeperking die aangeven dat zij behoefte hebben aan een voorziening, maken velen geen gebruik van de voorzieningen. Dit kan wijzen op een mismatch tussen de behoefte aan bepaalde voorzieningen en het voorzieningenaanbod.

In het tweede onderzoeksdeel wordt nader ingegaan op de behoefte en de specifieke maatregelen die studenten nodig achten.

In hoeverre zijn er verschillen in studiesucces tussen studenten met en zonder functiebeperking en varieert dit verschil naar achtergrondkenmerken?

De hoofdstukken 4 en 5 beschrijven het studiesucces en de ervaringen van studenten met een functiebeperking in vergelijking tot studenten zonder functiebeperking. Studiesucces is gedefinieerd in termen van studievoortgang, tentamenresultaten en uitval.

De resultaten laten zien dat studenten met een functiebeperking minder studiesucces boeken dan studenten zonder functiebeperking: tentamencijfers zijn lager, studievoortgang is minder en het percentage studenten met functiebeperking dat uitvalt is groter.

In het hoger beroepsonderwijs is de uitval onder eerstejaarsstudenten met functiebeperking significant hoger dan onder eerstejaarsstudenten zonder functiebeperking. In het wetenschappelijk onderwijs zijn de verschillen niet significant.

Het hebben van een functiebeperking blijkt een significant effect te hebben op studievoortgang, op de kans om uit te vallen en op tentamenresultaten in analyses waarbij ook de achtergrondkenmerken sekse, etnische afkomst, vooropleiding en sociaal economische status zijn meegenomen. Het hebben van een functiebeperking heeft, rekening houdend met deze achtergrondkenmerken, een nadelige invloed op studiesucces. Verder hebben mbo-ers meer kans op uitval dan havo-ers, die op hun beurt weer meer kans hebben op uitval dan vwo-ers.

Voor een derde van de studenten met een functiebeperking is hun functiebeperking een belangrijke reden geweest om te stoppen met de studie. Voor bijna een vijfde was het gebrek aan hulp en advies een belangrijke reden. In vergelijking met andere redenen wordt overigens wel duidelijk dat het hebben van een functiebeperking één van de minder belangrijke redenen was om te stoppen met de studie. De belangrijkste reden was een verkeerde studiekeuze. Dit gold voor zowel de stakers met een functiebeperking als voor de stakers zonder functiebeperking.

Er is binnen de groep functiebeperkte studenten een vergelijking gemaakt tussen blijvers en uitvallers: is te achterhalen waarom de ene functiebeperkte student doorstudeert, terwijl de ander voortijdig met een opleiding stopt? Er blijkt een verband te zijn tussen de soort functiebeperking en de kans op uitval. De hoogste uitval (dertig procent of hoger) is te vinden bij studenten met angstproblemen/paniekstoornissen, met klachten in het autistisch spectrum, met een beperkt

uithoudingsvermogen, met een beperking in spreken en studenten met drie functiebeperkingen. Groepen waar de uitval minder hoog is, maar nog wel bovengemiddeld (tussen de twintig en dertig procent), zijn studenten met chronische vermoeidheid, beperking in beweging, depressieve klachten of stemmingsstoornissen en studenten met twee functiebeperkingen.

Hbo studenten met een functiebeperking vallen tweemaal zo vaak uit als universitaire studenten met een functiebeperking. Daarnaast geldt ook dat hbo studenten met een functiebeperking vaker uitvallen dan hbo studenten zonder functiebeperking. Dit verschil zien we niet in het wetenschappelijk onderwijs.

Studenten waarvan de functiebeperking zich meer recent heeft geopenbaard, maken een grotere kans om voortijdig met hun opleiding te stoppen dan studenten die al langer een functiebeperking hebben. Studenten die minder mobiel zijn en meer hulp nodig hebben om zich te verplaatsen, maken meer kans om uit te vallen dan studenten die minder hulp nodig hebben om ergens heen te gaan.

Wanneer we uitval onder studenten met een functiebeperking in verband brengen met de behoefte aan voorzieningen, de kennis hierover en de gebruikmaking ervan, dan blijkt dat uitval vooral voorkomt onder studenten die voorzieningen nodig hebben, maar hier geen gebruik van maken.

Hebben groepen verschillende ervaringen gehad tijdens hun eerste jaar?

We hebben gekeken naar kenmerken die verwijzen naar de integratie van studenten met een functiebeperking in hun leeromgeving. Ook dit kan inzicht bieden in de vraag waarom de ene groep studenten wel doorstudeert, maar de andere niet. Studenten met functiebeperking die meer informele contacten onderhouden met docenten en andere instellingsmedewerkers, zich meer voelen opgenomen in de gemeenschap van hun hogeschool of universiteit en die van mening zijn dat hen dezelfde kansen op studiesucces wordt geboden door de instelling als hun studiegenoten, vallen minder uit dan functiebeperkte studenten die minder contacten hebben met docenten en andere instellingsmedewerkers, zich meer buiten de gemeenschap voelen geplaatst en vinden dat hen minder kansen op studiesucces wordt geboden. De rol van deze factoren krijgt nog meer betekenis als gekeken wordt naar studenten zonder functiebeperking. Ook in deze groep is de kans op uitval kleiner als men zich meer voelt opgenomen in de leeromgeving. Over het algemeen voelen studenten zonder functiebeperking zich echter meer deel uitmaken van deze gemeenschap dan

functiebeperkte studenten. Vooral in vergelijking met studenten met psychische klachten en studenten met meerdere gezondheidsproblemen. Daarnaast zijn studenten zonder functiebeperking vaker van mening dat hun instelling hen gelijke kansen op studiesucces biedt vergeleken met medestudenten dan functiebeperkte studenten. Dit geldt vooral studenten met spraakproblemen, met angstproblemen/paniekstoornissen, met dyslexie of met meerdere functiebeperkingen. Met andere woorden: over het algemeen kan gesteld worden dat studenten die zich minder verbonden voelen met hun leeromgeving een grotere kans maken op uitval. In het geval van studenten met een functiebeperking dient echter in het achterhoofd te worden gehouden dat zij vaker in een kwetsbare positie lijken te verkeren dan studenten zonder functiebeperking

9.2 WELKE MAATREGELEN HELPEN STUDENTEN MET EEN FUNCTIEBEPERKING?

In het tweede onderzoeksdeel ligt de focus op de maatregelen die instellingen hebben genomen ter ondersteuning van studenten met een functiebeperking. Deze maatregelen kunnen genomen zijn in het kader van het beleidsprogramma (Plan van Aanpak ‘Terugdringing belemmeringen in het hoger onderwijs voor studenten met een functiebeperking’, 2005) en uitgevoerd met behulp van een subsidie van het ministerie, maar ook onderdeel zijn van het beleid van de instellingen zelf.

Om te achterhalen wat de effecten zijn van de maatregelen is eerst geïnterviewd welke maatregelen zijn genomen. Vervolgens is op verschillende manieren de effectiviteit per maatregel onderzocht. Enerzijds is gekeken naar meer subjectieve maatregelen van effectiviteit: hoe tevreden zijn studenten met de maatregel en in hoeverre achten ze de maatregel van belang als het gaat om hun studiesucces? Daarnaast zijn ook meer objectieve maten voor effectiviteit onderzocht, zoals studievoortgang en uitval.

We herhalen de onderzoeksvragen zoals deze zijn geformuleerd in de hoofdstukken en beantwoorden ze achtereenvolgens.

Aan welke producten en/of diensten hebben studenten met een functiebeperking behoefte?

Maatregelen en voorzieningen worden ten hoogste door bijna 50 procent van de studenten met een functiebeperking noodzakelijk of wenselijk geacht. Het meest ‘gevraagde’ cluster aan voorzieningen bestaat uit extra tijd tijdens tentamens en examens en extra studieloopbaanbegeleiding. Deze voorzieningen worden door 47 procent van de studenten met een

functiebeperking nodig geacht. Vooral de studenten met een beperking in het autistisch spectrum en studenten met vier of meer functiebeperkingen hebben grote behoefte aan maatregelen. Voor hen is vooral extra studieloopbaanbegeleiding van belang.

Welke producten en/of diensten bieden de instellingen voor hoger onderwijs aan, aan hun studenten met een functiebeperking?

Het aanbod van maatregelen kan in vijf groepen worden onderscheiden:

- Maatregelen op het gebied van voorlichting en registratie, bijvoorbeeld aanwezigheid van brochures/flyers, website met informatie voor studenten met een functiebeperking, drempels verlagen/verwijderen om functiebeperking te melden, actieve/passieve opstelling voor aangaan gesprek, registratie van studenten met een functiebeperking en/of van het gebruik van voorzieningen door hen;
- Aanpassingen in het onderwijs; bijvoorbeeld verlenging inlevertermijn van werkstukken, aanpassing/ontheffing van aanwezigheidsplicht, aanpassing collegerooster;
- Begeleiding, advies en ondersteuning;
- Materiële voorzieningen; bijvoorbeeld rustruimte, doventolk, spraaksyntheseprogramma's op studieplekken en laptops, maar ook toegankelijkheid van gebouwen;
- Aanpassingen in tentamens en examens; bijvoorbeeld verlenging van de tentamentijd, uitgestelde tentamens.

Wat is het bereik van maatregelen op het gebied van voorlichting en registratie?

Bijna de helft van de studenten met een functiebeperking zegt geen enkel zicht te hebben op het beleid dat instellingen voeren voor studenten met een functiebeperking. Er is duidelijk ruimte voor verbetering op het gebied van voorlichting. Hoewel de groep die de voorlichting van de instellingen slecht tot zeer slecht acht beperkt is (ongeveer één op de acht), is er een grote groep (bijna de helft) die deze evenmin goed vindt.

Bijna veertig procent van de studenten met een functiebeperking krijgt een gesprek met de instelling. De kans op een gesprek ligt significant hoger als de instelling de student vraagt om de

beperking kenbaar te maken en deze uitnodigt voor een gesprek. Als de instelling een dergelijk actief beleid niet voert, kan zij de kans op een gesprek vergroten door in het algemeen voorlichting te geven over de maatregelen die zij beschikbaar heeft voor studenten met een beperking en door het verzoek van studenten om een gesprek te honoreren. De gesprekken zijn in veel gevallen nuttig voor de student, bijvoorbeeld omdat hierin wordt afgesproken welke voorzieningen men krijgt.

Instellingen doen weinig aan de registratie van studenten met een functiebeperking. Dit lijkt niet te worden veroorzaakt door gebrek aan medewerking bij de studenten. Verreweg de meeste studenten, vooral de studenten met een zichtbare beperking, hebben geen onoverkomelijke bezwaren tegen registratie van hun beperkingen bij hun opleidingsinstelling.

Een actieve opstelling van de instelling, te beginnen bij de inschrijvingsprocedure, gevolgd door actieve voorlichting motiveert studenten om hun beperking kenbaar te maken en een gesprek aan te gaan over hun beperking en de mogelijke invloed daarop op hun studieverloop. Wat ook belangrijk is, is dat de betreffende studenten vervolgens ervaren dat de instelling de belangstelling voor de persoonlijke situatie van de student vasthoudt en dat laat blijken door de student gedurende zijn studie regelmatig uit te nodigen voor een evaluatief gesprek.

Wat is het bereik van de andere maatregelen? Welk deel van de studenten met een beperking maakt van de aangeboden instrumenten gebruik en welk deel niet? Wat zijn hun kenmerken (geslacht, etnische achtergrond, etc.).

De vraag naar maatregelen/voorzieningen wordt slechts voor een beperkt deel geëffectueerd. Maximaal ruim 40 procent van de studenten die een maatregel/voorziening nodig of wenselijk achten, maakt er ook gebruik van. Deze maximale score wordt 'gehaald' bij de voorziening 'extra tentamen- en examentijd'.

Steeds blijkt er een gat te liggen tussen de vraag naar maatregelen en voorzieningen en het daadwerkelijke gebruik ervan. Stel de vraag naar voorziening X op 100 procent dan is het gebruik maximaal 41 procent. Dit percentage geldt voor de faciliteit "extra tijd bij tentamens/examens": 47 procent van alle studenten zegt behoefte te hebben aan deze maatregel, maar uiteindelijk maakt van deze groep er 41 procent gebruik van.

De belangrijkste oorzaak hiervoor is in de ogen van de studenten dat de instellingen de voorzieningen niet aanbieden. Het is echter ook mogelijk dat het aanbod er wel is, maar dat

studenten dit niet weten. Uit nadere analyse blijkt dat de kwaliteit van de voorlichting de kans vergroot dat studenten gebruik maken van één of meer maatregelen.

Achtergrondkenmerken van studenten en instellingen spelen slechts een beperkte rol bij behoefte en gebruik.

Waarom maakt de ene student met een functiebeperking wel gebruik van de aangeboden instrumenten en de andere niet?

De studenten geven overwegend als reden voor niet-gebruik aan dat de maatregel/voorziening niet wordt aangeboden door de instelling. Het is echter ook mogelijk (en op grond van diepte-interviews bij sommige instellingen zelfs aannemelijk) dat een deel niet op de hoogte is van aanwezige maatregelen/voorzieningen. Bijna de helft van de studenten zegt geen enkel zicht te hebben op het beleid dat de instellingen voeren op het gebied van functiebeperkingen. Ongeveer 60 procent van de studenten krijgt geen gesprek met de instelling over hun functiebeperking. Als er een gesprek is, is dit vaak nuttig voor de student.

Als instellingen goede voorlichting geven, daarmee de drempels verlagen of wegnemen om een student zijn of haar beperking kenbaar te laten maken en de student vervolgens uitnodigt voor een gesprek, dan vergroot dit de kans op een gesprek en bovendien de kans dat studenten gebruik gaan maken van de aangeboden maatregelen/voorzieningen.

Welke producten en/of diensten worden door de studenten met een functiebeperking gemist?

Wat veel studenten blijken te missen op de instelling waaraan zij studeren is begrip, een goede beeldvorming en individuele aandacht, betrokkenheid van instellingsmedewerkers (decanen, studieloopbaanbegeleiders, mentoren, docenten) voor de studie in relatie tot de aard van de beperking. Studenten willen meer individuele contacturen, meer contact dat uitgaat van de instelling (waaruit interesse en belangstelling voor de persoonlijke situatie van de student blijkt) en willen niet steeds opnieuw naar dezelfde faciliteiten moeten vragen.

Vrouwelijke studenten voelen zich wat minder gesteund dan mannelijke studenten en studenten van niet-Nederlandse herkomst minder dan studenten van Nederlandse herkomst.

Wat vinden de studenten met een functiebeperking en de instellingsmedewerkers zelf van de deskundigheid van instellingsmedewerkers op dit gebied van studeren met een functiebeperking? Voelen zij zich voldoende gesteund en geholpen?

In de diepte-interviews met medewerkers van de instellingen die in dit onderzoek participeren, is verteld dat de persoonlijke betrokkenheid van medewerkers een rol speelt bij de bereidheid om studenten met een functiebeperking te ondersteunen. De uitkomsten van de vragenlijst onder eerstejaarsstudenten stemmen hiermee overeen: de hulp aan studenten met een functiebeperking door medewerkers is vaak afhankelijk van de persoonlijke betrokkenheid van de individuele medewerker. Bezien naar kenmerken voelen relatief meer mannelijke dan vrouwelijke studenten en relatief meer autochtone dan allochtone studenten zich voldoende gesteund door de instellingsmedewerkers. De instellingen zijn unaniem van mening dat het belangrijk is om de deskundigheid van hun medewerkers op het punt van signaleren, verwijzen en begeleiden van/omgaan met studenten met een functiebeperking te bevorderen.

Wat vinden de studenten met een functiebeperking van de producten en/of diensten die instellingen aanbieden om voor hen de belemmeringen in het onderwijs weg te nemen of te verminderen? Zijn zij tevreden over de inhoud van het product/de dienst, zijn zij tevreden over de uitvoering ervan, zijn zij tevreden over het effect van het product/de dienst?

Een ruime meerderheid van de studenten met een functiebeperking is tevreden over de maatregelen die zij gebruiken, vooral over faciliteiten in de sfeer van aanpassingen in tentamens/examens (vooral over de mogelijkheid om extra tijd voor tentamens/examens te krijgen en over tentamens/examens in vergrote letters) en over individuele aanpassingen in het onderwijs (vooral over een persoonlijk tijd- en examenschema). Het zijn vooral de studenten met dyslexie, met een chronische aandoening en met een beperking in concentratie die tevreden zijn.

Meer dan de helft van de studenten met een functiebeperking die van één of meer maatregelen gebruik maken, is van mening dat dit belangrijk is voor het verloop van zijn of haar studie. Dit geldt vooral voor voorzieningen op het terrein van aanpassingen in tentamens/examens en dan vooral voor de faciliteit om het tijd- en examenschema aan te passen aan individuele omstandigheden.

Wat is de feitelijke vertraging en uitval van de studenten die van de instrumenten gebruik maken? Hoe verhoudt zich de feitelijke vertraging en uitval en studieprestaties van deze studenten met die van studenten die geen gebruik maken van deze instrumenten? Zijn de producten en/of diensten effectief in de zin dat zij de voortgang van de studie van studenten met een functiebeperking bevorderen en de uitval verminderen?

Uit een vergelijking tussen studenten met een functiebeperking die gebruik maken van één of meer maatregelen en functiebeperkte studenten die dit niet doen, blijkt dat er tussen beide groepen geen significante verschillen zijn in studievoortgang en studieprestaties. Dit beeld verandert niet als we rekening houden met verschillen in kenmerken tussen gebruikers en niet-gebruikers. Dit wijst erop dat de effecten van de maatregelen op studieresultaten en studievoortgang beperkt zijn. Vragen we studenten die gebruik maken van maatregelen naar hun percepties van het effect op de studievoortgang, dan stelt een zesde dat door de deelname hun vertraging is beperkt. Dit wijst dan op een klein positief effect van de maatregelen.

Denken de studenten die van de instrumenten gebruik maken, dat zij dankzij deze instrumenten hun opleiding kunnen afronden of minder studievertraging oplopen dan wanneer zij er geen gebruik van zouden maken (netto-effectiviteit)?

Deze vraag hebben we zowel op een subjectieve (door te vragen naar de percepties van de studenten) als op een objectieve manier (door multivariate analyses) onderzocht. De conclusie is dat de effecten van de maatregelen beperkt lijken. Zowel wat betreft subjectieve als objectieve maatstaven van studieprestaties zijn de verschillen tussen gebruikers van maatregelen en niet-gebruikers gering. In sommige opzichten scoren de gebruikers zelfs slechter dan niet-gebruikers, al kan dit te maken hebben met een grotere behoefte bij gebruikers.³⁵ Als we in multivariate analyses corrigeren voor achtergrondkenmerken, waaronder ook de gezondheidssituatie, het aantal functiebeperkingen dat men heeft aangegeven en de mate waarin men hulpbehoevend is, komt echter nog steeds geen positief significant effect van maatregelen naar voren. Maar het zou kunnen dat deze achtergrondfactoren de behoefte aan de maatregelen onvoldoende weergeven. Vragen we naar het effect van maatregelen op de studievertraging, dan geeft iets minder dan een zesde van de

---

³⁵ Het kan ook zijn dat juist door het gebruik van een specifieke maatregel per definitie studievertraging optreedt.

studenten aan dat de maatregelen de vertraging hebben verminderd. We concluderen dat er dus wel sprake kan zijn van een, zij het waarschijnlijk klein, positief effect van de maatregelen.

9.3 WAT ZIJN DE KOSTEN VAN MAATREGELEN PER STUDENT MET EEN FUNCTIEBEPERKING?

Het doel van het derde deelonderzoek is te achterhalen welke kosten instellingen maken om voorzieningen aan te bieden/aan te passen aan studenten met een functiebeperking. Voordat we de onderzoeksvragen beantwoorden, merken we eerste het volgende op.

Uit de gesprekken met de medewerkers van de universiteiten die in ons onderzoek participeren is gebleken dat de instellingen nauwelijks de kosten die specifiek worden gemaakt voor studenten met een functiebeperking registreren. Zelfs een registratiesysteem van deze studenten en het gebruik van maatregelen/voorzieningen door hen ontbreekt voor een groot deel. Dit maakt het lastig om deze kosten te bepalen. Dit geldt vooral voor de methode die aanvankelijk is bedacht en uitgaat van integrale kostenmeting bij instellingen (de geaggregeerde benadering). Vijf instellingen hebben uiteindelijk uitgaande van deze benadering gegevens geleverd die voor een groot deel bestaan uit schattingen. Gegeven het feit dat de betrokken kosten maar zeer ten dele worden geregistreerd, zijn deze gegevens voor een belangrijk deel schattingen die dus onnauwkeurig kunnen zijn.

Vijf andere instellingen hebben een andere benadering gevolgd. Zij hebben aan de hand van kleine steekproeven onder studenten met verschillende functiebeperkingen een schatting gemaakt van de additionele kosten die voor deze studenten zijn gemaakt in verband met specifieke maatregelen/voorzieningen. Eén van de nadelen van deze methode is dat groepen studenten waarover gegevens zijn verzameld, niet maatgevend hoeven te zijn voor alle studenten die gebruik maken van deze maatregelen/voorzieningen. Er zijn grote verschillen in de kosten per deelnemer tussen de instellingen. Ten dele kunnen deze verklaard worden uit het feit dat de ene instelling een actiever beleid op het gebied van functiebeperkingen voert dan de andere. Een ander deel van de verklaring heeft te maken met verschillen in de gehanteerde methode van kostenberekening en onnauwkeurigheden in de data. Een derde verklaring is dat de ene student met functiebeperking x meer last ervaart dan de andere student met functiebeperking x (de beperking uit zich ernstiger, meer klachten, heftiger klachten, etc.) en dus meer of verdergaande maatregelen/voorzieningen nodig heeft.

Gemiddeld genomen verschillen de schattingen van de kosten per gebruiker niet veel tussen beide benaderingen.

Hoe hoog zijn de kosten van de maatregelen per student?

Uit de berekeningen komt naar voren dat de gemiddelde kosten per student per jaar ongeveer 800 (geaggregeerde benadering) tot 850 euro (geïndividualiseerde benadering) bedragen. Houden we rekening met het feit dat sommige beperkingen meer voorkomen dan andere dan zijn de verschillen tussen beide benaderingen iets groter (650 versus 900 euro). Bij dyslexie komen beide benaderingen het meest overeen (ongeveer 550 euro per student per jaar). Er is een grote variatie tussen instellingen en tussen studenten binnen instellingen. Voor een deel is deze variatie toe te schrijven aan daadwerkelijke verschillen. Zo komt uit de interviews met de instellingen naar voren dat sommige instellingen veel actiever zijn met beleid voor studenten met een functiebeperking dan andere. Dit komt ook tot uiting in de verschillende mate waarin zij de subsidie van het ministerie van OCW voor beleidsontwikkeling op dit gebied hebben benut. Maar aan te nemen valt dat de verschillen voor een deel ook te maken hebben met onnauwkeurigheden in de verstrekte gegevens en verschillen in de wijze waarop de gegevens zijn berekend of geschat.

Hoe zijn deze kosten opgebouwd?

Het overgrote deel van de kosten van de maatregelen/voorzieningen zijn personele kosten.

Tot slot

De additionele kosten voor een student die gebruik maakt van maatregelen/voorzieningen op het gebied van functiebeperkingen bedragen ongeveer 800 euro per jaar. De uitgaven van instellingen aan deze maatregelen/voorzieningen liggen in de orde van grootte van één procent van hun totale (onderwijs-gerelateerde) uitgaven. Het overgrote deel van de kosten van de maatregelen/voorzieningen zijn personele kosten. Ongeveer de helft van de studenten die zeggen maatregelen voor henzelf wenselijk/noodzakelijk te vinden, maakt momenteel gebruik van maatregelen. Een ruwe schatting is daarom dat als de volledige behoefte van studenten met een functiebeperking aan maatregelen zou worden vervuld, de kosten ongeveer twee keer zo hoog zouden liggen.

9.4 METHODOLOGISCHE BEPERKINGEN IN HET HUIDIGE ONDERZOEK

De opzet van het onderzoek en de omvang van de responsgroep, heeft geleid tot een representatief beeld van eerstejaarsstudenten die al dan niet een functiebeperking hebben. Vanwege de omvang van de responsgroep en de hoogte van het responspercentage, kunnen we met voldoende betrouwbaarheid aannemen dat de verdeling over de verschillende functiebeperkingen bij benadering de landelijke verdeling in de populatie van eerstejaarsstudenten zal zijn. Ook geldt dat de verschillen die we zagen, bijvoorbeeld de sekseverschillen en de verschillen in tijdbesteding, zullen gelden in de landelijke populatie van studenten met een functiebeperking versus hun studiegenoten zonder functiebeperking. We hebben gezien dat in dit vroege stadium van hun studie er al verschillen zijn ontstaan in studiesucces. We hebben echter ook gezien dat de maatregelen nog weinig effect sorteren als het gaat om hun studiesucces. Studenten met een functiebeperking die wel of geen gebruik maken van maatregelen verschillen nauwelijks van elkaar.

Met betrekking tot dit laatste resultaat zouden we niet willen concluderen dat maatregelen niet of nauwelijks effect hebben. Dit heeft twee redenen, die met de opzet van het onderzoek te maken hebben. Een eerste reden is dat het eerstejaarsstudenten betreft. Het is niet ondenkbaar dat de maatregelen pas op een later moment in de studie een duidelijk effect gaan sorteren. Een tweede reden betreft het feit dat de afname in het voorjaar van het eerste jaar heeft plaatsgevonden. Deze opzet betekent dat de studenten die voor de periode van afname al zijn afgehaakt niet of nauwelijks in het onderzoek zijn betrokken. De benadering via de instellingen (met name van belang voor evaluatie van de maatregelen) heeft nauwelijks uitvallers opgeleverd. Zodra studenten zijn gestopt, wordt hun e-mailadres van de instelling immers opgeheven. De benadering via de IBG heeft wel een kleine groep uitvallers opgeleverd, maar deze groep is in zeer beperkte mate te vinden op de instellingen die mee hebben gedaan in het onderzoek. Het verdient aanbeveling om een volgende keer de studenten voor deelname aan een vragenlijst te selecteren kort nadat zij zich hebben ingeschreven, zodat bij benadering later in het studiejaar een beter beeld ontstaat van studenten die voortijdig met hun studie zijn gestopt, studievertraging hebben opgelopen of op schema zijn met hun studie.

Selectieve respons van studenten met een functiebeperking is niet helemaal uit te sluiten. Ondanks dat onze benaderingswijze vergelijkbaar is met die in andere onderzoeken naar studeren met een functiebeperking, vinden we relatief hoge percentages studenten met een functiebeperking. We hebben echter diverse argumenten aangevoerd die laten zien dat het percentage wel in de orde van

grootte van 16,5 procent zou kunnen liggen (zie hoofdstuk 2). Vooralsnog concluderen we daarom dat de percentages zijn toegenomen, door een betere diagnostiek of een betere begeleiding van het voortgezet onderwijs naar het hoger onderwijs of een combinatie daarvan. In de tweede meting van het onderzoek zouden niet alleen de derdejaars, maar ook de eerstejaarsstudenten mee moeten worden genomen, om een dergelijke groei in studenten met een functiebeperking met meer zekerheid vast te kunnen stellen. Door te variëren in benaderingswijze, kunnen we dan eveneens nagaan in hoeverre dit een andere incidentie oplevert.

Ondanks de grote responsgroep worden sommige groepen toch te klein om analyses op uit te voeren. Een aantal analyses was daarom niet mogelijk: de vraag of sommige doelgroepen (bijvoorbeeld dyslectische mannelijke studenten) zich meer door bepaalde maatregelen voelen aangesproken dan andere konden we door de kleine aantallen bijvoorbeeld niet beantwoorden.

Een methodologische beperking van iets andere aard betreft de indeling in functiebeperkingen. De vraag is in hoeverre de vraag die wij gesteld hebben een valide beeld oplevert van de incidentie van functiebeperkingen. Deels heeft dit ook te maken met de variatie binnen specifieke functiebeperkingen. Zo kan bijvoorbeeld de ernst van dyslexie enorm variëren. Hetzelfde geldt voor psychische belemmeringen. Daarnaast heeft een relatief grote groep studenten een combinatie van functiebeperkingen, waardoor het overzicht naar categorieën functiebeperkingen minder informatief wordt.

9.5 AANBEVELINGEN

Allereerst merken we hier op dat er door verschillende instellingen al diverse initiatieven zijn genomen, bijvoorbeeld in het kader van het Plan van Aanpak. Onze aanbevelingen zijn niet voor alle instellingen nieuw, maar vooral ook bedoeld om de richting voor vernieuwing aan te geven.

Een belangrijk doel van het eerste onderzoeksdeel betrof inzicht in nieuwe risicogroepen en in aangrijpingspunten om studenten met een functiebeperking beter te ondersteunen in hun studieloopbanen.

Risicogroepen zijn studenten met een functiebeperking die van het mbo komen, studenten met meerdere klachten, met een beperkt uithoudingsvermogen en studenten met een functiebeperking die zich niet thuis voelen of niet opgenomen voelen in de gemeenschap van de opleiding. Ook hbo studenten met een functiebeperking lopen meer risico om geen goede studieprestaties te halen. Bij het verder ontwikkelen van beleid op dit gebied lijkt een focus op deze groepen van extra belang.

Het ontbreken van hulp en advies is een belangrijke reden om te stoppen voor studenten met een functiebeperking. In feite is dit ook een aanwijzing dat maatregelen wel degelijk effect kunnen hebben. Overigens gaat het dan niet alleen om het bieden van meer hulp, maar ook om een betere communicatiestrategie van het aanbod aan voorzieningen.

Tot slot is het van belang te constateren dat de percentages studenten met een functiebeperking in de sectoren taal en cultuur en onderwijs relatief hoog zijn. Het lijkt daarom van belang dat met name de opleidingen in deze sectoren, een duidelijk beleid ten aanzien van studeren met een functiebeperking voeren. Overigens kan de bevinding dat er in deze sector relatief veel functiebeperkte studenten studeren, ook verklaard worden doordat er al veel beleid gevoerd wordt en deze sectoren dus relatief aantrekkelijk zijn voor studenten met een functiebeperking.

Behalve de vragenlijst hebben de interviews ook informatie opgeleverd aangaande mogelijke risicogroepen. Enkele instellingen wijzen bijzondere risicocategorieën aan. Drie instellingen wijzen in dit verband op buitenlandse studenten, vooral studenten uit andere culturen. Zij weten minder goed de weg naar hulpverlening en vaak blijkt in een te laat stadium de ernst van de problemen. Daarnaast hebben buitenlandse studenten hier geen familie, kunnen last van eenzaamheid krijgen en zijn om die reden extra vatbaar voor het ontwikkelen van psychische problemen. Een groter aantal instellingen (zes) ziet de studenten met psychische klachten als specifieke risicogroep. Op deze groep is vaak geen goed zicht, omdat het een onzichtbare handicap is.

Om ervoor te zorgen dat meer studenten met een functiebeperking die behoefte hebben aan speciale maatregelen/voorzieningen deze ook werkelijk krijgen is het volgende nodig:

- Instellingen zouden hun voorlichting moeten verbeteren zodat de bekendheid van studenten met het aanbod van maatregelen groter wordt;
- Instellingen zouden studenten meer de mogelijkheid moeten geven hun beperking kenbaar te maken en studenten die dit hebben gedaan uitnodigen voor een gesprek om te bespreken wat de instelling kan doen voor de student;
- Binnen de instellingen zou meer aandacht moeten uitgaan naar studenten met een functiebeperking. Dit kan in de vorm van extra facilitering (meer contacturen), maar ook door een meer pro-actieve houding van de medewerkers richting studenten met een functiebeperking. Daartoe moet de deskundigheid onder medewerkers van de instellingen op dit terrein worden verbeterd. Daarnaast zou de organisatie van de instelling dusdanig moeten

zijn dat duidelijk is waar deze medewerkers met hun studenten en/of vragen heen kunnen en dat er een goede afhandeling is. Deels gebeurt dit al: een aantal instellingen is protocollen aan het opstellen om de weg vanaf de vraag tot aan het gebruik van voorzieningen te expliciteren. Maar dit kan nog verder worden uitgewerkt zodat het voor iedereen expliciet en transparent is wat er van hem/haar verwacht wordt en wat er te verwachten valt. Dit geldt zowel voor instellingsmedewerkers als voor studenten;

- De focus van deze aandacht zou moeten liggen op de risicogroepen die in dit onderzoek zijn gevonden: studenten die van het mbo komen, studenten met meerdere klachten, een beperkt uithoudingsvermogen en hbo studenten.

Daarnaast kan een registratie van studenten met een functiebeperking en gesprekken met deze studenten ook worden benut om vast te leggen van welke maatregelen/voorzieningen zij gebruik maken. Dit kan vervolgens ook een basis vormen voor een beter zicht op de kosten.

LITERATUUR

- Berg, van den, M. (2002). Studeren? (g)een punt! Een kwantitatieve studie naar studievoortgang in het Nederlandse wetenschappelijk onderwijs in de periode 1996-2000. Amsterdam: Thela Thesis.
- Expertisecentrum handicap + studie. De handicap + studie Monitor 2006. Utrecht.
- Graaf, D. de, Jong, U. de, Leeuwen, M, & Veen, I. van der (2005). *Stoppen of doorgaan. Vertrekkers en switchers van de HHS/THR: wie, waarom en hoe uitval te voorkomen*, Onderzoek in opdracht van de Haagse Hogeschool/TH Rijswijk, SCO-Kohnstamm Instituut, SEO economisch onderzoek, Amsterdam.
- Jongbloed, B., C. Salerno en F. Kaiser (2003). *Kosten per student: methodologie, schattingen en een internationale vergelijking*. Enschede: CHEPS.
- OESO (2007). Group of National Experts on Special Needs Education. Overview of aims, outcomes, methodology, and practices of the study on pathways for students with disabilities to tertiary education and employment. EDU/EDPC/SEN(2007)5.
- OESO (2008). Pathways for people with disabilities towards tertiary education and employment: preliminary findings from a literature review covering selected oecd countries. EDU/EDPC/SEN(2008)10.
- Plempers, E. (2005). Studeren met een handicap in 2005. Belemmeringen van studenten met een lichamelijke beperking, psychische klachten of dyslexie in het hoger onderwijs. Utrecht, Verwey Jonker Instituut.
- Studentenmonitor (2002). Nadere analyses Studentenmonitor 2002. Den Haag: Ministerie OCW.
- Timmers, T. & Steenkamp, F. (2008). Gebruikerstoets "Studeren met een handicap 2007". Leiden: CHOICE.
- Severiens, S.E., Wolff, R., Meeuwisse, M., Rezai, S., Vos, W. de. (2008). *Waarom stoppen zoveel allochtone studenten met de pabo? Samenvatting van vijf studies*. Den Haag: SBO.

Wolff, R.P. (2007). Met vallen en opstaan: Een analyse van instroom, uitval en rendementen van niet-westers allochtone studenten in het Nederlandse hoger onderwijs 1997-2005. Utrecht: ECHO.

BIJLAGEN

Bijlage 1	Vragenlijst	231
Bijlage 2	Pilot vragenlijst	317
Bijlage 3	Vragenlijst kosten	321
Bijlage 4	Responsanalyse vragenlijst onder studenten met een functiebeperking	337
Bijlage 5	Scores op alle afzonderlijke redenen om te stoppen	339
Bijlage 6	Resultaten multivariate analyses	343
Bijlage 7	Het voorkomen van functiebeperkingen en gebruik van voorzieningen	355

BIJLAGE 1 VRAGENLIJST

1. Als je deze vragenlijst volledig invult, maak je kans op één van de zes ipods touch 8GB of een vergelijkbaar geldbedrag. Wil je hiervoor in aanmerking komen, vul dan hieronder je contactgegevens in

Naam

Adres

Postcode en Woonplaats

E-mailadres

Telefoonnummer

Deel a - vragen over je huidige gezondheidssituatie

2. hoe beoordeel je over het algemeen genomen je gezondheid?

- uitstekend
- zeer goed
- goed
- redelijk
- matig
- slecht

3. ervaar je op dit moment beperkingen of heb je klachten over je gezondheid?

toelichting: we bedoelen hier een gezondheidsprobleem dat leidt tot langdurige of permanente beperkingen in je functioneren en niet bijvoorbeeld een gezondheidsprobleem dat van korte duur is en na een adequate behandeling overgaat (zoals griep, verkoudheid, etc.).

er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn.

- nee, geen beperkingen en/of klachten over mijn gezondheid
- ja, (langdurige) pijn
- ja, beperking in beweging (lichamelijke handicap, (gaan) zitten, motorische stoornis, arm-/handfunctie)
- ja, beperking in zien (slechtziend of blind)
- ja, beperking in horen (hardhorend of doof)
- ja, beperking in spreken (taal- en/of communicatieve handicap)
- ja, beperking in uithoudingsvermogen
- ja, beperking in concentratie
- ja, chronische vermoeidheid
- ja, chronische aandoening of ziekte
- ja, dyslexie
- ja, slaapstoornissen
- ja, depressieve klachten of stemmingsstoornissen
- ja, angstproblemen of paniekstoornissen
- ja, klachten in het autistisch spectrum
- anders, namelijk:

overal waar we in de rest van de vragenlijst de term 'functiebeperking' gebruiken, bedoelen we de klachten of beperkingen die je hierboven aangeeft.

Deel b - gezondheidsproblemen vervolgvragen

4. wat voor activiteiten kun je uitvoeren in je huidige gezondheidstoestand?

	voornamelijk zonder hulp	voornamelijk met technische hulp	voornamelijk met hulp van andere mensen
kennis opdoen en toepassen (door te kijken, luisteren, leren lezen, schrijven en rekenen, problemen oplossen)	☐	☐	☐
opdrachten uitvoeren/klussen of karweien aangaan	☐	☐	☐
met iemand communiceren	☐	☐	☐
ergens heen gaan en/of gebruikmaken van vervoer	☐	☐	☐
jezelf verzorgen (douchen, afdrogen, eten, aankleden)	☐	☐	☐
huishoudelijk werk, boodschappen doen, eten klaarmaken	☐	☐	☐

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

5. geef in onderstaand schema aan hoe het gezondheidsprobleem of de gezondheidsproblemen zich over de tijd ontwikkelt / ontwikkelen.

	verandert niet veel, blijft ook op langere termijn ongeveer zoals nu	heb er soms veel last van, maar soms ook minder last	wordt erger	wordt minder erg, maar zal er nog meer dan een jaar last van blijven houden	is binnen een jaar opgelost
(langdurige) pijn	☐	☐	☐	☐	☐
beperking in bewegingen	☐	☐	☐	☐	☐
beperking in zien	☐	☐	☐	☐	☐
beperking in horen	☐	☐	☐	☐	☐
beperking in spreken	☐	☐	☐	☐	☐
beperking in uithoudingsvermogen	☐	☐	☐	☐	☐
chronische vermoeidheid	☐	☐	☐	☐	☐
concentratieproblemen	☐	☐	☐	☐	☐
chronische aandoening en/of ziekte	☐	☐	☐	☐	☐
dyslexie	☐	☐	☐	☐	☐
psychische problemen (slaapstoornissen, depressieve klachten stemmingsstoornissen, angstproblemen, paniekstoornissen, klachten in het autistisch spectrum)	☐	☐	☐	☐	☐
anders, namelijk: <input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐

6. geef in onderstaand schema aan wanneer ongeveer het gezondheidsprobleem of de gezondheidsproblemen is of zijn ontstaan.

	aangeboren	in de periode voor de middelbare school of mbo	tijdens middelbare school of mbo	na het begin van mijn huidige studie in het hoger onderwijs
(langdurige) pijn	☐	☐	☐	☐
beperking in bewegingen	☐	☐	☐	☐
beperking in zien	☐	☐	☐	☐
beperking in horen	☐	☐	☐	☐
beperking in spreken	☐	☐	☐	☐
beperking in uithoudingsvermogen	☐	☐	☐	☐
chronische vermoeidheid	☐	☐	☐	☐
concentratieproblemen	☐	☐	☐	☐
chronische aandoening en/of ziekte	☐	☐	☐	☐
dyslexie	☐	☐	☐	☐
psychische problemen (slaapstoornissen, depressieve klachten stemmingsstoornissen, angstproblemen, paniekstoornissen, klachten in het autistisch spectrum)	☐	☐	☐	☐
anders, namelijk: <input type="text"/>	☐	☐	☐	☐

Deel c - huidige situatie

7. wat is je huidige situatie? (er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)

- ik ben met een opleiding in het ho begonnen in september 2007
- ik ben met een opleiding in het ho begonnen in september 2007, maar ben inmiddels gestopt
- ik heb zorgtaken
- ik doe betaald werk (geen bijbaantje bedoeld)
- ik heb een bijbaantje
- ik doe één of meerdere cursussen die me voorbereiden op een andere baan of beroep
- ik doe vrijwilligerswerk
- ik heb een eigen bedrijf
- ik ben werkloos
- ik zit in het voortgezet onderwijs of in het mbo
- ik ben gedeeltelijk arbeidsongeschikt
- ik ben volledig arbeidsongeschikt
- anders, namelijk: _____

Deel d - in het voortgezet onderwijs

DIT GEDEELTE HEEFT BETREKKING OP JE ERVARINGEN IN DE BOVENBOUW VAN HET VOORTGEZET ONDERWIJS GEDURENDE HET SCHOOLJAAR 2006/07

8. hoe zag je je toekomst toen je begon aan het voortgezet onderwijs of het middelbaar beroepsonderwijs?
- diploma voortgezet onderwijs of middelbaar onderwijs halen, maar niet verder studeren
  - hbo-opleiding volgen
  - universitaire studie volgen
  - weet ik niet
9. gedurende het studiejaar 2006/07:
- deed ik eindexamen 6 vwo
  - deed ik eindexamen 5 havo
  - deed ik mijn laatste jaar in het beroepsonderwijs
  - deed ik een andere opleiding binnen deze of een andere hogeschool of universiteit
  - deed ik iets anders, namelijk:
10. hoeveel tijd heb je nodig gehad in het laatste schooljaar om alle taken voor school te doen?
- dezelfde hoeveelheid tijd als leerlingen zonder functiebeperking
  - meer tijd dan leerlingen zonder functiebeperking
  - minder tijd dan leerlingen zonder functiebeperking
  - weet ik niet
11. ben je ooit blijven zitten?
- ja
  - nee

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

12. was je functiebeperking een oorzaak voor het blijven zitten?
- ja, volledig
  - ja, gedeeltelijk
  - nee
13. hoe heb je het voortgezet onderwijs of de middelbare beroepsopleiding verlaten?
- met een diploma
  - met een of meerdere certificaten
  - geen van beide
  - ik ben voortijdig gestopt
14. als je een diploma hebt behaald, wat was het gemiddelde eindexamencijfer?
- 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10

Ondersteuning in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

15. heb je gedurende het schooljaar 2006/07 de school ooit gevraagd om hulp in verband met je functiebeperking? (het gaat hier om hulp in brede zin, dus bijvoorbeeld begeleiding, materiële voorzieningen of aanpassingen in het onderwijs)
- ik heb een afspraak gemaakt over het soort hulp dat ik nodig heb
  - ik heb ad hoc om hulp gevraagd
  - nee, ik heb nooit om hulp gevraagd
16. hoe heb je de hulp waarvoor je een afspraak hebt gemaakt uiteindelijk gekregen?
- zonder verder vragen
  - door regelmatig eraan te moeten herinneren
  - door soms eraan te moeten herinneren

17. kreeg je de hulp uiteindelijk?

- altijd
- meestal
- soms
- nooit

18. wat voor vorm(en) van ondersteuning heb je in het kader van je opleiding ontvangen gedurende het schooljaar 2006/07? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*

aanpassingen in het onderwijs, namelijk:

- persoonlijk tijdschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)
- studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking)
- digitale leeromgeving (inrichting van een vak zodanig dat studenten met een functiebeperking optimaal kunnen leren)
- beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen
- opgeknipte stages (stage met kortere dagen over een langere tijd verspreid)
- andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)
- vrijstelling voor bepaalde vakken (bijvoorbeeld gym)

anders, namelijk:

begeleiding / advies / ondersteuning, namelijk:

- mentoren (of een andere medewerker van school) om te helpen bij het maken van de lessen
- begeleiding bij psychische belemmeringen
- begeleiding bij dyslexie
- test om dyslexie vast te stellen
- lotgenotengroep
- voorlezers, notitiemakers of schrijfassistenten
- persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy-systeem)
- tolken / vertalers gebarentaal
- tolken / omzeters gesproken taal
- advies en ondersteuning van integratieinstanties
- advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)
- handboek mogelijkheden voor personen met een functiebeperking
- advies beroepskeuze of studiekeuze
- voorlichting over voorzieningen voor leerlingen met een handicap in het hoger onderwijs

anders, namelijk:

18. *vervolg...*

materiële voorzieningen, namelijk:

- aangepaste apparatuur en technologie
- voorzieningen voor goede toegankelijkheid
- aangepaste liften
- minibus om me te verplaatsen over het schoolterrein
- gesproken leerboeken
- rustruimte
- digitale helpdesk
- fysieke helpdesk
- digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen
- op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen
- pep-meter
- aangepaste lift (liftsleutel)

anders, namelijk:

aanpassing in tentamens / examens, namelijk:

- extra tijd
- alternatieve toetsvormen
- vergrootte letter
- aangepaste opdrachten
- op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning
- bijzondere tentamen / examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bij voorbeeld met betrekking tot toiletgang)
- gebruik van computer of laptop
- andere vormen, namelijk:

nooit vorm(en) van ondersteuning ontvangen

19. in hoeverre hebben onderstaande factoren je in staat gesteld om succesvol te zijn in het voortgezet onderwijs of in het mbo?

	helemaal geen rol gespeeld		3	heel grote rol gespeeld		weet niet	niet van toepassing
	1	2		4	5		
kwaliteit van de samenwerking tussen docenten/schoolleiding en externe instanties	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
betrokkenheid van familie en vrienden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
flexibiliteit en goede reacties van docenten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
een contactpersoon of begeleider tot wie je je kon wenden als dat nodig is	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
methoden voor beoordeling van je behoefte aan ondersteuning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
regelmatige feedback over hoe het gaat op school	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
begeleiding / advies / ondersteuning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aanpassing(en) in het onderwijs vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
materiële voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ontvangen financiële ondersteuning vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ontvangen technische ondersteuning, materiële voorzieningen vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aanpassing(en) in tentamens / examens vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
begeleiding / advies / ondersteuning van docenten of andere schoolmedewerkers vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tijd die beroepskrachten (buiten de docent om) besteden aan begeleiding en ondersteuning vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
continuïteit van de ondersteuning vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
informatievoorziening en voorlichting door de school	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

20. vind je dat je dezelfde mogelijkheden hebt gehad als je medeleerlingen zonder functiebeperking om het onderwijs te volgen?
- ja, ik heb dezelfde mogelijkheden gehad
  - ja, maar alleen op bepaalde gebieden
  - niet echt
  - nee, absoluut niet
  - weet ik niet
21. als je niet dezelfde mogelijkheden hebt gehad om verder te komen, waar kwam dat dan door? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*
- geen contactpersoon of begeleider tot wie ik me kon wenden als dat nodig was
  - geen of onvoldoende aanpassing(en) in het onderwijs
  - geen of onvoldoende begeleiding / advies / ondersteuning
  - geen of onvoldoende materiële voorzieningen
  - geen of onvoldoende aanpassing(en) in tentamens / examens
  - slechte kwaliteit van de samenwerking tussen docenten / schoolleiding en instanties
  - weinig flexibiliteit en goede reacties van docenten
  - weinig tijd die beroepskrachten (buiten de docent om) besteden aan begeleiding en ondersteuning
  - weinig feedback over hoe het ging op school
  - geen of onvoldoende continuïteit van de ondersteuning
  - weinig technische ondersteuning
  - weinig financiële ondersteuning
  - school niet toegankelijk genoeg
  - gebrek aan medewerking bij administratief personeel
  - onvoldoende kennis bij docenten / schoolleiding en beroepskrachten
  - onvoldoende voorlichting / informatie
  - anders, namelijk:
  - weet ik niet

Het uitstippelen van je toekomst in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs

22. heeft de school gedurende het schooljaar 2006/07 aandacht besteed aan je overstap naar het vervolgonderwijs of aan het vinden van werk?
- ja, veel
  - ja, een beetje
  - ja, maar weinig
  - nee
  - weet ik niet
23. welke onderwerpen zijn met je besproken over de overstap naar het vervolgonderwijs of de arbeidsmarkt, in verband met je functiebeperking? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*
- zaken op het gebied van onderwijs en opleiding
  - zaken op het gebied van werkgelegenheid
  - het maken van plannen en opstellen van doelen voor de toekomst
  - plaatselijke voorzieningen voor ondersteuning, rechtsbijstand, advies etc.
  - voor jezelf op komen
  - hulpmiddelen
  - financiële zaken
  - vervoer en alles wat daarmee samenhangt
  - overstap van jeugdgezondheidszorg / sociale voorzieningen voor jongeren naar gezondheidszorg / sociale voorzieningen voor volwassenen
  - mogelijkheden voor toekomstige huisvesting
  - anders, namelijk:
  - weet ik niet

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

24. heb je ondersteuning / advies gekregen van instanties met betrekking tot je doorstroming naar het hoger onderwijs of naar de arbeidsmarkt, anders dan van school? *(bijvoorbeeld ibg of uwv)*
- ja, en dat sloot volledig aan op mijn behoeften
  - ja, en dat sloot gedeeltelijk aan op mijn behoeften
  - ja, maar dat sloot niet echt aan op mijn behoeften
  - ja, maar dat sloot helemaal niet aan op mijn behoeften
  - ja, maar geen behoefte
  - dergelijke ondersteuning heb ik niet gehad, maar had ik wel nodig
  - dergelijke ondersteuning had ik niet nodig
25. welke factoren hebben de grootste rol gespeeld bij je doorstroming naar het hoger onderwijs of de arbeidsmarkt? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*
- vakken die aansluiten op de eisen van de arbeidsmarkt / universiteit / hogeschool (een goed profiel of sectorkeuze)
  - relevante informatie over mogelijkheden op de arbeidsmarkt of bij universiteiten/hogescholen
  - betrokkenheid van werkgevers en vertegenwoordigers uit het hoger onderwijs bij de overgang
  - betrokkenheid van een adviseur bij een instantie (zoals bijvoorbeeld cwi, uwv, mee of beroepskeuze-adviseur)
  - eigen inzet
  - sterke wil om door te studeren
  - goed geïnformeerde docenten / schoolleiding
  - beschikbaarheid van hulpmiddelen en voorzieningen om overal te komen
  - voldoende financiële middelen
  - anders, namelijk:
  - weet ik niet
26. wat vind je van de manier waarop de school / de instanties de doorstroming naar het hoger onderwijs / de arbeidsmarkt hebben aangepakt, gezien je huidige situatie? was dat:
- heel goed
  - goed
  - redelijk
  - slecht
  - heel slecht

27. heb je nog opmerkingen over je ervaringen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs?

Deel E - Overgang van havo / vwo / mbo naar je huidige situatie

DIT GEDEELTE HEEFT BETREKKING OP JE ERVARINGEN TIJDENS DE OVERGANG VAN HET VOORTGEZET ONDERWIJS OF MIDDELBAAR ONDERWIJS NAAR JE HUIDIGE SITUATIE

Wat heb je geleerd op de middelbare school of in het beroepsonderwijs?

28. toen je van school kwam, had je toen het gevoel dat je...

	helemaal niet		helemaal wel			weet ik niet
	1	2	3	4	5	
... op school de nodige vaardigheden hebt geleerd om een baan te vinden?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
... op school de nodige vaardigheden hebt geleerd om verder te studeren aan een universiteit of hogeschool?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
... op school sociale vaardigheden hebt ontwikkeld?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
... op school hebt geleerd om voor jezelf op te komen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
... op school je bewust bent geworden van wat je nodig hebt?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
... op school voldoende zelfvertrouwen hebt ontwikkeld om beslissingen te nemen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
... op school hebt geleerd om je toekomstdoelen af te stemmen op je eigen sterke punten en wensen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

29. toen je van school kwam, had je toen het gevoel dat de school je had voorbereid op:

	helemaal niet		helemaal wel			weet ik niet
	1	2	3	4	5	
een succesvolle doorstroming naar hoger onderwijs?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
het vinden van zinvol werk?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
financiële onafhankelijkheid?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
het spelen van een actieve rol in de maatschappij?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
op jezelf wonen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

30. toen je van school kwam, hoe schatte je toen je kansen in om:

	heel klein	klein	tamelijk groot	heel groot	weet ik niet
succesvol te studeren	☐	☐	☐	☐	☐
een goedbetaalde baan te vinden na je studie?	☐	☐	☐	☐	☐
zelfstandig te kunnen wonen?	☐	☐	☐	☐	☐
een baan te krijgen die je leuk vindt?	☐	☐	☐	☐	☐
een gelukkig gezin te vormen?	☐	☐	☐	☐	☐
actief te kunnen deelnemen aan de maatschappij?	☐	☐	☐	☐	☐
vrienden/vriendinnen te hebben op wie je kunt rekenen?	☐	☐	☐	☐	☐

Duur van de overgangperiode

31. hoeveel tijd zat er tussen het behalen van je eindexamen of het afronden van je middelbare beroepsopleiding en de start van je opleiding in het hoger onderwijs, het vinden van werk of de start van je eigen bedrijf?

- ik ben gelijk in het aansluitende studiejaar begonnen met mijn opleiding, ik heb binnen drie maanden werk gevonden of ben gestart met een eigen bedrijf
- 3 tot 6 maanden
- 6 maanden tot een jaar
- langer dan een jaar
- nog steeds geen werk / studie
- weet ik niet
- anders, namelijk:

32. welke problemen heb je ondervonden toen je van school of je beroepsopleiding kwam?

- om uit te vinden bij welke instantie ik moest zijn voor bepaalde voorzieningen, namelijk:

- om bij dezelfde instantie opnieuw de noodzaak van bepaalde voorzieningen aan te tonen, namelijk:

- om bij de nieuwe instantie de noodzaak van bepaalde voorzieningen aan te tonen, namelijk:

- om voorzieningen van hetzelfde niveau of hoger te krijgen, namelijk:

- anders, namelijk:

- ik heb geen problemen ondervonden

Ontvangen vormen van ondersteuning voor studenten met een functiebeperking

33. van welke instanties (buiten school of je mbo om) heb je ondersteuning ontvangen? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*

- cwi

- uwv

- ggz

- gemeentelijke sociale dienst

- belangenorganisatie

- anders, namelijk:

- ik heb geen ondersteuning ontvangen

34. de steun en het advies van de instanties was:

- helemaal afgestemd op mijn behoeften

- gedeeltelijk afgestemd op mijn behoeften

- niet echt afgestemd op mijn behoeften

- helemaal niet afgestemd op mijn behoeften

- dergelijke ondersteuning heb ik niet gehad, maar had ik wel nodig

- dergelijke ondersteuning had ik niet nodig

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

35. in welk opzicht was de steun over het algemeen afgestemd op jouw behoeften?

36. in welk opzicht was de steun over het algemeen niet afgestemd op jouw behoeften?

37. op welke onderwerpen gingen de instanties in? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*

- het maken van plannen en opstellen van doelen voor de toekomst
- plaatselijke voorzieningen voor ondersteuning, rechtsbijstand, advies etc.
- overstap van jeugdgezondheidszorg / sociale voorzieningen voor jongeren naar gezondheidszorg / sociale voorzieningen voor volwassenen
- informatie over vervoer en alles wat daarmee samenhangt
- informatie over ondersteuning in het kader van gezondheid en welzijn
- informatie over mijn positie en mogelijkheden als student met een functiebeperking in het vervolgonderwijs
- mogelijkheden om werk te vinden
- voor jezelf op komen
- mogelijkheden voor toekomstige huisvesting
- anders, namelijk:
- weet ik niet meer

38. toen je van school kwam, kreeg je toen steun en advies van familie en vrienden / vriendinnen?

- ja, en die sloot volledig aan bij mijn behoeften
- ja, en die sloot gedeeltelijk aan bij mijn behoeften
- ja, maar die sloot niet echt aan bij mijn behoeften
- ja, maar die sloot helemaal niet aan bij mijn behoeften
- dergelijke steun heb ik niet gehad, maar had ik wel nodig
- dergelijke steun had ik niet nodig

39. in welk opzicht sloot die steun over het algemeen aan bij je behoeften?

40. in welk opzicht sloot die steun over het algemeen niet aan bij je behoeften?

41. heb je nog opmerkingen over de overgang van havo / vwo / mbo naar je huidige situatie?

Deel F - In het HO

DIT GEDEELTE HEEFT BETREKKING OP JE ERVARINGEN IN HET EERSTE JAAR VAN JE STUDIE.

42. waar sta je momenteel ingeschreven?

- universiteit
- hbo
- ik zit niet meer in het hoger onderwijs

43. op welke instelling studeer(de) je?

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

44. wat zijn de belangrijkste redenen dat je voor deze hogeschool of universiteit hebt gekozen? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis maximaal drie mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*

- deze instelling is vanuit woonadres de best bereikbare hogeschool / universiteit die de gewenste studierichting aanbiedt
- leuke stad of hogeschool / universiteit
- de goede academische reputatie en de goede resultaten
- deze instelling sloot het beste aan bij mijn behoeften
- inschrijving geregeld door advies- of integratie-instanties inschrijving geregeld door adviesinstanties
- aanbevolen door vrienden of familie
- aanbevolen door mijn laatste school
- deze instelling was de enige die me wilde toelaten
- deze instelling is de enige die deze opleiding aanbiedt
- goede reputatie voor wat betreft voorzieningen in het algemeen, voor alle studenten
- goede reputatie voor wat betreft voorzieningen voor studenten met een functiebeperving
- goed toegankelijk dankzij geschikte en betrouwbare vervoersvoorzieningen
- goed zorgsysteem
- anders, namelijk:

45. wat waren de belangrijkste redenen om naar het hoger onderwijs te gaan? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis maximaal drie mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*

- iets interessants doen
- praktisch bezig zijn
- mijn kennis of vaardigheden op dit gebied verbeteren
- een andere opleiding beginnen
- mijn kansen op de arbeidsmarkt en / of prestaties verbeteren
- zelfstandig wonen
- ik wilde niet werken
- anders, namelijk:
- weet ik niet

46. wanneer heb je je aangemeld?

- tijdens het examenjaar op de middelbare school of mbo
- meteen na de middelbare school of het afronden van mijn mbo
- later in het schooljaar
- na een andere (wel of niet afgeronde) hbo opleiding
- nadat ik een poosje wat levenservaring heb opgedaan
- nadat ik eerst een periode uitsluitend betaald werk heb gedaan
- op het moment dat ik voldeed aan de gestelde eisen, alle benodigde certificaten had of het toelatingsexamen had gehaald
- anders, namelijk:
- weet ik niet

47. als je gewerkt hebt voordat je je inschreef, wat voor werk heb je dan gedaan? als je meerdere banen hebt gehad, kies dan de laatste baan die je had voordat je met je studie begon.

- werk in de land- en tuinbouwsector
- verkoper
- metaalbewerker (bijvoorbeeld lasser, freezer)
- electromonteur
- installatiemonteur
- houtbewerker
- bouwvakker (bijvoorbeeld metselaar, schilder)
- magazijnmedewerker
- chauffeur
- telefonist / receptionist
- administratief medewerker
- zieken-, gezins-, of bejaardenverzorger
- horecamedewerker (bijvoorbeeld kok, kelner)
- reinigingsmedewerker / schoonmaker
- boekhouder
- productiemedewerker
- medewerker in algemene dienst
- anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

48. heb je toelatingsexamen moeten doen om toegelaten te kunnen worden tot de hogeschool of universiteit?
- ja
  - nee
49. heb je bij je toelatingsexamen ondersteuning gekregen?
- ja, de ondersteuning was goed
  - ja, maar de ondersteuning sloot niet aan bij mijn behoeften
  - ja, zonder dat ik ondersteuning nodig had
  - nee
50. wat studeer je:
- voltijd, het volledige studiejaar
  - deeltijd, het volledige studiejaar
  - duaal, het volledige studiejaar
  - voltijd, een deel van het studiejaar
  - deeltijd, een deel van het studiejaar
  - duaal, een deel van het studiejaar
  - weet ik niet
51. in welke sector studeer je?
-
52. omvat de opleiding die je volgt: *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*
- een of meerdere stages?
  - vakken en activiteiten die je kennis van werksituaties verbreden en verdiepen?
  - mogelijkheden voor afstandsleren? (bijvoorbeeld thuis met behulp van internet)
  - aangepaste mogelijkheden?
  - anders, namelijk:
  - geen van bovenstaanden

53. heeft je hogeschool of universiteit op het gebied van functiebeperking: *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*
- een schriftelijk vastgelegd beleidsplan voor studenten met een functiebeperking?
  - een decaan en / of studieadviseur die zich heeft gespecialiseerd in studeren met een functiebeperking?
  - een apart steunpunt of persoon waar studenten met een functiebeperking altijd voor vragen en advies terecht kunnen?
  - bewustwordingscampagnes met betrekking tot studeren met een functiebeperking
  - een voorlichtingsbeleid over alle mogelijkheden die deze instelling biedt voor studenten met een functiebeperking
  - een beleid gericht op verbetering van de beeldvorming van studenten met een functiebeperking bij docenten, mentoren, andere instellingsmedewerkers en bij andere studenten
  - anders, namelijk:
  - weet ik niet
54. kon je voordat je met je studie begon, toen je je ging inschrijven, aan je hogeschool of universiteit kenbaar maken dat je een functiebeperking hebt?
- ja, via studielink
  - ja, op een ander wijze, namelijk:
  - nee
  - bij het inschrijven had ik deze functiebeperking nog niet
55. heb je van deze mogelijkheid gebruik gemaakt om de hogeschool of universiteit kenbaar te maken dat je een functiebeperking hebt?
- ja
  - nee
56. waarom heb je niet aan je hogeschool of universiteit kenbaar gemaakt dat je een functiebeperking hebt?
- dat vond ik niet nodig
  - dat heeft mijn vorige school geregeld
  - ik zie mezelf niet als iemand met een functiebeperking
  - ik was bang om een stigma te krijgen
  - nee, anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

57. ben je uitgenodigd voor een gesprek over je functiebeperking met iemand van de hogeschool of universiteit?
- ja, een studieadviseur
  - ja, een decaan
  - ja, een mentor / coach
  - ja, iemand van een bureau binnen de instelling dat zich speciaal bezig houdt met studenten met een functiebeperking
  - ja, iemand anders binnen de instelling, namelijk
  - nee
58. wanneer ben je uitgenodigd?
- toen mijn studievoortgang niet goed was
  - meteen bij aanvang van mijn studie
  - in de loop van het eerste jaar
59. heb je die uitnodiging geaccepteerd?
- ja
  - nee
60. waarom heb je de uitnodiging niet geaccepteerd?
- dat vond ik niet nodig
  - ik zie mezelf niet als iemand met een functiebeperking
  - ik was bang om een stigma te krijgen
  - nee, anders, namelijk:
61. gaf de hogeschool of universiteit toen je met je studie begon voorlichting waaruit bleek dat je een gesprek met iemand van de instelling kon krijgen als je een functiebeperking hebt?
- ja, die voorlichting kreeg je automatisch
  - ja, maar die informatie moest je zelf opzoeken
  - nee

62. heb jij zelf het initiatief genomen om een gesprek aan te vragen?
- ja
  - nee
63. wanneer heb je het initiatief genomen?
- toen mijn studievoortgang niet goed was
  - meteen bij aanvang van de studie
  - toen mijn functiebeperking een probleem werd
  - toen mijn functiebeperking mijn studievoortgang schade deed
64. heb je toen op jouw eigen initiatief een gesprek gehad met iemand van de instelling over je functiebeperking?
- ja, met een studieadviseur
  - ja, met een decaan
  - ja, met een mentor / coach
  - ja, met iemand van een steunpunt binnen de instelling speciaal voor studenten met een functiebeperking
  - ja, met iemand anders binnen de instelling, namelijk:
  - nee
65. waarom heb je op jouw eigen initiatief een gesprek gehad met iemand van de instelling over je functiebeperking?
-
66. wat heeft dit gesprek opgeleverd?
- in dit gesprek is aangegeven welke voorzieningen ik voortaan kreeg
  - in dit gesprek is aangegeven hoe ik bepaalde voorzieningen moest aanvragen
  - in dit gesprek is gesproken over een studieplan, speciaal voor mij, afgestemd op mijn behoeften, interesses, mogelijkheden en doelen
  - dit gesprek heeft weinig opgeleverd, want wat werd verteld wist ik al
  - anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

67. wat vind je van de informatie die je hogeschool of universiteit beschikbaar stelt over studeren met een functiebeperking?

- heel goed
- goed
- niet goed, niet slecht
- slecht
- heel slecht

68. wat vind je van de wijze waarop je hogeschool of universiteit jou in het begin van je studie als student met een functiebeperking heeft voorgelicht? *(geef aan in hoeverre het met de volgende stellingen eens bent)*

	niet mee eens	gedeeltelijk mee eens	geheel mee eens
de instelling heeft voldoende initiatief genomen om mij in te lichten over mogelijke hulp / voorzieningen	☐	☐	☐
de instelling geeft voldoende voorlichting over hoe je aan de hulp / voorzieningen kunt komen die je nodig hebt	☐	☐	☐
de instellingen regelt het vanaf het begin zo dat je als student met een functiebeperking daarna geen zorgen meer hebt over benodigde voorzieningen	☐	☐	☐

69. wat vind je van een centrale registratie door de hogeschool of universiteit van alle studenten met een functiebeperking, chronische ziekte, psychische probleem of dyslexie?

- geen bezwaar tegen registratie, ik zou eraan meewerken
- wel bezwaar tegen registratie, maar ik zou er toch aan meewerken
- wel bezwaar tegen registratie en ik zou er niet aan meewerken

als je bezwaar hebt, waarom heb je dit bezwaar?

70. heb je sinds je begonnen bent:

	nooit	zelden	soms	vaak	weet ik niet
buiten het klaslokaal / de collegezaal met docenten en / of andere personeel gepraat over zaken die niet (direkt) betrekking hadden op je studie?	☐	☐	☐	☐	☐
deelgenomen aan studiegroepen buiten het klaslokaal / de collegezaal?	☐	☐	☐	☐	☐
meegedaan aan activiteiten op het gebied van muziek, koor, toneel of andere vormen van kunst georganiseerd door de universiteit of hogeschool?	☐	☐	☐	☐	☐
meegedaan aan andere activiteiten (sport, politiek, debat) georganiseerd door de universiteit of hogeschool?	☐	☐	☐	☐	☐

De omstandigheden rondom je studie

71. je functiebeperking je volgens jou bij het volgen van je opleiding? *(er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*

- ja, ik niet zo lang studeren als ik zou willen
- ja, ik niet naar een ander gebouw gaan als dat nodig is
- ja, ik niet dezelfde opdrachten uitvoeren als mijn collega's
- ja, mijn medische behandeling veel tijd
- nee, mijn functiebeperking geen invloed op mijn prestaties
- weet ik niet

anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

72. In onderstaand schema is een aantal activiteiten en voorzieningen aangegeven die HBO's en universiteiten kunnen uitvoeren / aanbieden voor studenten met een functiebeperking. Kan je aangeven welke activiteit(en) / voorziening(en) nodig of wenselijk zijn voor jou?

Aanpassingen in het onderwijs

	Ja, nodig	Ja, wenselijk	Nee
Persoonlijk tijd- en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)	☐	☐	☐
Studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking)	☐	☐	☐
Digitale leeromgeving (inrichting van vak zodanig dat studenten met een functiebeperking optimaal kunnen leren)	☐	☐	☐
Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen	☐	☐	☐
Opgeknipte stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid)	☐	☐	☐
Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)	☐	☐	☐
Anders, namelijk: <input type="text"/>	☐	☐	

Begeleiding / advies / ondersteuning

	Ja, nodig	Ja, wenselijk	Nee
Mentoren (of andere medewerkers van de hogeschool of universiteit) om te helpen bij het maken van de lessen	☐	☐	☐
Begeleiding bij psychische belemmeringen	☐	☐	☐
Begeleiding bij dyslexie	☐	☐	☐
Lotgenotengroep	☐	☐	☐
Voorlezers, notitiemakers of schrijfassistenten	☐	☐	☐
Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy systeem)	☐	☐	☐
Tolken / vertalers gebarentaal	☐	☐	☐
Tolken / omzetteres gesproken taal	☐	☐	☐
Advies en ondersteuning van integratie-instanties	☐	☐	☐
Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)	☐	☐	☐
Handboek mogelijkheden voor personen met een gezondheidsprobleem	☐	☐	☐
Anders, namelijk: <input style="width: 50%; height: 15px;" type="text"/>	☐	☐	

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

Materiële voorzieningen

	Ja, nodig	Ja, wenselijk	Nee
Aangepaste apparatuur en technologie	☐	☐	☐
Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	☐	☐	☐
Aangepaste liften	☐	☐	☐
Minibus om me te verplaatsen over het instellingsterrein	☐	☐	☐
Gesproken leerboeken	☐	☐	☐
Ruimte	☐	☐	☐
Digitale helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking	☐	☐	☐
Fysieke helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking	☐	☐	☐
Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐
Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐
Test om dyslexie vast te stellen	☐	☐	☐
PEP-meter	☐	☐	☐
Anders, namelijk:	☐	☐	
<input style="width: 550px; height: 20px;" type="text"/>			

Aanpassing in tentamens / examens

	Ja, nodig	Ja, wenselijk	Nee
Extra tijd bij tentamens / examens	☐	☐	☐
Alternatieve toetsvormen	☐	☐	☐
Vergrootte letters	☐	☐	☐
Aangepaste opdrachten	☐	☐	☐
Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning	☐	☐	☐
Bijzondere tentamen / examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)	☐	☐	☐
Anders, namelijk: <input style="width: 500px; height: 20px;" type="text"/>	☐	☐	

73. Welk van de onderstaande deze activiteit(en) / voorziening(en) door jouw instelling uitgevoerd / aangeboden?

	Ja	Nee	Weet niet
Persoonlijk tijd- en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)	☐	☐	☐
Studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking)	☐	☐	☐
Digitale leeromgeving (inrichting van vak zodanig dat studenten met een functiebeperking optimaal kunnen leren)	☐	☐	☐
Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen	☐	☐	☐
Opgeknipte stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid)	☐	☐	☐
Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)	☐	☐	☐
Andere aanpassingen in het onderwijs, namelijk:	☐	☐	☐
Mentoren (of andere medewerkers van de hogeschool of universiteit) om te helpen bij het maken van de lessen	☐	☐	☐
Begeleiding bij psychische belemmeringen	☐	☐	☐

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

73. *Vervolg...*

	Ja	Nee	Weet niet
Begeleiding bij dyslexie	☐	☐	☐
Lotgenotengroep	☐	☐	☐
Voorlezers, notitiemakers of schrijfassistenten	☐	☐	☐
Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy systeem)	☐	☐	☐
Tolken / vertalers gebarentaal	☐	☐	☐
Tolken / omzeters gesproken taal	☐	☐	☐
Advies en ondersteuning van integratie-instanties	☐	☐	☐
Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)	☐	☐	☐
Handboek mogelijkheden voor personen met een gezondheidsprobleem	☐	☐	☐
Andere begeleiding / advies / ondersteuning, namelijk:	☐	☐	☐
Aangepaste apparatuur en technologie	☐	☐	☐
Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	☐	☐	☐
Aangepaste liften	☐	☐	☐
Minibus om me te verplaatsen over het instellingsterrein	☐	☐	☐
Gesproken leerboeken	☐	☐	☐
Ruimte	☐	☐	☐
Digitale helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperving	☐	☐	☐
Fysieke helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperving	☐	☐	☐
Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐
Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐
Test om dyslexie vast te stellen	☐	☐	☐
PEP-meter	☐	☐	☐
Andere materiële voorzieningen, namelijk:	☐	☐	☐

73. *Vervolg...*

BIJLAGE 1: VRAGENLIJST

	Ja	Nee	Weet niet	
Extra tijd bij tentamens / examens	☐	☐	☐	
Alternatieve toetsvormen	☐	☐	☐	
Vergrootte letters	☐	☐	☐	
Aangepaste opdrachten	☐	☐	☐	
Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning	☐	☐	☐	
Bijzondere tentamen / examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)	☐	☐	☐	
Andere aanpassingen in tentamens / examens, namelijk:	☐	☐	☐	

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

74. Van welke van de onderstaande activiteit(en) / voorziening(en) maak je gebruik?

	Ja	Nee	Soms	(nog) niet van toepassing
Persoonlijk tijd- en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)	☐	☐	☐	☐
Studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking)	☐	☐	☐	☐
Digitale leeromgeving (inrichting van vak zodanig dat studenten met een functiebeperking optimaal kunnen leren)	☐	☐	☐	☐
Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen	☐	☐	☐	☐
Opgeknipte stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid)	☐	☐	☐	☐
Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)	☐	☐	☐	☐
Andere aanpassingen in het onderwijs, namelijk:	☐	☐	☐	☐
Mentoren (of andere medewerkers van de hogeschool of universiteit) om te helpen bij het maken van de lessen	☐	☐	☐	☐
Begeleiding bij psychische belemmeringen	☐	☐	☐	☐
Begeleiding bij dyslexie	☐	☐	☐	☐
Lotgenotengroep	☐	☐	☐	☐
Voorlezers, notitiemakers of schrijfassistenten	☐	☐	☐	☐
Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy systeem)	☐	☐	☐	☐
Tolken / vertalers gebarentaal	☐	☐	☐	☐
Tolken / omzeters gesproken taal	☐	☐	☐	☐
Advies en ondersteuning van integratie instanties	☐	☐	☐	☐
Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)	☐	☐	☐	☐
Handboek mogelijkheden voor personen met een gezondheidsprobleem	☐	☐	☐	☐
Andere begeleiding / advies / ondersteuning, namelijk:	☐	☐	☐	☐
Aangepaste apparatuur en technologie	☐	☐	☐	☐

74. *Vervolg...*

	Ja	Nee	Soms	(nog) niet van toepassing
Aangepaste apparatuur en technologie	☐	☐	☐	☐
Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	☐	☐	☐	☐
Aangepaste liften	☐	☐	☐	☐
Minibus om me te verplaatsen over het instellingsterrein	☐	☐	☐	☐
Gesproken leerboeken	☐	☐	☐	☐
Ruimte	☐	☐	☐	☐
Digitale helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking	☐	☐	☐	☐
Fysieke helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking	☐	☐	☐	☐
Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐	☐
Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐	☐
Test om dyslexie vast te stellen	☐	☐	☐	☐
PEP-meter	☐	☐	☐	☐
Andere materiële voorzieningen, namelijk:	☐	☐	☐	☐
Extra tijd bij tentamens / examens	☐	☐	☐	☐
Alternatieve toetsvormen	☐	☐	☐	☐
Vergrootte letters	☐	☐	☐	☐
Aangepaste opdrachten	☐	☐	☐	☐
Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning	☐	☐	☐	☐
Bijzondere tentamen / examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)	☐	☐	☐	☐
Andere aanpassingen in tentamens / examens, namelijk:	☐	☐	☐	☐

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

Hieronder staan de activiteit(en) / voorziening(en) die je HBO-instelling of universiteit aanbiedt en die je nodig hebt of wenselijk acht. Kan je aangeven waarom je je niet altijd, nooit of niet volledig gebruik van deze activiteit(en) / voorziening(en)? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)

75. Persoonlijk tijd en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

76. Studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking)

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

77. Digitale leeromgeving (inrichting van vak zodanig dat studenten met een functiebeperking optimaal kunnen leren)

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

78. Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

79. Opgeknipste stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid)

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

80. Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

81. Andere aanpassingen in het onderwijs, namelijk:

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

82. Mentoren (of andere medewerkers van de hogeschool of universiteit) om te helpen bij het maken van de lessen

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

83. Begeleiding bij psychische belemmeringen

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

84. Begeleiding bij dyslexie

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

85. Lotgenotengroep

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

86. Voorlezers, notitiemakers of schrijfassistenten

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

87. Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy systeem)

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

88. Tolken / vertalers gebarentaal

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

89. Tolken / omzeters gesproken taal

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

90. Advies en ondersteuning van integratie-instanties

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

91. Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

92. Handboek mogelijkheden voor personen met een gezondheidsprobleem

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

93. Andere begeleiding / advies / ondersteuning, namelijk:

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

94. Aangepaste apparatuur en technologie

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

95. Voorzieningen voor goede toegankelijkheid

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

96. Aangepaste liften

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

97. Minibus om me te verplaatsen over het instellingsterrein

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

98. Gesproken leerboeken

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

99. Rustruimte

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

100. Digitale helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

101. Fysieke helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

102. Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

103. Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

104. Test om dyslexie vast te stellen

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

104. PEP-meter

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

105. Andere materiële voorzieningen, namelijk:

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

106. Extra tijd bij tentamens / examens

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

107. Alternatieve toetsvormen

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

108. Vergrootte letters

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

109. Aangepaste opdrachten

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

110. Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

111. Bijzondere tentamen / examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
- Anders, namelijk:

112. Andere aanpassingen in tentamens / examens, namelijk:

- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
- De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie / tijd
- Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
- Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
- Mijn aanvraag is afgewezen
- Ik wil anderen niet tot last zijn
- Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen

Anders, namelijk:

113. Hoeveel uren (gemiddeld) per maand heb je sinds het begin van je studie naar schatting gehad aan advies / begeleiding / hulp?

Uren gemiddeld per maand ongeveer:

114. Hoeveel uren (gemiddeld) per maand heb je sinds het begin van je studie naar schatting gehad aan advies / begeleiding / hulp, in relatie tot de belemmeringen die je ondervindt als gevolg van je functiebeperking?

Uren gemiddeld per maand ongeveer:

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

115. Ben je tevreden of ontevreden over de activiteit(en) / voorziening(en) waarvan je gebruik maakt?

	Ze er ontevreden	Tamelijk ontevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tamelijk tevreden	Ze er tevreden	Reden van (on)tevredenheid
Persoonlijk tijd- en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking)	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Digitale leeromgeving (inrichting van vak zodanig dat studenten met een functiebeperking optimaal kunnen leren)	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Opgeknijpte stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid)	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Andere aanpassingen in het onderwijs, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Mentoren (of andere medewerkers van de hogeschool of universiteit) om te helpen bij het maken van de lessen	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Begeleiding bij psychische belemmeringen	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Begeleiding bij dyslexie	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Lotgenotengroep	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Voorlezers, notitiemakers of schrijffassistenten	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy systeem)	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>

115. *Vervolg...*

	Zeer ontevreden	Tamelijk ontevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tamelijk tevreden	Zeer tevreden	Reden van (on)tevredenheid
Tolken / vertalers gebarentaal	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Tolken / omzettaars gesproken taal	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Advies en ondersteuning van integratie-instanties	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Handboek mogelijkheden voor personen met een gezondheidsprobleem	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Andere begeleiding / advies / ondersteuning, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Aangepaste apparatuur en technologie	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Aangepaste liften	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Minibus om me te verplaatsen over het instellingsterrein	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Gesproken leerboeken	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Ruimte	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Digitale helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

115. *Vervolg...*

	Zeer ontevreden	Tamelijk ontevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tamelijk tevreden	Zeer tevreden	Reden van (on)tevredenheid
Fysieke helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Test om dyslexie vast te stellen	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
PEP-meter	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Andere materiële voorzieningen, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Extra tijd bij tentamens / examens	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Alternatieve toetsvormen	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Vergrootte letters	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Aangepaste opdrachten	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Bijzondere tentamen / examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Andere aanpassingen in tentamens / examens, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>

116. Hoe belangrijk zijn de onderstaande voorzieningen voor jou om studie te kunnen volgen?

	Heel onbelangrijk		3	Heel belangrijk	
	1	2		4	5
Persoonlijk tijd- en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)	☐	☐	☐	☐	☐
Studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking)	☐	☐	☐	☐	☐
Digitale leeromgeving (inrichting van vak zodanig dat studenten met een functiebeperking optimaal kunnen leren)	☐	☐	☐	☐	☐
Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen	☐	☐	☐	☐	☐
Opgeknipte stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid)	☐	☐	☐	☐	☐
Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)	☐	☐	☐	☐	☐
Andere aanpassingen in onderwijs, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐
Mentoren (of andere medewerkers van de hogeschool of universiteit) om te helpen bij het maken van de lessen	☐	☐	☐	☐	☐
Begeleiding bij psychische belemmeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Begeleiding bij dyslexie	☐	☐	☐	☐	☐
Lotgenotengroep	☐	☐	☐	☐	☐
Voorlezers, notitiemakers of schrijffassistenten	☐	☐	☐	☐	☐
Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy systeem)	☐	☐	☐	☐	☐
Tolken / vertalers gebarentaal	☐	☐	☐	☐	☐

116. *Vervolg...*

	Heel onbelangrijk		3	Heel belangrijk	
	1	2		4	5
Tolken / omzeters gesproken taal	☐	☐	☐	☐	☐
Advies en ondersteuning van integratie-instanties	☐	☐	☐	☐	☐
Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)	☐	☐	☐	☐	☐
Handboek mogelijkheden voor personen met een gezondheidsprobleem	☐	☐	☐	☐	☐
Andere begeleiding / advies / ondersteuning, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐
Aangepaste apparatuur en technologie	☐	☐	☐	☐	☐
Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	☐	☐	☐	☐	☐
Aangepaste liften	☐	☐	☐	☐	☐
Minibus om me te verplaatsen over het instellingsterrein	☐	☐	☐	☐	☐
Gesproken leerboeken	☐	☐	☐	☐	☐
Ruimte	☐	☐	☐	☐	☐
Digitale helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐
Fysieke helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐
Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐

116. *Vervolg...*

	Heel onbelangrijk		3	Heel belangrijk	
	1	2		4	5
Test om dyslexie vast te stellen	☐	☐	☐	☐	☐
PEP-meter	☐	☐	☐	☐	☐
Andere materiële voorzieningen, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐
Extra tijd bij tentamens / examens	☐	☐	☐	☐	☐
Alternatieve toetsvormen	☐	☐	☐	☐	☐
Vergrootte letters	☐	☐	☐	☐	☐
Aangepaste opdrachten	☐	☐	☐	☐	☐
Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning	☐	☐	☐	☐	☐
Bijzondere tentamens / examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)	☐	☐	☐	☐	☐
Andere aanpassingen in tentamens / examens, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

117. Wat er naar jouw mening verbeterd moeten worden aan deze activiteit(en) / voorziening(en)?

Persoonlijk tijd- en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)	
Studieloopbaanbegeleiding (extra voor studenten met een functiebeperking)	
Digitale leeromgeving (inrichting van vak zodanig dat studenten met een functiebeperking optimaal kunnen leren)	
Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen	
Opgeknipte stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid)	
Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)	
Andere aanpassingen in onderwijs, namelijk:	
Mentoren (of andere medewerkers van de hogeschool of universiteit) om te helpen bij het maken van de lessen	
Begeleiding bij psychische belemmeringen	
Begeleiding bij dyslexie	

117. *Vervolg...*

Lotgenotengroep	
Voorlezers, notitiemakers of schrijfassistenten	
Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy systeem)	
Tolken / vertalers gebarentaal	
Tolken / omzeters gesproken taal	
Advies en ondersteuning van integratie-instanties	
Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)	
Handboek mogelijkheden voor personen met een gezondheidsprobleem	
Andere begeleiding / advies / ondersteuning, namelijk:	
Aangepaste apparatuur en technologie	
Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	
Aangepaste liften	
Minibus om me te verplaatsen over het instellingsterrein	

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING117. *Vervolg...*

Gesproken leerboeken	
Ruimte	
Digitale helpdesk	
Fysieke helpdesk	
Digitaal geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	
Op papier geformaliseerde aanvraagprocedure voor voorzieningen	
Test om dyslexie vast te stellen	
PEP-meter	
Andere materiële voorzieningen, namelijk:	
Extra tijd bij tentamens / examens	
Alternatieve toetsvormen	

117. *Vervolg...*

Vergrootte letters	
Aangepaste opdrachten	
Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning	
Bijzondere tentamen / examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)	
Andere aanpassingen in tentamens / examens, namelijk:	

118. Maak je op dit moment nog steeds gebruik van de hulp / begeleiding / advies?

- Ja
- Nee
- Niet van toepassing

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

119. Waarom maak je op dit moment geen gebruik meer van de hulp / begeleiding / advies?

- De persoon die mij hulp / begeleiding / advies gaf viel weg / stopte ermee (door bijvoorbeeld ziekte, andere baan, etc.)
- Ontevreden over de inhoud hulp / begeleiding / advies
- Hulp / begeleiding / advies was veel te weinig
- Kostte mij te veel tijd
- Niet meer nodig, kan het nu zonder

Anders, namelijk:

120. Maak je op dit moment (nog steeds) gebruik van de materiële voorzieningen?

- Ja
- Nee
- Niet van toepassing

121. Waarom maak je op dit moment geen gebruik meer van de materiële voorzieningen?

- De voorzieningen die ik gebruikte zijn er niet meer
- Niet meer nodig, kan zonder
- Ik ben gestopt met de opleiding

Anders, namelijk:

122. Heb je behoefte aan contact met lotgenoten?

- Ja
- Nee

123. Op wat voor manier, in welke vorm, heb je contact met lotgenoten?

124. Waarom heb geen behoefte aan contact met lotgenoten?

125. Heb je betaald werk naast je studie?

- Ja
- Nee, maar dat wil ik wel
- Nee, dat wil ik niet

126. Hoeveel uur gemiddeld per week heb je betaald werk?

Gemiddeld uur per week

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

127. Sluit deze baan volgens jou aan bij de opleiding die je volgt?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

128. Heeft deze baan volgens jou:

- Een positieve uitwerking op je studievoortgang?
- Een negatieve uitwerking op je studievoortgang?
- Zowel een positieve als een negatieve uitwerking op je studievoortgang?
- Geen enkele uitwerking op je studievoortgang?
- Weet ik niet

129. Waaraan dragen je ouders / familie bij? *(Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*

- Collegegeld
- Andere studiekosten zoals boeken en materialen
- Huisvesting, inclusief gas / water / licht
- Ziekte kosten
- Andere kosten van levensonderhoud, zoals eten en vervoer
- Geen van het bovenstaande
- Weet ik niet

130. Ontvang je studiefinanciering?

- Ja
- Nee

131. Heb je een lening afgesloten om je opleiding te kunnen betalen?

- Ja
- Nee

132. Voel je je opgenomen in de gemeenschap van je hogeschool of universiteit?

- Helemaal
- Gedeeltelijk
- Niet echt
- Helemaal niet
- Weet ik niet

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

De omstandigheden rondom je toelating op de universiteit of hogeschool

133. Hoe belangrijk zijn onderstaande punten van de ondersteuning, adviezen en voorzieningen die je krijgt?

	Onbelangrijk		Grote rol gespeeld			Niet van toepassing
	1	2	3	4	5	
Kwaliteit van de samenwerking tussen docenten/schoolleiding en externe instanties	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Betrokkenheid van familie en vrienden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Flexibiliteit en goede reacties van docenten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een contactpersoon of begeleider tot wie je je kon wenden als dat nodig is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Methoden voor beoordeling van je behoefte aan ondersteuning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regelmatige feedback over hoe het gaat op school	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begeleiding / advies / ondersteuning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aanpassing(en) in het onderwijs vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Materiële voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ontvangen financiële ondersteuning vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ontvangen technische ondersteuning, materiële voorzieningen vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aanpassing(en) in tentamens/examens vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begeleiding / advies / ondersteuning van docenten of andere schoolmedewerkers vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐

133. *Vervolg*

	Onbelangrijk		3	Grote rol gespeeld		Niet van toepassing
	1	2		4	5	
Tijd die beroepskrachten (buiten de docent om) besteden aan begeleiding en ondersteuning vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Continuïteit van de ondersteuning vanwege de functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐	☐

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

134. Hebben de diverse vormen van ondersteuning en aangepaste voorzieningen die je hebt gekregen sinds je inschrijving aan de hogeschool of universiteit je in staat gesteld om:

	Helemaal niet	Niet echt	Gedeeltelijk	Geheel	Niet relevant	Weet ik niet
Studie en werk te combineren?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Je studie te combineren met de beperkingen die voortvloeien uit je functiebeperking?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dezelfde opdrachten uit te voeren als je studiegenoten?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Te voldoen aan de eisen van je stage?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naar en van de instelling te reizen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Te voldoen aan de eisen die docenten aan je stellen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Te slagen voor toetsen, tentamens en examens?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vertrouwen te hebben in je beslissingen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Je bewust te zijn van je vaardigheden en competenties?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Je bewust te zijn van je behoeften?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Je probleemloos te verplaatsen tussen de diverse locaties?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk: <input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐	☐

135. Vind je dat je hogeschool of universiteit jou dezelfde kansen op succes biedt als andere studenten?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

136. Waarom vind je dat je huidige hogeschool of universiteit jou niet dezelfde kansen op succes biedt als andere studenten?

(Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)

- Mijn opleiding heeft geen beleid dat er voor zorgt dat ik dezelfde kansen krijg
- Geen contactpersoon of begeleider tot wie ik me kan wenden als dat nodig is
- Geen of onvoldoende aanpassing(en) in het onderwijs
- Geen of onvoldoende begeleiding / advies / ondersteuning
- Geen of onvoldoende materiële voorzieningen
- Geen of onvoldoende aanpassing(en) in tentamens / examens
- Slechte kwaliteit van de samenwerking tussen docenten / schoolleiding en instanties
- Weinig flexibiliteit en goede reacties van docenten
- Weinig tijd die beroepskrachten (buiten de docent om) besteden aan begeleiding en ondersteuning
- Weinig feedback over hoe het op school
- Geen of onvoldoende continuïteit van de ondersteuning
- Weinig technische ondersteuning
- Weinig financiële ondersteuning
- School niet toegankelijk genoeg
- Gebrek aan medewerking bij administratief personeel
- Onvoldoende kennis bij docenten / schoolleiding en beroepskrachten
- Onvoldoende voorlichting
- Regelgeving en procedures (aanpassingen) zitten in de weg
- Anders, namelijk:
- Weet ik niet

137. Denk je dat je een baan zult vinden na de hogeschool of universiteit?

- Beslist wel
- Waarschijnlijk wel
- Waarschijnlijk niet
- Beslist niet
- Weet ik niet

138. Waarom denk je dat je geen baan zult vinden?

- Een gebrek aan capaciteiten vanwege je functiebeperking
- Een gebrek aan geschikte vaardigheden en kennis
- Problemen om toegelaten te worden tot geschikte opleidingen
- Problemen bij het vinden van passende adviezen en ondersteuning
- Weet ik niet

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

139. Denk je dat je huidige studie bijdraagt om later:

	Nee dat denk ik niet		Ja dat weet ik zeker		Weet ik niet	Niet van toepassing
	1	2	3	4		
Alleen te wonen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Voldoende inkomen te hebben om comfortabel te leven?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Net zo veel respect te krijgen als je collega's?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vertrouwen te hebben in jezelf?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tevreden te zijn met je kwaliteit van leven?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tevreden te zijn over jezelf?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een rol te spelen in de maatschappij?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

140. Heb je de studie tot nu toe kunnen blijven volgen dankzij de hulp / begeleiding / advies en / of de materiële voorzieningen waar je vanwege je functiebeperking gebruik van maken? *(Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*

- Ja, volledig dankzij de hulp / begeleiding / advies
- Ja, mede dankzij de hulp / begeleiding / advies
- Ja, volledig dankzij de materiële voorzieningen
- Ja, mede dankzij de materiële voorzieningen
- Nee, hulp / begeleiding / advies en materiële voorzieningen hebben hierin geen enkele rol gespeeld

141. Is er door je functiebeperking vertraging in je studie opgetreden?

- Ja, veel
- Ja, een beetje
- Nee
- Nee, maar ik had wel betere resultaten kunnen halen

142. Op welke wijze is je functiebeperking de reden van deze vertraging in je studie?

143. Zou de vertraging in je studie erger zijn geweest zonder de hulp / begeleiding / advies en / of de materiële voorzieningen waarvan je gebruik kan maken?

- Ja
- Nee, door de hulp heb ik juist vertraging opgelopen, maar het heeft er wel voor gezorgd dat ik kon blijven studeren
- Nee, dat heeft geen rol gespeeld
- Heb nooit gebruik gemaakt van hulp, begeleiding, advies en/of materiële voorzieningen

144. Welke materiële voorziening(en) of type hulp, begeleiding of advies mis je op deze instelling met het oog op jouw functiebeperking? Waar heb jij met het oog op je functiebeperking wel behoefte aan, maar, volgens jou, niet aangeboden op de instelling van je studie?

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

145. Als je deze materiële voorziening(en), hulp / begeleiding / advies wel had gehad, was dat dan van invloed geweest op het verloop van de studie waar je in september 2007 aan bent begonnen?

Ja, want:

Nee, want:

Weet ik niet

146. Wat is je mening over de deskundigheid van docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers met betrekking tot jouw functiebeperking?

Zeer goed

Goed

Niet goed, niet slecht

Slecht

Zeer slecht

Verschilt per persoon

147. Voel je je voldoende gesteund en geholpen door docenten, mentoren, decanen en andere instellingsmedewerkers?

Ja,

Door sommigen wel, door anderen niet

Nee

148. Kun je aangeven waarom?

149. Wat moet volgens jou verbeterd worden op het vlak van de deskundigheid van docenten en andere instellingsmedewerkers?

150. Heb je nog opmerkingen over je ervaringen in het eerste jaar van je studie?

Deel G - Inmiddels gestopt

151. Wanneer ben je gestopt met je studie?

- Binnen twee maanden na het begin van mijn studie
- Voor 1 februari
- Per 1 februari
- Na 1 februari

152. Waarom ben je gestopt met je studie waar je in september 2007 aan bent begonnen?

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

	Totaal geen reden		3	Belangrijke reden	
	1	2		4	5
Vanwege mijn functiebeperking	☐	☐	☐	☐	☐
Vanwege gebrek aan hulp / begeleiding / advies om met mijn functiebeperking de studie te kunnen volgen	☐	☐	☐	☐	☐
Voelde mij vanwege mijn functiebeperking niet thuis (of geaccepteerd) op deze instelling	☐	☐	☐	☐	☐
Instelling was voor mij moeilijk bereikbaar	☐	☐	☐	☐	☐
Gebrek aan steun van mijn ouders voor mijn opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Gebrek aan steun van iemand op de opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Gebrek aan steun van mijn vrienden voor mijn opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Gebrek aan steun van studiegenoten	☐	☐	☐	☐	☐
Hoge studielast	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had een baan gevonden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had financieel geen opleiding meer nodig	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had geen sociaal leven meer	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had mijn propedeuse en kon naar de universiteit	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kon mijn opleiding slecht combineren met mijn baan	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kon mijn opleiding slecht combineren met zorgtaken	☐	☐	☐	☐	☐
Ik moest me teveel aanpassen	☐	☐	☐	☐	☐

152. *Vervolg...*

	Totaal geen reden		3	Belangrijke reden	
	1	2		4	5
Ik was anders dan de andere studenten	☐	☐	☐	☐	☐
Ik werd toegelaten tot mijn opleiding van keuze	☐	☐	☐	☐	☐
Laag salaris in toekomstig beroep	☐	☐	☐	☐	☐
Lange reisafstand voor de opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn ouders stonden negatief tegenover mijn opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vooropleiding sloot slecht aan	☐	☐	☐	☐	☐
Nauwelijks kans op een baan na afstuderen	☐	☐	☐	☐	☐
Onaantrekkelijke toekomstige beroepen	☐	☐	☐	☐	☐
Oninteressante vakken	☐	☐	☐	☐	☐
Onvoldoende ambitie om een hbo-diploma te halen	☐	☐	☐	☐	☐
Onvoldoende capaciteiten voor de opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Onvoldoende mogelijkheden voor kinderopvang	☐	☐	☐	☐	☐
Onvoldoende mondelinge taalvaardigheid	☐	☐	☐	☐	☐
Onvoldoende motivatie	☐	☐	☐	☐	☐
Onvoldoende rekenvaardigheid	☐	☐	☐	☐	☐
Onvoldoende schriftelijke taalvaardigheid	☐	☐	☐	☐	☐

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

152. *Vervolg...*

	Totaal geen reden		3	Belangrijke reden	
	1	2		4	5
Onvoldoende studievoortgang (naast onvoldoende capaciteiten voor de opleiding)	☐	☐	☐	☐	☐
Opdrachten werden afgekeurd omdat mijn taalniveau onvoldoende was	☐	☐	☐	☐	☐
Opleiding was tweede keuze	☐	☐	☐	☐	☐
Persoonlijke omstandigheden (ziekte / overlijden van naast iemand)	☐	☐	☐	☐	☐
Slecht onderwijssysteem	☐	☐	☐	☐	☐
Slechte begeleiding op school	☐	☐	☐	☐	☐
Slechte kwaliteit van de opleiding in het algemeen	☐	☐	☐	☐	☐
Slechte kwaliteit van docenten	☐	☐	☐	☐	☐
Slechte organisatie van de opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Slechte toekomstige loopbaanmogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐

152. *Vervolg...*

	Totaal geen reden		3	Belangrijke reden	
	1	2		4	5
Stress door financiële problemen tijdens mijn opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Stress door problemen thuis tijdens mijn opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Vanwege financiële problemen	☐	☐	☐	☐	☐
Vanwege gezondheidsklachten	☐	☐	☐	☐	☐
Vanwege verslavingsproblematiek	☐	☐	☐	☐	☐
Verkeerde studiekeuze	☐	☐	☐	☐	☐
Vervelende cultuur op de opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Vooroordelen op de opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Weinig aanzien van toekomstig beroep	☐	☐	☐	☐	☐
Weinig afwisseling in toekomstige baan	☐	☐	☐	☐	☐
Weinig mogelijkheden tot samenwerken op school	☐	☐	☐	☐	☐
Weinig uitdaging in de opleiding	☐	☐	☐	☐	☐
Andere reden(en), namelijk : <input style="width: 300px; height: 15px;" type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐

Deel H Overig

153. Waarom ben je niet naar het hoger onderwijs gegaan?

	Totaal geen reden		Belangrijke reden		
	1	2	3	4	5
Met mijn functiebeperking zou ik het toch niet redden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had niet het vereiste diploma	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk niet dat ik goede studieresultaten zou kunnen behalen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kan de opleiding die ik wil doen (nog) niet doen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben uitgeloot	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ga liever werken	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zie er het voordeel niet van in	☐	☐	☐	☐	☐
Ik krijg onvoldoende steun van thuis	☐	☐	☐	☐	☐
Het hoger onderwijs is te hoog gegrepen voor mij	☐	☐	☐	☐	☐
Ik doe liever eerst iets anders	☐	☐	☐	☐	☐
Ik kreeg onvoldoende begeleiding op mijn school voor voortgezet onderwijs of mijn beroepsopleiding om de overstap te maken	☐	☐	☐	☐	☐
Ik sluit liever geen lening af	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb onvoldoende financiële middelen om een studie in het hoger onderwijs te volgen	☐	☐	☐	☐	☐

153. *Vervolg*

	Totaal geen reden		3	Belangrijke reden	
	1	2		4	5
Ik kreeg onvoldoende begeleiding van instanties om de overstap te maken	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn onvoldoende faciliteiten en voorzieningen voor mij die het hoger onderwijs zelf biedt	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn onvoldoende faciliteiten en voorzieningen voor mij van externe instanties	☐	☐	☐	☐	☐
Ik krijg onvoldoende financiële steun	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat ik onvoldoende steun zou krijgen van begeleiders en docenten in het hoger onderwijs	☐	☐	☐	☐	☐
Andere reden(en), namelijk: <input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐

154. Onder welke voorwaarden zou je wel naar het hoger onderwijs gaan?

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

155. Ben je tevreden met je huidige situatie?

- Ja
- Nee, ik zou liever studeren
- Nee ik zou liever werken
- Nee ik zou liever werken en studeren combineren
- Nee ik zou liever iets anders doen, namelijk:

156. Ben je van plan om alsnog naar het hoger onderwijs te gaan?

- Ja, volgend studiejaar (2008-2009)
- Ja, maar niet volgend studiejaar al
- Nee, dat ga ik waarschijnlijk nooit doen
- Weet niet

Anders, namelijk:

Deel I - Achtergrondfactoren

DIT GEDEELTE HEEFT BETREKKING OP JE PERSOONLIJKE SITUATIE

157. Wat is je geboortedatum?

(dag) (maand) (jaar)

158. Wat is je geslacht?

- Man
- Vrouw

159. Wat is je burgerlijke staat?

- Alleenstaand, nooit getrouwd
- Getrouwd
- Gescheiden
- Weduwe/weduwnaar
- Samenwonend

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

160. Wat is je woonsituatie?
- Bij je familie/gezin
  - Alleen zonder ondersteuning
  - Alleen met ondersteuning
  - Samen met vrienden/vriendinnen zonder ondersteuning
  - Samen met vrienden/vriendinnen met ondersteuning
  - Alleen in een instelling
  - In een studentenhuis
161. Als je niet bij je familie / gezin woont, op hoeveel afstand woon je dan?
- Vlak bij je familie / gezin (zelfde plaats / wijk / straat)
  - Niet meer dan 25 km van je familie / gezin
  - Meer dan 25 km van je familie / gezin
162. Hoeveel kinderen heb je?
- Geen
  - Een
  - Twee
  - Drie of meer

163. Heb je een rijbewijs?

- Ja
- Nee

164. Ben je financieel onafhankelijk?

- Ja
- Nee

165. Heb jij of heeft een van de gezinsleden die bij je woont in 2007 inkomsten ontvangen uit:
(Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)

- Uitkering van de sociale dienst of CWI
- Salaris
- WAO- of WIA of Wajong-uitkering
- Financiële hulp van overheids- of welzijnsinstanties (exclusief studiefinanciering)
- Studiefinanciering
- Financiële hulp van familie
- Werkloosheidsuitkering
- Andere bronnen

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

166. Waar komt het grootste deel van je totale inkomen vandaan?
- Jouw salaris
  - Uitkeringen en bijstand
  - Financiële hulp van familie
167. Van hoeveel geld moet je maandelijks rondkomen? (inkomsten uit alle bronnen bij elkaar, zoals salaris, uitkeringen, leningen, hulp van familie)?
- Minder dan 550 euro
  - Tussen 550 en 750 euro
  - Tussen 750 en 950 euro
  - Tussen 950 en 1150 euro
  - Tussen 1150 en 1350 euro
  - Tussen 1350 en 1550 euro
  - Tussen 1550 en 1750 euro
  - Tussen 1750 en 2000 euro
  - Tussen 2000 en 2250 euro
  - Meer dan 2250 euro
  - Weet ik niet/wil ik niet vertellen

168. Vind je dat jij dezelfde mogelijkheden hebt als andere mensen om geld te lenen?

- Ja
- Betere mogelijkheden
- Minder goede mogelijkheden
- Weet niet

169. Ben je lid van een of meer van de onderstaande organisaties?

(Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)

Belangenvereniging (studentenvereniging)

Vakbond (studentenvakbond)

Politieke partij

Liefdadigheidsorganisatie

Sportvereniging

Anders, namelijk:

Geen van bovenstaanden

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

170. Voel je je opgenomen in de maatschappij?
(Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)

- Ja, ik kan meedoen aan alle activiteiten
- Ja, ik heb hechte vriendschappen
- Ja, ik heb een gelukkig gezinsleven
- Ja, ik doe mijn studie/werk goed
- Ja, ik kan andere mensen in mijn omgeving helpen
- Ja, ik heb voldoende vrije tijd voor mijn hobby's .
- Niet echt
- Helemaal niet

171. Geef bij elk van de onderstaande uitspraken aan wat je ervan vindt.

	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik ben tevreden over mezelf	☐	☐	☐	☐
Ik heb voldoende controle over de kant die mijn leven uit gaat	☐	☐	☐	☐
Succes hebben in mijn leven is meer een kwestie van geluk hebben dan van hard werken	☐	☐	☐	☐
Ik vind mezelf evenveel waard als andere mensen	☐	☐	☐	☐
Ik functioneer even goed als de meeste mensen	☐	☐	☐	☐
Telkens als ik vooruit probeer te komen, word ik door iets of iemand tegengehouden	☐	☐	☐	☐
Mijn plannen gaan haast nooit door, dus maak ik geen plannen meer, anders word ik toch maar teleurgesteld	☐	☐	☐	☐

Je gezinssituatie

172. Wie behoort er nog meer tot jouw huishouden?
(Er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)

- Je echtgenoot of echtgenote
- Je (wettelijk geregistreerde) partner
- Je beide ouders
- Een van je ouders
- Je kind
- Broer(s) en/of zus(sen)
- Een huisgeno(o)t(en)
- Niemand

173. Hoeveel broers en zusters heb je?

- Geen
- Een
- Twee
- Meer dan twee

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

174. Waar ben jij en waar zijn je ouders geboren? (svp het geboorteland aankruisen)

	Ikzelf	Vader	Moeder
Nederland	☐	☐	☐
Marokko	☐	☐	☐
Turkije	☐	☐	☐
Suriname	☐	☐	☐
Nederlandse Antillen/ Aruba	☐	☐	☐
Ergens anders,	☐ namelijk: <input type="text"/>	☐ namelijk: <input type="text"/>	☐ namelijk: <input type="text"/>

175. Wat doet je vader voor werk of wat voor bezigheden heeft hij?

176. Wat doet je moeder voor werk of wat voor bezigheden heeft zij?

177. Wat is de hoogste vorm van onderwijs die je vader en moeder hebben gevolgd of afgerond?

	Vader	Moeder
Geen onderwijs	☐	☐
Minder dan groep 8 basisschool	☐	☐
Basisschool, afgemaakt	☐	☐
Een paar jaar voortgezet onderwijs	☐	☐
Voortgezet onderwijs, afgemaakt (vmbo, havo, vwo)	☐	☐
Mbo-opleiding, niet afgemaakt	☐	☐
Mbo-opleiding, afgemaakt	☐	☐
Hbo-opleiding, niet afgemaakt	☐	☐
Hbo-opleiding, afgemaakt	☐	☐
Universitaire opleiding, niet afgemaakt	☐	☐
Afgestudeerd aan een universiteit	☐	☐
Gepromoveerd aan een universiteit	☐	☐
Ander onderwijs of opleiding	☐	☐
Weet ik niet	☐	☐

178. Heb je een vaste relatie?

- Ja
- Nee

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

179. Wat voor soort werk doet je partner?

180. Wat is de hoogste vorm van onderwijs van je partner?

- Geen onderwijs
- Minder dan groep 8 basisschool
- Basisschool, afgemaakt
- Een paar jaar voortgezet onderwijs
- Voortgezet onderwijs, afgemaakt (vmbo, havo, vwo)
- Mbo-opleiding, niet afgemaakt
- Mbo-opleiding, afgemaakt
- Hbo-opleiding, niet afgemaakt
- Hbo-opleiding, afgemaakt
- Universitaire opleiding, niet afgemaakt
- Afgestudeerd aan een universiteit
- Gepromoveerd aan een universiteit
- Ander onderwijs of opleiding
- Weet ik niet

181. Hoeveel studiepunten of ECTS heb je tot nu toe behaald?

studiepunten / ECTS

182. Wat is (bij benadering) je gemiddelde tentamencijfer tot nu toe?

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

183. Hoe ziet je tijdsbesteding er in een gemiddelde week uit?
Graag je antwoord afronden op een heel getal.

uur aan studie (inclusief colleges, lessen, werkgroepen, zelfstudie en dergelijke)

uur aan studiegerelateerde activiteiten, zoals activiteiten van een studentenvereniging, activiteiten van een sport- of cultuurvereniging voor studenten etc.

uur aan betaald werk

uur aan zorgtaken (Bijvoorbeeld huishoudelijke taken of zorg voor kind of partner)

184. Ben je bereid om mee te doen aan de tweede ronde van het onderzoek, die gepland is voor 2010?

Ja

Nee

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

185. Zo ja, zou je hieronder je naam, adres, woonplaats, e-mailadres en telefoonnummer waarop je bereikbaar bent kunnen invullen?

Naam

Adres

Postcode en Woonplaats

E-mailadres

Telefoonnummer

BIJLAGE 2 PILOT VRAGENLIJST

Benadering

Via Handicap+Studie zijn veertig eerstejaarsstudenten (met een functiebeperking) aangeschreven met de vraag of ze wilden meewerken aan de pilot. In een eerder onderzoek gaven deze studenten namelijk aan mee te willen werken aan vervolgonderzoeken. Uiteindelijk heeft slechts één student gereageerd op dit verzoek. Ook via Onderwijs, Onderzoek en Studentzaken van de Erasmus Universiteit Rotterdam is getracht om studenten te vinden. Hier zijn echter geen aanmeldingen binnengekomen. Dit komt mede door het tijdsbestek waarbinnen de pilot moest plaatsvinden, maar tevens gaven de studenten aan "vraag en reactiemoe" te zijn. Dit laatste wordt ook in de pilot bevestigd. Via andere kanalen zijn nog twee personen gevonden die wilden deelnemen aan de pilot. Verder is de vragenlijst nog voorgelegd aan een student zonder een functiebeperking.

Tabel 1   **Overzicht respondenten pilot.**

Respondent	Functiebeperking	Onderwijssituatie
1	Geen	Hbo
2	Chronische vermoeidheid	Gestopt
3	Beperking in beweging	Hbo
4	Dyslexie	Hbo

Methode pilot

De vragenlijst werd, op locatie, samen met de student doorgenomen. De student kreeg eerst de tijd om de vraag te lezen om daarna antwoord te geven. Vervolgens werd de vraag gezamenlijk besproken om te kijken of de respondent alles goed begreep en tevens alle relevante informatie betreft zijn of haar situatie kwijt kon. Gemiddeld genomen duurde een gesprek twee uur. Dit komt mede doordat alles uitvoerig is besproken. De online-enquête zal naar verwachting minder tijd in beslag nemen.

Uitkomsten pilot

Overwegend waren de vragen voor de respondenten goed te begrijpen. In deze bijlage zijn de punten opgenomen die uit de pilot zijn gekomen. Soms gaat het om details en soms wordt een vraag

niet begrepen. De persoon met dyslexie had bijvoorbeeld moeite met dubbele ontkenningen. Hieronder worden een aantal belangrijke punten opgesomd:

Wat voor vorm(en) van ondersteuning heb je in het kader van je opleiding ontvangen gedurende het schooljaar 2006/07?

Bij deze vraag was het niet helemaal duidelijk wat wordt bedoeld met ondersteuning. Is dit ondersteuning in het kader van de functiebeperving of ondersteuning in het algemeen.

In hoeverre hebben onderstaande factoren je in staat gesteld om succesvol te zijn in het voortgezet onderwijs of in het Mbo?

Bij de antwoordcategorieën ontbreekt volgens de respondenten de informatievoorziening en voorlichting door de school en eigen instelling en doorzettingsvermogen.

Heb je ondersteuning/advies gekregen van instanties met betrekking tot je doorstroming van het voortgezet onderwijs naar het hoger onderwijs of naar de arbeidsmarkt, anders dan van school?

Het was voor de respondenten niet duidelijk welke instanties precies worden bedoeld. Meestal kwam men uit op de IBG.

Welke factoren hebben de grootste rol gespeeld bij je doorstroming naar het hoger onderwijs of de arbeidsmarkt? (kruis alleen de belangrijkste factor aan)

Bij deze vraag werd aangegeven dat voornamelijk de eigen (sterke) wil een rol heeft gespeeld bij de doorstroming.

De vragen over ondersteuning lijken niet echt nuttig. Daarom weglaten.

In deze vragen konden de respondenten zich niet vinden. Ze kregen namelijk geen hulp, die is gerelateerd aan het onderwijs, van instanties. Ze kregen studiefinanciering of een Wajong uitkering, maar hier hoefde verder niet opnieuw aanvragen voor worden gedaan.

Deel F In het HO

In deze sectie zijn niet alle vragen duidelijk voor personen die inmiddels niet meer studeren. De vraag is gesteld voor personen die nog wel studeren.

Denk je dat je huidige studie bijdraagt om later (alleen wonen, voldoende inkomen, respect, vertrouwen e.d.):

Bij deze vraag konden de respondenten zich niet helemaal vinden in de antwoordcategorie: Alleen te wonen? Verder vinden de respondenten dat je deze punten niet alleen krijgt door je studie, maar ook door andere dingen. Dus daarom hebben we de vraagstellingen aangepast.

Hoe ziet je tijdsbesteding er in een gemiddelde week uit?

Het was voor de respondenten onduidelijk wat precies met zorgtaken wordt bedoeld.

Algemene opmerkingen

Tijdens de pilot zijn nog een aantal algemene opmerkingen naar voren gekomen, die niet direct op de vragenlijst slaan. Zo wordt aangegeven dat men (OCW) eerst iets moet doen aan de taboe die heerst rond een functiebeperking. Deze moet worden doorbroken, zodat personen met een functiebeperking meer worden geaccepteerd. Hierbij is er waarschijnlijk een verschil tussen een zichtbare en een niet zichtbare handicap. Zo is het vinden van een stage (en ook werk) volgens een respondent vaak lastig vanwege hun functiebeperking. De beperking schrikt werkgevers af. Uiteindelijk kan dit weer leiden tot studievertraging of uitval.

Een ander punt is het ontbreken, of niet zichtbaar zijn, van een (landelijk) centraal punt waar studenten met een functiebeperking aan informatie kunnen komen. Het is vaak veel uitzoek werk en een kwestie “van het kastje naar de muur worden gestuurd”. De toegankelijkheid zou vergroot moeten worden

BIJLAGE 3 VRAGENLIJST KOSTEN

Deze vragenlijst bestaat uit vier delen: een algemeen deel met algemene vragen (deel 2), een deel dat gericht is op het meten van de werkelijke kosten die worden gemaakt voor studenten met een functiebeperking (deel 3) en een facultatief deel waarin wij ons aan de instellingen richten met een vraag over de noodzakelijke kosten. (deel 4)

Het is de bedoeling dat alle instellingen de vragen uit deel 2 beantwoorden.

In deel 3 van deze vragenlijst zijn twee alternatieve benaderingen uitgewerkt. Vanuit onze optiek hebben beide benaderingen voor- en nadelen. Elke instelling kan daarom *kiezen* voor die benadering die het beste aansluit op de eigen mogelijkheden, dus of voor benadering 1 (uitgewerkt in deel 3.1) of voor benadering 2 (uitgewerkt in deel 3.2).

Voor beide benaderingen is het onderscheid tussen directe en indirecte kosten van belang:

- Directe kosten: dit zijn kosten die direct toerekenbaar zijn aan de maatregel waarvoor de kosten zijn gemaakt;
- Indirecte kosten: dit zijn overheadkosten die niet direct toerekenbaar zijn aan een maatregel, maar via een bepaalde methode van kostenverbijzondering (verdeelsleutel) toegerekend worden aan een maatregel.

In deel 3 gaat het om de werkelijke kosten die worden gemaakt voor studenten met een functiebeperking. Sommige instellingen hebben aangegeven ook ideeën te hebben over de kosten die eigenlijk noodzakelijk zijn om studenten met een functiebeperking voldoende kansen te geven. Wij geven u daarom in deel vier facultatief de mogelijkheid om uw ideeën hierover te geven.

2 ALGEMEEN DEEL VAN DE VRAGENLIJST

- a. Wat is voor deze instelling de hoogte van de OCW-subsidie en welk percentage daarvan is tot nu toe daadwerkelijk uitgegeven?
- b. Worden alle onderhanden projecten, maatregelen, activiteiten, voorzieningen op het gebied van ondersteuning van studenten met een functiebeperking gefinancierd uit de subsidiegelden van OCW, zijn alle onderhanden projecten weliswaar geïnitieerd met subsidie van OCW, maar draagt de instelling zelf ook financieel bij of zijn er enerzijds projecten, gefinancierd uit de subsidie van OCW, maar doet en deed de instelling zelf ook al het een en ander, maar dan gefinancierd uit de eigen financiële middelen?
- c. Hebben de instellingen een registratie van de gebruikers van de voorzieningen?
- d. Uitgaande van alle voorzieningen die deze instelling aanbiedt aan studenten met een fb, welke kostenposten dienen dan te worden onderscheiden?
- e. Welke bedragen worden voor deze kostenposten gereserveerd? Wat zijn de bedragen per deelnemer?
- f. Wat registreren de instellingen: met betrekking tot kapitaalsinvesteringen (bijvoorbeeld voor aanpassingen aan gebouwen voor studenten met een handicap): worden uitgaven geregistreerd of de kosten/afschrijvingen?
- g. Kan de instelling iets zeggen over hoe de kostenontwikkeling op het gebied van ondersteuning van studenten met een functiebeperking van de instelling er in de loop van de tijd uitziet?

3 METEN VAN DE KOSTEN

3.1 BENADERING 1

In deze eerste benadering is het de bedoeling dat wij de kosten meten over **2007** (meting in voorjaar 2008) en over **2009** (meting in voorjaar 2010). Zo mogelijk zouden wij ook het tussenjaar 2008 willen meenemen.

3.1.1 DIRECTE KOSTEN VAN MAATREGELEN

We maken onderscheid tussen algemene maatregelen die voor alle studenten functiebeperking gelden (uitgewerkt onder 3.1.1.1) en maatregelen die specifieke zijn gericht op studenten met bepaalde beperkingen (bijvoorbeeld dyslexie, uitgewerkt onder 3.1.1.2 t/m 3.1.1.5).

Twee punten van toelichting voor 3.1.1.2 t/m 3.1.1.5:

- Het gaat niet alleen om de personeelskosten van de directe hulpverleners, maar ook van de indirecte hulpverleners, zoals toezichthouders bij verlengde tentamens;
- Het kan zijn dat een instelling student-buddies op de loonlijst heeft staan. In dat geval kunnen de personele kosten opgenomen, meegerekend worden onder steeds de eerste vraag van de betreffende functiebeperking (dus onder 3.2a, 3.3a, 3.4a en/of 3.5a).

De gehanteerde indeling in beperkingen is vrij geaggregeerd, maar het is denkbaar dat er soms enige overlap is. Ga dan uit van die beperking die voor de betreffende studenten de meeste belemmeringen in de studie geeft.

3.1.1.1 *Directe kosten van algemene maatregelen voor studenten met een functiebeperking*

Algemene maatregelen betreffen activiteiten die betrekking hebben op alle studenten met een functiebeperking. Het gaat dan om de kosten die extra worden gemaakt, extra voor de student met een functiebeperking. Voorbeelden zijn: maatregelen voor beleidsontwikkeling en/of -ondersteuning, voorlichting, beeldvorming, studieloopbaanbegeleiding, perspectief op werk, digitale leeromgeving, studentenparticipatie. Een belangrijk deel van de kosten die voor deze maatregelen gemaakt worden, betreffen de kosten van medewerkers die deze activiteiten uitvoeren. Hierbij moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat deze medewerkers in deeltijd

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

werken en/of slechts een deel van hun tijd besteden aan activiteiten voor studenten met een functiebeperking.

3.1a   Hoeveel medewerkers hadden in 2007 een *algemene* functie in het beleid van uw instelling ten aanzien van studenten met een functiebeperking?

3.1b   Hoeveel uren (ofwel hoeveel fte's per jaar) zijn deze medewerkers in 2007 in totaal *naar schatting* bezig geweest met studenten met een functiebeperking?

3.1c   Wat waren (naar *schatting*) de totale personele kosten van deze fte's in 2007?

Naast deze medewerkers kunnen ook docenten en andere medewerkers een rol spelen bij dergelijke algemene maatregelen ten aanzien van studenten met een functiebeperking, namelijk docenten die een rol spelen bij de voorlichting en medewerkers die betrokken zijn bij het drukken van voorlichtingsmateriaal, het ontwikkelen en onderhouden van websites e.d.

-
- 3.1d Speelden in 2007 docenten een rol bij het *algemene* beleid ten aanzien van studenten met een functiebeperking (bijvoorbeeld algemene voorlichting)?
- Ja *Ga verder met vraag 3.1e*
  - Nee *Ga verder met vraag 3.1g*
-
- 3.1e Wat is naar *schatting* de inbreng van docenten in fte's in 2007 geweest?
-
- 3.1f Wat waren naar *schatting* de hieraan verbonden personele kosten in 2007?
-
- 3.1g Hebben in 2007 nog *andere* medewerkers van uw instelling een inbreng gehad in het algemene beleid voor studenten met een functiebeperking? Dit kunnen bijvoorbeeld mensen zijn van andere afdelingen binnen de instelling die een bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van voorlichtingsmateriaal of van een website voor studenten FB, e.d.
- Ja *Ga verder met vraag 3.1h*
  - Nee *Ga verder met vraag 3.1j*
-
- 3.1h Wat is naar *schatting* hun inbreng in fte's in 2007 geweest?
-
- 3.1i Wat waren naar *schatting* de hieraan verbonden personele kosten in 2007?
-
- 3.1j Wat waren in 2007 de *overige* kosten van algemene activiteiten gericht op studenten met een functiebeperking (bijvoorbeeld voorlichting in het algemeen voor studenten met een functiebeperking, website, brochure, help desk, materiaalkosten, aanschaf p.c.'s expliciet voor maatregel, extern ingekocht voorlichtingsmateriaal of cursussen e.d.)?
- Toelichting: wij bedoelen hier dus niet de personele kosten, die zijn in de vorige vragen bevraagd. Zo mogelijk uitsplitsen naar type voorziening:*
-

3.1.1.2 Directe kosten van specifieke maatregelen voor studenten met dyslexie

---

3.2a Hoeveel medewerkers waren in 2007 werkzaam voor het begeleiden van en hulp bieden aan studenten met dyslexie?

Toelichting:

-Dit betreft niet de hulp en begeleiding die ook studenten zonder functiebeperking krijgen, maar wat studenten met dyslexie extra krijgen;

-Niet alleen de directe hulpverleners meerekenen, maar ook indirecte hulpverleners, zoals toezichthouders bij verlengde tentamens;

- Hierbij docenten niet meenemen (komt aan de orde in vraag 3.2d)

3.2b Wat is naar *schatting* hun inbreng in fte's in 2007 geweest?

3.2c Wat waren naar *schatting* de hieraan verbonden personele kosten in 2007?

3.2d Speelden in 2007 docenten een rol bij voor het begeleiden van en hulp bieden aan studenten met dyslexie?

Toelichting: dit betreft niet de hulp en begeleiding die ook studenten zonder functiebeperkingen krijgen, maar wat studenten met dyslexie extra krijgen

Ja Ga verder met vraag 3.2e

Nee Ga verder met vraag 3.2g

3.2e Wat is naar *schatting* hun inbreng in fte's in 2007 geweest?

3.2f Wat waren naar *schatting* de hieraan verbonden personele kosten in 2007?

3.2g Wat waren in 2007 de *overige* kosten van de activiteiten en specifieke voorzieningen gericht op studenten met dyslexie (bijvoorbeeld extern ingekochte cursussen, beschikbaar stellen van prikkelvrije ruimte, aanschaf/onderhoud readingpen)?

Toelichting: wij bedoelen hier dus niet de personele kosten, die zijn eerder bevraagd.

Zo mogelijk uitsplitsen naar type voorziening:

3.1.1.3 *Directe kosten van specifieke maatregelen voor studenten met psychische belemmeringen*

Psychische belemmeringen: angsten, stress, (gebrek aan) sociale vaardigheden, verwerken van informatie, gedragsstoornissen, autisme, syndroom van Tourettes, ADHD, depressies, psychoses.

3.3a Hoeveel medewerkers waren in 2007 werkzaam voor het begeleiden van en hulp bieden aan studenten met psychische belemmeringen?

Toelichting:

-dit betreft niet de hulp en begeleiding die ook studenten zonder functiebeperkingen krijgen, maar wat studenten met psychische belemmeringen extra krijgen

- hierbij docenten niet meenemen (komt aan de orde in vraag 3.3d)

3.3b Wat is naar *schatting* hun inbreng in fte's in 2007 geweest?

3.3c Wat waren naar *schatting* de hieraan verbonden personele kosten in 2007?

3.3d Speelden in 2007 docenten een rol bij voor het begeleiden van en hulp bieden aan studenten met psychische belemmeringen?

Toelichting: dit betreft niet de hulp en begeleiding die ook studenten zonder functiebeperkingen krijgen, maar wat studenten met psychische problemen extra krijgen

Ja Ga verder met vraag 3.3e

Nee Ga verder met vraag 3.3g

3.3e Wat is naar *schatting* hun inbreng in fte's in 2007 geweest?

3.3f Wat waren naar *schatting* de hieraan verbonden personele kosten in 2007?

3.3g Wat waren in 2007 de *overige* kosten van de activiteiten en specifieke voorzieningen gericht op studenten met psychische belemmeringen (bijvoorbeeld extern ingekochte cursussen, beschikbaar stellen van prikkelvrije ruimte)?

Toelichting: wij bedoelen hier dus niet de personele kosten, die zijn eerder bevraagd.

Zo mogelijk uitsplitsen naar type voorziening:

3.1.1.4 Directe kosten van maatregelen specifiek voor studenten met lichamelijke beperkingen, beperking in spreken, dove/slechthorenden, blinde/ slechtziende studenten

(langdurige) pijn, beperking in bewegingen (lichamelijke, motorische stoornis of beperking), RSI, taal-/communicatieve beperking, doof, slechthorend, blind, slechtziend.

3.4a Hoeveel medewerkers waren in 2007 werkzaam voor het begeleiden van en hulp bieden aan studenten met lichamelijke beperkingen?

Toelichting:

-dit betreft niet de hulp en begeleiding die ook studenten zonder functiebeperkingen krijgen, maar wat studenten met lichamelijke beperkingen extra krijgen

- hierbij docenten niet meenemen (komt aan de orde in vraag 3.4d)

3.4b Wat is naar schatting hun inbreng in fte's in 2007 geweest?

3.4c Wat waren naar schatting de hieraan verbonden personele kosten in 2007?

3.4d Speelden in 2007 docenten een rol bij voor het begeleiden van en hulp bieden aan studenten met lichamelijke beperkingen?

Toelichting: dit betreft niet de hulp en begeleiding die ook studenten zonder functiebeperkingen krijgen, maar wat studenten met lichamelijke beperkingen extra krijgen

Ja Ga verder met vraag 3.4e

Nee Ga verder met vraag 3.4g

3.4e Wat is naar schatting hun inbreng in fte's in 2007 geweest?

3.4f Wat waren naar schatting de hieraan verbonden personele kosten in 2007?

3.4g Wat waren in 2007 de *overige* kosten van maatregelen en specifieke voorzieningen gericht op studenten met lichamelijke beperkingen (bijvoorbeeld aanpassing van gebouwen, ruimtes beter toegankelijk maken, aanschaf/onderhoud bladoslagapparaat, computeraanpassingen)?

3.1.1.5 Directe kosten van maatregelen specifiek gericht op studenten met een chronische aandoening of ziekte

Chronische aandoening of ziekte: reuma, MS, ME, taai-slijmziekte, hemofilie, ziekte van Crohn, kanker, suikerziekte, whip-lash, beperking in uithoudingsvermogen, concentratieprobleem, etc.

3.5a	<p>Hoeveel medewerkers waren in 2007 werkzaam voor het begeleiden van en hulp bieden aan studenten met een chronische aandoening of ziekte?</p> <p><i>Toelichting:</i></p> <p><i>-dit betreft niet de hulp en begeleiding die ook studenten zonder functiebeperkingen krijgen, maar wat studenten met een chronische aandoening of ziekte extra krijgen</i></p> <p><i>- hierbij docenten niet meenemen (komt aan de orde in vraag 3.5d)</i></p>
3.5b	<p>Wat is naar schatting hun inbreng in fte's in 2007 geweest?</p>
3.5c	<p>Wat waren naar schatting de hieraan verbonden personele kosten in 2007?</p>
3.5d	<p>Speelden in 2007 docenten een rol bij voor het begeleiden van en hulp bieden aan studenten met een chronische aandoening of ziekte?</p> <p><i>Toelichting: dit betreft niet de hulp en begeleiding die ook studenten zonder functiebeperkingen krijgen, maar wat studenten met een chronische aandoening of ziekte extra krijgen</i></p> <p>☐ Ja Ga verder met vraag 3.5e</p> <p>☐ Nee Ga verder met vraag 3.5g</p>
3.5e	<p>Wat is naar schatting hun inbreng in fte's in 2007 geweest?</p>
3.5f	<p>Wat waren naar schatting de hieraan verbonden personele kosten in 2007?</p>
3.5g	<p>Wat waren in 2007 de <i>overige</i> kosten van de activiteiten en specifieke voorzieningen voor studenten met een chronische ziekte of aandoening (bijvoorbeeld aanpassing van rooster in individuele gevallen en/of bij terugval, uitstel van tentamens bij ziekenhuisopname)?</p> <p><i>Toelichting: wij bedoelen hier dus niet de personele kosten, die zijn eerder bevraagd.</i></p> <p><i>Zo mogelijk uitsplitsen naar type voorziening:</i></p>

3.1.2 INDIRECTE KOSTEN

Medewerkers die activiteiten verrichten voor studenten functiebeperking hebben een werkplek waaraan kosten verbonden zijn (huisvesting, meubilair, PC, e.d.) en maken gebruik van algemene voorzieningen binnen de instelling (IT, P&O, e.d.). Het is ondoenlijk om deze kosten precies te

bepalen voor individuele medewerkers. Daarom willen wij de gemiddelde overheadkosten van alle medewerkers van de instelling bepalen en deze dan naar rato toerekenen aan de fte's die betrokken zijn bij maatregelen voor studenten met een FB. Stel dat per fte de overheadkosten in de instelling 15-duizend euro bedragen. Als voor een bepaalde maatregel één voltijdse medewerker de helft van haar/zijn tijd aan de maatregel besteedt, dan rekenen we dus naast de helft van de salariskosten van deze medewerker 7500 euro aan overheadkosten toe aan deze maatregel.

Wij hopen dat instellingen intern al normbedragen voor de overhead per medewerker of per fte hanteren. Ook is denkbaar dat dergelijke normen gelden voor bepaalde overheadcomponenten (bijvoorbeeld de kosten per kamer). We sluiten ons dan daarbij aan en dan zijn verdere berekeningen niet meer nodig.

Hanteert de instelling geen normbedragen, dan moet in elk geval aan de volgende posten worden gedacht om deze mee te nemen in de overhead:

- (gemiddelde) kosten van de werkplek in brede zin³⁶ (huisvesting van medewerkers/docenten, meubilair, p.c. etc.);
- kosten afdeling personeel en organisatie;
- kosten onderwijs- en onderzoeksondersteuning (onder meer) medewerkers bibliotheek en mediatheek)
- Kosten van secretariaten;
- Kosten van management;
- Kosten van de afdeling informatisering en automatisering;

Het is niet per sé noodzakelijk om van iedere overhead component de kosten apart te weten. In feite gaat het er om dat wij de overhead als een totale opslagfactor kennen om deze vervolgens te verdelen over de maatregelen gericht op studenten met een functiebeperking.

Om de gemiddelde overheadkosten te bepalen is verder de volgende informatie van belang:

---

³⁶ Het gaat hier niet om de kosten van collegezalen.

Vraag 3.6a: Wat is het totaal aantal personen in dienst van de instelling?

Antwoord:

Vraag 3.6b: Wat is het totaal aantal fte in dienst van de instelling?

Antwoord:

3.2 BENADERING 2

In een alternatieve aanpak worden de kosten op een individueel niveau berekend. De vraag is dan wat de extra kosten zijn die een instelling maakt voor een individu met één of meer functiebeperking(en), dus bovenop de kosten die normaliter ook worden gemaakt voor studenten zonder functiebeperking? In deze tweede benadering gaat het om kwantitatieve informatie over het studiejaar 2007-2008 en het studiejaar 2009-2010. Zo mogelijk zouden we ook het studiejaar 2008-2009 willen meenemen.

In de eerste meting in 2008 berekenen we hoeveel een eerstejaarsstudent met een specifieke beperking in het studiejaar 2007-2008 heeft gekost. In de tweede meting (2010) zal dan berekend worden hoeveel een derdejaarsstudent met die specifieke beperking in het studiejaar 2009-2010 heeft gekost. Kunnen ook de kosten voor het tussenliggende studiejaar, 2008-2009 worden berekend, dan gaat het voor dat studiejaar om tweedejaarsstudenten.

3.2.1 BEREKENING VAN FEITELIJKE, DIRECTE KOSTEN OP INDIVIDUEEL NIVEAU

Neem een specifieke functiebeperking (bijvoorbeeld dyslexie). De vraag is wat een eerstejaarsstudent met deze specifieke beperking in het studiejaar 2007-2008 de instelling extra kost aan begeleiding, hulp en aan voorzieningen, voor zover de kosten van deze voorzieningen kunnen worden toegerekend aan deze student (te individualiseren voorzieningen). Dus: wat wordt er in één studiejaar voor hem/haar gedaan, welke extra kosten worden voor hem/haar gemaakt. Hoe kan deze vraag worden uitgewerkt en beantwoord?

De instelling trekt een steekproef van minimaal tien eerstejaarsstudenten waarvan bekend is dat zij door de specifieke beperking belemmerd worden³⁷. Vervolgens zet de instelling voor elk van deze tien studenten op een rijtje welk beroep deze student doet op begeleiding/hulp, op te individualiseren voorzieningen en op speciaal voor dat individu aangeschafte voorzieningen (bijvoorbeeld een leespen), en wat dit alles bij elkaar per student kost. Dit levert dan schattingen op voor de gemiddelde kosten per student per studiejaar en de spreiding daarin (minimale en maximale kosten, zie tabel 1).

Te individualiseren voorzieningen zijn individu overstijgende voorzieningen voor studenten met een functiebeperking (bijvoorbeeld een rustruimte, een speciale lift waar alleen studenten met een functiebeperking van gebruik mogen maken), waarvan de totale jaarlijkse kosten (i.c. de afschrijvingen) wel toegerekend kunnen worden aan de studenten die er gebruik van maken.

Is het voor de instelling lastig om deze toerekening te maken omdat het aantal studenten met functiebeperkingen die hiervan gebruik maakt onbekend is, maar zijn wel de totale kosten van een dergelijke, individu overstijgende voorziening bekend, dan is levering van deze totale kosten ook goed. Uit de te houden vragenlijst komen immers indicaties van het percentage studenten met hun specifieke functiebeperkingen. Als de totale kosten van een dergelijke voorziening voor de instelling bekend zijn, kunnen wij zelf vervolgens een schatting maken van de gemiddelde kosten per student.

De gemiddelde kosten van een student met dyslexie is dan de som van de totale kosten voor een individuele student gedeeld door tien. Tevens is uit de tabel te halen wat per student de minimale en wat de maximale kosten zijn. Uit onze vragenlijst onder studenten is af te leiden hoeveel studenten aan deze instelling die specifieke beperking hebben. Vervolgens is dan een schatting te maken van de totale kosten (gemiddelde kosten per student maal aantal studenten) en een zekere variatie daarin in (minimale en maximale kosten).

---

³⁷ Zie later in de tekst waar wordt ingegaan op de situatie dat er geen tien eerstejaarsstudenten met eenzelfde functiebeperking aanwezig zijn.

Tabel 1: Voorbeeld van informatie voor de beperking dyslexie (let wel, dit is een voorbeeld, andere posten dan die in de tabel zijn opgenomen zijn denkbaar!)

Student	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Personele kosten van decaan (aantal uren x personele kosten per uur)										
Personele kosten van slb-er (aantal uren x personele kosten per uur)										
Personele kosten van docent (aantal uren x personele kosten per uur)										
Personele kosten van examencommissie (aantal uren x personele kosten per uur)										
Personele kosten van andere directe/indirecte hulpverleners (aantal uren x personele kosten per uur)										
Kosten van aanschaf voorziening 1 voor betreffende student										
Kosten van aanschaf voorziening 2 voor betreffende student										
Totale jaarlijkse kosten van voorziening Z gedeeld door aantal studenten dat er gebruik van maakt (waaronder student A, resp. B etc.)										
Totale jaarlijkse kosten van voorziening X gedeeld door aantal studenten dat er gebruik van maakt (waaronder student A, resp. B etc..)										
Totale kosten voor individuele student										

Wij vragen u deze exercitie voor die functiebeperkingen uit te voeren die het meest vaak voorkomen binnen instellingen en waarvan bekend is dat minimaal tien eerstejaarsstudenten hier mee te maken hebben. Wellicht gaat het dan om drie of vier typen beperking, misschien meer, misschien minder. Wij denken aan de volgende typen beperking:

- Dyslexie
- ADHD
- Autisforme stoornissen (autisme/PDDNOS)
- Depressies
- Lichamelijke handicap (in rolstoel)

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

- RSI
- Doof
- Blind
- Reuma
- Kanker

Het is denkbaar dat in de kleinere instellingen het aantal studenten met een functiebeperving dusdanig klein is, dat er geen enkele beperking is waar minimaal tien eerstejaarsstudenten door wordt belemmerd. In dat geval bekijkt de instelling welke functiebeperving(en) het meest vaak voorkomt (voorkomen) en neemt dan alle (bekende) studenten met deze functiebeperving(en). Dit aantal is dan per beperking logischerwijs kleiner dan tien. Wellicht gaat het dan om één of twee typen functiebeperving. (Mogelijk is voor kleinere Instellingen benadering 1 praktischer.)

Daarnaast moeten voor de studenten met een functiebeperving de jaarlijkse kosten van *voorzieningen van algemene aard* in kaart worden gebracht, voorzieningen die gericht zijn op studenten met een functiebeperving in het algemeen en niet zozeer met een specifieke beperking. Voorbeelden zijn: voorlichting, informatie op website, brochure, helpdesk, etc.

Vraag 3.7 Wat waren in 2007 de *overige* kosten van algemene activiteiten gericht op studenten met een functiebeperving (bijvoorbeeld voorlichting in het algemeen voor studenten met een functiebeperving, website, brochure, help desk, materiaalkosten, aanschaf p.c.'s expliciet voor maatregel, extern ingekocht voorlichtingsmateriaal of cursussen e.d.)?

Toelichting: wij bedoelen hier dus niet de personele kosten, die zijn eerder bevraagd.

Zo mogelijk uitsplitsen naar type voorziening:

3.2.2 INDIRECTE KOSTEN³⁸

Medewerkers die activiteiten verrichten voor studenten functiebeperking hebben een werkplek waaraan kosten verbonden zijn (huisvesting, meubilair, PC, e.d.) en maken gebruik van algemene voorzieningen binnen de instelling (IT, P&O, e.d.). Het is ondoenlijk om deze kosten precies te bepalen voor individuele medewerkers. Daarom willen wij de gemiddelde overheadkosten van alle medewerkers van de instelling bepalen en deze dan naar rato toerekenen aan de fte's die betrokken zijn bij maatregelen voor studenten met een FB. Stel dat per fte de overheadkosten in de instelling 15-duizend euro bedragen. Als voor een bepaalde maatregel één voltijdse medewerker de helft van haar/zijn tijd aan de maatregel besteedt, dan rekenen we dus naast de helft van de salariskosten van deze medewerker 7500 euro aan overheadkosten toe aan deze maatregel.

Wij hopen dat instellingen intern al normbedragen voor de overhead per medewerker of per fte hanteren. Ook is denkbaar dat dergelijke normen gelden voor bepaalde overheadcomponenten (bijvoorbeeld de kosten per kamer). We sluiten ons dan daarbij aan en dan zijn verdere berekeningen niet meer nodig.

Hanteert de instelling geen normbedragen, dan moet in elk geval aan de volgende posten worden gedacht om deze mee te nemen in de overhead:

- (gemiddelde) kosten van de werkplek in brede zin³⁹ (huisvesting van medewerkers/docenten, meubilair, p.c. etc.);
- kosten afdeling personeel en organisatie;
- kosten onderwijs- en onderzoeksondersteuning (onder meer) medewerkers bibliotheek en mediatheek)
- Kosten van secretariaten;
- Kosten van management;
- Kosten van de afdeling informatisering en automatisering;

Het is niet per sé noodzakelijk om van iedere overhead component de kosten apart te weten. In feite gaat het er om dat wij de overhead als een totale opslagfactor kennen om deze vervolgens te verdelen over de maatregelen gericht op studenten met een functiebeperking.

---

³⁸ De berekening van de indirecte kosten is hetzelfde als in benadering 1.

Om de gemiddelde overheadkosten te bepalen is verder de volgende informatie van belang (zie volgende pagina):

Vraag 3.8a: Wat is het totaal aantal personen in dienst van de instelling?

Antwoord:

Vraag 3.8b: Wat is het totaal aantal fte in dienst van de instelling?

Antwoord:

Berekening van noodzakelijke kosten op individueel niveau (facultatief)

Een andere relevante vraag is wat er eigenlijk op individueel niveau aan kosten nodig zouden zijn om een student met één van de genoemde specifieke beperkingen kansrijk te laten zijn (wat zou hij noodzakelijkerwijs extra nodig hebben in vergelijking met een student zonder functiebeperking)? Is datgene wat de instellingen nu doen voldoende om dit individu inderdaad kansrijk te laten zijn, zijn studie zo onbelemmerd mogelijk te laten doen, of zijn de inspanningen eigenlijk onvoldoende? En wat is dan het verschil tussen de noodzakelijke en de feitelijke kosten die worden uitgegeven aan deze student?

Voor de instellingen is beantwoording van de vraag in dit vierde deel van de vragenlijst facultatief. Ook als een instelling ideeën heeft over hoe deze vraag te beantwoorden is zijn we zeer geïnteresseerd in deze ideeën.

Om te bepalen wat de student eigenlijk nodig zou hebben is ons idee dat je een expert (van Handicap+Studie, of van de instelling) zou moeten vragen te berekenen wat de kosten zouden zijn om iemand echt kansrijk te maken om succesvol af te studeren. Een tweede benadering zou kunnen zijn door aan de hand van een succesvol afgestudeerde student met de betreffende beperking te berekenen wat deze persoon feitelijk de hogeschool heeft gekost.

---

³⁹ Het gaat hier niet om de kosten van collegezalen.

BIJLAGE 4 RESPONSANALYSE VRAGENLIJST ONDER STUDENTEN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

De benaderingswijze had geen invloed op de respons. Een andere mogelijke vertekening in de respons is dat de studenten met een functiebeperking in grotere mate hebben gerepsondeerd in vergelijking tot studenten zonder functiebeperking. Met andere woorden, er kan sprake zijn van een selectieve respons. Dit is voor wat betreft de evaluatie van maatregelen niet een probleem, maar wel voor wat betreft de beschrijving van het voorkomen van de verschillende functiebeperkingen.

Om te achterhalen in hoeverre er sprake is van selectieve respons, is een responsanalyse verricht. In deze analyse is de respons per instelling in verband gebracht met de volgende variabelen:

- het aantal rappels;
- de grootte van de instelling (benaderd door het aantal aangeschreven eerstejaarsstudenten gedeeld door 10.000);
- het percentage studenten met een functiebeperking in de respons.

Tabel 1 geeft de resultaten van deze lineaire regressie analyse.

Tabel 1 Verklaring respons per instelling (lineaire regressie)

Variabele	Coëfficiënt	t-waarde
Constante term	0,27	2,9
Aantal rappels	0,063	2,2
Grootte	-0,106	-2,5
Aandeel studenten functiebeperking	-0,94	-2,1
R2-adj	0,64	
N	18	

Alle variabelen zijn significant. Rappels blijken een positief effect te hebben op de respons. Bij grote instellingen is de respons kleiner dan bij kleine instellingen. Een rappel leidt tot een responsverhoging met ongeveer 6 procentpunten. Iedere 1000 studenten die een instelling groter is, leidt tot een daling van de respons met 1 procentpunt. De negatieve coëfficiënt van het aandeel studenten met een functiebeperking in de respons wijst erop dat naarmate het aandeel van studenten met een functiebeperking in een instelling hoger is, de gemiddelde respons voor die instelling lager

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

is. De resultaten geven in elk geval geen aanwijzingen dat het aandeel studenten met een functiebeperking in het huidige onderzoek overschatten; eerder is sprake van het tegendeel. Het verband had bij selectieve respons namelijk omgekeerd moeten zijn.

Wel moet hierbij bedacht worden dat dit zou betekenen dat dit aandeel in de respons afwijkt van het aandeel van studenten met een functiebeperking in de populatie. Daardoor geeft de betrokken coëfficiënt waarschijnlijk geen zuiver beeld van het verschil in respons tussen studenten met en zonder functiebeperking. Pogingen om een model te schatten waarin hiervoor wordt gecorrigeerd, leveren geen interpreteerbare resultaten op.

BIJLAGE 5 SCORES OP ALLE AFZONDERLIJKE REDENEN OM TE STOPPEN

Behalve de schalen, hebben we ook de afzonderlijke vragen geanalyseerd om meer inzicht te krijgen in verschillen in redenen om te stoppen. In tabel 1 worden de vragen afgebeeld die significante verschillen opleveren, evenals hun gemiddelde scores.

Tabel 1 Gemiddelde scores op de afzonderlijke vragen die redenen om te stoppen meten die statistische significante verschillen te zien geven, op een schaal van 1 'geen reden' tot 5 'belangrijke reden' (IBG-respondenten, cohort 2007/2008)

	Geen functiebeperking		Wel een functiebeperking		N	Std. Deviatie	F	Sig.
	Gemiddelde	N	Std. Deviatie	Gemiddelde				
Gebrek aan steun van mijn ouders voor mijn opleiding	1,23	436	0,61	1,31	139	0,79	1,49	0,22
Gebrek aan steun van iemand op de opleiding	1,82	437	1,23	1,62	139	1,09	3,09	0,08
Gebrek aan steun van mijn vrienden voor mijn opleiding	1,31	434	0,69	1,38	139	0,88	1,07	0,30
Gebrek aan steun van studiegenoten	1,62	437	1,08	1,68	140	1,18	0,30	0,59
Hoge studielast	2,32	436	1,40	2,74	141	1,65	8,78	0,00**
Ik had een baan gevonden	1,21	434	0,70	1,29	138	0,85	1,32	0,25
Ik had financieel geen opleiding meer nodig	1,12	433	0,49	1,19	137	0,62	1,83	0,18
Ik had geen sociaal leven meer	1,60	437	1,06	1,76	139	1,20	2,40	0,12
Ik had mijn propedeuse en kon naar de universiteit	1,08	435	0,37	1,12	138	0,47	1,50	0,22
Ik kon mijn opleiding slecht combineren met mijn baan	1,25	436	0,76	1,32	139	0,83	0,77	0,38
Ik kon mijn opleiding slecht combineren met zorgtaken	1,23	437	0,72	1,23	138	0,65	0,00	0,96
Ik moest me teveel aanpassen	1,95	437	1,23	1,81	138	1,22	1,32	0,25
Ik was anders dan de andere studenten	1,99	438	1,33	1,94	140	1,34	0,18	0,67
Ik werd toegelaten tot mijn opleiding van keuze	1,18	437	0,64	1,30	138	0,88	3,08	0,08
Laag salaris in toekomstig beroep	1,24	437	0,71	1,26	138	0,70	0,09	0,76
Lange reisafstand voor de opleiding	1,44	435	0,95	1,55	139	1,02	1,30	0,25
Mijn ouders stonden negatief	1,17	436	0,54	1,28	138	0,74	3,45	0,06

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

	Geen functiebeperking		Wel een functiebeperking		N	Std. Deviatie	F	Sig.
	Gemiddelde	N	Std. Deviatie	Gemiddelde				
tegenover mijn opleiding								
Mijn vooropleiding sloot slecht aan	1,67	437	1,18	1,69	137	1,24	0,02	0,89
Nauwelijks kans op een baan na afstuderen	1,26	436	0,74	1,23	138	0,66	0,17	0,68
Onaantrekkelijke toekomstige beroepen	2,00	439	1,42	1,72	138	1,22	4,51	0,03*
Oninteressante vakken	2,92	438	1,46	2,55	141	1,46	6,71	0,01*
Onvoldoende ambitie om een hbo-diploma te halen	1,51	435	0,98	1,61	137	1,00	1,19	0,28
Onvoldoende capaciteiten voor de opleiding	1,82	438	1,19	1,75	138	1,13	0,38	0,54
Onvoldoende mogelijkheden voor kinderopvang	1,10	435	0,43	1,13	137	0,45	0,66	0,42
Onvoldoende mondelinge taalvaardigheid	1,23	434	0,66	1,35	137	0,85	3,08	0,08
Onvoldoende motivatie	2,78	437	1,43	2,54	138	1,57	2,84	0,09
Onvoldoende rekenvaardigheid	1,47	434	0,99	1,74	136	1,31	6,54	0,01*
Onvoldoende schriftelijke taalvaardigheid	1,27	434	0,75	1,53	137	1,02	10,21	0,00**
Onvoldoende studievoortgang (naast onvoldoende capaciteiten)	1,92	437	1,28	2,04	138	1,37	0,87	0,35
Opdrachten werden afgekeurd omdat mijn taalniveau onvoldoende was.	1,16	432	0,57	1,22	135	0,69	1,30	0,26
Opleiding was tweede keuze	1,45	435	1,10	1,46	135	1,08	0,02	0,90
Persoonlijke omstandigheden (ziekte / overlijden van naasten)	1,37	435	0,95	1,83	136	1,34	19,81	0,00**
Slecht onderwijssysteem	2,16	437	1,43	2,04	138	1,41	0,86	0,36
Slechte begeleiding op school	2,33	436	1,41	2,07	138	1,36	3,82	0,05*
Slechte kwaliteit van de opleiding in het algemeen	2,11	437	1,36	1,93	138	1,29	1,94	0,16
Slechte kwaliteit van docenten	2,00	437	1,29	1,85	137	1,26	1,36	0,24
Slechte organisatie van de opleiding	2,23	439	1,40	2,01	137	1,35	2,46	0,12
Slechte toekomstige loopbaanmogelijkheden	1,34	434	0,82	1,29	137	0,72	0,43	0,51
Stress door financiële problemen tijdens mijn opleiding	1,24	433	0,70	1,38	137	0,87	3,79	0,05*
Stress door problemen thuis tijdens mijn opleiding	1,37	435	0,87	1,61	137	1,18	6,62	0,01*
Vanwege financiële problemen	1,16	434	0,60	1,27	136	0,68	3,20	0,07
Vanwege gezondheidsklachten	1,18	432	0,65	1,80	136	1,31	54,35	0,00*

BIJLAGE 5: SCORES OP ALLE AFZONDERLIJKE REDENEN OM TE STOPPEN

	Geen functiebeperking		Wel een functiebeperking		N	Std. Devia tie	F	Sig.
	Gemiddelde	N	Std. Deviatie	Gemiddelde				
Vanwege verslavingsproblematiek	1,11	434	0,44	1,22	135	0,70	5,31	0,02*
Verkeerde studiekeuze	3,36	438	1,60	2,76	138	1,66	14,45	0,00**
Vervelende cultuur op de opleiding	1,56	433	1,07	1,57	137	1,06	0,00	0,96
Vooroordelen op de opleiding	1,39	433	0,91	1,31	137	0,75	0,90	0,34
Weinig aanzien van toekomstig beroep	1,37	434	0,88	1,36	135	0,83	0,02	0,88
Weinig afwisseling in toekomstige baan	1,59	434	1,11	1,53	136	1,04	0,29	0,59
Weinig mogelijkheden tot samenwerken op school	1,34	436	0,79	1,25	135	0,70	1,33	0,25
Weinig uitdaging in de opleiding	1,91	431	1,29	1,74	136	1,18	1,96	0,16
Andere reden(en), namelijk :	2,35	81	1,78	1,83	53	1,48	3,06	0,08

** p<.00, * p<.05

BIJLAGE 6 RESULTATEN MULTIVARIATE ANALYSES

Tabel 1 Verklaring wel/niet gesprek (binaire logistische regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	.359	.000
Geslacht	-.226	.214
Afkomst	.339	.145
Opleidingsniveau ouders	.351	.056
Aantal functiebeperkingen	.623	.028
Voorlichting	1.082	.000
Waardering	.014	.009
Betrokkenheid	.001	.819
Aantal studenten	.000	.867
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	-.163	.442
Kenbaar (mogelijkheid tot aangeven van functiebeperking bij inschrijving)	1.598	.000
Langdurige pijn	-.517	.204
Beperking in zien	-1.031	.029
Beperking in horen	.070	.883
Beperking in spreken	-.671	.286
Beperking in uithoudingsvermogen	-.979	.013
Beperking in concentratie	-.681	.039
Chronische vermoeidheid	-.561	.129
Chronische aandoening of ziekte	.102	.767
Dyslexie	1.252	.000
Slaapstoornissen	-.711	.073
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	-.259	.468
Angstproblemen of paniekstoornissen	-.183	.663
Klachten in het autistisch spectrum	.641	.211
Anders	-.623	.606
Constante	-4.507	.000
Hit ratio	74.5	(Model met alleen constante: 61.1)
Nagelkerke R2	.381	
N	896	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

De opname van belang maatregelen en tevredenheid maatregelen, zorgt voor een hoop incomplete cases en kost daarom (n=431 i.p.v. n=1027), vandaar dat deze variabelen uit de analyse zijn gelaten.

Belang is sterk significant ($p < 0.001$) als deze toegevoegd wordt, tevredenheid heeft geen significante invloed op gesprek.

Tabel 2 Verklaring wel/niet nemen van initiatief om een gesprek aan te vragen (binaire logistische regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	.363	.000
Geslacht	-.134	.445
Herkomst	.347	.123
Opleidingsniveau ouders	.400	.024
Aantal functiebeperkingen	.605	.024
Voorlichting	1.041	.000
Waardering	.014	.005
Betrokkenheid	-.001	.810
Aantal studenten	.000	.689
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	-.312	.123
Langdurige pijn	-.443	.253
Beperking in zien	-1.085	.018
Beperking in horen	-.257	.597
Beperking in spreken	-.947	.136
Beperking in uithoudingsvermogen	-.834	.025
Beperking in concentratie	-.729	.021
Chronische vermoeidheid	-.672	.058
Chronische aandoening of ziekte	.308	.344
Dyslexie	1.440	.000
Slaapstoornissen	-.684	.073
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	-.361	.294
Angstproblemen of paniekstoornissen	-.076	.849
Klachten in het autistisch spectrum	.568	.254
Anders	-.546	.655
Constante	-3.989	.000
Nagelkerke R ²	0.310	
N	894	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 3 Wel / geen gebruik van maatregelen (binaire logistische regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	-.012	.883
Geslacht	.048	.767
Herkomst	-.303	.120
Opleidingsniveau ouders	-.015	.927
Aantal functiebeperkingen	-.462	.073
Voorlichting	.193	.208
Waardering	.010	.029
Betrokkenheid	-.013	.011
Aantal studenten	.000	.513
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	.013	.943
Langdurige pijn	.216	.556
Beperking in zien	.775	.039
Beperking in horen	.425	.327
Beperking in spreken	.105	.843
Beperking in uithoudingsvermogen	.904	.008
Beperking in concentratie	.474	.110
Chronische vermoeidheid	.258	.439
Chronische aandoening of ziekte	.101	.753
Dyslexie	1.281	.000
Slaapstoornissen	.059	.870
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	.281	.386
Angstproblemen of paniekstoornissen	.331	.392
Klachten in het autistisch spectrum	.785	.103
Anders	.658	.534
Gesprek2	1.235	.000
Constante	-.237	.664
Hit ratio	64.2	(Model met alleen constante: 50.2)
Nagelkerke R2	0.207	
N	896	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 4 Aantal gebruikte maatregelen (Poisson regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	0.050	0.151
Geslacht	0.225	0.001
Herkomst	-0.167	0.048
Opleidingsniveau ouders	0.151	0.033
Aantal functiebeperkingen	-0.186	0.098
Voorlichting	0.260	0.000
Waardering	0.004	0.047
Betrokkenheid	-0.005	0.022
Aantal studenten	0.000	0.096
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	-0.204	0.013
Langdurige pijn	0.042	0.805
Beperking in zien	0.340	0.043
Beperking in horen	0.049	0.803
Beperking in spreken	-0.420	0.126
Beperking in uithoudingsvermogen	0.389	0.009
Beperking in concentratie	0.339	0.009
Chronische vermoeidheid	-0.176	0.249
Chronische aandoening of ziekte	0.106	0.450
Dyslexie	0.319	0.013
Slaapstoornissen	0.380	0.013
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	-0.057	0.696
Angstproblemen of paniekstoornissen	-0.019	0.915
Klachten in het autistisch spectrum	0.331	0.092
Anders	0.089	0.863
gesprek	0.714	0.000
Constante	-0.559	0.019
Pseudo R2	0.0938	
N	896	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 5 Tevredenheid maatregelen

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	-.071	.226
Geslacht	-.326	.005
Afkomst	-.028	.848
Opleidingsniveau ouders	.009	.939
Aantal functiebeperkingen	.100	.602
Voorlichting	.393	.000
Waardering	.006	.083
Betrokkenheid	-.008	.026
Aantal studenten	1.76E-006	.798
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	.225	.094
Langdurige pijn	-.027	.924
Beperking in zien	-.144	.597
Beperking in horen	.088	.785
Beperking in spreken	-.656	.129
Beperking in uithoudingsvermogen	-.109	.665
Beperking in concentratie	-.183	.428
Chronische vermoeidheid	-.326	.214
Chronische aandoening of ziekte	-.142	.564
Dyslexie	-.030	.892
Slaapstoornissen	-.508	.059
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	.021	.935
Angstproblemen of paniekstoornissen	-.097	.728
Klachten in het autistisch spectrum	-.487	.140
Anders	.537	.467
Constante	4.027	.000
R ²	0.129	
N	896	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

STUDEREN MET EEN FUNCTIEBEPERKING

Tabel 6 Belang maatregelen

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	.044	.382
Geslacht	-.445	.000
Afkomst	-.113	.362
Opleidingsniveau ouders	-.092	.361
Aantal functiebepervingen	.152	.365
Voorlichting	.222	.021
Waardering	.001	.825
Betrokkenheid	-.003	.331
Aantal studenten	5.29E-006	.386
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	-.010	.932
Langdurige pijn	-.193	.443
Beperking in zien	-.253	.295
Beperking in horen	.004	.990
Beperking in spreken	-.130	.712
Beperking in uithoudingsvermogen	-.384	.078
Beperking in concentratie	-.187	.343
Chronische vermoeidheid	-.005	.982
Chronische aandoening of ziekte	.123	.563
Dyslexie	.256	.183
Slaapstoornissen	.051	.826
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	-.454	.035
Angstproblemen of paniekstoornissen	.098	.684
Klachten in het autistisch spectrum	-.026	.928
Anders	1.058	.133
Constante	3.610	.000
R ²	0.129	
N	896	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 7 Gelijke kansen (binaire logistische regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	-.211	.148
Geslacht	-.271	.337
Afkomst	.252	.457
Opleidingsniveau ouders	.319	.255
Aantal functiebeperkingen	.787	.221
Voorlichting	.591	.029
Waardering	.006	.476
Betrokkenheid	-.003	.764
Aantal studenten	.000	.132
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	-.219	.523
Langdurige pijn	-.613	.476
Beperking in zien	-.664	.446
Beperking in horen	-.816	.386
Beperking in spreken	-1.112	.291
Beperking in uithoudingsvermogen	-.557	.475
Beperking in concentratie	-1.541	.027
Chronische vermoeidheid	-1.005	.175
Chronische aandoening of ziekte	-1.706	.021
Dyslexie	-1.715	.017
Slaapstoornissen	-.952	.225
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	-.708	.333
Angstproblemen of paniekstoornissen	-1.850	.014
Klachten in het autistisch spectrum	-1.845	.041
Anders	17.179	.999
Gebruik maatregel	-.178	.517
Constante	3.906	.000
R ²	.109	
N	835	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 8 Vertraging (binaire logistische regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	.519	.000
Geslacht	.375	.040
Afkomst	-.109	.625
Opleidingsniveau ouders	.015	.932
Aantal functiebeperkingen	-.060	.837
Voorlichting	.110	.519
Waardering	-.006	.224
Betrokkenheid	.008	.156
Aantal studenten	.000	.532
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	.197	.338
Langdurige pijn	.082	.849
Beperking in zien	.098	.826
Beperking in horen	-2.077	.007
Beperking in spreken	.747	.223
Beperking in uithoudingsvermogen	-.426	.286
Beperking in concentratie	1.042	.002
Chronische vermoeidheid	.227	.536
Chronische aandoening of ziekte	.723	.045
Dyslexie	.503	.148
Slaapstoornissen	.528	.182
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	.354	.340
Angstproblemen of paniekstoornissen	-.174	.694
Klachten in het autistisch spectrum	-.007	.991
Anders	2.487	.066
Gebruik maatregel	.445	.010
Constante	-3.734	.000
Nagelkerke R2	.185	
N	823	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 9 Wel/niet gestopt (binaire logistische regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	.062	.683
Geslacht	.852	.003
Afkomst	-.223	.506
Opleidingsniveau ouders	-.101	.725
Aantal functiebeperkingen	-.646	.247
Voorlichting	-.021	.938
Waardering	.011	.201
Betrokkenheid	.005	.622
Aantal studenten	.000	.512
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	-.173	.621
Langdurige pijn	.795	.275
Beperking in zien	.844	.255
Beperking in horen	.139	.884
Beperking in spreken	1.128	.210
Beperking in uithoudingsvermogen	.277	.701
Beperking in concentratie	.789	.198
Chronische vermoeidheid	.938	.161
Chronische aandoening of ziekte	.751	.258
Dyslexie	.149	.822
Slaapstoornissen	.747	.291
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	.956	.139
Angstproblemen of paniekstoornissen	.168	.839
Klachten in het autistisch spectrum	1.592	.038
Anders	1.973	.136
Gerbuik maatregel	-.300	.284
Constante	-3.993	.000
Nagelkerke R2	.088	
N	896	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 10 Aantal behaalde ECTS (regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	-.429	.467
Geslacht	.397	.721
Afkomst	.056	.967
Opleidingsniveau ouders	2.855	.009
Aantal functiebepervingen	2.119	.237
Voorlichting	-.616	.544
Waardering	-.085	.005
Betrokkenheid	.020	.547
Aantal studenten	.000	.001
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	-5.049	.000
Langdurige pijn	-1.755	.494
Beperking in zien	-1.784	.490
Beperking in horen	.905	.766
Beperking in spreken	-6.818	.078
Beperking in uithoudingsvermogen	-2.995	.211
Beperking in concentratie	-4.490	.029
Chronische vermoeidheid	-1.749	.448
Chronische aandoening of ziekte	-3.005	.177
Dyslexie	-2.038	.332
Slaapstoornissen	-2.792	.269
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	-1.020	.654
Angstproblemen of paniekstoornissen	-1.460	.586
Klachten in het autistisch spectrum	-3.916	.261
Anders	10.491	.258
Gebruik maatregel	-.379	.714
Constante	45.600	.000
R ²	.031	
N	679	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 11 Tentamencijfer (binaire logistische regressie)

Variabele	Coëfficiënt	P-waarde
Gezondheid	-.045	.235
Geslacht	-.299	.000
Afkomst	.130	.153
Opleidingsniveau ouders	.128	.081
Aantal functiebeperkingen	.144	.218
Voorlichting	.094	.170
Waardering	.000	.871
Betrokkenheid	-.003	.155
Aantal studenten	-5.16E-006	.256
Soort instelling (WO=1; HBO=0)	.034	.684
Langdurige pijn	-.126	.457
Beperking in zien	-.002	.990
Beperking in horen	-.125	.527
Beperking in spreken	-.273	.268
Beperking in uithoudingsvermogen	-.098	.532
Beperking in concentratie	-.487	.000
Chronische vermoeidheid	-.147	.335
Chronische aandoening of ziekte	-.132	.364
Dyslexie	-.318	.022
Slaapstoornissen	-.175	.288
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	.000	.997
Angstproblemen of paniekstoornissen	-.243	.165
Klachten in het autistisch spectrum	.008	.972
Anders	-.055	.921
Gebruik maatregel	.080	.254
Constante	-.045	.000
Nagelkerke R2	.045	
N	810	

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Overzicht variabelen**Tabel 12 Beschrijving van gebruikte verklarende variabelen**

Persoonskenmerken	
Gezondheid	Schaal 1= Uistekend; 5= Slecht.
Geslacht	=1 als man (t.o.v. vrouw).
Herkomst	=1 als autochtoon (t.o.v. allochtoon).
Opleidingsniveau ouders	=1 indien opleiding ouders is minimaal HO (t.o.v. lager dan HO).
Gebruik maatregelen	=1 als respondent gebruik maakt van een of meerdere maatregelen (t.o.v. geen gebruik).
Instellingskenmerken	
Voorlichting	=1 als de instelling een vorm van voorlichting heeft (t.o.v. geen voorlichting).
Waardering	Score gebaseerd op handicap + studie monitor 2006, waarbij 100 is maximaal.
Betrokkenheid	Score gebaseerd op handicap + studie monitor 2006, waarbij 100 is maximaal.
Aantal studenten	Aantal studenten op de instelling.
Soort instelling	=1 indien WO (t.o.v. Hbo).
Gesprek	1= als respondent een gesprek heeft gehad (t.o.v. geen gesprek).
Funciebeperking	
Langdurige pijn	= 1 als respondent langdurige pijn heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Beperking in zien	= 1 als respondent beperking in zicht heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Beperking in horen	= 1 als respondent beperking in gehoor heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Beperking in spreken	= 1 als respondent beperking in spreken heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Beperking in uithoudingsvermogen	= 1 als respondent beperking in uithoudingsvermogen heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Beperking in concentratie	= 1 als respondent beperking in concentratie heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Chronische vermoeidheid	= 1 als respondent chronisch vermoeid is (t.o.v. lichamelijke beperking).
Chronische aandoening of ziekte	= 1 als respondent chronische aandoening of ziekte heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Dyslexie	= 1 als respondent dyslexie heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Slaapstoornissen	= 1 als respondent slaapstoornissen heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Depressieve klachten of stemmingsstoornissen	= 1 als respondent depressieve klachten of stemmingsstoornissen heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Angstproblemen of paniekstoornissen	= 1 als respondent angstproblemen of paniekstoornissen heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Klachten in het autistisch spectrum	= 1 als respondent klachten in het autistisch spectrum heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Anders	= 1 als respondent andere klachten heeft (t.o.v. lichamelijke beperking).
Aantal functiebeperkingen	Aantal functiebeperkingen dat de respondent heeft.

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

BIJLAGE 7 HET VOORKOMEN VAN FUNCTIEBEPERKINGEN EN GEBRUIK VAN VOORZIENINGEN

Tabel 1 Het vóórkomen van functiebepervingen

	Aantal studenten	N	Fysiek	Autisme	ADHD	Overig psychisch	Dyslexie	Overig	Geen beperking
Instelling 1	13,711	491	7,3	0,0	-	1,4	3,9	4,9	82,3
Instelling 2	17,630	361	7,2	0,3	-	5,3	2,5	9,5	75,3
Instelling 3	7,849	188	12,2	0,0	-	2,1	2,1	8,5	75,0
Instelling 4	1,404	63	12,8	0,0	-	3,2	3,2	6,4	74,6
Instelling 5	19,556	399	9,3	0,0	-	1,9	3,5	7,3	78,2
Instelling 6	17,502	525	7,5	0,4	-	2,7	5,9	7,5	76,2
Instelling 7	33,421	832	11,3	0,2	-	3,8	3,0	9,1	72,5
Instelling 8	18,577	324	6,1	0,3	-	4,6	2,5	7,7	78,4
Instelling 9	21,404	701	10,5	0,4	-	3,7	2,7	9,0	73,6
Instelling 10	23,473	635	9,9	0,3	-	3,6	1,3	5,6	78,9
Instelling 11	18,043	369	9,7	0,3	-	3,3	4,1	9,3	73,4
Totaal		6660	10,0	0,2		3,4	3,1	7,6	75,7

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

Tabel 2 Het gebruik van voorzieningen door functiebeperving studenten

	Ja	Nee	Totaal	Percentage gebruikers
Lichamelijke beperking	165	271	436	38 %
Psychische problemen	96	142	238	40 %
Dyslexie	185	56	241	77 %

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008

BIJLAGE 8 MAATREGELEN NODIG/WENSELIJK

De vraag naar maatregelen/voorzieningen: wat is volgens de student zelf nodig of wenselijk?

Onderstaande tabellen geven een overzicht van de behoefte- van studenten met een functiebeperking- aan bepaalde maatregelen/voorzieningen. Hierbij is onderscheid gemaakt in het aandeel dat aangeeft dat een voorziening nodig is en het aandeel dat een voorziening wenselijk vindt. In tegenstelling tot paragraaf 6.4 (en verder) is hier geen uitsplitsing gemaakt naar type functiebeperking. Dit, omdat de celvulling dan (erg) klein zou worden en dus de conclusies minder betrouwbaar.

Tabel 1 Percentage studenten dat maatregelen/voorzieningen op het terrein van aanpassingen in het onderwijs nodig of wenselijk vindt.

	Persoonlijk tijd- en examenschema	Studieloopbaanbegeleiding (extra)	Digitale leeromgeving	Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen	Opgeknipte stages	Andere inhoud van curriculumonderdelen
Nodig	25	35	28	21	19	16
Wenselijk	13	13	11	6	6	4
Totaal (n=1522)	38	47	39	27	24	20

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Tabel 2 Percentage studenten dat maatregelen/voorzieningen op het terrein van begeleiding/advies/ondersteuning nodig of wenselijk vindt.

	Hulp van de instelling bij het maken van de lessen	Begeleiding bij psychische belemmeringen	Begeleiding bij dyslexie	Lotgenotengroep	Voorlezers, notitiemakers of schrijffassistenten	Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld ook student-buddy systeem)	Tolken/vertalers gebarentaal	Tolken/omzetters gesproken taal	Advies en ondersteuning van instanties	Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk	Handboek mogelijkheden voor personen met gezondheidsproblemen
Nodig	24	26	22	15	12	21	7	8	10	23	17
Wenselijk	7	10	10	3	3	5	2	2	2	6	4
Totaal (n=1522)	31	36	32	18	15	27	9	10	12	28	20

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Tabel 3 Percentage studenten dat maatregelen/voorzieningen op het terrein van materiële voorzieningen nodig of wenselijk vindt.

	Aangepaste apparatuur en technologie	Voorzieningen voor goede toegankelijkheid	Aangepaste liften	Minibus om te verplaatsen over het instellingsterrein	Gesproken leerboeken	Ruimruimte	Digitale helpdesk	Fysieke helpdesk	Digitale aanvaagprocedures voor voorziening	Op papier geformaliseerde aanvaagprocedures voor voorziening	Test om dyslexie vast te stellen	PEP-meter
Nodig	14	14	9	6	13	23	16	13	14	13	16	9
Wenselijk	4	4	4	2	3	8	3	3	3	3	7	2
Totaal (n=1522)	18	18	13	7	16	31	20	16	18	15	23	11

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

Tabel 4 Percentage studenten dat maatregelen/voorzieningen op het terrein van aanpassingen in tentamens/examens nodig of wenselijk vindt.

	Extra tijd bij tentamens / examens	Alternatieve toetsvormen	Vergrootte letters	Aangepaste opdrachten	Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning	Bijzondere tentamen/examenenvoorzieningen
Nodig	23	20	13	14	20	14
Wenselijk	24	7	8	4	6	7
Totaal (n=1522)	47	27	21	18	26	21

Bron: Risbo/SEOR, eerstejaarsstudenten cohort 2007/2008.

BIJLAGE 9 SAMENSTELLING BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Suzanne Klaver	Inspectie Hoger Onderwijs
Hans de Jonge	VSNU
Ivonne Weusthof	Saxion Hogeschool Deventer (ook namens HBO-raad)
Judith Boschma	ISO
Lotte Wendrich	Studente
Judith Jansen	Stichting Handicap en Studie
Lydia Colijn	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Ans Heppe	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (vanaf nov. 2008)

In de reeks beleidsgerichte studies zijn de volgende titels nog verkrijgbaar:

114. Gezonde spanning: Beleidsevaluatie van de MUBEindrapport
Juli 2005 ISBN 90-5910-303-3
115. Issues in higher education policy
An update on higher education policy issues in 2004 in 11 Western countries
Augustus 2005 ISBN 90-5910-313-0
116. Rendement verkend
Succes- en faalfactoren van promotietrajecten aan Nederlandse universiteiten
Augustus 2005 ISBN 90-5910-323-8
117. Last(en) van studerende kinderen
De bijdrage van ouders in de studiefinanciering en hun invloed op het leengedrag van studerende kinderen
Oktober 2005 ISBN 90-5910-363-7
118. Net dat beetje extra
Studentenmonitor 2004
Studeren in Nederland: kernindicatoren, determinanten van studievoortgang en de gedreven student
September 2005 ISBN 90-5910-423-4
119. Myths and methods on access and participation in higher education in international comparison
Thematic report
Januari 2006 ISBN 90-5910-36-7
120. Foreign peer reviewers about the quality and added value of Dutch research schools
An analysis of Peer Review Committee reports
February 2006 ISBN 90-5910-164-2
121. Issues in higher education policy 2005
An update on higher education policy issues in 2005 in 10 Western countries
May 2006 ISBN 90-5910-254-1
122. Topkwaliteit in het hoger onderwijs
Een verkennend onderzoek naar kenmerken van topkwaliteit in het hoger onderwijs
May 2006 ISBN 90-5910-284-3
123. Het promotiesucces van de Nederlandse onderzoekscholen
Afsluiting van een drieluik
Projectrapport 3
April 2006 ISBN 90-5910-314-9
124. OECD thematic review of tertiary education
The Netherlands
Oktober 2006 ISBN 90-5910-374-2
125. Gender & Excellence
Een landelijk onderzoek naar benoemingsprocedures van hoogleraren
Oktober 2006 ISBN 90-5910-384-x
126. Studeren in het hoger onderwijs
Studentenmonitor 2005
November 2006 ISBN 90-5910-444-7
127. Issues in higher education policy 2006
An update on higher education policy issues in 2006 in 10 Western countries
January 2007 ISBN 90-5910-166-1
128. Afgestudeerden van het hoger onderwijs in Nederland in vergelijking met andere landen
Oktober 2007 ISBN 978-90-5910-428-0
129. Studeren in Nederland: kernindicatoren, motieven bij masterkeuze, studievoorgang,
studenttypen en de bijzonder gemotiveerde student.
Oktober 2007 ISBN 90-5910-092-1
130. Tijdsbesteding universitair wetenschappelijk personeel
Januari 2008 ISBN 978-90-5910-074-9
131. Tien jaar patronen en trends in "student satisfaction" in Nederland
Juni 2008 ISBN 978-90-5910-387-0
132. New Degrees in the Netherlands
augustus 2008 ISBN 978-90-5910-515-7
133. Monitor Associate degree
januari 2009 ISBN 978-90-5910-637-6

Deze brochure is een uitgave van:
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

productie
directie Communicatie, Leo Wijnhoven

vormgeving
Bureau Wim Zaat, Moerkapelle

Exemplaren van deze publicatie zijn telefonisch te bestellen bij Postbus 51 Infolijn, onder vermelding van het ISB nummer.

Postbus 51-Infolijn.

Telefoon (0800) 8051 gratis.

Elke werkdag van 9.00-21.00 uur of via internet onder

www.postbus51.nl [kies brochure] (dit is uitsluitend bedoeld voor bestellingen).

ISBN 978.90.5910.196.8

Prijs € 15,00

Deze publicatie staat ook op internet onder:
www.minocw.nl/wetenschap

Uitgave: juli 2009

OCW 38075/665/08BK2009B010